

شرعی جوزجانی وزمانداسلری

استاد نینگ ۹۰ یشرلیگی مناسبتی بیلن

مسئول محرر: اکادمیسین اکمل سعیدوف

۱۴۰۴ ھ قویاش ییل

شرعی جوزجانی و زمان داشلری

استادنینگ ۹۰ یشرلیگی مناسبتی بیلن

مسؤول محرر: اکادمیسین اکمل سعیدوف

۱۴۰۴ هـ قویاش ییل

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب بیلگی لری:

کتاب نینگ آتی: شرعی جوزجانی و زمانداش لری.

مسئول محرر: اکادمیسین اکمل سعیدوف.

چاپ گه تییارلاووچی: الحاج عبدالغفور دستیار.

ناشر: بابر فرهنگى انجمنى، (انجمن فرهنگى بابر) در ستاکهولم، سویدن.

چاپ نوبتى: بیرینچی.

پشتى طرحى: شریف الله صاعد.

بیزه تووچی: شریف الله صاعد.

چاپ ییری: مزار شریف، امید باسمه خانه سی.

تیراژ: ۱۵۰ نسخه.

فهرست

۱	ایسلمه:
۲	سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ طرفه عالمی
۶	شرعی جوزجانی
۶	فقه علمی نینگ «یتیمه‌الدهری»*
۹	مین و پروفیسور شرعی جوزجانی
۹	(قیسقه خاطره لر بیانی)
۱۴	شرعی جوزجانی انقلابی شاعر
۲۵	سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی و ملی کیملیک مبارزه سی
۲۵	شعرلر کوزگوسی ده
۳۷	خلاصه:
۳۹	قیمتلی کتاب
۴۳	اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی
۴۳	افغانستان اوزبیک و ترکمن تیل لری و فرهنگی نینگ حامی سی
۴۸	شرعی جوزجانی سوزلری دن آمو دریا قوزغلگن شاعر
۵۲	بیر ساوغه
۵۴	آق اولوش
۵۶	پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ تذکره و بیوگرافیک اثرلری
۶۲	علم گه بغیشلنگن عمر
۶۴	سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی ۹۰ یاشده:
۶۷	بیلیم و سیاست، ادب و عدالت ده تنیقلی انسان
۷۱	ایلی میزنینگ علم و عرفان صاحبی اکادمیسین
۷۱	سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی حقیده
۷۵	شرعی جوزجانی - بیتوک عالم،
۷۵	ادیب و ذواللسانین شاعر
۱۰۰	اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ (۹۰) ییللیگی مناسبتی بیلن:
۱۰۰	۷۰ - ییل قلم تیره‌تگن کوره‌شچن شاعر و عالم
۱۰۹	اکادمیسین شرعی جوزجانی حقیده ایککی آغیزسوز

بی بهاسن شرعیا!.....	۱۱۲
بمناست ۹۰ سالگی پروفیسور استاد شرعی جوزجانی.....	۱۱۴
۹۰ سال قدم پیمایی، ۷۰ سال قلم فرسایی.....	۱۱۸
رمزآشنای معنی اکادمیسین سید عبد الحکیم شرعی جوزجانی.....	۱۳۲
حیات شریگیم حمیده جوزجانی گه ساوغه قیله من بیر ایسلمته:.....	۱۴۱
ایرکین زمان شاعری.....	۱۴۹
کتاب «تصوّف و انسان».....	۱۵۷
چلچراغی در شبستان عرفان.....	۱۵۷
پروفیسور شرعی جوزجانی حقیده.....	۱۷۱
شرعی جوزجانی جستجو گر نستوه و شخصیت خرد ورز پرتلاش در کوره راه های	
دشوارزنده گی.....	۱۷۴
چند سخن کوتاه در بارهٔ یک شخصیت علمی.....	۱۷۸
سخنی چند در مورد اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی.....	۱۷۹
دوستی پنجاه ساله و هم‌نشینی پنج روزه.....	۱۸۱
عبدالحکیم شرعی جوزجانی خوک دی؟.....	۱۸۵
نگاهی بر کتاب بزرگ.....	۱۸۹
«امیر تیمور و فرانسه».....	۱۸۹
عکس های مربوط به مقاله گرفته شده از کتاب.....	۲۰۱
مندرجه.....	۲۱۷

ایسلمته:

حرمتملی اوقووچیلر!

اوشبو مجموعه، کمینه نینگ ۹۰ یشرلیگی مناسبتی بیلن استاذی میز اکادیمیک اکمل خالمتوویچ سعیدوف جناب لری نینگ ابتکار و تشبث لری بیلن توپله نیب نشرگه تییارلندی. افغانستان لیک ادیب و شاعر لر فکر و ملاحظه لرینی آلیش بویچه اوزیم یاردم بیردیم. اما کتاب نشری ایریم تخنیک سببلی بیر مدت آرقه گه سوریلدی. مذکور دوستانه تشبث اوچون حرمتملی استاد اکمل سعیدوف و برچه حصه قوشگن اوزبیکستان لیک و تورکیه لیک عالم و ادیب لر و افغانستان لیک ادیب و شاعر لرگه اوز فکر و ملاحظه لرینی بیلدیریب، کتاب گه حصه قوشگن لیک لری اوچون صمیمی ممنونیت بیلدیریب، برچه لرگه ساغلام حیات و عایلو بخت و سعادت آرزو قیله من.

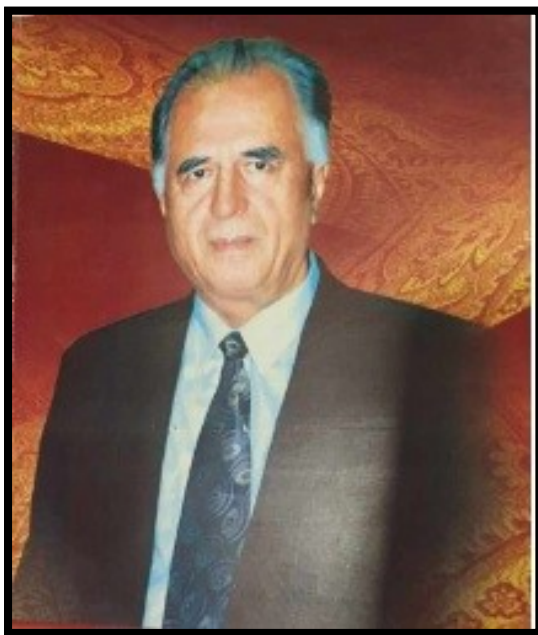
حرمتم بیلن

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی

ستا کهولم، سویدن

۲۰۲۵ ییل

Иброхим Гафоров
ёзувчи, Ўзбекистон қаҳрамони

ابراهيم غفوروف
اوزبيکستان قهرمانی

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ طرفه عالمی

ШАРЬИЙ ЖУЗЖОНИЙНИНГ ТУРФА ОЛАМИ

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی حاضرگی زمان افغانستان نینگ بیریک حقوقشناس عالمی، شاعر و جماعت اربابی. ۱۹۹۲ ییل دن ۲۰۰۸ ییل گچه اوزبیکستان ده یشه دی، جوده کوپ اوزبیکستان ضیالی لری، عالم لر، قلم کش لر، ژورنالیست لر، اسلام عالم لری بیلن قیزیقوچی یاش لر اونی یخشی تانیسه دی، حرمت قیلیشه دی، علم، ایجاد ساحه لریده صحبت لری گه انتیلیشه دی، ملاقات لر قیلیشه دی. تاشکینت ده استقامت قیله یاتگن دن بیرى جوزجانی داملا (او تاشکینت علم اهلی اورته سیده کوپراق شو نام بیلن تانیلگن) حقوقشناسلیک چنانچه اسلام فقهی ساحه سیده، جوده فعال شغللنه دی، محصل لرگه درس اوته دی، معروضه لر اوقییدی، علمی ایش لرگه قیزیقتیره دی. او سبب سیز «دوستلیک» اوردنی (مدالی) بیلن تقدیرلنمه گن. غیرت شجاعت کورسه تیپ، طبیعی صلاحیتی نی توله سفربر ایتیپ، قیسقه وقت ایچیده فن دوکتوری، داتسنت، پروفیسور بولدی، محصللر اوچون قیمتلی درسلیک لر یازدی، مطبوعات ده علم نینگ دالضرب مسئله لری،

نایاب موضوع لړینی یاریتګن یوزلب مقاله لړ، رساله لړ بیلن کوز ګه تشلندی. علمی اعتبار قازاندی. اوزبیک عالم لری بیلن یقین دن همکارلیک قیلدی. بونده اینیقسه اونینگ علمی رهبری، اولوغ حقوقشناس عالم و دنیا ګه تنیلګن تدقیقاتچی، فن ترغیباتچیسی، اتاقلی ارباب، اکادمیسین اکمل سعیدوف نینگ خدمت لری کتته بولدی. او حاضرګی زمان افغانستان مدنیت ارباب لری نینگ تمثالی ګه ایلندی.

جوزجانی داملا ۱۹۳۴ ییل ده جوزجان ولایتی نینگ سرپل شهریده توغیلدی. وایه ګه یتیم کابل بیلیم یورتنی نی بیتیردی. ادبی، اجتماعی، سیاسی، مدنی حیات ګه باشی بیلن شونغیدی. ژورنال لړ، گزیته لړ بیلن همکارلیک قیلدی. شعرلر، مقاله لړ یازدی. افغانستان نینگ تنیقلی معرفت پرور لړیدن بیریکه ایلندی. دموکراتیک افغانستان اوچون یانیب کویب تیر توکدی.

میلادی ۶۰ - ۸۰ ییل لړیده جوزجانی انسان صفتیده افغانستان ده جهان شمول الغاو- دغاوولر، باسقین لړ، تفرقه لړ، مثل سیز ادم کش لیک لرنی باشند کیچیردی. نیچه بار حیاتی اولیم یاقه چ افغانستان لیک لړ یخلیت قره گنده ساغلام خلق. اولرنینگ ایلدیزلری عصری یوکسک تاغ لړ نینگ قعرلری ګه کیتګن. اولر بیرله شیب اوز ملی قهرمان لړینی نمایان قیلدی لړ. حیات نینگ اینګ قیمتلی نرسه سی، ملی ایرکینی سقلب قالدی لړ. افغانستان لیک لړ، کیله جک ملت. اولرنینگ تامیرلری تازه بولګنی دیک، کیله جک حیات لری افق لری هم تازه و مصفا.

افغانستان اوزبیک شاعری، عالمی، اربابی، ع. ش. جوزجانی اوز مغزی توق ایپک دیک پیشیق شعرلری، غزل لری، قصیده لری ده منه شولر حقیقه یازه دی. اونینگ آوازی ګاه ناله کار، ګاه قووناق، ګاه عشق عشوه لریګه توله، دانشمندانه سوزلری ایمانلی، اخلاصلی، امیدبخش، حیات بخش. عالم لیگی ده شاعر، شاعر لیگی ده عالم. شونینگ اوچون اونینگ ضیا پرور شیرهللی سوزی اوزبیکستان ده توشونرلی، قدرلی بولګنی دیک، سویدن - اروپا ده (یشاوچی اوزبیک لړ) اوچون هم توشونرلی و قدرلی. دری - فارسی و اوزبیک تیل لړیده برابر مهارت بیلن ایجاد قیلده دی. ملی تیللر رونقی اوچون جان کویدیریب کوره شه دی.

او شرق، افغانستان ادبیاتی نینگ اینګ یخشی انسان سیورلیک، تینچ لیک پرورلیک عنعنه لړینی اوز شعرلریده گوده لنتیرماق ده. حاضرګی زمان افغانستان اوزبیک شعریتی ګه ینګی پخته گوزل اصول واسطه لړینی تقدیم ایتماق ده. دنیا نینگ بو ګونګی رنگ - برنگ شعریتی ګه هم نفس لیک قیلماق ده.

افغانستان ادبیاتی آوازی بو ګونګی جهان ده برال له ایشیتیلیب توره دی. شو یونه لیش ده افغانستان شعریتی، ادبیاتی البته کتته ترقیات یولیګه کیره دی.

ابراهیم غفوروف

اوزبیکستان قهرمانی

اکادیمیک استاد سعیدوف بیلن

قوتلاو سوزی

(Құтлов сўзи)

قدرلی دوستیم، سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی!

سیزنی قوتلوغ سنه – تولدینگیز بیلن چین قلبیم دن صمیمی تبریکله یمن!
جهان جمعیت چیلیگی، شو جمله دن اوزبیکستان و افغانستان خلقی سیزنی تنیقلی دولت و جماعت اربابی، اتاقلی حقوقشناس عالم و ماهر پیداگوگ، استعدادلی شاعر و ذکی ادبیات شناس، اوزبیک ملتی نینگ فدایی معرفت پروری صفتیده یخشی بیلهدی همده یوکسک قدرلهیدی.
سیزنینگ سناولی، شو بیلن بیرگه، شانلی و یارقین صحیفه لرگه بای عمر یؤلینگیز اوزبیک خلقی رونقی، اوزبیک ملتی بردمیلیگی، اوزبیک تیلی قدرینی یوکسلتیریش گه بغیشلنگنی بیلن هم شرفلی دیر.

۱۹۷۹ - ۱۹۷۸ ییللرده افغانستان دیموکراتیک ریسپوبلیکه سی عدلیه وزیر، باش پره کوروری (سارنوالی) و عالی سود رئیسی (۱۹۷۸ - ۱۹۷۹) لوازم لریده محنت قیلگنینگیزده هم، ۱۹۹۴ - ۲۰۰۸ ییللرده اوزبیکستان ده علمی - پیداگوگیک فعالیت آلیب بارگنینگیزده هم اوزبیک ملتی منفعت لرینی کوزلب، فداکارانه خدمت قیلدینگیز.
اوزبیکستان گه و خلقیمیزگه بولگن یوکسک مهر و احترامینگیز اینیقسه ایجادی اثرلرینگیزده غایت اولکن بدیعیت و صمیمیت بیلن تصویرلنگن:

آمو دریاسینگه بیرر «والگه» سلام

بیلدی رر «نیل» سردریاسیگه احترام

سمرقند و بخارا بیلن خیوه گه
«اقینه»، «روم»، «بغداد» قایل یوکسک مقام!

سبز علم و ایجاد ده بیردیک سیر محصول فعالیت کورسه تیب کیلماقده سبز. اوزبیک تیلی ده گی «تصوّف و انسان»، «اسلام حقوقی، حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری»، «بخارالیک بویوک فقیه ابوزید دېوسی»، «مرغینانی و اونینگ ایزداش لری» کیبی علمی - پوبلیسیستیک اثرلرینگیز، فارس تیلی ده گی «ایلغار عالم - ابوریحان بیرونی»، اوزبیک و تورکمن فولکلوری کیبی کتاب و رساله لرینگیز، بیرگه لیکده آلیب بارگن علمی تدقیقات لریمیز محصولی بولگن «شرق و انسان حقوق لری»، «شرق سویلیزتسیه سی: انسان و حقوق» کتاب لری علمی فعالیتینگیز زلواړی و کولمی دن دلالت بیرسه، «یشه سین، پرتیه!»، «یوره ک سرلری»، «آمودریا»، «یول بولسین، تورنه لرا!» ناملی شعری توپلم لرینگیز تورکی خلق لر شعری خزینه سیدن مناسب اورین ایگلله گن. اوزبیک و عرب تیلی ده گی بدیعی اثرلرنی فارس تیلی گه ترجمه قیلیب افغانستان خلقی اوچون نشر ایتتیرگنینگیز هم تحسین گه سزاوار.

اوزبیکستان ریسپوبلیکه سی نینگ «دوستلیک» اوردینی، افغانستان نینگ درفش سرخ، علیشیر نوایی اوردین لری بیلن مکافات لنگینگیز هم هیچ شبهه سبز فداکارانه خدمت لرینگیز گه بیریلگن مناسب بها و احترام افاده سیدیر.

سزیدیک بیلیملی و تجربه لی، متانت لی و جسارت لی، عاقبت لی و بغری کینگ انسان بیلن برچه دوستلرینگیز قطاری مین هم جوده فخرلنه من!

سبز گه قلیبیم ده گی اینگ ایزگو و صمیمی نیت لریم نی تیله یمن!
خاندانینگیزدن قوآنچ و شادلیک، دستورخانینگیزدن قوت - برکه ایریلمه سین!
صحت سلامتیک، بخت و آمد دایماً همراهینگیز بولسین!

همیشه الله نینگ نظری ده، اوزبیک ایلی نینگ دعاسی و اعزازی ده یورینگ!

احترام ایله

اکمل سعیدوف،

اکادیمیک

۲۰۲۴ ییل

И с л о м о в З о ҳ и д ж о н М а ҳ м у д о в и ч

Ўзбекистон халқаро ислом академияси Илмий ишлар ва инновациялар
бўйича проректори.

Заҳиджан исломов

شرعی جوزجانی فقه علمی نینگ «یتیمه الدهری»*

حقوق فن لری دوکتوری، پروفیسور عبدالحکیم شرعی جوزجانی داملا نی ۱۹۸۰ ییللردن
بیله من . منه شو وقت لرده داملا نی اوزبیکستان فن لر اکادمیسی نینگ ابو ریحان بیرونی نامیده گی
شرقشناس لیک انستیتوتی، تیل و ادبیات انستیتوتی حمید سلیمانوف نامیده گی قۇلیازمه لر
انستیتوت لری علمی جماعتچی لیگی یخشی تنیر ایدی. مین بو وقت ده اکادمیسین عزیزخان
قیوموف رهبرلیگی ده حمید سلیمانوف نامیده گی قۇلیازمه لر انستیتوتی ده علمی خادم بولیب
ایشلر ایدیم. اکادمیسین عزیزخان قیوموف شرعی جوزجانی نی عالم صفتیده جوده حرمت قیلر
ایدیلر، داملا بیلن تیز- تیز صحبت لشیب تورردی لر. عزیزخان قیوموف فارس، تورکی تیل لر و
ادبیاتی بویچه کوچلی متخصص بولگن لیک لری اوچون داملا بیلن جوده کینگ قمراولی موضوع
لر دایره سیده صحبت لشر ایدی. هر ایگله داملا اوزبیک، فارس ادبیاتینی مکمل بیلشردی و قیزغین
علمی صحبت لر اوتردی. بو صحبت لر مشرب، علیشیر نوایی، ظهیرالدین محمد بابرلر نینگ ادبی
میراثی، امیر تیمور و تیموری شهزاده لرتاریخی، مدنی محیطی حقیده بولر ایدی. استاذی میز
عزیزخان قیوموف دن جوزجانی نینگ افغانستانده عدلیه وزیری، باش پره کورور (لوی سارنوال)،

عالی سود رئیسی نینگ بیرینچی معاونی و قاضی القضاة وظیفه‌لریده خدمت قیلگنلیکلرینی ایشیتگنمن.

اصلی ده جوزجانی داملا حقوقشناس بولیب، دستلب شرعی علم لر مدرسه سی، سونگره کابل بیلیم یورتی نینگ شرعیات فکولته سینی توگتگن. اوزبیکستان حقوق انیستیتوتی ده فقه-اسلام حقوقی فنی دن درس بیرگن لر. تقدیر تقاضاسی بیلن ۱۹۹۹ ییلی تاشکینت اسلام اونیورسیتی آپچیلگن دن سونگ داملا بیلن بیرگه ایشله‌دیک. مین اسلام شناس لیک علمی تدقیقات مرکزی دیرکتوری، جوزجانی داملا اسلام حقوقی کفدره سی نینگ مدیری بولیب ایش باشله‌دیک. بیز داملا بیلن ایشیگی ایشیگی‌گه روبرو خانه لرده اوتیرر ایدیک.

شرعی جوزجانی ۱۹۹۸ ییلی اوزبیکستان ریسپوبلیکه سی ایچکی ایشلر وزیرلیگی اکادمیسی حضوری ده‌گی اختصاص‌لشگن کینگش ده «افغانستان ده شریعت ترقیاتی» موضوعی ده نامزادلیک دیسپرتتسیه سینی یاقله‌گن و حقوق شناسلیک فن لری نامزادی علمی درجه سینی آلگن لر. ایندی داملا اوزبیکستان ده آپچیلگن ایلک اسلام حقوقی بویچه علمی درجه لی متخصص و بیرینچی آپچیلگن کافدره نینگ مدیری ایدیلر .

بیلیم یورت ده داملا هم اوقوو، هم علمی فعالیت نی بیرگه لیکده آلیب باردریلر. شو ییل لری محلی ژورنال لرده عالم نینگ اسلام حقوقی، تصوف، ماواوالنهر علامه لری علمی میراثی مسئله لریگه بغیشلنگن مقاله لری و کتاب‌لری یازیلدی، کوپ اوتمی نشر ایتیلدی. اولر جمله سیگه، «جهان ادبیاتی»، «ملاقات»، «جمعیت و باشقروو»، «تفکر»، «شرق مشعلی»، «امام بخاری سباق‌لری» کیبی ژورنال لرده «اورنگزب و بابری لر دولتی نینگ حقوقی کودیکسی»، «ابوحنیفه و اونینگ حقوقی مکتبی»، «اورته آسیاده اسلام حقوقی و حنفی لر مذهبی»، «اسلام حقوقی تیزیمی رواجی‌ده اجتهاد نینگ اورنی»، «امام اعظم ابوحنیفه – رأی و قیاس پیشواسی»، «ابوزید دبوسی علم‌الخلاف (قیاسی حقوقشناس‌لیک) علمی نینگ اساسچی‌سی» عنوانلی علمی مقاله لرنی کیریتیش ممکن.

شرعی جوزجانی علمی فعالیتیده تصوف علمی هم علیحده اورین ایگلله‌یدی. داملا نینگ «تصوف ده کامل انسان سیماسی»، «تصوف سر و اسراری» مقاله لری، «تصوف و انسان» ناملی مونوگرافیه سی موجود. «بویوک علامه لریمیز» رکنی آستیده تصوف پیرلری «خواجه عبیدالله احرار»، «نجم الدین گُبرا» رساله لرینی جوزجانی داملا هم مؤلفلیگیده چاپ ایتگنمیز.

جوزجانی داملا اسلام حقوقی بویچه، اکادمیسین اکمل سعیدوف بیلن بیرگه «اسلام حقوقی» فنی اوقوو دستورینی یره‌تگن، «شرق و انسان حقوق لری»، «شرق تمدنی: انسان و حقوق» ناملی کتاب لرنی هم مؤلف لیکده تألیف و نشر ایتیشگن. شونینگدیک «اسلام حقوقی، حنفی

مذهبی و تورکستان فقه لری» ناملی اوقوو قوللنمه، «اسلام حقوقی» و «اصول الفقه» فنلری دن اوقوو اسلوبی قوللنمه لر، «مرغینانی و اونینگ ایزداش لری» رساله سینی یازگن.

اسلام حقوقی گه عاید یوقاریده ذکر ایتیلگن مقاله، قوللنمه ومونوگرافیه لراساسیده ۲۰۰۵ ییلی تاشکینت اسلام بیلیم یورتی قاشیدهگی اختصاص لشگن کینگشی ده ۰۳ ۰۲۴ .۰۰ اسلام حقوقی متخصص لیگی بویچه «اسلام حقوقی و حنفی مذهبی تکاملی ده تورکستان فقیه لری نینگ اورنی» موضوعی ده بیرینچی دوکتورلیک دیسسیرتتسیه سینی یاقلب، یوریدیک فنلری دوکتوری علمی درجه سینی و ۲۰۰۷ ییلی شو متخصص لیک دن پروفیسور علمی عنوانی نی آلدی. داکتر شرعی جوزجانی حقوق شناس، اسلام حقوقی- فقه بویچه بیریک متخصص بولیشی بیلن بیر قطار ده کوچلی ادبیات شناس، حساس شاعر و ماهر ژورنالیست صفتی ده هم تئیلگن. عالم فارس تیلینی اوز آنه تیلی - اوزبیک تیلی کبی مکمل بیلگنلیگی باعث بو تیل گه ایرکین بدیعی ترجمه قیلش صلاحیتلی اقتدارای ده سی حساب لنده دی. داملا کوپ سانلی علمی، ادبی کتاب و رساله لر مؤلفی بولیشی بیلن بیرگه ترجمان هم بولیب آی بیک نینگ «نوایی» رومانی، شراف رشیدوف نینگ «یککی دل داستانی» و بیر قطار رساله همده مقاله لرنی فارس تیلی گه ترجمه و نشر قیلگن. فدایی عالم نینگ کوپ ییللیک حلال، ایجادی، علمی، پیداگوژیک فعالیتی انابت گه آلینب، اوزبیکستان رهبرلیگی تامانی دن «دوستلیک مدالی» بیلن تقدیرلنگن.

عالم، فقیه، ادبیات شناس، شاعر، ادیب، استاد سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی تولدی نینگ مبارک ۹۰ ییل لیگی نشانلنیش عرفه سیده، مین شخص اوزیم، بوکونگی کونده اوزبیکستان خلق ارا اسلام اکادیمی سیده فعالیت آلیب باره یاتگن کوپ سانلی پروفیسور- اوقیتووچی لر نامیدن فقه علمی نینگ «یتیمه الدهری»^{*} سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی داملا میزگه یره تگن دن اوزاق ییللر دوامیده مستحکم ساغلیک، علمی ایجادی موفقیت لرگه توله بختلی- سعادتلی حیات تیلیمن.

* یتیمه: بی نظیر، گوهر یکتا و بی مانند (دوکتور محمد معین).

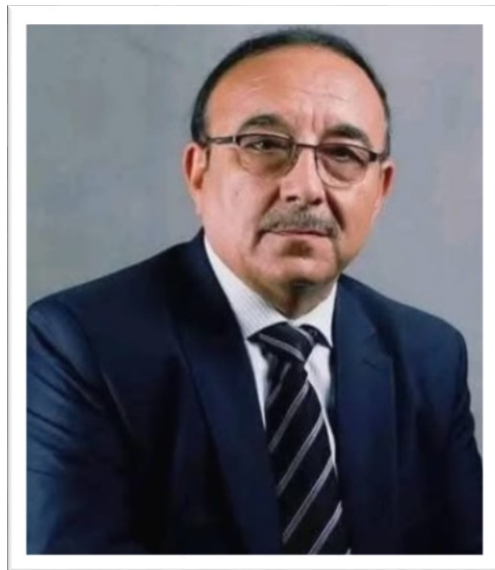
- دُر یتیم: مروارید بی همتا (فرهنگ عمید).

«یتیمه الدهر» یعنی زمان نینگ تینگ سیز گوهری. بویوک عالم عبدالملک بن محمد الثعالبی، ۵-۶ ع صرنینگ ادیب و عالم لری حقیقه عرب تیلیده یازگن مهم و مشهور کتابینی شو نام بیلن اته گن.

مقاله مولفی تنیقلی عالم پروفیسور زاهدجان اسلاموف، اولوغوارلیک یوزه سیدن کمینه نی ۹۰ یشرلیگیم مناسبتی بیلن، خلق ارا اسلام اکادیمسی کوپ سانلی پروفیسور اوقیتووچی لری نامیدن (فقه علمی نینگ (یتیمه الدهری) فخرلی عنوانی بیلن تبریکل، ذره نوازلیک قیلگنلر. مین استاد زاهدجان اسلاموف گه اوشبو دوستانه التفات لری اوچون صمیمی ممنونیت اظهار ایته من.

ش. جوزجانی

Ёзувчи: шоир, журналист ва ёзар,
Муҳаммад Олим Қўҳкан

محمد عالم کوهکن

مین و پروفیسور شرعی جوزجانی (قیسقه خاطره لری بیانی)

پروفیسور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی افغانستانلیک تنیقلی اوزبیک شاعر، ادیب حقوقشناس و الهیات شناس دیر.

شرعی جوزجانی جنوبی تورکستان (شمالی افغانستان) نینگ سرپل شهریده روحانی عایله سیده دنیاگه کیلگن. او مکتب نی سرپل ده اوقیب، کابل ده شرعیات مدرسه سی و اسلامی علم لری بویچه شرعیات فکولته سیده تحصیل آلگن عالم صفتیده نه فقط افغانستان بلکه مرکزی آسیا مملکت لریده اینیقسه اوزبیکستان ده تنیلگن بیلیمدان.

مین شرعی جوزجانی حیاتی، علمی و سیاسی فعالیتلری او ستیده تؤختلم سدن، او کی شی حقیده بیر نیچه حاطرم حقیده یازه من.

بیرینچی مرته استاد جوزجانی نینگ میمنه گه قیلگن رسمی سفری:

اد شمه سم ۱۹۷۸ ییل نینگ بهاری ایدی. مین فاریاب ولایتی میمنه شهریده گی ابو عبید جوزجانی لیسه سی نینگ ۱۰ صنفیده ایدیم. بیر کونی همه اوقوچی لرنی ایرته لب مکتب دن شهر مرکزی چارباغی گه آلیب باردی لری. معارف اهلی، اوقوچی لری، حکومت مأمورلری و او بیرده

یغیلگن ایدی لر. کابل دن مملکت عدلیه وزیر، باش سارنوال و ستره محکمه (عالی محکمه) رئیس شرعی جوزجانی شهریمیزگه کیلرمیش دیدی لر. بیر ساعت اوتر- اوتمس شرعی جوزجانی با شچیلیگیده پایتخت کابل دن کیلگن دولت هیئت، خلیق یغیلگن چارباغ میدانی گه یتیب کیلدی. آدم لر، هیئت نی قرسک لرچلیش بیلن کوتیب آلدیلر. رسمی صحبت لر باشلندی.

پروفیسور شرعی جوزجانی سوزگه چیقیب چمه سی یریم ساعت اطرافیده بیانات بیردی. او اوز صحبتی نی آنه تیلی (اوزبیک تیلی) ده باشله دی. جوزجانی، ثور «انقلابی» و افغانستان خلق دیموکرات حزبی (پرتیه سی) رهبریتی سلام لرینی فاریاب ولایتی اهالی سیگه یتکزدی. بو آره ده شرعی جوزجانی نینگ اوزبیک تیلی ده چیقیش قیلگنی نه فقط مین، بلکه با شقه لر اوچون هم کوتیلیمه گن حادثه ایدی. او شه پیت گچه هیچ بیر دولت نماینده سی کتته اکثریتی اوتراق اهالی سینی اوزبیک لر تشکیل ایتگن فاریاب ولایتی ده، اوزبیک تیلی ده چیقیش قیلیمه گن ایدی. بو نرسه جناب جوزجانی نینگ اوزبیک تیلی، ادبیاتی و مدنیتی گه جان کویرلیک بیلن یانده شگنی دین دره ک بیردی. جناب جوزجانی نینگ اوندن سونگ هم مملکت تورکی خلق لر مدنی حیاتی نی رواج لنتیریش اوچون عمل گه آشیرگن ایشلری مینینگ بو ادغام حقیقت بولگنی نی اثباتلب بیرهدی.

یولدوز جریده سی نشرایتیلیشی، اوزبیک تیلی مکتب لری آچیلیشی، افغانستان اوزبیک لری و تورکمن لری بیر نیچه عصر دوامی ده اوز تیللری ده اوقیش و یازیش نعمت لریدن محروم ایتیلگن ایدی لر و تورکی قوم لر دور اوزگریب مملکت ده ایتنیک اوزبیک لر همده تورکمن لر هم انسان اوله راق اؤز انسانی حق - حقوق لریگه ایگه بولیب یشش نی آرزو قیلر دیلر.

۱۹۷۸ ییلی پایتخت کابل ده یوز بیرگن حربی - سیاسی اوزگریش نتیجه سیده محمد داؤد حکومتی حاکمیت دن چیتله تیلیب، اورنیگه افغانستان خلق دیموکراتیک حزبی (پرتیه سی) دولت اداره سینی آوز اختیارگه آلگن ایدی. ایندی حاکمیت گه کیلگن سیاسی حزب نینگ اساسچی لریدن همده سیاسی بیروسی عضوی بولگن پروفیسور شرعی جوزجانی مملکت عدلیه وزیر، باش سارنوال و ستره محمه (عالی محکمه) رهبری ایتیب تعیینلگن ایدی. شونینگدیک او حزب و دولت نینگ یتکچیسو رهبرلریدن سنه لردی.

جوزجانی مملکت تورکی خلق لری اینیقهسه اوزبیک لر و تورکمن لرنینگ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی همده مدنی حق لرینی تیکلش وقتی کیلگنی نی سیزیب، حزب و دولت رهبری نورمحمد تره کی گه یوزلندی. تره کی اونینگ ایسته گینی خوش قرشیلپ اوزبیک و تورکمن تیللریده جریده نشر ایتیش، اوزبیک لر و تورکمن لر حیات کیچیره دیگن ولایت لرده اولر نینگ آنه تیللریده تعلیم و تحصیل امکانلری یره تیش باره سیده فرمان چیقرگن ایدی. ادشمه سم اوشه ییلی سرطان آیی نینگ ۱۰- کونی پایتخت کابل ده اوزبیک و تورکمن تیللریده نشر ایتیلهدیگن «بولدوز» جریده سی چاپ ایتیلگن ایدی. شونینگدیک، ایگی آیل ردن سونگ تورکمن لر اوچون «گوراش» ناملی جریده تأسیس قیلیندی.

مملکت معارفی ساحه سیده ایلک بار اوزبیک لر و تورکمن لر یشه یدیگن حدودلرده بیرینچی صنف دن تورتنچی صنف گچه بو ایگی ایلت فرزندلری اوز آنه تیلی ده تعلیم آلیش امکانیگه ایگه بولگن ایدی لر. معارف وزیرلیگی قاشیده اوزبیک و تورکمن مکتب لری اوچون کتاب لر یازیب نشرگه تیارلیدیگن مخصوص بولیم لر آچیلگن ایدی. افغانستان معارف وزیرلیگی مصلحتچیسی اوزبیک عالمی دوکتور عارف عثمانوف بو ساحه ده یقین دن همکارلیک قیلردی.

تورتنچی صنف گچه در سلیک لر تألیف ایتیلیب نشر قیلینگن ایدی. بو کتاب لر نیچه ییل مکتب لرده اوقیتیلدی، بیشینچی و آلتینچی صنف اوچون در سلیک لر هم یازیلگن ایدی، بیراق کیین ایریم عامل لر سبب چاپ قیلینمدهدی.

یوقاری صنف لرگه کوته ریلگن اوزبیک و تورکمن باله لری بیشینچی صنف ده فارس تیلی در سلیک لرینی اوقیش گه مجبور بولگن ایدی لر.

نیگه بو لایحه آخریگه یتکز یلمه دی؟ بو مسئله نی تحلیلی اورگنیش اوچون علیحده بحث آچیش کیره ک.

اوزبیک تیلی ده رادیو ایشیتتیریش لر و اوزبیک موسیقه سی احوالی:

محمد داوود نینگ ۵ یللیک حاکمیتی دوریده مملکت نینگ دولت رادیوسی آرقلی اوزبیک تیلی ده نشر بوله دیگن دستور نامعلوم سبب لرگه کوره توخته تیلیب قوییلگن ایدی. ینگ سیاسی تیزیم نینگ بیرینچی آی لریده اوشو ایشیتتیریش لر قیته دن باشلندی. اوزبیک ایشیتتیریش لری یانیدن علاوه مملکت تورکمنل ری اوچون هم علیحه رادیو ایشیتتیریش بولیمی آپیلدی. شو پیت ده پایتخت کابل ده دولت تلویزیونی هم فعالیت باشله گن ایدی. کوپ وقت اوتمی شمال ولایت لریدن اوزبیک قوشیقچیلری، همده ترکمن ایتیچیلری و بخشیلری کابل گه چقیریب تلویزیون ده اوزبیک و ترکمن تیللریده ویدیو قوشیق لر یازیب آلیش با شلندی. او شه زمان ده «نوی کوهسار» ناملی موسیقی کورستوو ده هفته ده بیر مرته بیرته اوزبیک و بیرته ترکمن اشوله سی ایشیتتیریلردی.

کوپ اوتمی افغانستان تلویزیونی قاشی ده اوزبیک سازنده لری و قوشیقچیلری اشتراکیده «ظفر» ناملی موسیقی گروه ایش باشله دی. اینیقه سه بیر نیچه قیزلر ایلک بار «ظفر» گروهی چارچوبه سیده خوش آواز خواننده لر صفتیده اشوله اجرا قیله باشله گن ایدی لر. یوقاری ده ایتیپ اوتیلگن مدنی و فرهنگی حرکت لرگه اکادمیسین شرعی جوزجانی باش- قاش بولگن ایدی.

«ظفر» گروهی اشوله چیلری اجرا ایتگن یوزلب قوشیق افغانستان ملی تلویزیونی آرشیفی ده موجود.

جناب شرعی اوز ملت دا شلری مدنی حیاتی اوچون جان کورلیک بیلن باشله گن حرکت لرینی سیاسی عامللر باعث دوام ایتدیره آلمدی. ۱۹۷۹ ییل جنوری آیی (۶ جدی ۱۳۵۸ ییل) سیاسی تونتریش نتیجه سیده تورمه گه تشلندی، چمه سی ۷ ییل ۳ آی کابل نینگ پلچرخ قماقخانه سیده قالدی.

استاذ شرعی جوزجانی بیلن بیرینچی اوچره شوو:

مین ۲۰۰۴-۲۰۰۶ ییللری «آینه» نامیده گی تلویزیون نینگ کابل اداره سی مسئولی صفتیده ایشلردیم. شو ییللر آره سیده ایککی مرتبه ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ ییللرده اوزبیکستان گه سفر قیلگن ایدیم. استاذ جوزجانی تاشکینت ده بولردی. مین ایسه «شرق ترانه لری» فستیوالی دن کورستولر تییارلش اوچون بیر ایککی نفر همکارلریم بیلن سمرقند گه بارگندیم. فستووال توگشی بیلن تاشکینت گه قیتدیم. وقت ضیق لیگی اوچون استاذ شرعی جوزجانی بیلن ملاقات قیلش گه امکأنیم بولمده دی. تاشکینت دن کابل گه قیتدیم.

بیر ییل اوتیب ۲۰۰۶ ییلی ایش سفری بیلن ینه اوزبیکستان گه باردیم. بیر نیچه کون تاشکینت ده قالیب شهرنینگ مهم جایلری جمله دن «تیموریلر دولت موزیمی» باره سیده ویدیو لوحه لر تیارلادیم. سمرقند و بخاراگه باریب، او ییرده گی تاریخی آبدۀ لر، جمله دن بخارا مناره لری، بخارا نینگ ایسکی ارگی، مسجد و مدرسه لری، شونینگدیک سمرقند ده «امیر تیمور مقبره سی»، ریگستان مجموعه سی، میرزا اولوغ بیک رصدخانه سی و باشقه تاریخی جایلر خصوصیده ویدیو لوحه لر یازیب آلدیک.

بو سفر تاشکینتگه قیتیپ باریب، استشرعی بیلن اوچره شیش اوچون قراریم قطعی ایدی. جناب جوزجانی اوشه ییللرده تاشکینت دولت حقوق انستیتوت قاشیده گی خلق ارا و قیاسی حقوق دیپارمنتی اعضاسی صفتیده اسلام حقوقیدن درس بیرردی. تاشکینت گه یتیب باریشیم بیلن پروفیسور جوزجانی نی تلفون آرقه لی تاپیش گه موفق بولدیم. او لر بیلن ایرته سی ایش جاییده اوچره شیش اوچون کیلیشیب آلدیک. استاذ مینی و همکارلریم نی صمیمی کو تیب آلدی لر. اوزاق – یقین دن صحبتلر باشلندی. جناب شرعی افغانستان چاغداش تاریخی نینگ تیریک گواهی صفتیده سونگگی ییللر ایچیده مملکت سیاسی حیاتیده یوزیرگن اوزگیشلر، استاذ نینگ افغانستان خلق دیموکراتیک حزبینی تأسیس ایتیش ده توتگن اورنی و رولی، شونینگدیک مملکت اوزبیکل ری نینگ اوتمیشی و بو کونی حقیقه سواللر بیردیم. شرعی جوزجانی همه سواللریم گه ایرینمس دن جواب قیتردی، همده اوزی نینگ شخصی سیاسی و ادبی حیاتی حقیقه سوزلب بیردی. استاذ بیلن چمه سی بیر ساعت دوام ایتگن صحبتیم نی «آینه» تلویزیونی آرقه لی کورستدیم. اوندن کیین علاقه میز بیر نیچه ییل اوزیلیب قالدی. سونگگی آی لرده پروفیسور شرعی بیلن علاقه لریمیز قیته تیکلندی. هر نیچه او کیشی نینگ احوالینی سورب توره من، تورلی موضوع لرده فکرینی سوریمن.

محمد عالم کوهکن

Ориф Усмонов,
Ёзувчи, афғонистоншунос доктор

عارف عثمانوف بیلن

Жузжоний Ориф Усмонов билан

شرعی جوزجانی انقلابی شاعر
ШАРЪИЙ ЖУЗЖОНИЙ ИНҚИЛОБИЙ ШОИР

افغانستان ده گي اتاقلی انقلابی شاعرلردن بیرى ع. شرعی جوزجانی دیر. او ۱۹۳۴ ییلی جوزجان ولایتی ده گي سرپل شهريده بیر ضیالی عایله ده دنیا گه کیلگن. اونینگ تاغه سی قاری محمد عظیم عظیمی (سرپلی) افغانستان ده گي مشهور و اقتدارلی اوزبیک شاعری. اونینگ اوغلی محمد کریم ذره عظیمی هم حاضرگی زمان افغانستان نینگ اوزبیک یتوک شاعرلردن بیرى حسابلنهدی.

بوله جک شاعر باشلانغیچ معلومات لرنی سرپل شهريده حاصل قیلدی. ۵۰ ییللرده او طلبه لیک پیتی ده کابل بیلیم یورتیده اونلب انقلابی روح ده گي اوقووچی لر (محصل لر) بیلن دوستلشدی، همده اوشه ییللرده کابل بیلیم یورتی یاشلری تامانیدن باشلب یوباریلگن انتی امپریالیستیک و انتی فیودال همده انتی مونارخیستیک حرکت لری (جنبشهای ضد امپریالیستی، ضد فیودالی و ضد سلطنتی - م. ا) گه تارتیله دی و یاشلرنی اوزیگه تارتگن ایلغار انقلابی حرکت لرگه فعال اشتراک ایتهدی....

۶۰ نچی ییلر باشلریده بیر قطار وطن سیورلر، استه - سیکین افغانستان خلق دموکراتیک حزبی (حاضرگی وطن حزبی) نی توزیش گه اورینه یاتگن ایدیلر. ۱۹۶۵ ییل باشیده کابل ده نورمحمد تره کی باشلیگیده ببرک کارمل، طاهر. بدخشی، سلطانعلی کشتمند، کریم میثاق، دستگیر پنجشیری، شهرالله شهپر و شرعی جوزجانی کیبی ۲۷ کیشی افغانستان خلق دموکراتیک حزبی گه اساس سالدیلر.

۱۹۷۸ ییل ثور ملی - دیموکراتیک تحولی هم انه اؤشه یاش انقلابی لر باشچی لیگ ده گی افغانستان خلق دموکراتیک حزبی رهبرلیگی آستیده عملگه آشگن ایدی. انقلابی روح ده گی یاشلر قطاری ده اوسیب اولغه یگن ع. شرعی محصل لیک چاغ لریده ناق دری و اوزبیکتیللری ده تینمس دن ایجاد قیلردی و اجتماعی - سیاسی حرکت لرده فعال اشتراک ایته باشله گن ایدی.

ثور اوزگریشی دن سونگ (۱۹۷۸ ییل) توزیلگن افغانستان دموکراتیک جمهوریتی نینگ ینگ حکومتی ترکیبی ده ع. شرعی جوزجانی عدلیه وزیری و باش سارنوال و عالی محکمه رئیسی وظیفه سینی بجروچیسی ایتیپ تعیین لندی... شو کون لرده ایسه او افغانستان عالی محکمه سی (ستره محکمه) نینگ بیرینچی اورین باسری بولیب ایشله ماق ده.

ع. شرعی افغانستان ده گی یتوک ادبیات شناس عالم، قلمی تیز ژورنالیست و ماهر ترجمان هم دیر. او عرب تیلیدن بیرقطار ادبی کتاب لر، سیاسی، علمی و اجتماعی مقاله و رساله لرنی دری تیلی گه ترجمه قیلیب مملکت ده گی گزیده و ژورنال لر صحیفه لریده مسلسل چاپ ایتتیریب کیله دی. افغانستان تاریخیده ایلک دفعه یازیلگن «دانشمند پیشاهنگ ابوریحان بیرونی» کتابی هم اونینگ قلمی گه منسوب دیر. کمینه نینگ خوشحالخان ختک، کمال الدین بهزاد و هرات حقیده گی ۳۰ دن زیاد مقاله لر و رساله لریم نی ع. شرعی اوزبیک تیلیدن دری و پشتو تیل لریگه ترجمه قیلیب، کابل ده گی «انیس»، «هیواد» گزیده لری، «کابل»، «ژوندون» ژورناللری صحیفه لریده نشر ایتدیرگن.

۵۰ ییل لردن بویان ع. شرعی جوزجانی اوزبیکستان ده چاپ بوله یاتگن جوده کوپ انقلابی، ادبی - بدیعی، سیاسی - اجتماعی ادبیات لرنی تینیمسیز اوقیدی و اولرنی افغانستان ده گی سیاست، ادبیات و مدنیت اخلاصمندلری اورته سیده تؤختاوسیز ترغیب ایتیپ کیله دی.

ثور اوزگریشی دن سونگ ع. شرعی جوزجانی بیریک دولت و سیاست اربابی صفتیده افغانستان ده گی اوزبیک و تورکمن خلق لری مدنیتی نینگ گلب - یشنه شی ده مهم رول اوینه دی. اوزبیک و تورکمن تیل لریده «یولدوز» و «گوراش» جریده لری نینگ پیدا بولیشی ده، معارف وزیرلیگی و افغانستان فن لر اکادیمیه سی قاشیده اوزبیک - تورکمن تیللری دیپارتمنت لرینی نینگ تشکیل ایتیشی ده، افغانستان تاریخی بویچه مکتب لرده ایلک مرتبه اوزبیک تیلی ده درس اوتیشنی جاری قیلش ده، «ظفر» نامیده گی اوزبیک - اشوله انسمبلی نینگ وجودگه کیلیشی ده، همده کابل رادیوسی و تلویزیونی قرماغیده اوزبیک - تورکمن شعبه سی نینگ آچیلیشی کیبی بیر تله ی ادبی مدنی همده اجتماعی تدبیرلری عملگه آشیریشیده ع. شرعی نینگ بیلگیلاوچی اورنی بار.... جوزجانی نینگ سیاست و اجتماعی حیات ساحه سیده گی فعالیت، ادبیات شناس عالم، ترجمان و محرر صفتیده گی فعالیت لری علیحده تحسین گه لایق دیر. (بو باره ده گی اونینگ فعالیت لری علیحده تدقیقات طلب قیله دی). بیز بو مقاله ده فقط ع. شرعی جوزجانی نینگ شاعرلیک و نوایی شناسلیک فعالیتی توغری سیده قسقه چه توخته لیب اؤتیش گه حرکت قیله میز. شرعی، شاعر صفتیده اوزبیکو دری تیل لریده ایجاد قیله دی، اونینگ اوزبیکچه شعرلری ثور اوزگریشیدن آلدین «خلق» و «پرچم» جریده لریده، اوندن کین «یشه سین پرتیه» و «آمو دریا» توپلم لریده نشر ایتیلگن. اوشبو مقاله ده بیز اساساً شاعرنینگ «یشه سین پرتیه» توپله میده گی شعرلری تحلیل گه اورین بیره میز.

۱۹۷۹ ییلده کابل ده نشر ایتیلگن بو توپلم ده شاعرنینگ بعضی بیر شعرلری اونینگ اوزی تامانیدن بجریلگن دری ترجمه سی بیلن بیریلده دی. توپلم ۱۹۷۸ - ۱۹۷۹ ییل لرده اطلاعات و کلتور وزیر ی بولیب تورگن خیال محمد کتوازی نینگ قسقه چه سوزباشیسی بیلن آچیلده دی. خیال محمد کتوازی افغانستان - نینگ شمالی ناحیه لریده قدیم زمان لردن بویان یشب، محنت و مدنی بایلیک لر یره تیپ کیله یاتگن خلق نی، اونینگ بای و رنگ - برنگ ادبی - مدنی میراثی، ثور اوزگریشی دن سؤنگ اؤشه عجایب ادبی - مدنی میراث نی هر تامانلمه چقور اؤرگه نیش، تشویق - ترغیب قیلماق اوچون مناسب شرایط یره تیپ بیریلگن لیگی حقیده به تفصیل حکایه قیله دی.

توپلم گه کیرگن و بیرینچی مرتبه «خلق» جریده سی نینگ اوچینچی و بیشینچی سان لریده باسیلگن «ینگ ییل» و «ینگ زمان ترانه سی» ناملی آق شعرلرده (قافیه سیز سربسته شعرلرده) ع. شرعی جوزجانی مملکت ده گی ینگیلیک، ینگ انقلابی اوزگریشلر، ینگ ترانه لر

عشقیده کویب - یانگن یاش، انقلابی اولاد نینگ ایچکی دل آرزولرینی کوتترینکی روح بیلن بیان ایته آلگن. چقیریق، هیقیریق و کوچلی ندا طرزیده بیتیلگن «ینگى زمان ترانه سى» شعریده قوییده گیدیک حسیاتلی سطرلرنی اوقیش ممکن:

سلام ینگى بیل، ای ینگى لیک نینگ ایلچی سى!

سینینگ یازینگده

سینینگ یشنه گن بهارینگده

حیاتبخش قویاشینگ جهانگه ساچگه ی نور

بو نوردن قوت

بو نوردن الهام

خلایق اوزگه تیریکلیک قوریش اوچون آلگه ی،

کونگل قوشی بولوبان مست سیره گه ی هر دم،

قوانچلر بیله ینگى زمان ترانه سینى:

جهانده تینچلیک و صلح خلق ارا یشه سین!

اولوغ هدف لر اوچون

دموکراسی و آزادلیک بناسی اوچون

کوره ش - مبارزه، ایثار خلق ارا یشه سین!

ع. شرعی جوزجانی نینگ مشهور «امودریا» شعرى هم منه شو مجموعه دن جای آلگن.

ثور انقلابی دن انچه آلدین، آلتیمیشینچی ییل لرده مثنوی طرزی ده یازیلگن بو روماننیک شعر اوزیگه خاص کیچیک بیر داستان نی ایسله تده دی. شعرنینگ باشلەنیش قسمی ده شاعر افغانستان بیلن اؤرته آسیا اورته سیدن آقیب اوتەدیگن، پامیر و تیانشان تاغ لریدن باشلەنوجی، هر ایککه له قیرغاغی ده گی آدم لرگه حیاتبخش سوو بیروچی، کهنه و اولوغوار جیحون نی (امودریانی) علیحده مهر - محبت بیلن تصویرلیدی، هریرود، هلمند، میکونگ، نیل، آبا سین، والگه سینگری دنیاده گی اینگ اولکن دریالربیلن یؤلداش، قان - قرداش ایکنلیگینیتولقونله نیب سؤزلیدی، اونی «شرق اولکه سی نینگ اولمس غروری و آسیا مرکزی ده گی حیات تاموری» صفتیده مدح ایتده دی:

امو دریا، ای جوشقین اولوغ دریا

ای عظمت دریا، ای قوتلوغ دریا

عصرلردن بیرى تینمه ی آقه سن

چول لر تامان حسرت بیلن باقه سن

قویاش سینینگ آتنگ، دینگیز دور آتنگ
«هریرود» و «هلمند» ایکیک ایناگنگ
«میکونگ» هر کون سینگه یوبارر سلام
«نیل» قلبی ده سقلر سینگه احترام
سینی «سیردریا» بيله دی قرینداش
«والگه» حسابلیدی اوزی گه یولداش
یورتیم کوز بولسه سین اوزون کوپلیگی
تینچلیک چیگره سی، دوستلیک کوپریگی
سین شرق اولکه سینینگ اولمس غروری
اورته آسیا ده حیات تاموری
سین پامیر هندوکش مجسم جانی
سینده آقر ینگ تیریکلیک قانی
سین اولوغوار تاریخچی سن ای دریا
اوتمیش دن بیزگه ایلچی سن ای دریا
قراغینگ ده توخته گن من صبرسیز
چول لرده سین تامان قویب کیلیم ایز
سوزله مینگه ایشیتگن - کورگه نینگدن
حیات جریانیده اورگنگه نینگ دن

(یشه سین پرتیه! توپلمی، ۲۵ - ۲۶ بیت لر).

شاعر سوال لریدن سونگ، امودریا قوزغالیب، تولقین له نیب کیته دی، شاعر تامان «نظر تشلهیدی»، هر گردابی گویاکه کوزگه ایلنه دی، تولقنی دن بمثل تیل چیه ریب شاعرگه آغیر و مصیبت لی اؤتمیشی دن کیله جک ده بختیار هم ایتیشلیگینی کتته امید بیلن سؤزله ی سرت بیلن سوزلهیدی، دریا اؤز سؤزی نینگ آخری ده شاعرنی امیدبخش هم قیله دی، افغانستان خلقی نی کیله دی. شاعر امو دریا نینگ سؤزلی آرقه لی اؤز خلقی یوره گی ده شیشب آتیه یاتگن انقلابی کیفیت لرنی هم ماهرلیک بیلن تصویرلیدی. شاعر سوال لریگه جواباً امودریا شونده ی دیدی:

امو دریا بو سوزیم دن قوزغالدی
تولغندی و مین تامان نظر سالدی
هر گردابی کوریندی مینگه بیر کوز
تولقوندن تیل چیقریب باشلهدی سوز:
- اوتمیش دن سوزله مه، تیگه‌دی جانگه
اوتمیش صحیفه سی بویلگن قان گه
کوب کورگنمن قتتیق واقعه لرنی
خلق اوستی گه کیلگن فاجعه لرنی
ظالم لر کوپ توکن انسان قانونی
وحشی لر سینگری آلگن جانینی
دریا بولیب آققن قان لر یادیم ده
ظلم آستی ده چیققاآ آن جان لر یادیمده
آته سیز قالگن گودک لر صداسی
غضبلنگن آنه لر واویلاسی
عکس ایتهدی تون و کون آوازیم ده
قوشیله‌دی هیجان لی سازیم گه
لیکن بو اولکه خلقی قهرمان خلق
یاولرگه یاو، دوست لرگه مهربان خلق
کوره ش دن توخته گن ایمس بیر زمان
کوره ش دن توخته مس باردور تا جهان
هر کون ظفر تامان قدم تشله یدی
ینگی تیریکلیک اوچون ایش باشله‌یدی
ایرته - ایندین ایشچی برنا - جوانلر
کوکسیم اوزره قورگه ی کته توغان لر
ینگی قلعه، میرعلم و شادیان
شبرغان چول لری بولگه‌ی گلستان
هر تیکن اورنیده آچیلگه‌ی یوز گل
زاغ - زغن اورنیده سیره گه ی بلبل
هر تامان قوریلگه‌ی یشنه‌گن باغ لر
گل دن توله چمن زارلر، چارباغ لر

سوویم بیتگن بیر گه بغیشله گه ی جان
مینینگ خصلتیم گه قایل دور انسان
مین دینگیز فرزندى، طوفان اویه سی
تولقون لر آنه سی بوران اویه سی

(شرعی جوزجانی)

۱۳۴۶ ییل شرعی جوزجانی تامانیدن دشت لیلی چولیده کوچلی احساس و هیجان ایله یازیلگن «آمو دریا» روماننیک شعرى ثور اوزگریشی دن آلدین هم، و اوندن کیین هم دری و پشتو تیللری ده ترجمه قیلیندی، افغانستان مطبوعات ساحه لریده اوزبیک، پشتو و دری تیللریده بیر نیچه مرته چاپ ایتیلدی. بو شعر جوزجانی گه شاعر صفتیده کتته شهرت کیلتیردی. تاشکینت رادیوسی نینگ «وطنداش» بولیمیدن هم بیر نیچه بار اوقیب ایشیتیریلدی و چیت ایل لرده گی وطنداش اوزبیک لر آره سیده هم کینگ ترقلدی.

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی افغانستانده گی نه فقط استعدادلی اوزبیکشاعر، بلکه ماهر نوایی شناس عالم هم حسابلنه دی. بویوک بابامیز حضرت نوایی نینگ تولدی گه ۵۵۰ ییل تؤلگن جاری ییلده شرعی جوزجانی نینگ نوایی شناسلیک فعالیتی توغریسیده بیر آز تۇخته لیب اوتماقچی میز.

بوندن ۲۵ ییل آلدین هم نوایی تولدی نینگ ۵۲۵ ییللیگی مناسبتی بیلن، شرعی نینگ اوشه ییللری کابلده نشر ایتیله یاتگن «پرچم» جریده سی صحیفه لریده «علیشیر نوایی بویوک انسان دوست شاعر» دیگن مقاله سی دری تیلیده چاپ ایتیلدی.

شرعی اوشه مقاله سیده نوایی نینگ دموکراتیک فکرلری تحلیللی گه علیحده تۇخته لیب، اولوغ متفکر شاعری میز نینگ منه بو ممتاز فکرلریگه علیحده اورغو بیرهدی: «امکانیم باریچه بیدادلیک خنجرلرینی سیندیردیم، ستمکش لر زخملمری گه انتقام ملهم لرینی قویدیم».

مذکور مقاله ده اولوغ بشردوست نوایی نینگ مشهور «تحفة الافکار» قصیده سیدن آلینگن قوییده گی شاه بیتى گه هم دوچ کیله میز:

«ظالم و عادل نه یکسانند در تعمیر مُلک، خوک دیگر در شیار ملک و دهقان دیگر است». (مُلک آبادانچیلیگی ده ظالم و عادل بیر خیل بولمه یدی، اخیر ییرنی شودگارلش ده چوچه بیلن دهقان - نینگ فعالیتی ده کتته فرق بار - کو! - یعنی چوچه ییرنی بوزیب ایشدن چیقره دی و دهقان اونى آباد قیله دی). اینقسه، نوایی نینگ ییلی حسابله نمیش جاری ۱۹۹۱

بیلده شرعی نینگ نوایی شناس عالمیگی قوشنی میز افغانستان ده یققال کوزگه تشله نیب توربیدی.

۱۹۹۱ ییل ۹- ۱۰ فبروری کون لری نوایی گه بغیشله نیب کابل ده اویوشتیریلگن خلق ارا سمپوزیوم ده شرعی جوزجانی (نوایی نینگ «خمسه» سی منگو اثر دیر) موضوعی ده معروضه قیلدی. «هیواد» (وطن) و «قلم» گزیتیه لریده شرعی نینگ «علیشیر نوایی ینگى ادبی مکتب اساسچیسى»، «شرق رنسانسى و علیشیر نوایی» مقاله لری باسیلیب چیقدى. ۱۹۷۴ - ۱۹۷۵ ییللریده بویوک ادیبی میز م. ت. آی بیک نینگ «نوایی» رومانی نینگ درى ترجمه سی «ایلدیریم» مستعار تخلصی بیلن «ژوندون» مجله سی صحیفه لریده ایککی ییل مدت دوامیده مفصل نشر ایتیلگن لیگینی هم شو بیرده علیحده ممنونیت ایله ایسله تیب اوتگیمیز کیله دی.

۱۹۹۱ ییل ده ش. جوزجانی کابل رادیوسی و تلویزیونی آرقه لی علیشیر نوایی نینگ حیاتی، ایجادى و یشه گن دورى حقیده نیچه مرته سیر مضمون صحبت لر اوتکزدی.

ش. جوزجانی اوزی نینگ «علیشیر نوایی ینگى ادبی مکتب اساسچسى» مقاله سیده حقلی روش ده یازیشیچه، «نوایی نه فقط تورکی تیلده بویوک ادبیات و مدنیتگه اساس سالگن اولوغ ایجاد کاردیر، بلکه خراسان، ماوراءالنهر و بوتون شرق خلق لری تاریخیده هم اولکن رول اوینه گن زبردست قاموسی عالم و متفکر دانشمند حسابلنه دی». «شرق رنسانسى و علیشیر نوایی» مقاله سیده ایسه شرعی جوزجانی کانراد، مومنوف، خیرالله یف، فکر لریگه سوینگن حال ده میر علیشیر نوایی نینگ ۱۵ عصر نینگ ایککینچی یریمی ده شرق رنسانسى نینگ ایککینچی باسقیچینی اینگ اوجیگه کوترگن لیگینی علیحده تأکیدل اوته دی.

اوتگن ۱۹۹۰ ییلی شرعی جوزجانی نوایی تولدی نینگ ۵۴۹ ییل لیگی مناسبتی بیلن «ساقینامه» دیگن فخریه شعرینی یازگن ایدی. نسبتاً کتته گینه بو شعر بو ییل «قلم» نشریه سی و «هیواد» روزنامه سی صحیفه لریده همده شاعر نینگ «امودریا» توپله میده اعلان قیلیندی.

مذکور فخریه شعر نینگ باشلەنیشی قسمی ده شاعر سوز باشی اورنیده قوبیده گی سطرلرنی بیتده دی: ۱۳۶۸ هجری ییل نینگ دلو آبی نینگ ۲۱ کونی حرمتلی دوکتور واحدی اویده حضرت امیر علیشیر نوایی توغیلگن کونی نینگ ۵۴۹ ییلی تجلیل قیلیندی. بو محفله ایریم نوایی شناسلر و نوایی اثرلریگه علاقه لی یازوچیلر، شاعر و محققلر حصه قۇشگن ایدیلر. محفل باشلە نیشی بیلن تورکی تیل لر ادبیاتی، اینیقسه اوزبیک کلاسیک شعریتی ساحه سیده نوایی رولی باره سیده نسبتاً

کینگ صحبتدن کیین قؤییده گی «ساقینامه» نی محفل ده گی لر اوچون اوقیب بیردیم. بو شعرنی مین نوایی گه نظیره قیلیب، بعضاً او ایشلتگن ادبی سوزلردن فایده له نیب یازگنمن». افغانستان لیک تنیقلی اوزبیکشاعری شرعی جوزجانی حضرت نوایی گه بغیشلب یازگن فخریه شعریده اولوغ سخنور عباره لیرینی بره که لی ایشله تیب، قؤییده گیچه موزون سطرلر بیته دی: سونگی بیت لریده شرعی جوزجانی خراسان و ماوراءالنهر خلقلری نینگ عمومی مشترک میراثی بولمیش بویوک باباکلانیمیزنی «تورکی اولوسلیرینی حددین زیاد سیووچی، اولرنینگ تیل لیرینی آسمان قدرکوترگن، رواجلنتیرگن، بوتون شرق آسمانینی یاریتگن قویاش، اویغانیش دوری نینگ پارلاق مشعلی، خراسان و ماوراءالنهر خلقلری نینگ، قاله ویرسه بوتون عظمت شرق خلق لری نینگ بویوک افتخاری» صفتی ده حقلی رویشده بغایت یوکسک اعزازله یدی.

مغنی نوای طرب ساز ایتیپ
«بیات» ایله تورکانه «شهناز» ایتیپ
کونگیل لرنی شاد ایله «گلیار» دین
اوقوب «یار - یار» اون چیقر تار دین
«مغنی توزوب چنگ وزنی ده چنگ
نواچیک که «هی هی اولنگ جان اولنگ»
مقام نوا و عراق ایچره ایت
نوایی نینگ اشعاری دین نیچه بیت
نیچون کیم ادب ملکی نینگ شاهی اول
غزل یورتنی نینگ شوکت و جاهی اول
معانی ده تولقون لی دینگیز کیبی
گوزل لیک ده مضمون لری قیز کیبی
ختا اولکه سیدین خراسان غه چه
توتوب گنجه دین روم و ایران غه چه
چیریک چیکماین کیردی فرمانی غه
بویون سوندی ایل حکم دیوانی غه
سین ای علم برجی ده پارلاق قویاش
بوتون سوزنینگ اسراری آلینگده فاش

سیاست جهانی ده سین تهمتن
درایت سوادى ده دشمن شکن
یشر «خمسه» بیرلن مؤبد آتینگ
«خزاین» بیلن دور مخلصد آتینگ
سیووب ترک اولوسینی حد دین ناری
کوتاردینگ بو ایل نینگ تیلین کوک ساری
یاروتدینگ بوتون شرق نی قیرره لی
بولوب اویغانیش دوری نینگ مشعلی
خراسان غه آتینگ بیریب افتخار
بوتون خلقیمیز سین بیلن فخر ایثار

شرعی «ساقینامه» شعرینی علیشیر نوایی نینگ سویوکی مرشدی و دوستی، اولوغ فارسی
زبان متفکر شاعر حضرت عبدالرحمن جامی نینگ اوزی نینگ بویوک مسلک داش و دوستی
علیشیر نوایی باره سیده یازیب قالدیرگن منه بونده ی بیتلری بیلن توگه ته دی.

«به ترکی زبان نقشی آمد عجب
که جادو دمان را بود مهرلب
ز چرخ آفرین ها بر آن کلک باد
که این نقش مطبوع از آن کک زاد
ببخشید بر پارسی گـوهران
به نظم دری در نظم آوران
که گر بودی آن هم به نظم دری
نمندی مجال سخن گستری
به میزان آن نظم معجز نظام
نظامی که بودی و خسرو کدام ؟
چو او بر زبان دگر نکته راند
خرد را به تمیز شان ره نماند
ز هی طبع تو اوستاد سخن
ز مفتاح کلکت گشاد سخن
سخن را که از رونق افتاده بود
به کنج هوان رخت بنهاده بود

تو دادی دگر باره این آبروی
کشیدی به جولانگه گفتگوی
صفا یاب از نور رای تو شد
نوایی ز لطف نوای توشد»

شونده‌ی قلیب، بیز اوشو مقاله میزده افغانستان لیک اتاقلی نوایی شناس عالم، ماهر
ترجمان، اجتماعی - سیاسی ارباب، اوزبیکزبان انقلابی شاعرلردن بیر ع. شرعی جوزجانی نینگ
شعریتی و نوایی شناسلیک فعالیتی بیلن مختصرروشد تیشیب چیقیدیک.

منبع: «ملاقات» ژورنالی، تاشکینت، ۱۹۹۲ ییل.
کریل دن اوگیرگن: عبدالمجید اوزگون

ایضاح لر:

- ۱- عبدالحکیم شرعی جوزجانی، «یشه سین پرتیه» شعرلرتؤپلمی، بیرینچی دفتر،
عبدالغفار بیانی اهتمامی بیلن. کابل. ۱۹۷۸ ییل.
- ۲- نوایی ، خمسه، سد اسکندری.
- ۳- نوایی ، خمسه، فرهاد و شیرین:
- «آلیب مین تحت فرمانیم ده آسان
چیریک چیکمه ی ختا دین تاخر اسان»
- ۴- مؤبد و مخلد - ابدی لشتیریلگن.
- ۵- نوایی ، خزائن المعانی.
- ۶- عبد الرحمن جامی ، هفت اورنگ ، خردنامه اسکندری

Ридвон Ўзтурк, Салжук университети устози

Ёзувчи, филология фанлари доктори, турколог, адабиётшунос
олим

دكتور رضوان اوز تورک

Доктор Ридвон Ўзтурк билан Туркия, Қунияда

**سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی و ملی کیملیک مبارزه سی شعرلر
کوزگوسی ده**

**ШАРЪИЙ ЖУЗЖОНИЙ ВА МИЛЛИЙ КИМЛИК КУРАШИ
ШЕЪРЛАР КЎЗГУСИДА**

۲۰۱۴ - ییل ده چاپ بولگن «گونى میزده افغانستانلیک اوزبیک شاعرلری» «افغانستان لیک
چاغداش شاعرلر» کتابی میزده قیسقه بیر ترجمه حال و ایکی بولک شعرى بیلن تورکیه کتابخوان
لریگه تانیشتیریلگن سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی بیلن ۲۰۱۶- ییلی قونیه ده اوچره شیب،
صحبت قیلش امکانی نی تاپدیم. جوزجانی نینگ اوشبو تشریفی دوامیده، اونینگ «تصوف و
انسان» (احمد اوغلی، ۲۰۲۲) «اسلام حقوقی حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری» (حکیمی،

۲۰۲۲) و «یورک سرلری» کتابی نینگ تورکیه تورکچه سیگه اوگیریش قرارینی آلدیم. «یورک سرلری» کتابی ۲۰۲۲ ییلی ده کیچیکتیریلگن بولسه ده، نشر بولدی. اوشبو فعالیت دوامی ده، بیز جوزجانی جناب لری بیلن علاقه ده بولدیک. او یوبارگن ینگى شعرلرینی کتاب گه قوشدیک. شاعری میز رخصتی بیلن، اجتماعی ترماق لرده نشر قیلگن «مین قهرمان اوزبیک من» شعرینی و اوندن آلدینکی صحبت لرینی هم علاوه قیلیب، کتاب تماملندی. شونینگدیک، بیر صفحه ده عربچه- اوزبیکچه یازووی و قرشی صفحه سیده ایسه تورکچه اوگیریلمه سی یازیلدی.

۲۰۲۲- ییل ده قونییه ده نشر ایتیلگن «یورک سرلری» کتابی ده، جوزجانی نینگ قولده گی شعرلری بوتونله ی اورین آلگن. قاله ویرسه، کتاب نینگ سرسین بای اوف نینگ «استاد جوزجانی حقیقه» یازگن بیوگرافیک یازووی، جوزجانی نینگ سوز باشی سی و بیز نینگ کوچیریپ اوتکزگن شرعی جوزجانی نینگ صحبت متنی و «مین قهرمان اوزبیک من» بولیمی، شاعر و شعرلری حقیقه کینگ بیلگی لرنی اوز ایچیگه آله دی.

بو مقاله ده «یورک سرلری» کتابی نینگ ینگى نشری اساسیده شرعی جوزجانی نینگ شعرلریده اساسی موضوع لردن بیرى بولگن ملی اوزلیک حقیقه گی حس- تویغور و فکرلر تحلیل قیلیندی. صحیفه رقم لری گینه کورسه تیلگن اقتباس لر اوشبو منبعدن آلینگن (اوزتورک، ۲۰۲۲) ۲ اقتباس لر متن لرنینگ تورکیه تورکچه سیگه ترجمه لردن کیلتیریلگن.

جوزجانی نینگ شعر و شاعرلیک ده یونه لیشی:

افغانستان تورک لری نینگ مهم سیمالردن بیرى بولگن سید معصوم اوغلی سید عبدالحکیم جوزجانی ۱۳۱۲- ییلی، حوت آیى ده (۱۹۳۴-۰۳-۰۸) جوزجان ولایتی، سرپل شهرى نینگ کیچیک امام محله سیده توغیلگن. او، شرعی جوزجانی تخلصی بیلن شعرلر یازگن. شاعر، شونینگدیک اکادیمیک، یازووی، متفکر و سیاستچی صفتیده گی کویلب فضیلت لری بیلن تانیله دی. اونینگ بیتیشیب شاعر بولیشیده اینگ کته تاثیر کورستگن انسان لردن بیرى آنه سی دیر. آنه تیلینی اورگنیش ده اونینگ اوز سوزلردن توشونه میز که معرفت پرور عایله اعضاسی بولگنلیگی و اینیقسه، آنه تیلی ده یره تیلگن ادبی کیم لیک و بو عرصه ده آنه سی نینگ رولی نینگ بولیشی آشکار. بونی اوز تیلی دن یازه میز (S. ۳۹):

(یاش لیگیم ده مرحوم آنه م قونی- قوشنی خاتین لرگه زین العرب، گل و صنوبر، شاه صنم و غریب، یوسف و زلیخا و شونگه اوخشش داستان لرنی اوقیگن لریده، خواجه احمد یسوی نینگ

«دیوان حکمت» اثری گچه شعرلرنی اوقیگنده اولر ییغله گن لریده، شعرلرنی توشونمه سم هم، بو حادثه لر مینگه تاثیر قیلگن. او کون لرنی ایسله گنیم ده عین تویغولر اویغانه دی. مین بیر نیچه ییل مکتب ده اوقیگنیم دن سونگ، اینیقسه اوچینچی صنف دن باشلب اوزبیک تیلی ده گی کتاب لرنی اوقیش گه یوز توتدیم. بو کتاب لرنی سیکین اوقیماقده باشله دیم. قهرمان قاتل، امیر مصیب غازی، گوراوغلی داستان لرینی قیینچی لیک بیلن اوقیی آلدیم. ابو مسلم صاحبقران، پهلوان احمد زمچی، اسکندرنامه کیمی اوزون داستان لر، صلات مسعودی و شاهنامه نینگ خموشی ترجمه سینی اوقیش مین اوچون کته قدم بولدی. شوندن سونگ، اوز آنه تیلیم ده تعلیم آلگنیم دن فخرلیب، بویوک شاعرلر ایجادینی اوقیماقده باشله دیم. ییل لر دوامیده اورته آسیاده چاپ ایتیلگن سره شعرلردن تشقری، «تحفة العابدین» شعرى توپلمی، هویدا، مشرب، امیری و نوایی دیوانلری، نادره، فرقت و مقیمی نینگ لبریک شعرلری، احمد یسوی، صوفی الله یار و اینیقسه سلیمان باقرغانی نینگ حکمتلی شعرلری بیلن نوایی نینگ خمسه سینی اوقیدیم. دستلب مینینگ استادیم لغت شناس عالم بخارالیک جدیدچی لردن بیرى شاعر، زمانوی فیلالوژی بویيچه متخصص مرحوم هاشم شایق افندی نینگ یاردمی بیلن نوایی نینگ «مجالس النفايس» اثری، نمگان لیک فضلی نینگ تذکره سی، استانبول ده نشر بولگن شیخ سلیمان اوزبیکی البخاری نینگ «اللغة الجغتائية» ناملی لغتی، نوایی نینگ «محاكمة اللغتين» و شو کیمی نشر ایتیلگن کولپ کتاب لرنی کوزدن کیچیردیم).

بیرینچی شعرى انشادر و بیرینچی تخلصی:

شرعی جوزجانی اوز تعبیری بیلن، او بیشینچی و آلتینچی صنف لرده اوقیب یورگن پیت لرده شعر یازیش گه حرکت قیلدی. اول درى تیل ده، کیین اوزبیک تیلی ده یازگن شعرلرنی قاسم ابرو اسملی مشهور رسام و مکتبی نینگ باش اوقیتووچیسی و تاغه سی محمد قاسم قاضی زاده یاردم بیردی. بیر کون «مراجعة نامه» مصراع سیده مرحوم استادیم ديب ایتگن الحاج قارى محمد عظیم عظیمی جوزجانی دن بیر تخلص تاپیش ایسته گی بیلن بعضی شعرلرنی تقدیم قیله دی. استادى اولرنی یاقتیره دی و فارسجه شعرلریده «حکیمی» تخلص نی اوانگه مناسب کوره دی. (S. 41) سیز مین دن ادبیات ده تخلص سوره گن سیز. شعرلرینگیزده اوز اسمینگیزنی گوزهل شکل ده نقلش اوچون حکیمی تخلصی سیزگه اینگ ماس کیله دی. اوشبو تخلص نی آلینگ و قطع لیکدن واز کیچینگ.

بیراق جوزجانی نینگ «حکیمی» تخلصی کوپل شاعرلر تامانیدن قوللنیلگن و ایشلتیلگن لیگی و عایله‌وی خصوصیات گه ایگه بولگن لیگی سببلی فایده‌لنمه‌دی. جوزجانی کیینگی دورلرده هیچ بولمه‌گنده ۱۹۵۰- ییل نینگ باشی دن «شرعی» تخلص نی ایشله‌تیش نی افضل کوردی. موجود شعرلریدن کوزه‌تیشیمیز ممکن بولگن. «گاهی- گاهی» شعرى ۱۳۳۱ (۱۹۵۳)، «بوی خان» ۱۳۳۲ (۱۹۵۳)، راز زنده گی ۱۳۳۳ (۱۹۵۴)، دریچه شعرلر بیلن «من چیستم» ۱۳۳۴ (۱۹۵۵) "Ala" ۱۳۳۱ (۱۹۵۳)

خلق دردی ۱۳۳۲ (۱۹۵۳) اوزبیک تیلی ده اونینگ شعرلری انیق‌لنیشی ممکن بولگن اینگ قدیم‌گی شعرلر قطاریگه کیره‌دی.

سیاسی فعالیت لرگه کیرگندن کیین، اونینگ ادبی حیاتی هم بوتونلی اوزگرددی. او، ۱۳۳۸ (۱۹۶۹) ییل دن کیین اجتماعی و سیاسی شعرلر یازدی. اونگه‌چه اوزاق ییل لر دری و اوزبیک تیل لریده یازگن لیریک شعرلری یازیلگن دفترنی دوست لری مانع بولسه لر هم، اونی یاقدی. بو شعرلردن نشر بولگن بیر نیچه شعردن باشقه همه سی یوق بولگن. اورنک اوچون، اولردن بیرى مشهور شاعر میرزاده عشقی نینگ «سه تابلوی مریم» اسملی اثریگه حرمت صفتیده یازیلگن اوچ قسمی تراژیدی ایدی. بو اثردن و میرزاده عشقی، میرزا بیدل بیلن مولانا فضولی گه یازگن نظیره لردن بیرى بولمیش جوزجانی ایسلب قالگن شعرلر دری تیل ده بولیب، جوده هم کم. (S. ۴۳)

شاشیلینچ قرار لری نتیجه سیده بو ایش اونینگ شخصی حیاتی و فعالیت لریگه منفی تاثیر قیلگن. اونینگ اوزاق ییل لر شعر یازمه‌گنی گه و حسی تامانی بعضا شعرینی توگتمه‌ی، چله قوییشی گه و کوپ ییل دن کیین قیته دن یازیشی گه سبب بولگن. کابل بیلیم یورتی ده طلبه لیک ییل لری، افغانستان اوزبیک خلقی اوچون آغیر ملی محروم لیک دوری ایدی. انه شونده‌ی آغیر کون لرنینگ الملی توپغولری اونی «مناجات» ناملی شعرینی یازیش گه آلیب باردی. ییگیرمه گه یقین بیت یازگندن کیین، خلق نینگ کیله‌جگی نی آیدین کورمه‌ی، قرانغو توپغولردن قوتیلمس‌لیگی نی حس قیلیب یازمه‌دی. بیراق ۱۹۹۱- ییل ده اوزبیکستان مستقیل لیگی اعلان قیلیندی. تخمیناً ۳۳ ییل دن کیین، شعرینی تاشکینت ده ۱۹۹۲- ییل ده تمام‌لب، اونی اوزبیکستان مستقیل لیگی نینگ بیرینچی ییلیگه بغیشه‌دی. (S. ۱۰۷)

بیرینچی شعرلری نینگ نشر بولیشی و «یوره‌ک سرلری» نینگ شکل‌لە‌نیشی:

جوزجانی نینگ شعرگه بولگن قیزیقیشی لیسه و بیلیم یورتی دوریده باشله‌گن. ۱۳۴۵ (۱۹۶۷)- ییلیده «خلق» جریده سی نینگ ایکینچی و اوچینچی سانیده اوزبیک تیلیده نشر ایتیلگن اونینگ

«ینگی ییل» و «ینگی زمان ترانه سی» افغانستان ده نشر بولگن ایلک اوزبیکچه شعرلری دیر. بو شعرلر نشر بولگنده حتی کابل بیلیم یورتی نینگ اصل اوزبیک طلبه لری هم توغری اوقیالمه گن و بو شعر قیسی تیل ده یازیلگن، دیب آره لریده اختلاف یوز بیرگن. اصل ده بو اوزبیک خلقی نینگ ییل لر دوامی ده ظلم و حق لری نینگ بیرلیمه گنی عاقبت لریدن بیرى ایدی. (۳۵،۵۷. S)

عملی تیل و مدنیت سیاستی اوزبیک تیلی و ادبیاتی نینگ فقیرلش گنی گه سبب بولگن. افغانستان اولکه سیده اون سیکیزینچی یوز ییلگچه فارسچه شعرلر یازیش رواجی ایدی. اینیقسه ایککی تیل بیلگن شاعرلر تورکچه و فارسچه شعرلر و دیوان لر یازگن لر. بیراق اون سیکیزینچی عصردن کیین سیاسی حکمران لیک تورک لرگه و تورک تیلی گه بوتوله ی قرشی بیر حالت کورستدی. تیل ایچی و تیل دن تشقری سبب لرگه کوره، تورکی تیل ده اثرلر یره نیش و خلق قه ترقه تیش اوچون قیینچیلیک لر یوزه گه کیلدی. افغانستان حکومتلری تامانیدن تورک لرگه بیرلیمه گن حق و اولرنی ایککینچی صنف کوزی بیلن کوریشی تورک لر مدنیتی گه سلبی تاثیر کورستگن. اوزبیک آغزه کی ادبیات اوز بایلیگی نی قسماً سقلب قالسه هم، یازمه ادبیات کیشی لرنینگ کوششی گه قالگن.

یگیرمنچی عصرده اصلی اوزبیک بولیب، فارسچه شعرلر یازگن کوپ لرچه شاعرلر انیق لنگن. ۱۹۹۰ - ییل لریده نشر ایتیلگن توپلم لر آره سیده بیرته گینه اوزبیک تیلی ده شعر یوق. اوزبیک شاعرلر نینگ سانی کوپ، لاکن بیردانه شعر هم آنه تیل لریده یازیلیمه گن. (اوزتورک ۲۰۱۴: ۱۶) یازمه ادبیات و تورک الفباسی نینگ عمل ده قوللنیلشی ساحه سیده بیرینچی نشر بولگن اوزبیکچه شعرى اوزبیک لر طرفی دن اوقیلیشی گه یول آچتی. جوزجانی نینگ اوزبیکچه نشر بولگن ایکی شعرى تاریخی جهت دن هم اونمی بار.

بو شعرلر کتاب شکلی ده ۱۳۵۸ (۱۹۷۹) - ییلی نشر بولگن. فقط نسخه لردن بیر نیچيته سی بار، باشقه سی معما دیر. رساله نینگ ایککینچی توپلمی «آمو دریا» اسمی بیلن ۱۳۶۹ (۱۹۹۰) - ییلی ده نشر ایتیلگن. بو اثرده اولگی کتاب ده گی شعرلر و ینگی شعرلر بیلن بعضی فارسچه شعرلر نشر بولگن. «یوره ک سرلری» ناملی کتابی بیرینچی قتله کابل ده نشر بولگن.

یوقاری ده اثر نینگ نشر بولیش جریانینی قسماً توشوندیردیک. کتاب ۲۰۲۲ - ییل ده جوزجانی نینگ تصدیق و قوشیمچه لری بیلن تورکیه تورکچه سیگه بیز طرفی میزدن کوچیریلیب، قونیه ده نشر ایتیلدی. «یورک سرلری» کتابی ده اوزبیک تورکچه سیده یازیلگن (۳۴) ته مستقل شعر و (۲۱) ته رباعی دن تشقری، فارسی دری تیلی ده یازیلگن (۱۰) ته شعر هم بار. اونینگ شعرلریده

سیوگی، مهر، ساغینچ، ایستک کبی توغولر بیلن باغلیق مسله لردن تشقري، علیشیر نوایی کبی تاریخی شخص لرگه مراجعت قلیب جلال آباد، آمو دریا و افغانستان جغرافیه سی بیلن باغلیق بولگن باشقه جای لر و جنبش کبی حزب لرگه علحیده اعتبار قره تیلگن.

ایککی تیللی (ذواللسانین) شاعر:

جوزجانی شعر یازیش گه باشله گن پیتی ده «گاهی-گاهی» غزلی ده «حکیمی» تخلصی نی یازگن شعرلریدن اونینگ شعرلریده فارسچه تیلی دن فایده لنگنی نی کوره میز. ۱۹۴۰-ییل لرنینگ باش لریده فارسچه شعرلر یازیش افغانستان ده باسکیچی (چاپ، مطبوعات) تیل بولگن دریچه ایدی.

شرعی جوزجانی نینگ ایتیشیچه، آنه تیلی تورکی اوزبیکچه دن تشقري دری، پشتو و عربچه تیللری گه هم سوزله شه دی. اینیقه اوزبیکچه و دریچه ده یازماقده دیر. افغانستان ده بیرینچی اوزبیک نشراتی ده کتته رول آلگن و اوزبیکچه نشرلرنینگ باشله نیشی گه سبب بولگن. ۱۹۹۱-ییلی ده افغانستان علوم اکادمی سی علیشیر نوایی نینگ ۵۵۰ ییللیگی اونینگ تشبثی بیلن عمل گه آشیریلدی. خودی شو ییلی اوزبیک شعر و ادبیات یازوچی لری بیرلیگی طرفی دن علیشیر نوایی اودول (ساورین، مکافات) گه لایق کوریلدی.

۲۰۰۴- ییل ده ایران ده بولیب اوتکن خلق ارا کنفرانسی ده «فارسی تیلی و شعریتی ترقیاتی ده ایککی تیللی شاعرلرنینگ رولی» علمی- تحقیقی مقاله تقدیم ایتدی. او، عربچه دن فارسچه گه (۶) عربچه دن اوزبیکچه گه بیر، فارسچه دن اوزبیکچه گه بیر، اوزبیکچه دن فارسچه گه (۳) ته اثر ترجمه قیلگن. بوندن تشقري، اوزبیکستان مطبوعاتی ده بیر یوز یگیرمه دن (۱۲۰) آرتیق مقاله سی چاپ ایتیلگن.

شعرلرنینگ شکل خصوصیت لری و وزنی:

جوزجانی ایلک شعرلری ده، اینیقه دری تیل ده یازگن غزل و کلاسیک شعرلریده عروض وزن لریدن فایده لنگن. نوایی نینگ «میزان الاوزان» اثرینی اورنک کورسه تیب، عروض علمی گه ایگه بولیش اوچون بیلیم و اوقیش بیلن قوللش ممکن لیگی نی بیلدیره دی. بیراق بو دستور تعلیمی اینیقه بیرلیشی ممکن ایمس ایدی اوزبیکستان ده کیریل الفباسی گه اوتیش بیلن بو آسان بولمه دی. افغانستان ده جوزجانی نینگ افاده سی بیلن تورک- اوزبیک شعریده کلاسیک اوسلوبی نی دوام ایتترگن نیازی بلخی، قیصارلی ندیم، قاری محمد عظیم عظیمی، اندخوی لیک محمد کریم

نزیهی جلوه و مولانا قربت کیبی استاد لرنینگ ایزیدن بارگن مولانا خدیم، ابوالخیر خیری، ذره عظیمی و متین اندخویی کیبی شاعرلر بولگن. او کلاسیک اوسلوب ده شعر یازیش ایستگی ده بولگن شاعرلرنینگ اون بیرینچی یوز ییل لیک دن اون توقیزینچی عصرگچه تورکستان ساحه سیده بیریلگن اثرلرنی او بیرده گی فکر و افاده نی دقت بیلن اوقیب، ریتیم و اوسلوب خصوصیت لرینی اوز ایچیگه آلگن درجه ده قدرت لی شاعر بوله آلیش لرینی تاکیدلهیدی. (A:49)

باشیده کوپینچه قوللنگن عروض وزنی نی قوللنماقچه باشله گنی نینگ سببی، اینیقسه زلفیه، ایرکین واحدوف، غفور غلام و باشقه زمانداش (چاغداش) شاعرلرنینگ ایزداشی بولگن. اولرنینگ ترجمه لریگه اساس لیب، یاش شاعرلر اوچون ینگ ی افق لر آچیشی نی بیلدیریب، اینیقسه اوزبیکستان، آذربایجان، تورکیه، تورکمنستان و باشقه تورک اولکه لری نینگ شعر و ادبیاتی بیلن آشنا بولیشلرینی توصیه قیلیب باردی.

جوزجانی لیریک و اجتماعی، سیاسی مضمون و اسلوب گه ایگه شعرلری ده اساساً هجا وزنی نی قوللگن و یاش شاعرلرگه هم توصیه قیلدی. (S:31)

برماق(هجا) وزنی، یخشی اثرلر یره تیش اوچون قولایلیک یره ته دی. اونده اوزبیک تیلی ده تصویرلر و خیال نی تولیق افاده ایتیش همده اوپرا و دراماتیک اثرلر یازیش اوچون کینگ امکانات موجود. بیز، اینیقسه یاش لری میز اوز آنه تیل لریگه شعر یازسین لر، دیب عروض وزنی بیلن برماق(هجا) وزنیده ایرکین شعر اوچون فایده لنیش لرینی ایسته میمز.

شعرلریده ملی اوزلیک کورستگیچ لری:

شرعی جوزجانی نینگ شعرلری و صحبت لریده گی موضوع لردن، اولرنینگ تاریخی غرور منبع لری بولگن جهان شمول بیر کیم لیککه ایگه بولیش لرینی کوریب، بيله میز. بو اصل ده افغانستان دن کیلگن کوپلر اوزبیک شاعرلرگه تیگیشلی صفت دیر. اولر مصرع لری ده تورک تاریخی نینگ اونوملی و مهم سیمالریگه اشاره قیلگن لر. آلپ ایرتونگه (افراسیاب)، توماریس، آتیلا، غزنوی محمود، امیر تیمور، حسین بایقرا، ابولغازی بهادر خان، ظهیرالدین محمد بابر شاه، کیبی دولت آدم لری ایله نوایی، گوهرشاد بیگیم، بیرونی، بیدل، اولوغ بیک، فضولی، کیبی عالم و ادبیات ارباب لریگه تیز- تیز مراجعت قیلگن. بوندن تشقری، اوتمیش دن حاضرگی کونگچه توزه لگن تورک دولت لریگه هم اشاره قیلینگن. (اوز تورک، ۲۰۱۵: ۲۰-۲۲۰) زاهد خطیب زاده، بوتون حیدری، متین اندخویی، ذکرالله ایشانچ، مجنون قیصاری، عبدالاحد حقیار، سیف الدین نوری، فضل الحق

یولچی، عالم کوهکن، یحیی حفیظی جوزجانی، عبدالحمید آگه کیبی شاعرلر نینگ بیت لریده بولردن کوپینچه اورنک کوریش ممکن.

شرعی جوزجانی منطقه ده بولیب اوتکن یوز ییل گه یقین یشنه گن مجادله جریان لر و کورهش لرینی اونینگ گواه لردن بیر صفتی ده اوزلیگی، تیلی و مدنییتی حمایت چیسسی سیاسی و اجتماعی حیاتی ده گی موضوع لر گه ایری اعتبار قره تکن. اونینگ «مین قهرمان اوزبیک من» عنوان لی شعری، بو توغولر نینگ تصویرلگن شعرلردن بیر دیر.

بو شعر ایرکین واحدوف نینگ ۱۹۶۸- ییل ده یازگن «اوزبیگیم» عنوان لی شعری گه نظیره حسابلنهدی. جوزجانی هم شعرینی ایرکین واحدوف نینگ خاطره سیگه بغیشله گن. بو ایکی شعر حقیقت ده اوزلیک و کیم لیک لرنی حمایه قیلش اوچون یازیلگن فریادلر شعری دیر. واحدوف نینگ بو شعری اوزبیکستان ده خلق تامانی دن جوده استقبال بولگن و بسته کارلر تامانیدن آهنگ توزیلیب، کویلنگن. (Yelok ۲۰۰۷: ۳۱-۳۲)

افغانستان ده «اوزبیگیم» ردیفالی کوپ گینه شعرلر یازیلگن. جوزجانی دن باشقه یحیی حفیظی جوزجانی، عبدالاحد حقیر کیبی شاعرلر نینگ هم عینی ردیفالی شعرلری بار. شرعی جوزجانی، بیر شاعر نینگ اوزبیک لر حقیده یازگن شعریده منقورت لیک درجه سیگه توشیریب کمچیلیک بیلن یازگن شعری گه قرشی یازگنلیگینی ایتکن. اونینگ «مین قهرمان اوزبیک من» شعری نینگ مصرع لریده تاریخی چوقور لیک دن تارتیب، جغرافیک کینگ لیککه چه، قدیم و حاضر گی تورک خلق لری گچه کینگ مضمون لی عبارت لرینی تاپیش ممکن:

مین اویغورمن، تورکمنمن، آذری من، قزاق من
قرغیز بیرلا تاتارمن، همدۀ قره قلقاق من
عثمانلی من، بیات من، مین یاقوت و قیپچاق من
چغتای من، نوغای من، قیزیلباش من، قلماق من
اولوغ تورک ملتی دن باش کوترگن اوزبیک من
(S-۶۷، ۶۵)

اونینگ ملی لیک و اوزلیک اوچون کوره شی ده عبدالرشید دوستم و افغانستان ملی اسلامی جنبشی نینگ خاص اورنی بار. بونی اونینگ سوزلری بیلن افاده قیلسک:

اوزبیک خلقی بونده ی وضعیت لردن قطع نظر، افغانستان تاریخی ده بیرینچی مرته ایکی-اوچ ته سلطان نی تخت گه اولتیرغیزگن و توشیرگن. نجیب نی تخت دن توشیردی، حامد کرزی نی اولتیرغیزدی. اشرف غنی نی تخت گه اولتیرغیزدی. اوزبیک خلقی نینگ بو اتفاق نتیجه سیده شونده ی بویوک موفقیت گه ایریشیلدی و اوزبیک لر افغانستان ده ایککینچی اورین نی آلدی لر.

افغانستان تاریخی ده جمهور رئیس نینگ بیرینچی اورین باسری مارشال عبدالرشید دوستم بیر دهقان باله سی اوز بویوک ایش لری بیلن جنراللیک و [مارشاللیک] درجه سیگه قدر یتیب باریب، بیر حزب نینگ رهبری بولدی... (S.۵۹)

«مین قهرمان اوزبیک من» شعرینگ باش ده گی سوزلریده ایتگنی دیک «جنبش گه شأن - شرف لرا!»

دریچه یازگن قیرق بیر بیتلیک شعریده هم بیلدیگن.

جنبش باتورلری و اولرنینگ قهرمان رهبرلری

اولوس نینگ نجاتی اوچون قتتیق محنت قیلدیلر

دوستم وطن اوچون کوچلی قالسین و یشه سین

بو قصیده دن مقصدیم شأن و شهرت ایمس، جنبش و اونینگ رهبرینی خلققه تنیتماق دیر.

(S.۲۴۳،۲۴۵)

دری تیلی ده هم یازیلگن «تورکستان فریادی» ناملی شعریده ییگیرمنچی عصر باشلری دن سویت لر اتفاقی گه تیگیشلی بولگن تورکی جمهوریت لری نینگ توزه لیشی و تورک لرگه بولگن ظلم و سورگون لرنی یازگن. تورکستان ده روسلر تمانیدن آلینیشی دن آلدین، افغانستان ده یوز بیرگندن کیین، شعریده شو افاده لرنی اورین بیرگن:

ای توران ملتی اویات اوزلیگینگ دن ایریلدینگ

سین روس لرنینگ حيله - نیرنگ لری توزاق لرگه توشیب قالدینگ

سیر هدایتنی ترک ایتیب، اولرگه ایرگشتینگیز

اوندن کیین، سیر ضعیفلیکده، قشاقلیکده و امیدسیزلیکده توشیب قالدینگیز

قول و ایاغینگیزنی قوللیک قازیغیگه باغله دینگیز

ای خلق، ایتینگ چی، تورکلیک نینگ سعی و حرکتی قه پیرده قالدی؟

ارسلان کیبی تیمورنینگ و بابر نینگ همتی گه نیمه بولدی؟

اورنینگ دن تور، یورتینگ نی آزاد ایت!

تورکستان گلستانی نی قرغه لردن تمیزله...

(۲۴۷S-۲۵۳-)

شاعر نینگ بیلیم یورتی ییل لری، اوزبیک خلقی اوچون آغیر ملی محرومیت کون لر ایدی.

«مناجات» ناملی شعرینی شو پیت ده باشله گن. ییگیرمه مصرع یازگن دن سونگ،

امیدسیزلیککه توشیب توگتمه ی قویگن و خلقی نینگ کیله جگیدن اندیشه لنگن. ۱۹۹۱- ییلی

اوزبیکستان نینگ استقلالی نی اعلان قیلیشی بیلن امیدسیزلیک توغولری آزه ییب امیدلندی.

جوزجانی اوتوز اوچ ییل دن کین مذکور شعرنی، آلتیش بیش مصرع بیلن تامله دی. ۱۹۹۲-
ییلده مستقل لیک نینگ بیرینچی ییلیگه بغیشله دی.

دنیا باریچه بو مستقل اوزبیکستان یشه سین. (۱۱۹.S)

شرعی جوزجانی نینگ شعرلریدن شونی سیزه میز، تورک اولکه لریگه مخصوصاً اوزبیکستان
گه علحیده سیوگیسی بار.

شعرلریده تاریخی یا که زمانوی جغرافیک ناملش، شهرلر نینگ نام لری بو توشونچه نی یازیشی
بو توشونچه سینی دستک لیدی. اونینگ فکری ده، بو گونکی چیگره لر بیر کورستیگیچ بولیب،
اصلنی اجره ته آلمیدی. شعرلریده تاریخده اوتکن شان لی کون لرنی سیوینچینی حکایه قیله دی.
صاحبقران تیمورنی ایسلب یازگن «تیمیر قلقلان» شعری ده مثبت اوزگریش لرنی او بیلن
پایله ده دی:

«خلقنی بیرلشتیرر دایم اولوغ نامینگ «تیمور»

اولکه نی اسره ش یولی ده بو تیمور قلقلان نی کور

ایندی توران ملکیده خلقینگ بویوک دولت قور

قول قوییل گن بو مقدس فکر اوچون یمان نی کور

(۷۹.S)

ینه «بیر اولکه که» دیب ناملنگن شعریده اوزی آرزو قیلگن یورتینی انگله ته دی. لیریک اوسلوب
ده یازگن بو شعر، ضیا کوک آلپ نینگ «یورت» ناملی شعرینی ایسله ته دی. جوزجانی نینگ (۹)
بیت ده یازیلگن شعر ییتی بندی «بیر اولکه که» دیب باشلنه دی. شعر نینگ سکیزینچی
مصرع سی:

بیلدیرر «نیل»، «سیردریا» سیگه احترام

«آمو» گه «والگا» دریاسی بیرر سلام

سمرقند و بخارا بیلن خیوه گه

آتن، روم و بغداد قایل یوکسک مقام

ضیا کوک آلپ نینگ «توران» شعر ی گه محتوا جهتی دن توغوداش لیک کورسه ته دی:

وطن نه تورکیه دیر تورکلر گه نه تورکستان وطن، بویوک باقی یورت توران.

جلال آباد شهری اون آلتینچی عصرده بابر نینگ نبیره سی جلال الدین اکبر شاه تامانی دن

افغانستان نینگ پاکستان تامانیدن اساس آلینگن تاریخی و مهم شهرلردن بیری دیر. جوزجانی

نینگ یازگن «جلال آباد تاریخ اینجوسی» ناملی شعریده اوتمیش و کونیمیزگه خطاب قیلیب

یازگن:

جلال آباد، بوگون سین اوچون
اوریشه دی سرپل، جوزجان
بلخ، تخار و هرات، بدخشان
کندهار و فاریاب و بامیان
جلال آباد، ای اولکــن شهر
تاریخ شاده سیده اینجو سن
اولوسی میز چین افتخاری
اوزتمیش دن بیز اوچون کوزگوسن

(۱۵۳.S)

۱۹۶۸ – ییلی ده یازگن «آمو دریا» ناملی شعری ده اورته آسیا نینگ حیات چیزگیسی جان دمه‌ری دیب آمو دریا بیلن صحبتی گه گواه بوله میز. جوزجانی نینگ بو شعریده ایرکین واحدوف نینگ «مرحوم سیر دریا» شعریدن تاثیر آلگن بولسه کیره‌ک. چونکه مخاطب و مضمونی جهت دن ایکی قردادش اولکه نینگ ایکی یورت سیور شاعری تامانیدن دریا حقیده عین توغولر بیلن یازیلیشی اصل مسله .

واحدوف شعریده «سیر دریا» نی «آمو دریا» نینگ یاری و یولداشی، فرغانه نینگ جانی، خلق نینگ بختی، دیب ایتکن. «سیردریا» آرقه‌لی سویت رژیمی و قانون‌سیزلیک لرینی تصویرلیدی.

(۲۰۱۱:۵۰۴ Yelok)

قوییده‌گیلرگه اوخشش عباره لرنی جوزجانی نینگ مصرع لریده کوره میز:

«آمو» دریا، ای چوشقین اولوغ دریا
ای عظمت دریا، ای قوتل‌وغل دریا
سینی «سیردریا» بیلده‌دی قرینداش
«والگه» حسابله‌یدی اوزی گه یولداش
سینی شرق اولکه سی نینگ اوزلمس غروری
اورته آسیاده حیات تاموری

(۲۰۱.S)

شرعی جوزجانی صحبت لری و مصرع لریده بیرار- بیرار خلققه خطاب قیلگن، تاریخ و ملی توغولری گه ایگه چیقیب، ینگلیش لرینی بیلدیریش اوچون یازگن.

اوتکن عصرلرنینگ کوپلپ واقعه‌لری گواهی بولگن قیمتلی تجربه لرینی، اوز خلقی گه یتکیزیش و اولرگه فایده کیلتیریش اوچون اورونگن. شعریت اونینگ اوچون وسیله ایمس، بلکیم مقصد دیر.

اونینگ پروفیشنل شاعر ایملیگی نی فقط الهام کیلگنده دیدیکتیف شعرلر یازگنی نی ایتهدی.
(۲۵۵.S)

«اوزبیک قیزی گه» ناملی شعرینی تاشکینت سفریده اولرگه رهبرلیک قیلگن اوزبیک قیزی
نینگ اوسلوب و افاده لریگه حیران قالب اونگه شاعرلیک استعدادی بولیشی نی سیزگن. اوندن
الهام آلیب اوزبیکستان ده خاتین - قیزلر لرنینگ موقع لرینی شعرلریده اورین بیرگن. S.۱۶۹-
(۱۷۳)

شرعی جوزجانی تیریک تاریخ و جمعت نینگ دانشمندی دیر . جوزجانی نینگ ملی کیملیگی
نینگ شکللنیشی کودکلیک دن باشلنگن. اینیقهسه عیاللر تمانیدن عملگه آشیریلدی دیگن فکده
بولیشی کیره ک. حتی “یتیم باله گه آنه نینگ اله سی” دیب یازگن اله لریگه هم ملی توغو و
اوزلیگینی اونده قید ایتیش اوچون حرکت قیلگن:

اولوغ بابالرینگ باردور
بویوک سیمالرینگ باردور
اولر روحی سینگه یاردور
بلهه اله، بلهه اله

تیمور فرزندى سین بیلگین
بابر دلبندى سن بیلگین
آنالر قندى سن بیلگین
بلهه اله، بلهه اله!
(۱۹۷.S)

خلاصه:

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی افغانستان اوزبیک تورک لری نینگ سونگگی عصرده گواه بولگن سیاسی، اجتماعی و کلتوری جهت دن مبارزه قیلیب کیلگن کیشی لردن بیرى دیر. عالم، متفکر، الهیاتچی، سیاستچی، یازوچی، کوره‌شچی کیبی کوپلب فضیلت گه ایگه بولگن و بونینگ یانیده شاعرلیک، مقاله و صحبت لریده بو خصوصیت لرینی عکس ایتیرگن. اینیقسه اونینگ «یورک سرلری» کتابی ده عکس ایتکن حس-تویغولری و فکرلریدن اوزی و کیم‌لیگی نینگ شکل‌لنیشی نی، ملتی اوچون مبارزه، آرتتیرگن تجربه، خلقیگه توصیه لری، یوتوقلری و ملی اوزلیکدن وازکیچمه‌گینی یازگن. اینیقسه افغانستان ده گی اوزبیکلر و باشقه تورک خلقلری اوچون هم خطاب قیلیب یازگن. اونینگ فکر و تویغولری افغانستانده گیدیک اوزبیکستان ده هم مهم اورین توته دی. بو، اونینگ اصل اوزبیک بولگنلیگی و اوزاق پیتدن بیرى اوزبیکستان ده یششی نینگ تاثیرى بار، البته. لاکن خودی شوندهی، او بوتون تورک لرینینگ و توران جغرافیه سی نینگ اوتمیشی و بوکونی بیلن یوره‌کدن باغلیق دیر. شرعی جوزجانی، تورک تیلی و مدنیتی نینگ خدمتگاری و حمایتچیسی بولگن و بولماقده دوام بیرماقده.

منبع لر:

Kaynakça

- Ahmedoğlu, S. A. (۲۰۲۲). Abdulhakim Şer'i Cuzcani, Tasavvuf ve İnsan, Konya. Palet Yayınları.
- Hakimi, A. (۲۰۲۲). Abdulhakim Şer'i Cuzcani, İslam Hukuku Hanefi Mezhebi ve Türkistan Fakihleri, Konya. Palet Yayınları.
- Öztürk, R. (۲۰۱۴). Günümüz Afganistanlı Özbek Şairleri, Konya. Palet Yayınları
- Öztürk, R. (۲۰۱۵). Afganistan'daki Eski Türk İdareleri ve Bunların Özbek Şairlerinin Kimlik Algılamalarındaki Yeri, SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sa. ۲۷, s. ۲۰۱-۲۲۰.
- Öztürk, R. (۲۰۱۶). Afganistan'da Türkçe Basının İlk Temsilcisi: Yulduz Gazetesi, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, sa. ۴۲, s. ۶۳-۷۱.
- Öztürk, R. (۲۰۲۲). Abdulhakim Şer'i Cuzcani, Yürek Sırları, Konya. Palet Yayınları.
- Yelok, V S. (۲۰۱۶), Erkin Vâhidov'un Şiirleri Üzerine Dil ve Üslup Çalışması, Ankara. Bengü yayınları.
- Yelok, V S. (۲۰۱۱). Özbek Şiirinde Müstebit Devrin Eleştirisi Erkin Vahidov'un Şiirleri Esasında, Türklük Bilimi Araştırmaları, sa. ۲۹, s. ۴۹۳-۵۱۸.

شرعی جوجانی و زمانداش لری

تورک تیلیدن دوکتور نجیبه ضیایی ترجمه سی.

Ёзувчилар:

Академик Воҳид Зоҳидов ва профессор Б

يازووچилر:

اکادمیسین واحد زاهدوف،

(فلسفه فن لری دکتوری، پروفیسور)

شرقشناس بوری بای احمدوف، (فیلاوژی فن لری دوکتوری، پروفیسور).

اکادمیسین واحد زاهدوف

پروفیسور بوری بای احمدوف

{قیمتلی کتاب}

Қийматли китоб

«دانشمند پیشاهنگ – ابوریحان بیرونی» کتابی گه تقریظ

“Етакчи олим Абурайхон Беруний” китобига тақриз

محترم يولدوز خوان لر!

بیزگه دوست همسایه و برادر اولکه شوروی اوزبیکستانی مرکزی تاشکینت شهریده چاپ قیلینه یاتگن «اوزبیکستان ادبیاتی و صنعتی» گزیده سیده، شو ییل ۱۷ اپریل کونی «قیمتلی کتاب» عنوانی آستیده بیر مقاله باسیلدی.

بو مقاله نی اوزبیکستان مشهور عالمی اوزبیکستان فن لر اکادمیسی حقیقی اعضای (اکادمیسین) پروفیسور استاد واحد زاهدوف و اوزبیکستان مشهور شرق شناس عالمی پرو فیسور بوری بای احمدوف بیرگه لیکده یازگن لر.

مقاله ده افغانستان دموکراتیک جمهوریتی ده گی اتاقلی عالم، استعدادلی ترجمان و شاعر سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ اؤتگن ییل بیهقی مؤسسه سی تمانیدن نشر قیلینگن «دانشمند پیشآهنگ - ابوریحان بیرونی» اثری هر طرفلمه تحلیل قیلینگن.

بیز اوشه مقاله نی سیز محترم یولدوز خوان لراعتبارینگیزگه حواله قیله میز.

(«یولدوز» جریده سی نینگ اداره سی)

قیمتلی کتاب

همسایه میز و دوستیمیز افغانستان، انسانیت تاریخی ده جوده قدیمی و بای مدنیت اوچاغ لریدن بیری دیر. اونده بوتون ایلغار بشریت گه بیحد قیمتلی بولگن و خدمت قیلیب کیله یاتگن اولوغ فن، ادبیات و صنعت ارباب لری یتیشیب چیققن، یشه گن و ایجاد قیلگن.

اوز عمری نینگ بعضی ییل لرینی شو مملکت ده اوتکزگن، اوز تقدیرینی شو مملکت و اونینگ استعدادلی محنت سیور، تینچلیک پرور خلقی تقدیری بیلن هم باغله گن اولوغ سیمالردن بیری زبردست عالم ابوریحان البیرونی دیر.

یقین ده گینه بیز و جهان ده گی برچه خلق لر بو بویوک قاموسی عالم تولدی نینگ مینگ ییل لیگینی کینگ نشانله گن ایدیک. شو کون لرده فن و مدنیتیمیز نینگ ینه بیر اولکن بیره می عرفه سیده توریب میز.

۱۹۸۰ نچی ییل نینگ کوزیده علم - فن ترقیاتیده کؤرستگن عجایب عالم شمول کشفیات لری بیلن کوپ عصرلر دوامیده بوتون عالمگه شهرت ترقتگن ینه بیر اولوغ وطنداشی میز، تینگی یوق شفاکار و بیریک فیلسوف عالم ابوعلی ابن سینا نینگ هم مبارک تولدی گه مینگ ییل توله دی.

بیزلر بوندای کتته توی لرنی مناسب توپانه لر بیلن نشان لشگه عادت لنگنمیز، چونکه بونینگ اوچون برچه کیره کلی امکانات لرگه ایگه میز. بو بیز نینگ خلقچیل دولتیمیز سیاستی نتیجه سی دیر. اوزبیکستان ده بای علمی و ادبی میراثی میزنی اطرافلیچه اورگنیش بویچه بجريله یاتگن کتته - کتته ایش لر، هر ایککی اولوغ سیمانینگ قلمی گه منسوب اثرلردن کوپ لری نینگ نشر قیلینگن لیگی و قیلینه یاتگن لیگی بو سوزی میز نینگ اثباتی دیر.

هر ایککی عالم نینگ بای و کوپ قیرره لی ایجادی فعالیتی نی، اولرنینگ اولمس علمی میراثی نی اورگه نیش گه اروپا، همده خارجی شرق مملکت لری نینگ عالم لری هم معلوم حصه قوشدی لر و قوشماق ده لر. نیگه که ابن سینا و ابوریحان بیرونی بو مملکت لرنینگ انچه گینه سی نینگ

اوتامیش مدنیتی نی اورگنیش ایشی گه اوز حصه لرینی قوشگن ایدی لر. عموماً اولرنینگ اثرلری جهان نینگ علم و فن و مدنیت خزینه سینی بای ایتدی، اونی همان اوزوک که قوییلگن یا قوت کوز سینگری بیزب توریبدی شونینگ اوچون هم اولرکوپ لرگه عزیز بولگن و حاضر هم شوندهی. بونگه قوشنی افغانستان لیک یوکسک استعدادلی شاعر و عالم عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ ابوریحان بیرونی حیاتی و بای علمی میراثیگه بغیشلگن کتابی ینه بیر یققال دلیل بولیشی ممکن.

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ اوشبو کتابی، بویوک عالم نینگ حیاتی و کوپ قیرره لی علمی فعالیتی بیلن باغلیق بولگن بیر قنچه مسئله لری، خصوصاً بیرونی نینگ حیاتی و اویشه گن اجتماعی، سیاسی محیط، عالم نینگ مهم حادثه لرگه علمی یانده شیش و توشونتیریش میتودی، اونینگ اورته عصر فنی رواجی گه قوشگن اولکن حصه سی، متفکر عالم نینگ دنیا قره شی کیبی مسئله لری قمره ب آلگن و بو مسئله لر قیسقه و انیق توشونتیریب بیرلگن.

رساله نینگ «بیرونی نینگ حیاتی و اویشه گن اجتماعی محیط» دیب اتلگن بابی (۱-۱۲ بیت لر)، ۹نچی عصر نینگ آخری و ۱۰نچی عصر نینگ باش لری ده کوپ گینه شرق مملکت لریده، شونینگدیک اورته آسیاده عرب خلیفه لیگی حکمرانلیگی گه برهم بیریلیشی و اورته آسیا هم ده خراسان ده حاکمیت نینگ محلی سلاله سامانی لر قوئی گه اؤتیشی و بونینگ مثبت نتیجه لری کتته اوروش لرگه شونینگدیک محلی فیودال لرنینگ اوز ارا کوره شلریگه برهم بیریلیشی، مرکزی دولت دستگاهی نینگ بیرمونچه مستحکم لنیشی، بولرنینگ ایجابی نتیجه سی اوله راق دهقان چیلیک و سودا - ساتیق نینگ رواجلنیشی، بو اجتماعی سیلجیش اؤز نوبتی ده علم و مدنیت نینگ رواجی گه یول آچیب بیرگن لیگی، بیرونی نینگ سیر مضمون و تورلی تصادف لر بیلن توله و سیر مشقت حیاتی و علمی فعالیتی اورته آسیا، ایران و افغانستان بیلن باغلیق بایلیک و زوره وانلیک اساسی گه قوریلگن اوشه وقتده گی جمعیتده کیشیلرنینگ تقدیری محنتکش خلق حسابیگه بی پول بایلیک توپل آلگن بیریک بیر - سوو ایگه لری، قیلیچیدن قان تامگن تاج و تخت ایگه لری و کتته و کیچیکنی «پادشاه لر تینگری نینگ بیرده گی سایه سی دور» دیب عوام خلق نی اولرنینگ آلدی ده تیز چوکتیرگن عالم لر قولی ده ایکن لیگی، یاریتیب اوتیلگن. بویوک عالم نینگ بیر بیرده مقیم بولالمی، یورتمه - یورت کیزیشی گه منه شو نرسه لر سبب بولگن ایدی.

کتاب مؤلفی مسئله لرنی شرق منبع لری اصطخری نینگ «مسالك الممالک»، طبری نینگ تاریخی کتابی، نامعلوم مؤلف نینگ «حدود العالم»، یاقوت حموی نینگ «معجم البلدان» اثرلری، شونینگدیک سویت (واحد زاهدوف، پاول بولگا کوف، نتن مله یف و باشقه لر)، همده خارجی شرق

مملکت لری عالم لری نینگ (محمد جمال نجفی، خلیلی و باشقه لر) اثرلریگه تهینگن حال ده، توشونرلی طرزده و توغری تلقین قیلیب بیرگن.

شو هم مهم که، رساله مؤلفی اوشه زمان لرده بیریک علم و فن اوچاغی بولگن بخارا، کات گورگانچ، جرجان و نهایت غزنه شهر لری، اوشه شهرلرده پیدا بولگن اؤزی گه خاص علمی حیات گه هم قیسقه چه توختب اوتگن. او خصوصاً بیرونی و ابن سینا، ابو سهل مسیحی و ابونصر عراق سینگری دانشمندلرنینگ باشینی بیریکتیرگن گورگانچ ده گی مشهور «مأمون اکادیمیه سی» نی علیحده قید قیلیب اوتده دی (۷-۹ بیت لر). اوشه وقت لرده کات و گورگانچ نینگ بخارا سینگری شرق نینگ بیریک اقتصادی، سیاسی و مدنی مرکز لری دن بیریکه ایلنگن لیگی، بیرونی نینگ بویوک متفکر عالم صفتی ده کمال تاپیشی ده کتته رول اوینه گن لیگینی علیحده تأکیدلیدی. «انه شونده ی قولی لیک بولگنی سببی دن ابوریحان بیرونی ده اوقیش و معرفت آرتیریش اوچون بغداد، قاهره، دمشق و باشقه شهرلرگه باریش گه احتیاج توغیلمه دی» دیب یکون لهیدی.

مؤلف اوز فکرلرینی مذکور رساله نینگ «بیرونی نینگ طبیعت و جمعیت حادثه لرینی توشونتیریش اسلوبی» (۱۵-۱۷ بیت لر) «بیرونی نینگ تیکشیریش میتودی»، (۱۷-۲۶ بیتلر) همده، «بیرونی نینگ اجتماعی قرهش لری» (۵۰-۵۶ بیت لر) دیگن باب لری هم مهم. بو باب لرده بیرونی نینگ طبیعت و جمعیت ترقیاتی قانون لرینی اورگنیش و توشونتیریش ده طبیعیات و انیق فن لر قول گه کیریتگن بو یوتوق لرگه اساس له نیش، قیاسی تحلیل میتودی گه تهیه نیش ضرور لیگی توغری سیده گی فکر لری بیان قیلینگن. بویوک عالم نینگ دنیا قرهشی ابتدایی ماتریالیزم غایه لری بیلن سوغاریلگن. اونینگ طبیعت ده حرکت سیز قاتیب قالگن بیرانته نرسه یوقلیگی، دنیاده گی همه نرسه معلوم وقت اوتیشی بیلن بیرحالت دن ایکیکینچی حال گه اوتیب توریشی توغری سیده گی ماهیتی چه دیالیکتیک مترقی فکری زور علمی اهمیت گه ایگه دیر.

سید عبدالحکیم شرعی جوجانی مذکور اثری ده بویوک عالم ایجاد ی ده گی منه شو فکرلرینی کوره بیلگن و توغری تلقین قیلیب بیرگن. شو نرسه هم دقت گه سزاوار که، مؤلف بیرونی اثر لری، انیق و تیکشیریلگن مرجع لرگه، کوزه تیش و تجربه گه اساس لنگن لیگی نی قید ایتگن.

خلص، کتاب ده ابوریحان بیرونی نینگ کوپ قیرره لی علمی فعالیت ی و اونینگ جهان فنی ترقیاتی گه قوشگن اولکن حصه سی یخشی یاریتیلگن (۶۶-۸۰ بیت لر).

بو بیرده مؤلف قاموسی عالم نینگ علم نجوم، ریاضی، جیالوژی، جیودیزی، معدن شناسیلیک، فارماکولوژی (داروشناسیلیک) همده اجتماعی فن لر، خصوصاً تاریخ و فلسفه فن لری ترقیاتی گه قوشگن بی مثل حصه سی قیسقه طرزده علیحده- علیحده تلقین ایتگن.

ایندی مؤلف گه بعضی مصلحت لریمیز هم بار:

تاریخی معلومات لړ شونی کورسته دی که ۹۹۰ ییلی بیرونی ری گه بارگن، ۹۹۷ - ۹۹۸ ییللر کات ده بولیب اوزی نینگ علمی کوزه تیش ایش لړینی دوام ایتتیرگن، فقط ۹۹۹ ییل نینگ باش لریده جرجان گه بارگن و ۱۰۰۴ ییل گچه قابوس بن وشمگیر خدمتی ده بولگن.

بیرونی جرجان ده تورگن ییل لری (۹۹۹-۱۰۰۴) «کتاب المدخل الی النجوم» (ستاره شناسلیک علمی گه مقدمه)، «کتاب مقالید علم الهیئة» (نجوم علمی نینگ کلیدی)، «ترجمة الاخبار المقنعة» (مقنعه حقیده گی خبرلر ترجمه سی) کیبی (۱۵) اثرینی هم یازیپ تمام لگن.

بیرونی باله لیگی ده ابونصر منصور بن علی بن عراق قولی ده تعلیم آلگن. هندوستان ده او ۱۰۲۲ - ۱۰۳۰ ییل لړ مابینی ده اوچ مرته بولگن. بیرینچی بار (۱۰۲۲ - ۱۰۲۷) او هند دیاری ده بیش ییل استقامت قیلگن و «فی مراتب العدد» (عددلر نینگ تورکوم لری حقیده)، «کتاب فی تحقیق منازل القمر» (آی منزل لری حقیده کتاب) کیبی اثرلرینی اوشه بیرده یازگن.

هند کلاسیک فلسفه سیگه عاید بیر قنچه اثرلر «سنگ خیه - کریکه»، «پوتن جله» نی سانسکریت دن عرب تیلی گه ترجمه قیلگن.

بولر، عجایب عالم، چوقور بیلیمدان، دانا هم کسب دوستیمیزگه کیله جک ده کوزده توتیش لری اوچون شونچه که بیر علمی دوستانه مصلحت، خلاص.

عموماً آگنده عبدالحکیم شرعی نینگ تقریظ قیلینه یاتگن کتابی بیرونی شناس لیککه قوشیلگن مهم حصه دور. اثر شک و شبهه سیز، اورته عصر کلاسیک فنی نینگ بویوک دهالریدن بیر بولمیش ابوریحان بیرونی نینگ حیاتی و بای علمی میراثی بیلن، محنت سیور و استعدادلی افغانستان خلقلرینی یقیندن تانیشتیریشده مهم رول اوینشی انیق.

Манба: “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетаси, ۱۷-Апрел, ۱۹۷۹ - “Юлдуз” газетаси, Кобул, ۱۹۹۷ йил

منبع: «اوزبیکستان ادبیاتی و صنعتی» هفته لیگی، ۱۷ اپریل، ۱۹۷۹ ییل،
کمپیوترده یازیپ نشر گه تییارلگن: عبدالمجید اوزگون.

الحاج عبدالغفور دستیار

اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی

افغانستان اوزبیک و ترکمن تیل لری و فرهنگی نینگ حامی سی

استاد شرعی جوزجانی جناب لرینی یاشلیک پیتیم دن بو تامان تنیمن. او کیشی مین گه ییتتینچی صنف گه بولگنیم ده اوزبیک مقال لری و خلق آغزه کی ادبیاتی دن مواد ییغیش گه وظیفه بیرردی لر، مین هم کمال ذق و خلوص نیت بیلن او کیشی نینگ بویروغ لرینی بجرردیم. اولر بیلن کابل ده مکتب اوقیش پیتی ده تیز - تیز اوچره شیب تورردیم. مین اوشه وقت لرده سیزردیم که شرعی صاحب آنه تیل و اوز فرهنگ لریگه قیزیقه دیلر. یخشی ایسم ده بار که او کیشی نینگ فرهنگی فعالیت و تشبث لری اساسی ده ایلک مرتبه قیرقینچی ییل لرده قوییده گی اوزبیکچه فولکلور قوشیغی رحمتلی محمد ابراهیم نسیم و رحمتلی میرمن پروین نینگ فارم آواز لریگه رادیو دن ترقلدی:

سوو بویکه اولتیرگن ییگیت،

قاش و کوزینی سوزگن ییگیت،

بیلرزیگیم نی آلگن ییگیت،

آلگن بولسنگ بیر بیلرزیگین نی.

او زمان ده اوشبو فولکلور قوشیق نینگ رادیو آرقه لی ترقلیشی بیر عادی سوز ایمس ایدی، اوشبو قوشیق نینگ ایشیتیش هنر گه چنقاق و شیدا لری اینیقه سده اوزبیک خلقی گه کتته یوتوق و ساوغه ایدی. شرعی جناب لری یاشلیک زمان لریدن اوشبو مسئله بیلن قیزیقیب تحسین گه سزاوار ایش لر قیلدی لر. اولر بیلن اوچرشنیم ده مینی اوشبو یول گه تشویق ایتردی لر، شو سبب

دن اولر مینی بیرینچی استادیم حساب لنده دی لر. مین حاضر هم او کیشی نینگ مشوره لری و مصلحت لریدن فایده لنه من.

ایندی اوزبیک و ترکمن تیل لری و فرهنگی ساحه سیده شرعی صاحب جوزجانی نینگ ایش و فعالیت لری توغری سیده توخته لیب اوته میز:

برچه میز گه معلوم دیر کیم ۱۳۵۷نچی ثور اوزگریشی دن آلدین افغانستان محروم ملیت لری اینیقسه اوزبیک و ترکمن قوم لری نینگ تاریخ و فرهنگی حقیده دولت مطبوعاتی ده مقاله یازیش مجاز ایمس ایدی، و بو مسئله شدت بیلن سانسور بولر ایدی.

اما زمان اوتیشی بیلن ۱۳۵۷نچی هجری قویاش ییل شرعی صاحب جناب لری نینگ تثبث لری اساسیده افغانستان دموکراتیک جمهوریتی نینگ تورتینچی فرمانی اساسیده اوزبیک و ترکمن تیلی رسماً تن آلیندی. اوشبو فرمان اساسیده نسبتاً کینگ اقدام لر بیلن تعلیم و تربیه، مطبوعات و هنر ساحه سیده اوزبیک و ترکمن محروم ملیتی لریگه دولت تامانیدن تیل و فرهنگ بویچه معلوم حق بیریلدی.

شرعی صاحب جناب لریگه کوره:

تورتینچی فرمان نینگ تطبیق ایتیلیش نی تیکشیریب، شو قرار گه کیلدیک که فرمان نینگ تطبیقی اوچ ساحه ده عمل گه آشیریلیشی کیره ک:

۱. - مطبوعات ساحه سیده.

۲. - معارف ساحه سیده.

۳. - هنر و موسیقی ساحه سیده.

۱. مطبوعات ساحه سیده:

جریده لر نینگ تأسیسی و تلویزیون نشراتی نینگ باشلشنیشی.
مطبوعات ساحه سیده اوزبیک و ترکمن تیل لریده «یولدوز» و «گوراش» هفته لیک جریده لرینی نشر ایتیلیشی دولت تامانیدن قبول قیلیندی. هر حال ده اوشبو جریده لر شرعی صاحب نینگ رهبرلیک لری آستیده نشرات گه باشل، اوزبیکچه مضمون لر و شعر لر بیلن اوز فرهنگی فعالیت لرینی آله آلیب باردی لر. شو بیلن بیرینچی مرتبه خلقی میز اوز آنه تیل لریگه اوقیش و یازیش امکانتی گه ایگه بولدی لر.

۲. تعلیم و تربیه ساحه سیده:

اوشبو ساحه ده معارف وزیرلیگی ده اوزبیک و ترکمن تیل لری نینگ دیپارتمنت لری آپیلدی.

تورتینچی فرمان اساسیده تعلیم و تربیه وزیرلیگی نینگ تألیف و ترجمه ریاستی و افغانستان بیلیم لر اکادمی سی چوکاتی ده اوزبیک و ترکمن تیل لری دیپارتمنت لری تأسیس ایتیلدی. اوشبو ایش دن مقصد باله لر نینگ آنه تیلی ده درسی کتاب لر تییارلش و اوزبیک و ترکمن نشین منطقه لرده تورک (اوزبیک - ترکمنی) تیل لریده بیرینچی صنف دن آلتینچی صنف گچه و کیین ۱۲نچی صنف گچه تدریس باشلندی. شونینگدیک افغانستان بیلیم لر اکادمی سی چوکاتی ده تورکی تیل بویچه اوزبیک و ترکمن یاش کدر لری آرقه لی تحقیقی ایش لرنی باشلش اوچون زمینه یره تیش کوزگه توتیلگن ایدی. یاش اوقووچی لر اوچون موسیقی اورگنیش درسلیک کتاب لری تألیف ایتیش نظر گه توتیلدی.

۳. هنر و موسیقی ساحه سیده:

«ظفر» هنری گروهی نینگ تشکیل ایتیلیشی:

آز مدت اوتگن دن کیین تورتینچی فرمان اساسیده اوزبیک فرهنگی نی رواجلنیش و اوسیشی مقصدی ده رادیو - تلویزیون آرقه لی اوزبیک و ترکمن تیل لریده پروگرام لر نشری افغانستان رادیو - تلویزیونی افغان موزیک ریاستی ترکیبی ده «ظفر گروهی» هنری انسامبلی نینگ تشکیل ایتیش امری دولت رهبرلیگی دن شرعی صاحب آلدی لر. «ظفر» انسامبلی سرپل نینگ «گلشن» هنری گروهی ادغامی بیلن اورته گه کیلیدی. اوشبو انسامبل ده قوشیقچی و چالووچی لر جمله دن: ملا تاج محمد سرپلی، صدرالدین انتظار، فضل الحق یولچی، کاظم امینی، داکتر عبدالله درمان، وحید امید، رشیده ژاله، مولوده، نجیبه منصوری و لطافت قوشیقچی، محمد شفیع عظیمی کمپوزیتور و چالووچی، محمدالله نوری ماندولین چالووچی، شکرالله نی چالووچی، عبدالرشید اکه و محمد اعظم عظیمی دوتار چالووچی، همایون منصوری، شمس الدین و عبدالواحد دایره چالووچی، شونینگدیک اندخوی دن غفور جان وفا و سبزه گل قوشیقچی صفتیده محمد شفیع عظیمی رهبرلیگی آستیده ایش باشله دی لر.

کوپ وقت اوتمی افغانستان نینگ بوتون ولایت لری هنرمند لری اشتراکیده خانه خلق (ارگ) ده اقلابی شورا رئیسی، بوتون رهبرلیک اعضا لری، حزبی و دولتی کدر لر حضوری ده مسابقه شکلی ده مشترک کنسرت دایر بولگنده فیض محمد احمدی (سبزه گل نینگ تورموش اورتاغی) اوزی

نینګ هنرمندانه رقصی بیلن بیر قیز رولی ده برچه حاضر کیشی لر نینگ تحسینی ګه سزاوار بولدی.

شوندی قلیب اوزبیک و ترکمن تیل و فرهنگ لریګه ینګی صفحه آچیلدی. حاضر هم اوشبو فعالیت لر نینگ ثمره سی کوپراق جناب اکادمیسین شرعی جوزجانی ګه تیګیشلی دیر. ۱۳۸۲نچی هجری قویاش ییلی افغانستان نینگ اساسی قانونی نینگ ۱۶نچی ماده سی اساسیده اوزبیک - ترکمن تیل لری رسماً تن آلیندی، اوندن کیین دولت تامانیدن ۱۳۹۹نچی هجری قویاش ییل میزان آیی نینگ ۲۹نچی کونی اوزبیک تیلی نینگ ملی کونی دیب اعلان قیلیندی. معلوم ګه اوشبو اقدام لر آنه تیلی میز نینگ اوسیشی و رواجی اوچون قوییلګن هر بیر قدم تحسین ګه سزاوار دیر.

اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ اثر لیرینی تییارلش ګه کمینه نینگ اولوشی:

معلوم ګه استاد شرعی جوزجانی نینگ اثر لری کمینه ګه قویی ده ګی کتاب لر نینگ ایشلش نصیب بولدی:

۱. «تصوف و انسان»:

- تصوف و انسان کتابی کریل الفبا سیدن عرب الفبا سیګه اوگیریلیب، غضنفر بنیادی تامانیدن ۲۰۱۲نچی ییل (۱۰۰۰) جلد ده چاپ بولدی. اوشبو کتاب افغانستان نینگ بیلیم یورت لری و یوکسک تعلیمی مؤسسه لریګه اوقوو قوللنمه صفتیده فایده لنده دی.

۲. اوشبو کتاب کمینه تامانیدن اوزبیکچه تیلی دن دریچه تیلی ګه ترجمه بولیب چاپ ګه تییار.

۳. «اسلام حقوقی، حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری»، اوشبو کتاب کریل الفبا سیدن عرب الفبا سیګه اوگیریلیب ۱۳۹۴نچی ییل (۱۰۰۰) جلد ده چاپ ایتیلدی.

۴. - اوشبو کتاب اوزبیکچه تیلی دن دریچه تیلی ګه ترجمه بولیب (۳۰۰) جلد تییرا ده فدراسیون فرهنگی تورکان افغانستان (ففتا) تامانیدن ۱۴۰۴نچی ییل چاپ بولدی.

۵. شرعی جوزجانی و زمانداش لری کتابی کمینه نینگ اهتمانی بیلن چاپ آستیده.

۶. علامه استاد شایق افندی کتابی هم کمینه اهتمامی بیلن چاپ آستیده.

قیسقه آیتگن ده پروفیسو شرعی جوزجانی جناب لری حقیده سوزلش گه مناسب سوز
تاپیب آیتماق اینیقسه مینگه آسان ایمس، چونکه او کیشی گه بار خصوصیت و استعداد همه
گه هم میسر بولمیدی، او کیشی حاضر هم توقسان یاش نی قرشی لب کوچلی انسان کیبی
ایشلیدی لر، مین ایشله گن کتاب لرنی کمال دقت بیلن کوریب، خطا لرنی کورسته دی لر،
مین اولر نینگ استعداد لریگه قایل من. خوب، استاد شرعی جناب لری بیز لرگه بیر تاپیلمس
کیمیا، اولوغوار شخصیت، مثل سیز شاعر، محقق و کوچلی یازوچی و مینگه عالی جناب استاد
لر. مین اولر نینگ توغیلگن کون لری بیلن چین کونگیل دن تبریکلب او کیشی گه اوزاق عمر
و ایش لریکه اولکن موفقیت لر ایستیمن.

الحاج عبدالغفور دستیار

شبرغان، سنبله آی، ۱۴۰۴ ییل

Доктор Аминullo Ноил Хон Келди,
публицист, ёзувчи ва шоир

دوكتور امين الله نايل خان گيلدي

شرعی جوزجانی سوزلری دن آمو دریا قوزغلگن شاعر
ШАРЪИЙ ЖУЗЖОНИЙ – СЎЗЛАРИДАН АМУДАРЁ
ҚЎЗҒОАН ШОИР

شرعی جوزجانی دیگونچه خاتین - ایرکک هرکیم نی بیر هیجان باسه دی. قلم ارباب لری اونگه استاذ ديب حرمت قیلرکن لر، صنعت ارباب لری، هنرلرینی اونگه بورچلی بیله دی. کیکسه لر اونینگ شأن و شهرتی نی داستان قیلرکن، یاش لر، اونینگ تفکر لری توغری سیده سوز یوریتیپ قلم تیبره ته دی. دین عالم لری اونگه اتاقلی فقیه دیرکن، تصوّف اهلی، اونگه مُرشد ديب تعظیم - ادب قیله دی. قیسقچه سی، هرکیم نینگ اوندن فرقلی بیر خاطره سی بار هیجان بیلن آیتیپ بیرهدیگن. مین کیمینه کیم اونینگ ترانه لری بیلن یاتیپ، شعر و شعار لری بیلن اویغانگن نسل لردن سنله من. اینیقسه اونینگ همشهری سی بولیش شرفی نی هم تاشیگیم اوچون، عبدالحکیم شرعی جوزجانی دیگینچه باشقچه هیجان له من. اونینگ حیات داستانی مینی تنبل لیک دن ارینماققه، قورقیش نی اولدیرماققه و مجادله نینگ مشعلی نی چراغان توتماققه چارله یدی و مینی، کورشچن بیر قابلیتیم نینگ بارلیگی گه ایشانتیره دی. ایستر استادلریم بولسین ایستر بویوک لریم هر معرکه ده، شرعی جوزجانی نینگ قیلمیش لریدن قووانچ بیلن یاد ایترکن، بو اولوغ شخصیت نی یقین دن کوریش شرفی گه ایریشیش مراقیم کیته - باره آرتردی. البته که او شرف گه ایریشیش

اوچون اونینگ یورگن یول لرینی و باسگن آدیم لرینی ایزلهماق کیره ک ایدی. یول گه چیقگن دن سونگ هر آدیم ده یخشی راق اغنه ب آلدیم او اوتگن یول لرینینگ چتینلیگینی و مُجادله نینگ نیمه لیگی نی. بولگن اخلاصیم نتیجه سیده دعام اجابت بولدی یو بوکون اولرینینگ ساغلیگی گه شاهدمن.

اولکده گی شرایط، فزیکاً عینی سقف آستیگه ییغیلیش فرصتی نی قیینلشتیرگن بولسه هم، اجتماعی ترماق لرده گی ییغیلیش لرده اولر بیلن عینی اکرانده بولیش و تولیق بیلگی خزینه سیدن مستفید بولیب تورماق نینگ غرورینی یشه یمن. یوقاریده دیگنیم دیک، شرعی دیگینچه، بو شخصیت دن هرکیم نینگ اوز بابی ده قیله دیگن تورلی تعریف لری بوله دی.

توشونینگ! عبدالحکیم شرعی جوزجانی، کهنه مفکوره لردن قیسیلیب و قبول لنمیش چاره سیزلیکگه بویسینمه ی «ینگی زمان و ینگی انقلاب» دیب حاکمیت نینگ مرکزی گه توغری، سرپل دن کابل تامان جونه گنیده هنوز ۱۶ یاشلری ده ایدی. دنیا نینگ قُطب لرگه آیریلگنی نی و ایدیولوژیک اُستون لیک لر بهانه سیده، بیرری بیر باشقه سینی یوقاتیب تورگن چاغ نینگ قورقینچ وضعیتی نی کوپ وقت دن پیقه یدی. اطراف ی ده گی بونقه ذهنیت لرگه قرشی اوزیدن و کیم لیگی دن مدافعه قیلش اوچون یاشی گه و باشی گه قره مس دن اُولیم نی کوزگه آله دی و مُجادله میدانی گه کیره دی. او، کوپینچه کیبی اوقیش نی بهانه قیلیب بیر بورچک گه تارتیلیب اوتیرمه یدی. بیر تامان حق و عدالت دیب بیلینی باغلب ساحده فعلاً کوره شرکن؛ باشقه تامان دن دوست و دشمن نینگ تیل لرینی، ایشانچ، یول و یوریق لرینی اوچ زمان (اوتمیش - ایندی - کیله جگ) دایره سیده علمی و تحقیقی معیارده اُستاپه اورگنده دی.

۱۹۳۴ میلادی ییلی ده توغیلگن عبدالحکیم شرعی جوزجانی اوزاق بیر کیله جک نی، اوزون بیر اوتمیش مرجگی دن باقماق اوچون بیرونی، نوایی، بابر و مرغینانی نینگ ایزلردن آدیم کوتاره دی. اوزلردن باشقه هیچ بیر مسکون ملت گه انسانی حق تانیمه گن حاکم قبیله نینگ چیکلشتیریلگن زیق شرایطی گه رغماً هاریمس دن تینیم سیز شکله تله شه دی و هنوز عُمری نینگ اوتتیزینچی بهاری ده ایکن سیاسی، تاریخی، ادبی، فرهنگی، شرعی، اجتماعی، تصوفی، تفکری و تصویری گل لری بیلن علمیت بوستانی نی رنگ لنتیره دی. چمه سی بیر عصر دن بویان کیم لیک و جغرافی پولیتیک کیره گی هر تورلی عدالت سیزلیک گه محکوم ایتیلگن بیر خلق نینگ فرزند ی بولیب، اولاً عدالت نینگ برقرارلیگینی اوزی گه هدف بیلله یدی. کم وقت ده، قلمی و فکری نینگ کوچی بیلن،

ادیبانه فصاحتی و بلاغتی، سیاسی توریشی، شرعی و تصوفی چوقورلیگی بیلن خوددی بیر «ایلدیریم» کیبی چاقه‌ده‌گی اولکده‌گی سیاست نینگ قرانغو سمالری گه. عصرلردن بیرى عدالت کوکینی قمره‌ب یاتگن فاشیستی قرا بولوت لر نینگ سینه سینی ایرتیب، باشده تورکی خلق لر، برچه مسکون و محروم خلق لر نینگ یولینی یاریتیب تشله‌یدی. نتیجه ده عدالت سیزلیکینی ایقیتیه‌دی و باریب عدالت وزیرلیگی نینگ چوکی سیگه اوتیره‌دی.

شرعی جوزجانی نینگ جسور حرکت لری و اولگو کرکتری، اوشنداق کیم هم‌تبارلری اوچون بیر اویغانیش و قوزغە‌لش گه وسیله بوله‌دی، عین زمان ده کتابت و خطابتی تورکستان یاشلری اوچون بیر ایدیولوژیک مکتب حالی گه کیله‌دی. اونینگ یازوولری، مقاله‌لری، کتابلری و شعرلری ینگى نسل گه ایریکن لیک احتیاج لرینی قنقه کیتکیزیش یول لرینی کورسته‌دی. اولنگ چى! بوکونگچه اوییدن تشقري آنه‌تیلی ده گپره آلمه‌گن، تورت کیشی بیر آره‌گه کیلیب صُحبت‌لشه‌آلمه‌گن و فرهنگى نی اوزگورچه یشه‌آلمه‌گن خلق نینگ فرزندلری، شرعی و انسانی بیر عدالت نینگ سایه‌سیده، حاکمیت مرکزی بولگن کابل نینگ بغری ده توپله‌نیب بیلش شانسینی قولگه کیلتیره‌دی.

قلمی نی تیل گه سالیب قاغاذنی گپیرتیرگن شرعی، ایکیکی عصردن بیرى تاریخ گه کومیلگن تورک لر (اوزبیک- تورکمن) نینگ «یولدوز» ینی تکراردن پارله‌تماق اوچون «گورش» گه چیقهدی. انسانی و اجتماعی حق لرینی قزانگن خلقی میز نینگ یاش و قرریسی، خاتین و ایرکگی قول- قولگه بیریب اصیل فرهنگى بیلن یشه‌ماققه باشله‌یدی. چنگ باسیب کیتگن عصرلیک سازلر، بوغیلیب یاتگن سیس لر هرتامان دن نغمه و نواگه کیره‌دی. کتته - کیچیک برچه خلق، صنعت ارباب لری نینگ ئیشلیگی ده بو «ظفر» لرینی ترانه‌لر و قوشوق لر بیلن تاریخ نینگ قلبی گه پرچینه‌یدی. بو یوتوق لر، محروم خلقی میز اوچون یترلی کورینسه هم، شرعی جوزجانی اوچون مجادله هنوز ینگى باشله‌نگن. فکر و سوزلری نینگ حقیقتی هر توپلم گه اُمید بیرماققه باشله‌یدی و شُهرتی قیسقه پیت ده مرزلردن تشقري یایره‌له‌دی. شرعی، کوچلی ایمانی و محکم اراده‌سی بیلن بیلیم انرژیسینی اونچه هم آرتیره‌دی که، دوست و دشمن نینگ نشریه و جریده‌لرینی، قلمیدن تامچیگن بیر سوز توگیل، سیچره‌گن بیرگینه لکه‌سیگه محتاج قیلدی. طبیعی که چاغداش مدنیتدن اوزاق و عدالت وجدانی دن محروم جاهل حاکم قبیله، بدبین یاووز طایفه‌لردن اورتاق لری بیلن برابر تورک ملتی نینگ بو توریمی گه چیده‌آلمه‌یدی و شرعی جوزجانی نی ساووق محبس لرگه قمه‌یدیلر. تینگری تاغی دن اوزیلگن بو قایه پارچه‌سینی شکنجه بیلن اولدیره‌آلمه‌گنلری اوچون اونگه اعدام فرمانی چیقاره‌دیلر.

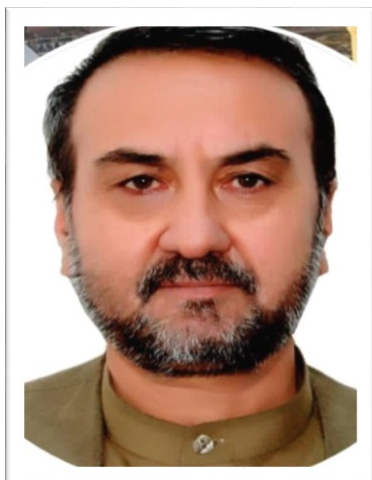
شرعی نی قیسی قرانغو زندان گه تشله سین لر، اونینگ اوچون هیچ قیسی یوق. چونکه او «الهامی نی و قوتی نی نور دن آله دی». کیچه لرده «شبتاب» قرانغولرده «یلدیریم» و یارقین لیکده «معصومزاده» بولیب پارلهیدی. خلقی گه بیرگن آمیدلرینی ایسلب محبس نینگ سد لری گه ایاق تیرهیدی و چیقمگن جانی اوچون خالقنی دن آمیدینی کیسمهیدی. قماق نینگ ساووق بورچک لرینی ایسسیق مجادله نینگ آرزوسی بیلن ایسسته دی و صوفیانه صبری بیلن درویشانه چیدهیدی. حبس، اونینگ آزاده روحینی و دار ایسه اونینگ تیک باشینی ایگه آلمهیدی. او، هویتی و علمیتی بیلن «دینگیزنینگ فرزندی» دیر. قلبی دن چیققن سوزلری تورکستان نینگ تامیرلری گه دریا- دریا یوگیره دی. «سوزلری» نینگ طنینی دن، «آمو دریا قوزغله دی و گرداب- گرداب تولغنه دی» عدالت سیزلیک گه قرشی. تولقین- تولقین تیل چیقاریب شعر- شعر جوشه دی و «ینگی زمان ترانه سی» بیلن «ینگی انقلاب» لرگه سبیب بیره دی. عدالتی بیلن مینگ لرچه معصوم نی ظالمرنینگ قلیچیدن و ایپیدن قوتقزگن شرعی جوزجانی، مینگلرچه دعوا داشینی هم اوشبو یول گه قربان بیردی. نی ایچکری ده و نی تشقری ده هیچ بیر تهدید، اونی ایشانگن یولی دن آلیب قویه آلمهیدی.

قلمی هر دایم حقیقت لرنی ظالم لرنینگ یوزی گه قوسگن و قوسماقچه دوام ایته دی. عمری نینگ هر ثانیه سینی تینیم سیز کورهش ده اوتگن شرعی جوزجانی، فاشیست و بدبین قوم لرنینگ پستکش لیگی گه رغماً خلق ارا «دوستلیک مدالی» گه لایق کورینه دی. «انسان، مجادله سی قدر یشهیدی» دیگن سوز نینگ جانلی اورنگی بولگن اولوغ شخصی میز عبدالحکیم شرعی جوزجانی بوکون توقسان یاشیده. هنوزهم عصا اورنیده قلمی گه تیه نیب تیک توریش گه دوام ایته دی. بختیمیز اوچون عمرلری اوزاق بولسین...

حرمت بیلن

داکتر امین الله نایل خانکیلدی

۲۰۲۳ ییل سویس

سید عزیزالله الفتی

Саид Азизулло Улфатий,

ёзувчи, ғазал шоири

بیر ساوغه

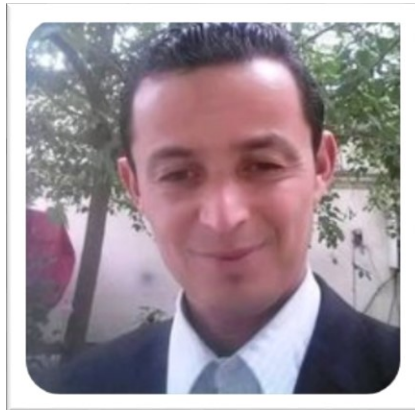
БИР СОВҒА

بو شعرساوغه دیر اونگه که لحظه لحظه بوتون
حياتي کيچدی اونینگ ایلگه خاص خدمت اوچون
اوشل که اوزتیلی گه آلتیمیش ییل بورون چینه کم
چيقردی حق و امانسيز مبارزه اوچون اون
بو کیمسه ظلم گه قرشی علم کوترگنیده
آدمنی خانلر الاوده یاقر ایدی او قورون
ستم نینگ آستیده گی ایلنی قوتقریش یولیده
آغیر کوره ش بیلن اوتدی ییگیتلیگی تون و کون
او یالغیز اوز قلمی بیرله ظلم توغریسیده
آچیق مبارزه قیلگن بیرینچیدن تا شوگون
بوتون یازولریده ایلگن بیان اونی کیم
بو خلق بوغزیده ییللرچه قالگن ایردی توگون
اگرده بولمسه ینگلیش اونینگ اون اوچ اثرین
منیمچه تالیفی آلدینچه تاپگن ایردی یکون

شو جمله دن « یشه سین پرتیه » ، « آمو دریا »
اونینگ آنه تیلی او زییکچه ده باسیلدی بورون
یازیلدی سونگره « تصوف ... » کتابی اوزگه چه راق
معانی بیرله « یوره ک سر لری » یاپیلگن اوچون
ایرور بو بیزگه قوانچ کیم ددیل قلم ایگه سی
که آتی پارلسین آچونگه، عمری بولسین اوزون
یوتوقلی کیچمیش ایله توقسنینچی ییلگه کیرر
بویوک اکادیمیسن شرعی - جوزجانی بوگون

سید عزیزالله الفتی فلوریدا اگست ۱۹ / ۲۰۲۳

Мухаммад Рафиқ Қодирий,
Анидхуйлик таниқли ва иқтидорли шоир

م. رفيق قادري

آق اولوش

ОҚ УЛУШ

قوياش قيش قارى نى ايريتىر چاغ ده
ترقه تگن ده كوكلم لىر گوزهل ليك باغ ده
كوز آچتىنگ آچىن گه كوليب سرپل ده
گلدك چقنه ب تورگن گوزهل ياناغ ده
سيلكىتگن ده ميسه يپىراغىن شمال
لب لرىنگ كولگو ده ايكن احتمال
چنار ديك بويىنگ نىنگ توقسان يىل ليگى
اوزبيك اولوسى گه اولىوغ احتفال
يولدوزلر نور ساجىب باقىر سما ده
حور قىز لىر تورخ آچىب قوت لىر ايما ده
قوتله يدى لىر توقسان ياشرليگىنگ نى
قمرى و بلبل لىر مهيين نىوا ده
عبدالحكيم شرعى اى اولىوغ انسان
قوه نر نامىنگ گه بوتون توركستان
برچه ايل اولوس لىر تانيىرلر سىنى
آچىن ليك كيشى سن بويوك بىلىمدان

سین یازگن کتاب لرسیوگی بولاغی
حکمت، حقیقت نینگ یارقین چراغی
نواپی همده لطفی دیک اشعارینگ
ایرور ادب باغین گل و یپراغی
افغانستان ده کوپ ایزگو ایش لرنی
بجریب آلگن سن آق آلقیش لرنی
توقسان یشر لیگینگ مبارک ایرور
اوتکزدینگ ایش قیلیب یاز وقیش لرنی
حقینگ ادا قیلش ایمس دور آسان
سوز ییتمس وصفینگکه ای اولوغ انسان
بویوک ایرور شخصیتینگ تمثالی
کیچیک کوزگو لرده بولمس نمایان
ارزیمس ساوغم نی ایله گیل قبول
آزیم نی کور کوپ اورنیده هم مقبول
«قادری» اعتراف ایتر عجزی گه
نه قیله ی تولمه دی بو یریم کونگول

محمد رفیق قادری اندخویی

۲۴ اوت ۲۰۲۳، ۱۴:۴۶

М. Х. Ёркин,

бобуршунос тадқиқотчи олим, танз ёзувчиси ва фольклоршунос

استاد حلیم یارقین

پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ تذکره و بیوگرافیک اثرلری

**ПРОФЕССОР ШАРҲИЙ ЖУЗЖОНИЙНИНГ ТАЗКИРА ВА БИОГРАФИК
АСАРЛАРИ**

ييتوك عالم و تحقيقاتچى، ايلغار لر يازدى. باسيليپ چيققن ۲۰دن آرتيق كتاب و رساله، ۱۵۰دن آرتيق يازگن تورلى علمى- تحقيقاتى مقاله و ترجمه لرى، كوپلپ خلق ارا و مىلى علمى سمپوزيم، سيمينار و ييغين لرده قتنه شيب علمى مقاله لر اوزقيگنى، عالم نينگ ييريك كولملى ايجادى و علمى ايشلرى گه يقال گواه دير.

حقوق، اسلام شناسليک و اسلامى فقه استاد شرعى جوزجاني نينگ اصلى تخصصى ساحه سى دير. بيراق بو ساحه دن تشقرى، او توركى خلق لر، اينيقسه اوزبيك لريننگ شعر، ادبيات، فولكلور و مدنيتى بوييچه هم مقتا و گه لايق اثرلر يازگن. اونينگ ادبيات شناسليک و خلق آغزه كى ايجادى بوييچه ايش لرى سلماقلى دير. جمله دن، ادبيات شناسليک ترماق لریدن بولميش تذکره چيليك و بيوگرافى ترماغيده ۶ عنوان كتاب و رساله همده ۲۰ دن آرتيق ييريك مقاله يازگن.

عالم، امير عlishير نوایی نينگ «مجالس النفايس» و «نساء المحبه» تذکره لرى همده «خمسة المتحيرين»، «حالات سيد حسن اردشير» و «حالات پهلوان محمد» سينگرى بيوگرافيك اثرلرى گه ايزداش اوزله راق كوپ گينه اثرلر يره تدى. اونينگ اوشبو توركوم رساله و مقاله لریده بيلم، شعر، ادب، صنعت و سياست كيبى تورلى اجتماعى قتلّم لرده گى اوزتميش همده چاغداش ايلغار و تانيقلى سيمالريننگ بيوگرافى و اثرلرى حقيده معلومات بيريلگن.

مؤلف کوزلنگن شخصیت نینگ ترجمه حالی و اثرلری حقیده گینه معلومات ایمس، بلکه شخصیتی نینگ تورلی قیره لری، اثرلری اوزل لیک لری، یشش زمانی نینگ اجتماعی-اقتصادی شرایطی و اجتماعی فعالیت لری حقیده هم کینگ معلومات بیریش گه اینتیلگن. اوشبو یازووده، پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ تذکره چیلیک و بیوگرافیک ایش لری و اثرلری حقیده قیسقه چه سوز یوریتیب، تانیتهله دی. اونینگ اثرلرینی، کولمی و توریگه کوره ایککی توپ (دسته) گه اجره تیلیب، کوز دن کیچیره میز:

الف) مستقل کتاب و رساله لر.

ب) مقاله لر.

بو ایککی توپ اثرنی، اولرنینگ مضمون- ماهیتی و توزیلیشی گه کؤره (بیلیم لر، اجتماعی قتلملر و جغرافی تعلقی، ... بؤییه) تغین بیر ن یچه ترماققه اجره تیش ممکن.

الف) مستقل کتاب و رساله لر:

عالم نینگ بو تورکوم اثرلری یا بیر توپ شاعر، ادیب و عالم لردن عبارت تولیق «تذکره» بولیب، یا ده بیر شخصیت حقیده گی بیوگرافیک رساله دیر:

۱. مشاهیر و سخنوران سرپل:

بو اثر عالم نینگ اینگ یاشلیک دوریده گی تألیف ایتن ایلک اثرلریدن دیر. اثر بیر تذکره بولیب، اونده حاضرگی سرپل ولایتی نینگ (۳۵) کیشی دن آشیق شاعر، ادیب و بیلیم لی کیشی لری تانیتهلیب، شاعرلرنینگ ترجمه حالی، ادبی فعالیت لریدن تشقری شرعی اورنک لر هم بیریلگن. اثرده استاد قاری محمد عظیم عظیمی، غلام محمد خدیم، میرزا محمد قاسم قاضی زاده «رق»، محمد مراد بلبل، محمد کریم ذره عظیمی، سید محمود شهدی، خال محمد کوکب، محمد نواب نائب، عبدالستار گلشنی کیبی سرپل محیطی نینگ تانیقلی شاعر، ادیب و هنرمندلری تانیتهلیگن.

بو اثر هجری ۱۳۳۱- ییل دوامیده مزارشریف ده نشر بوله دیگن «بیدار» کونده لیگی نینگ ایزمه- ایز بیر نیچه سانلری ده باسیلیب چیققن. بو تذکره مستقل کتاب یوسینده حالی گچه باسیلیب چیقمه گن.

۲. اسلام حقوقی، حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری:

بو کتاب بیر کتته مونوگرافیک اثر بولسه هم اونده، تورکستان دن ییتیشیب چیققن فقیه لر حقیده معلومات بیریلگن. بونده چمه سی (۳۵) کیشی تورکستان فقیه لری تانیکیلگن. کتاب ۲۰۰۲ ییل تاشکینت اسلام اونونیورسیتی نشریاتیده ۲۰۰۰ تیراژده باسیلیب چیققن. ایککینچی مرته تولدیریلگن متنی عرب یازوویده ۱۳۹۴ ییل سعید نشریاتی، کابل ده و اوچنچی مرته تورکچه ترجمه سی بیلن ۲۰۲۲ ییل قونیه پالیت نشریاتیده باسیلگن. ینه هم اوشبو کتاب ۱۴۰۴چی عبدالغفور دستیار تامانیدن اوزبیکچه تیلی دن دریچه ترجمه بولیب چاپ ایتیلدی.

۳. ابوریحان بیرونی:

بو رساله بویوک عالم ابوریحان بیرونی ترجمه حالی، علمی و تحقیقی ایشلری همده تألیف ایتنن اثرلری حقیده کینگ قمراولی بیلگی (معلومات) بیرهدی. بو اثر بیرینچی قتلّه هجری ۱۳۵۳-ییلی «ژوندون» مجله سی نینگ بیر نیچه سانیده نشر بولگن. کیین لری ایسه اثر نینگ تولدیریلگن متنی مستقل کتاب شکلی ده ۱۳۵۷-ییلی کابل ده، دولت باسمه خانه سیده باسیلیب چیقدی.

۴. مرغینانی و اونینگ ایزداس لری:

بو رساله مشهور فقیه و عالم برهان الدین مرغینانی حیاتی، فکری و ایجادی همده اونینگ ایزداس لری حقیده کینگ معلومات بیرهدی. رساله میلادی ۲۰۰۰-ییلی تاشکینت اسلام یونیورسیتی نشریاتی تامان دن باسیلیب چیققن.

۵. بخارالیک بویوک فقیه - ابوزید دبوسی:

بو اثرده بخارادن ییتیشیب چیققن مشهور فقیه ابوزید دبوسی نینگ ترجمه حالی فعالیتی و اثرلری تانیکیلگن. رساله میلادی ۲۰۰۸-ییلی تاشکینت اسلام یونیورسیتی نشریاتی تامان دن باسیلیب چیققن.

۶. برهان الدین مرغینانی:

بویوک عالم مرغینانی حیاتی و میراثی حقیده تألیف ایتیلگن رساله دیر. بو اثر میلادی ۲۰۰۷-ییل تاشکینت ده باسیلیب چیققن. (رساله دکتور نگاره یوسپوا بیلن بیرگه تألیف ایتیلگن).

(ب) مقاله لری:

۱. بویوک فیلسوف و طبیب ابو علی ابن سینا:

بو مقاله ده ابن سینا حیاتی، فعالیت لری و اثرلری حقیقه معلومات بیریلگن. مقاله ژوندون مجله سی نینگ، هجری ۱۳۵۲-ییلی، جدی آیی سانلریده باسیلگن.

۲. ایکینچی معلم ابو نصر فارابی:

مقاله ده فارابی حیاتی و علمی فعالیت لری حقیقه کینگ معلومات بیریلگن. بو مقاله «ژوندون» مجله سی، ۱۳۵۲-ییل، حوت آیی سانلریده باسیلگن.

۳. محمد یعقوب مخلص اوغلی محمد هاشم شایق افندی افغانستان دولتی ده بخارا ده جدیدلر قورگن مستقل دولت نینگ بویوک ایلچسی ایدی. جدیدلر دولتی روسیه دولتی تاماندن باستیریلیب آلینگندن سؤنگ، او افغانستانده قالیب یشهدی. شایق افندی تعلیم و تربیه ینگ تیزیمی نی افغانستان معارفی ده تطبیق ایتیتیب اونی رواجلنتیریشیده مهم رول اوزینه گن، «آیینه عرفان» (کیین ایسه عرفان) ناملی ژورنال نینگ مؤسسی ایدی. شایق افندی نینگ کوپ قرره لی شخصیته حقیقه جوزجانی مقاله لر یازگن. بیرینچی کتته مقاله تاشکینت «گلستان» ژورنالی ده نشر بولگن و باشقه لری مجازی مطبوعات ده ترقلگن. شو حق ده «علامه هاشم شایق افندی حیاتی دن لوحه لر» ناملی کتاب نشر عرفه سیده توریددی.

۵. قاری محمد عظیم عظیمی:

بو مقاله ده تانیقلی شاعر، ادیب و عالم قاری محمد عظیم عظیمی (هجری قمری ۱۳۱۷-۱۴۱۱) معلومات بیرهدی. مؤلف استاد عظیمی نی شعر و ادب ده بیرینچی معلم و یوللاچی صفتیده ایسلب، معلومات یازهدی. استاد عظیمی نینگ بو اثرلری نشر ایتیلگن: شعرلر دیوانی، نصاب الصببان (پشتو-دری منظوم سوزلیک)، قواعد القرآن، التحفة العظیمیه فی قواعد التعمیه (معما فنی حقیقه رساله) و با کاروان بیدل (شعرلر سیلنمه سی).

۷. قاضی ضیاء الدین ضیاء (قویاش ییلی ۱۲۶۵-۱۳۴۰):

بو مقاله تانیقلی قاضی، عالم و شاعر قاضی ضیاء الدین ضیاء حقیقه یازیلگن. مقاله ده اونینگ ترجمه حالی، تحصیلاتی، قضاوت مسندیده بجرگن خدمتلی همده شعرلری حقیقه بیلگی

بېرلگن. قاضی ضياء ننگ دیوانی حلیمه قیتمس ضیایی اهتمامی بیلن (قویاش ییلی ۱۳۹۵-ییل) کابل ده باسیلیب چیقن.

۸. محمد کریم نزیهی «جلوه» (قویاش ییلی ۱۲۸۵-۱۳۶۲):

تانیقلى ادبیاتچی، شاعر و ملی توپغولی کوره شچی کریم نزیهی ملی شورانینگ ۷- دور و کیلی و اپوزیسیون عضو، مشروطه چیلیک ایکیچی دور فعالی همده «کابل ادبی انجمنی» فعال لریدن ایدی.

۹. پروفیسور دکتور عنایت الله شهرانی (توغیلگن ییلی قویاش ییلی ۱۳۲۱):

تانیقلى عالم و تحقیقاتچی همده یتوک نقاش پروفیسور شهرانی افغانستان نینگ بویوک علمی و مدنی شخصیت لریدن دیر. اونینگ (۵۰) گه یقین کتاب و رساله سی همده (۱۰۰) دن آرتیق علمی مقاله سی دری و انگلیس تیللریده باسیلیب چیقن. قالد بیرسه، استاد شهرانی اونلب نقاشلیک اثر یره تکن. پروفیسور شرعی مقاله سیده، استاد شهرانی نینگ ترجمه حالی، علمی، هنری و مدنی شخصیتی، فعالیت لری و اثرلری حقیده کینگ معلومات بیرلگن.

۱۰. شفیه یارقین شاعره ذواللسانین (میلادی ۱۹۵۵):

یتوک شاعر، تانیقلى تحقیقاتچی عالم و عیاللر حقوقی نینگ مدنی فعالی دوکتور شفیه یارقین دیباج شعر و ادبیات ساحه سیده گی سیرمحصول قلم کش لردن دیر. اونینگ (۴۰) دن آشیق کتاب و رساله سی همده (۱۵۰) دن آرتیق علمی و تحقیقی مقاله سی افغانستان و چیت ایل مطبوعاتی ده باسیلیب چیقن. استاد شرعی نینگ مقاله سی اوشبو علمی و ادبی سیما حقی ده معلومات بیرهدی.

۱۱. عبدالغفار بیانی (قویاش ییلی ۱۳۳۱-۱۳۷۹):

ادبیات تحقیقاتچی و مدنی فعال عبدالغفار بیانی اثرلری و مدنی-اجتماعی فعالیت لری حقیده استاد شرعی نینگ بیوگرافیک مقاله سی کینگ معلومات بیرهدی.

۱۲. محمد کریم میثاق (شاعر و یازوچی):

کریم میثاق افغانستان سیاسی میدانی همده بدیعی ادبیاتی داستانیچیلیک ساحه سیده تانیلگن سیمالردن دیر. استاد شرعی اوزی نینگ یقین اوزرتاگی و سیاسی کوره شدایی نینگ

- ملی و سیاسی کوره‌ش لری، (ا.خ.د. پرتیه‌سی) حاکمیتی زمانیده‌گی فعالیت لری و ادبی ایجادي حقیده مقاله سیده معلومات بیرگن.
- استاد شرعی اوزبیکستان نینگ قوییده‌گی چاغ‌داش علمی، ادبی و سیاسی شخصیت لری حقیده هم بیوگرافیک مقاله‌لر یازگن.
۱۳. شراف رشیدوف (سیاستچی و رومان یازوچی).
۱۴. ایرکین واحدوف (اوزبیکستان قهرمانی و خلق شاعری).
۱۵. پریمقول قادروف (اوزبیکستان خلق یازوچیسی).
۱۶. میسر رزاقوا (اوزبیکستان خلق آرتیستی، اوپرا خوان).
۱۷. شاه اسلام شاه محمدوف (بویوک تیلماج).
۱۸. مبارک یولداشیف (اوزبیکستان خلق رسامی).
۱۹. پروفیسور ذاکرجان مشربوف (بابرشناس و بابر خلق ارا فوندی باشلیغی).
۲۰. سیوره نظرخانوا (اوزبیکستان ده خدمت کورستکن ارتیست).
۲۱. سیاره رشیدوا (اجتماعی - مدنی فعال).
۲۲. پروفیسور عبدالرحیم منانوف (تانیقلی شرق شناس).

ج) ترجمه‌لر:

۱. امیر خسرو دهلوی، پروفیسور شاه اسلام شاه محمدوف و باسط موساییف، عرفان مجله‌سی، ۱۳۵۲-۱۳۵۵-ییل سان لری.
- شونده‌ی قیلیب، بیز **پروفیسور** استاد شرعی جوزجانی نینگ تذکره‌چیلیک و بیوگرافیک ایش لری حقیده امکانی باریچه قیسقه معلومات بیریش گه حرکت قیلدیک. اونینگ «مشاهیر و سخنوران سرپل» تذکره‌سی و بیوگرافیک مقاله‌لری کیین لری باشقه یاش تحقیقاتچیلر، آینقسه بیلیم یورتلری اوقووچی لری اوچون اورنک همده دستلبکی منبع صفتیده اسقاتیب ک‌ی‌لماقده.
- ملی و سیاسی شخصیت، اینجه طبعلی شاعر و ماهر تیلماج پروفیسور دکتور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی سیررقیره ایجادکارلردن دیر. او، افغانستان نینگ مدنی استبداد شرایطی‌ده اوزبیک و تورکمن تیلی، ادبیاتی و فولکلوری بویچه بیرینچی لردن بولیب مطبوعات ده شعر و مقاله لر یازگن.

Найбахон Азизходжаева-Мамадалиева

نايه خان بيلن

علم گه بغيشلنگن عمر

ИЛМГА БАҒИШЛАПГАН УМР

حقوق فنلرى دوكتورى، پروفيسور سيد عبدالحكيم شرعى جوجانى نى ۱۹۸۳ يىل دن بىرى بيله من. اول ايتگنيم ديك، چيت ايل ده گى وطنداشلىر بيلن مدنى – معرفى علاقه لر باغلىش اوزبيكستان وطن جمعيتى ده چيت ايل لرده گى تورلى تقدير ايگه لرى بولگن يورتداش لر بيلن علاقه لر آليب باريلردى، مدنى، معرفى تدبيرلر تشكيل ايتيلردى.

جوجانى تاشكىنت ده بولگن دورلرده البته «وطن» جمعيتى گه كيلرديلر، ايجاد نمونه لرىنى اوقيب بيررديلر، تورلى قيزىقرلى عبرتلى واقعه لرنى گيپريب همه ميز بيلن اورتاقله شرديلر. كيىن آره ده مين ياش باله لى بولديم. اورته ده اوزيليش بولدى. ۲۰۰۰ يىل ايسه وزيرلر محكمه سى حضوريده گى تاشكىنت اسلام اونيويرستيتيگه ايشگه كيلديلر و بيرگه ايشلى باشله ديك. ۲۰۱۳ يىلگه چه او كيشى داتسينت بولديلر، دوكتورليك ديسيرتتسيه سىنى حمايه قيلديلر. اوزبيكستان ده «اسلام حقوقشناسلىگى» علمى مكتبى نى يرتدى لر.

مين ينه باشقه يونلش ده فعاليت يورپته باشله ديم، آره ده اوزيليش بولدى، ليكن دايم كوزه ترديم. پروفيسور بولديلر، آزمدتده چيت ايلده يشب، ينه اوزبيكستان گه قيتديلر، خلق ارا اسلام اكادemy سيدة فعاليت يورپته باشله دى لر.

بيركونى كيچه بير تدبيرده كوريب قالديم و جوجانى ۸۹ ياش گه كيىرگن بولسه لرهم اوشه داناليك، اوشه ذكاوت ليك، اوشه يوقارى مدنيت و سير التفات ليك، اوتته مشهور بريند عطرلر ايفارى بيلن همه اوچون عزيز انسان بوليب يورپدى لر. قنچه تنيسم هم بيرار مرته آوازلىرىنى بلند قيلگن لرىنى، كيم نى دير گيپىرگن لرىنى، كيم گه دير يامان ليك قىگن لرىنى، كيم حقيده سلبى فكر بيلديرگنلرىنى، ناليگن لرىنى كورمه گن من.

همه ميز يخشی کورردیک، قول بیریش کوریشگن لریده قولی میزده عطر لری نینگ هیدی قالردی.

استاذنی کوریب جوده خورسند بولدییم. جوده کوپ تدبیرلرده معروضه بیلن اشتراک ایتیش لری بیزگه کوچ غیرت و متیواتسیه بیره دی. مزه قیلیب صحبت لاش دیک. حتی تورموش اورتاغیم نینگ هم اسم لری گچه ایس لری ده قالگنی، فعالیت لری حقیده گی قیزیقیش لری مینی حیرت گه سالدی. چونکه خواجه یینیم نامزادلیک دیسیرتسیه لرینی قیله یاتگن لریده جوزجانی داملادن تقریظ آلگندیم. خلاص قایل قالدییم و مین هم شو یاش گه کیرگنده شوندی عزیز، دانا بولیب یوریشیم نی الله نصیب ایتیشی نی سوره دیم. بیکارگه اوزبیک لر یخشی قریدلر دییشمیدی ده. جوزجانی داملاده گی نور اوزیگه خاص. ۸ ماچ کونی توغیلگن کونلری بولگن، مین پوست یازه من دیب یازالمه دیم، کیچ بولسه هم استاذنی تبریک لیمن و صمیمی تیلک لریم نی یوللیمن.

دایم بیز سیزنی جوده یخشی کوره میز، عمرینگیز اوزاق بولسین.

معلومات اوچون استاد ۱۹۳۴ ییلی افغانستان نینگ جوزجان ولایتی سرپل شهریده توغیلگن. کابل شهری ده گی شرعی علم لر مدرسه سیده سبق آلگن، کابل اونیورسیتی نینگ شرعیات فاکولته سینی تمام له گن. ۲۰ یل مابینی ده افغانستان عمومی اخبارات واسطه لریده فعالیت یوریتگن. ۱۹۷۸ اپریل انقلابی دن کیین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی عدلیه وزیری، باش پره کورور (لوی سارنوال) لوازم لریده ایشله گن، افغانستان عالی سودی بیرینچی اورینباسری و بیر مدت رئیس وظیفه سینی بجرووچیسی بوله دی.

نجیب الله پرزیدنت حاکمیت گه کیلگچ ۱۹۹۲ ییلی جوزجانی اوزبیکستان ده یشش گه قرار قیله دی. ۱۹۹۴ ییل دن ۲۰۰۰ ییل گچه تاشکینت یوریدیک انستیتوتی ده طلبه لرگه (محصل لرگه) اسلام حقوقی دن درس اوتگن. علمی، ادبی، تاریخی و حقوقی موضوع لرده مقاله لر اعلان قیلگن. تیلی کورستوو رادیو ایشیتتیش لر و کوپل علمی کنفرانس لرده قتنشگن. جناب جوزجانی نینگ ۱۰۰ دن آرتیق مقاله سی اوزبیکستان مطبوعاتی ده اعلان قیلینگن. ۲۰۰۰ ییلی سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی تاشکینت اسلام اونیورسیتی ده «اسلام حقوقی» کفدره سینی تشکیل ایتیش ده باش - قاش بوله دی، «اسلام حقوقشناسلیگی» اوقوو قوللنمه سی یره ته دی. بیشدن آرتیق کتاب و رساله لری اوزبیک تیلی ده نشر قیلینگن. او ۲۰۲ ییلی اوزبیکستان «دوستلیک» اوردنی (مدالی) بیلن مکافاتلنگن.

جناب جوزجانی ۲۰۰۸-۲۰۱۵ ییل دن بو یان عایله سی بیلن سویدن ده ستاکهولم شهریده استقامت قیلگن. او بو گونگی کونده خلق ارا بابر جمغرمه سی نینگ سویدن ده گی نماینده سی دیر.

доктор Азизулло Арал, журналист, ёзар ва тадқиқотчи

دكتور عزيزالله ارال

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی ۹۰ یاشده:

مبارک ایامینگیز قوتلوغ بولسین خلق نینگ بویوک فرزندى!

تنیقلی علم - فن و ادبیات اربابی، سیاسی شخصیت، ذواللسانین شاعر سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نامینی مین ۱۳۵۳ ییل لرده اندخوی اولوسواللیگی ابومسلم نامیده گی لیسده سی ده اوقیب یورگنیم ده دری تیلی اوزقیتووچی لریمیز- عبدالحکیم خان دن ایشیتگن من. او پیت لر اوزبیک تیلی ده فقط اوی لرده گپلشیلردی، مکتب لر پشتو و دری تیللریده آلیب باریلردی. مینینگ آنم نینگ اوی مکتب لری بار ایدی، اونده قرآنکریم تمام ایتیلگنیدن کیین نوایی، فضولی، صوفی الله یار، یسوی، ابراهیم ادهم، بابا رحیم مشرب لر بیلن بیر قطارده حافظ و بیدل لره اوقیتیلردی. اوشنده مینینگ قولاغیم بیر آز اوربیکچه/تورکی سوزلرگه اورگه نیب قالگن ایدی. ایندی گینه اوزبیک تیلی ده شعر یازیش گه کیره باشله گن صنفداش لریمیزدن بیرى - پنچی کتته اسملی خانچارباغلیک صنفداشیم صنفده اوزی نینگ اوزبیکچه شعرینی اوزقیب بیرگنیده، اونینگ یازگن لری مینگه اوزبیکچه گه اوخشمه گن دیک تویولدی. شونده استادیمیز عبدالحکیم خان: «پنچی، سینی بو اوزبیکینگ (اوزی کچنگ) بولمه بدی، افغانستان ده اوزبیکى نی شرعی جوزجانی دن باشقه یخشی بيله دیگن کیشی بولمه سه کیره ک، اونینگ اوزبیکى شعرى ۱۳۴۴ ییللرده «خلق» ناملی جریده ده هم چیققن» دیدی. اوشنده مین شرعی جوزجانی نینگ آتینی بیرینچی مرته ایشیتگن ایدیم.

آره دن ایککی-اوچ ییل اوتیب، ۱۳۵۷ ییلی یوز بیرگن «ثور» انقلاب دن کیین مین سید معصوم اوزغلی سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی و اونینگ ایجادیاتی بیلن کابل پوهنتونی ده محصل لیک پیتلریم ده کینگ راق تنیشیش گه موفق بولدیم. شرعی جناب لری افغانستان خلق

دموکراتیک حزبی نینگ اساسچی لریدن بوللیب، ثور انقلابی دن سونگ مملکت عدلیه وزیر و لوی سارنوال ایتیپ تعیین لنگن.

اما اوکیشی بیلن یوزمه-یوز اوچره شیمیز انچه اوزاققه چوزیلدی. مین اوکیشی بیلن بیرینچی بار ۱۹۹۰-ییللرده تاشکنت ده اوچره شیش گه موفق بولدیم. اوکیشی بیلن یخشی تنیشگنیم دن کیین معلوم بولیشیچه، شرعی جناب لری ۱۹۳۵-ییل سرپل شهری ده دنیاگه کیلگن و اوزبیک تیلی ده اوزقیش و یازیش نی مرحومه آنه لری بی بی حبیبه دن اوزرگنگن.

شرعی جوزجانی اوز آنه تیلی - اوزبیک تیلی بیلن بیر قطارده فارسی/دری، پشتو و عرب تیل لرینی یخشی بیله دی، علمی و ایجادی ایشلرینی اوزبیک و فارس تیللریده آلیب باره دی. دکتور پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ حاضرگه قدر افغانستان، اوزبیکستان و تورکیه ده اوزندن آرتیق اثرلری، ۱۰۰ دن کوپ راق مقاله لری نشر ایتیلگن.

جوزجانی ایککی تیللی شاعر. اونینگ فارسچه شعرلری ۱۹۵۵ ییل دن، اوزبیکچه شعرلری ایسه، ۱۹۶۶ ییل دن اعتباراً افغانستان مطبوعاتی ده نشر ایتیله باشله گن.

اولر نینگ فارس دری تیلی ده گی اثرلری قوییده گی لردن عبارت:

- بیتکچی عالم ابو ریحان بیرونی.
- ایگینچی معلم - ابو نصر فارابی.
- فیلسوف طبیب - ابو علی ابن سینا.
- اوزبیک و تورکمن خلق آغزه کی ایجادی گه بیر نظر.

اوزبیک تیلیده گی اثرلری:

- مرغینانی و اونینگ ایزداشلی.
- تصوف و انسان.
- اسلام حقوقی: حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری.
- بخارالیک بویوک فقیه ابوزید دبوسی.
- امودریا (شعرلر توپلمی).

شرعی جوزجانی نینگ علمی تدقیقی اثرلری خصوصیده سوز بارگنده، اونینگ ۱۹۹۱ ییل فارس تیلی ده یازگن «نظرات گستره در مورد خلاقیت و اندیشه علیشیر نوایی» یعنی («علیشیر نوایی ایجاد و فکرلری قمرای حقیده ملاحظه») سرلوحه لی ایلک مقاله سی کتته اهمیت گه مالک. آره دن ۱۹ ییل اوتیب (۲۰۱۰) تاشکینت ده «نوایی گه ارمغان» توپلمی ده نشر ایتیلگن «افغانستان ده نوایی شناسلیک» سرلوحه لی مقاله سیده مؤلف، اوزتمیش ده نوایی گه نسبتاً آلیب باریلگن سلبی مناسبت لردن تارتیب شاعر نینگ آرامگاهی اوستیده کورکم مقبره قد کوترگنیگچه تصویرلنگن.

شو بیلن بیرگه جوزجانی افغانستان مطبوعاتی ده بیرینچی مرته ۱۹۵۲ ییل ده «وطن» ناملی جریده ده مرحوم نزیهی جلوه و نظر محمد نوا تشبثی بیلن نوایی نینگ بیر غزلی نشر ایتیلگنی نی تیل گه آلهدی. اوشه غزل نینگ بیرینچی ایککی مصرع سی منه بوندهی:

کوکر اگیم دور صبح نینگ پیراهنیدین چاک راک
کیپر اگیم شبنم توکیلگن سبزه دین نمناک راک

شرعی جوزجانی نینگ «افغانستان ده نوایی شناسلیک» سرلوحه لی مقاله سینی نینگ اهمیتی شوندن عبارت که، اونده افغانستان حدودی ده نوایی قی درجه ده، قچان دن باشلب و قنچه لیک اوزر گنیلگنی و اوزر گنیه یاتگنی حقیده فاکت لر، قیدلر و معلومات لر بیلن اوزر تاقلاشه دی، همده بو ساحه ده نیمه ایشلر قیلینیشی ضرورلیگی خصوصی ده توخته لیب اوزته دی.

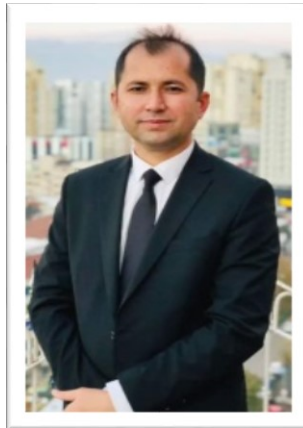
جوزجانی اوز مقاله سیده افغانستان ده گی نوایی بیلن باغلیق آبدلر مسأله سیگه علیحده توخته لیب، هرات شهریدن تشقری جوزجان، بلخ، تخار، اندخوی، مزار شریف، مشهد و نیشاپور کببی جایلر نینگ هر بیر ده نوایی قوردیرگن ۳۷۰ بنای خیریه (خیرلی و منفعت لی قوریلمه و انشآت لر) نی، شونینگدیک، گوهر شاد بیگیم قوردیرگن بعضی آبدلر دن آت توتیب اوته دی. مثلاً، مشهد شهریده گی سوو کیلتیریش انشآت، نیشاپور یقینی ده قاسم انوار قبری اوستیده قوریلگن بنا، سریل دریاسی اوستیده قوریلگن ایککی قبتلی مستحکم و بلند خشت کوپریک، مزار شریف ده حضرت علی نینگ رمزی قبری حقیده به تفصیل یازه دی.

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی ایککی تیل ده ایجاد ایتوچی زبردست شاعر هم دیر. اوکیشی نینگ ایجاد دی دن قیسقه بیر نمونه:

آمو دریا، ای جوشقین اولوغ دریا
ای عظمت دریا، ای قوتلوغ دریا
عصرلردن بیرری تینمه ی آقه سن
چول لر تامان حسرت بیلن باقه سن
قویاش سینینگ آتنگ، دینگیز دور آتنگ
«هریرود» و «هلمند» ایککی ایناگن
«مکونگ» هر کون سینگه یوبارر سلام
«نیل» قلبی ده سقلر سینگه احترام
سینی «سیردریا» بیلده دی قرینداش
«والگه» حسابلهیدی اوزیگه یولداش
یورتیم کوز بولسه سین اوزون کپریگی
تینچلیک چیگره سی، دوستلیک کوپریگی

(شرعی جوزجانی)

Ҳошим Ҳамдам

هاشم همدم

بیلیم و سیاست، ادب و عدالت ده تنیقلی انسان

**БИЛИМ ВА СИЁСАТ, АДАБ ВА АДОЛАТ БЎЙИЧА
ТАНИҚЛИ ИНСОН**

چاغیمیز نینگ تیریк تاریخی، ادبیاتی میز نینگ کورکم و اوکتم سیماسی، سونگی ۶۰ ییلگی اولوسی میز نینگ سلماقلی سیاستچی و دولت اربابی بولمیش قدریت گه سزاوار استادیمیز، بیلیم و توشونچه صاحبی، بویوک انسان، فن لر دوکتوری اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوجانی جناب لری نینگ مبارک ۹۰ یاشلری تولگنی مناسبتی بیلن بیر شاگردلری صفتیده اوشبو اولوغ ذات حقیده بیر نرسه لر دیماقچی بولیب، قولگه قلم آلگنیم فخری و غروری نی یشهماق ده من. هرچند استادلر نینگ شاگردلری حقیده بیلگنی نینگ یوزدن بیر، شاگرد لر نینگ استادلری حقیده بیلمه گنی آچیق گپ بولسه-ده، بوگون بیزگه بیریلگن فرصت و حرمتلی استادی میز نینگ توغیلگن کون لری عرفه سیده قلم نی قول گه آلیب او ذات عالی حقیده توشونیش اوزی اینگ بویوک نعمت و کتته غنیمت دیر.

کمینه ۲۰۰۴ ییلی اوز توغیلگن دیاریم فاریاب دن چیقیب، مدنیت بیشیگی و دولت دارلیک مرکزی بولمیش بلخ شهری گه کیلگنیم دن کیین، مشرب صفت یشب یورگن چاغ لر، کیمسه سیزلیک دۆرینی اوتکزیش عرفه سیده رحمتلی استاد صالح محمد حساس، حرمتلی دکتور عبدالله درمان، حرمتلی مولوی عبدالمومن مکریت، حرمتلی محمد اکبر وحدت، حرمتلی استاد رحیم ابراهیم، رحمتلی استاد هدایت الله هدایت، حرمتلی استاد عبدالله روئین و گاه گاهی هم رحمتلی

استادی میز محمد امین متین اندخویی جناب لری (شبرغان دن بلخ کیلگن چاغ لریده) بیلن اوچره شیب اولرنینگ صحبت لریده بولیب توره ردیم .

لیسه دوری مین اوچون جوده طلاطم لی، گرداب و گربادلرگه بولغنگن چاغ ایدی. فارس تیلی نی بیلمس لیک، توغمه محیط نی ترک ایتیش، آنه و آته مهری دن اجره لیش، بلخ ولایتی نینگ جیزغ لمه ایسیغ و ایزغیرین ساوغ لرینی... چیده ش آسان بولمس ایدی. ینگی محیط ده اوز بیریم نی قیدیریب، یوقاریده اسمی یازیلگن بویوک لریمیز بیلن تیز-تیز اوچره شیب، کیله جگیم اوچون اولردن اورگه نیش ده جوده مراقلی ایدیم.

بیرکون رحمتلی استاد هدایت الله هدایت نینگ میرزا اولوغ بیک نامی ده گی مطبعه سیده اون-اون ایککی کیشی بویوک لریمیز اولتیریش لریگه توغری کیلدیم. مین کیلمس دن آلدین گپ «شاهی دوره سی نینگ تونتریلیشی و جمهوریت تیزی می اورتیه گه کیلیشی حقیقه بولسه ده»، اوزبیک و تورکمن تیل لری رواجی اوچون ددیل حرکت لر قیلگن و خلقی گه اورنک بولگن بیر نیچه کیشی اسم لری مجلس ده توتیلدی. اولردن اوچ تورک کیشی رحمتلی دییلدی و ایککی اوچ کیشی گه رحمتلی دیمه دیلر.

ایلک مرتبه یولدوز و گوراش جریده سی اوزبیک و تورکمن تیل لریده یابین گه باشله گنی، صنعت و سینما رواجی، بیر قنچه صنعتچی لری میزگه زمین یره تیلگنی و موسیقه گروه لری ایجاد ایتیلگنی حقیقه گپیریب باره دیگن بویوک لری میزدن بونچه بولگن ایش لر آرقه سیده انکار ایتیلمه یدبگن اسم لر ارا حرمتلی شرعی جوزجانی جناب لری نینگ اسم لری هم اوتدی. (گمنام قهرمان لری میز ساغ بولسین، جوده کتته ایشلر قیلیب قویدیلر) دیگن جمله ایتیب اوتیلدی. یاش لیک و ایسیغ قانلیق چاغ لرده، شونینگدیک خلقی و تیلی اوچون مراقلی بولگن بیر نوقیران و ۱۰-۱۱ صنف لرده کوزلرگه کورینمه ی اوقیب یورگن باله آلدیده ملی گپ لرنینگ هر بیر ی تاغ دیک اهمیت تاپیب بارماقده ایدی.

دوکتور عبدالله درمان گه نوبت کیلگنده باش رول ده بولگن کیشی لریگه «شرعی جوزجانی» دیب، گپ باشله دیلر. مجلس ده اولتیرگن بوتون بویوک لری میز باش لرینی قیمیرده تیب، اینگ ایماسینی بیردیله و اولتیریش ده گی لر تامانی دن قوشیمچه قیلینیب، ینه ملی مجادله حقیقه چوقورراق گپیریلدی. شوندن کیین (۲۰۰۵-۲۰۰۶) حرمتلی استادیمیز شرعی جوزجانی جناب لری حیاتی، ایجاد و فعالیت لری حقیقه کوپراق قیدیریب باشله دیم.

۲۰۰۹ ییلی افغانستان تورک لری مدنی فدراسیونی (فتا) قوریلگنی دن چمه سی بیر ییل اوتگچ استادیم حرمتلی پروفیسور توردیقل میمنگی جناب لری بیلن بلخ ولایتی ده استاد محمدامین محمد متین اندخویی نینگ ادبی و علمی فعالیت لری شونینگدیک، توغیلگن کون لرینی کوتیب آلیش اوچون آلینگن بویوک احتفال آقیمی ده صحبتداش بولدیم. اوندن کیین استاد،

تیزلیک بیلن کابل گه کیتیپ قالدیلر و کوپراق کوره شیش نصیب بولمده دی. اما نیچه آی اوتمه سی ینه استاد چیت ایل دن قیتیپ کیلگن ایکن لر و بو مرته اوچره شوویمیز کونگیل ده کی دیک اوزون و هرتامانلمه صحبت لر بیلن بولیب اوتدی. صحبت آقیمی ده حرمتلی استادی میز پروفیسور میمنگی جناب لری هم بیز ییگیت لرگه طاهر بدخشی، رحمانقل پامیر، پروفیسور شرعی جوزجانی کیبی کوپلب بویوک لری میز بولگنی حقیده گپیروب بیردی لر. استاد میمنگی جناب لری بیلن ایکیکنچی اوچره شوویمیز اخیری ده مولانا عنبر فرهنگی بنیادی نامی دن ففتا نینگ قوریلگنی و فعالیتی نی قوتلوغ له دیک. بو بیلن بیرگه ففتا - بلخ نماینده لیگی استاد هدایت الله هدایت تامان لری دن کمینه گه اوتیب، ففتا هواخواه لری نینگ کتته ییغینی بولیب اوتیشی بیلن بیرلگن مسولیت لر یانیده هر دایم حرمتلی استادیم میمنگی جناب لری دن بویوک لری میز اینیقه بدخشی حضرت لری و شرعی جوزجانی حضرت لری حقیده کوپلب معلومات لرگه ایگه بولدییم.

شوندن کیین هر زمان استادیمیز شرعی جوزجانی جناب لرگه حرمتیم، مهریم آشیب بارر ایدی. ۲۰۱۰ ییلی فیس بوک مجازی ترماغی دن آتیم گه حساب آچیب، ایلک کیرگنیم دیک فیس بوک بیرینچی بولیب استادیمیز حرمتلی شرعی جوزجانی جناب لرینی مینگه کورستدی و شو قطارده باشقه بیر قچه اسم لرینی ایشیتگن ویا یقین دن کورگن بویوک لری میزنی هم کیلتیردی. استادگه دوستلیک تکلیفی نی قیلگچ مینینگ اولرگه ایلحق و چنقاق لیگیم نی بیرانته ایتگندیک، دوستلیک تکلیفیمنی قبول قیلدیلر. اوشه کونی - شوکون یقین تعقیب چیلری و مجازی دنیا آرقه لی شاگردلری بولیب ایزلشنی ترک ایتمه دیم .

بو اوزون حکایه نی یازیب عزیز اوقووجی لرنینگ باشینی قاتیرمه گندیرمن دیب توشونه من. چونکه بو حکایه ایچی ده مینینگ ضمیریم ده ایکیلیب، اونیب - اوسیب باره دیگن بیر حقیقی قهرمان بولگنی نی یازوونینگ ایلک باشیدن بیلگندیرسیزلر. انسانلر خوددی اوروغدیک انسانلر ضمیریگه ایکیلیب و اونیب - اوسیشی گه جوده ایشانه من. مینینگ ضمیریم ده گی محیط هرکیمنی قبول قیلمه گن بیر خاصیت ده دیر. شونینگ اوچون هم ممکن ادبیات و صنعت ده گی اخلاصیم بویچه اوزیم نی بیتکزیش ده ضعیف قالگن من .

چاغی میزده یشب تورگن ضمیریم ده گی اونیب - اوسگن بعضی انسان لر، بوندن بیش یوز ییل آلدین یشب اوتگن بابالری میز نوایی و بابر قدر اهمیتلی دیرلر. ضمیریم نینگ محیطی ده اوزیگه بیر اجره ته آلمه گن لر ایسه، بوندن مینگ ییل آلدین حکم سورگن غزنوی محمود کیبی توتمس و اونوتیلگن دیرلر.

هر حال ده، حرمتلی استاد شرعی جوزجانی جناب لری بیلن انده - سنده مجازی دنیا آرقه لی صحبتداش بولیش هم نصیب بولیب قالدی. بو بیلن بیز نینگ استاد شاگردلیک زمانی میز باشلندی و میلادی ۲۰۱۶ ییلی ایلک مرتبه استادیم نینگ یازووگه توشیریلگن صمیمی و ملی تورتکی لری

کمینه نینگ سیزدیم و سیودیم ناملی شعرى توپلمه‌می دن بیر آلدی. یازووده بیر استاد، شاگردیگه هنوز کورینه‌گن استعداد و توشونیشلرنی کشف ایتیپ تاپیش گه اولگوریلگن جوده جاذب و هیجانلی گپلر بولگنی هیچ قچان اونوتیلمه‌یدی. حرمتلی استادیم پروفیسور شرعی جوزجانی جناب لری توپلمده سیغدیریلگن شعرلردن بیر نیچه پارچ سینی اوقیب فکر بیلدیرگن لری یانیده یاش لرگه خطاب عنوانلی جوده مهم موضوع لری قمره‌گن توشونچه‌لرینی هم مرحمت قیلگن ایدیلر. شو بیلن بیرگه استاد نینگ اوزون ییللر آلدین ینگى توغیلگن شیرین‌تای باله‌لریمیزگه یازگن (آله لری) عنوانلی شعرلرینی، کیینچه‌لیک آمو دریا عنوانلی شعرلرینی، مین قهرمان اوزبیک من عنوانلی شعرلرینی، صاحبقران امیرتیمورگه تیمیر قلغان عنوانلی شعرلرینی، حضرت نوایی وصفیده یازگن ملی روح و بویوک اجدادلری میزنی قدرلش بیلن قلم کوزیدن کاغذ یوزیگه توشورگن بیر قنچه اینجولرینی اوقیب اوزیم گه کویلب معنوی آذوقه آلگنمن.

حرمتلی استادیمیز شرعی جوزجانی جناب لری دولت اربابی بولیب بویوک لوازم لرده ایش قیلگن بولسه‌لر-ده، یاشلرگه جوده صمیمی بولگن لرینی کویلب مرته سیزگن، حس ایتگنمیز. او کیشی‌ده بیلیم نینگ مخزنی و درایت نینگ مرجعی بولگنی آچیق گپ دیر. شونینگ اوچون هم میوه‌لی درخت کیبی اوز سلبار لرینی سقلب، حیات لری بویى ثمره بیریب کیلماقده‌لر .

ساغلیق لری دایم، عمرلری اوزون، ایجادلری منگو، دنیا قره‌شلی کینگ بولیب یشب یوریسین لر الهی!

حرمت و ارادت بیلن.

هاشم همدم

۰۹,۰۲,۲۰۲۴

انقره/تورکیه

доктор Нажиба Зиёйи Азизий

ёзувчи, журналист, Англияда Афғонистон турклари уюшмаси
(АТА-UK) бошлиғи

دكتور نجیبه ضیایی

ایلی میزنینگ علم و عرفان صاحبی اکادمیسین سید عبدالحکیم
شرعی جوزجانی حقیده

ЭЛИМИЗНИНГ ИЛМ ВА ИРФОН СОҲИБИ
АКАДЕМИК АБДУЛҲАКИМ ШАРҒИЙ ЖУЗЖОНИЙ
ҲАҚИДА

مین اوزیم نی بختیار دیب اوایلمن پروفیسور جناب لری حقیده یازمه فرصتی نی تاپکنیم اوچون، همده آیتیشیم کیرهک که بو ایش نی بجرالمهسم من دیب اوایلمن. استاد حقیده کیچیک یاشیم دن ایشیتیب کیلگن من، مینینگ بوبهه مرحوم قاضی ضیاءالدین ضیا نینگ تانیگن و کوریشگن کیشی لردن بیرى بولیب اوقووچی لیک و تحصیل دؤرلریده مزار شریف شهریدن اوتگن لریده اوچرهشیب، بعضاً تکلیف لری گه کوره اوی لریده تونرکن لر، همده آتهم مرحوم استاد قاری کمالالدین ضیایی اویی میزده پروفیسور جناب لریدن حرمت بیلن هر دایم ایسلب عزت نفس و عالی همتملی کیشی بولگن لریدن بحث قیلر ایدیله. پروفیسور جناب لری برچه دولتی و اکادیمیک وظیفه لرینی صداقت و وجدانلی بیر شکل ده بجهریب اوزبیک خلقی نینگ فخری بولیب کوپینچه تحسین و آقیش گه سزاوار کورینگن لرینی ایشیتیر ایدیم. ییل لر اوتتی یقین دن تانیش نصیب

بولیب اثرلریدن هم اونوملی فایده لندیم، همده سوزلرینی ایشیتیب، صحبت لرینی تینگله دیم. مینگه الهام منبعی بولگن لر.

اولر یاش لریگه قره‌مس دن کوپینچه ایریم یاش بیگیت لری میزدن کوپراق فعال بولیب شعر و تحقیقی ایشلرینی یخشی لب بحرماقده. مین استاد دن، انسان نینگ شوکت و شانی، آبرو و عزتی همده حیاتی ده‌گی بولگن برچه مهم بارلیغی اونینگ بیلیمی گه باغلیق ایکن‌لیگی و شو سببالی علم اورگنیش حیاتی میزده‌گی اینگ ارزشلی وظیفه میز بولیشی کیره ک لیگینی اورگندیم.

جناب پروفیسور نینگ افغانستان اوزبیک لری تاریخی و مدنی حیاتی ده، بیریک و مستحکم ستون لریدن بیر صفتی ده، بویوک شخصیت لری می زقتاریده توتگن اورنی مهم و اوزهل دیر. فخر بیلن ایسلیم، ۲۰۲۱ ییلی اکسفورد یونیورسیتیه سیده اوزبیکستان دن کیلگن استادلردن بیر بیلن تانیشگنیم ده «پروفیسور شرعی جوزجانی جناب لری افغانستان و اوزبیکستان اوچون کتته بیر خزینه» دیگن گپی تینانگی دیک ایسیم ده.

حقیقی بیلیمدان کیشی لر دنیا بویچه تانیله‌دیلر، بیزیله میز اولوغ انسان لر اوز شانی گه لایق شاعر، یازوچی، قلمی کوچلی، واقعه لرنی تیزلیک بیلن سیزیب هر تامانله‌مه اولیب مشوره بیریب ملتی و قومی اوچون یول کورستوچی بولیب کیلگن لر. جوده کوپ عالم لر و ادیب لر وطنی بولمیش سرپل ولایتی نینگ بیلیمدان لریدن بیر بولگن

استاد نینگ اثرلری و شعرلرینی اوقیگن هر کیم اولکه - وطن سیوگی سی یانیده هر سطر ده مینگ معناسی بولگن حیات درسی بولیشی نی همده انساننی علم بیلن حقیقی یولنی تاپیشیگ ه اشاره قیلگن لرینی کوره‌دی.

جناب پروفیسور کلاسیک و زمانوی اسلوب ده کوپلر شعرلر یازگن. شعرلری دکلیما تورلر تامانیدن اوقیلگن و نشر بولگن. اوزون زمان دن اوستاد نینگ اسمی اولکه نینگ مطبوعاتی ده کوپلر چیقماقده. قلمی شعر و ادبیات دن تشقری، تاریخ و سیاست بابی ده هم اوتکیر دیر. یوکسک ادبی نازک تصورگه ایگه بولگن استاد جناب لری شعرلری ده، اخلاقی توصیه لر، عصیان، اشتیاق و اجتماعی - سیاسی تنقیدلر موجود بولیب، اوز جسورانه شعرلری بیلن قالاقلیک فکرلریگه قرشی تورگن لر. حیات ده سیوگی نینگ هر دایم اوستون کوریب «چین سیوگی بویوک دولت ایرور، ایرمس اوینچاق» سطرلرده یازگن. تورک لیک دعواسیکه کونگیل بیرگن اولوغوار علم سیور سیاست آدمی اکادمیسین شرعی جوزجانی یاش لرگه کتته یولباشچی بولیب کیلماقده.

کوپ ییل لر جریانی ده عدالت سیز سیاسی حاکمیت نی معارف ساحه سیده‌گی ظلمی گه قرشی اعتراض بیلدیریب، مظلوم خلق لرنی اوز حق لریگه ایگه بولیشی اوچون بیرینجی قدم نی اوز حقوقی نی بیلگنی اوچون تورلی سیاسی اوپون لرگه قارشی کوچلی توریب ملتی نینگ حق نی حمایه قیلگن. ادبی سیاسی و تنقیدی شعر و یازولرینی هر دایم سیسی و قلمی بیلن ترقه تگن.

استاد جوزجانی کوچلی اراده‌لی بیر بیلیمدان عالی سویه ده علم صاحبی کیشی بولیب نه فقط افغانستان تورک لری اوچون بلکیم تورکی اولکه لرده هم کته شخصیت حسابلنه دی. استاد باشقه لرنینگ چیکینیب ایتالمه‌گن سوزلرینی ایستر یازیب ایستر تیل بیلن هر دایم بیان قیلگن لر. اثرلری بیر نیچه تیل ده اوگریلیب کتابخانه لرده بیرینی آلگن و درس کتابی اولاراق هم اوقیتيله دی. کیشی لر طبیعتاً هر یاش ده اورگنیش گه اینتیلیب اوسه دی، منه شو سبیلی اثرلری قیته - قیته باسیلیب چیقن. افغانستان ده‌گی اتاقلی شاعرلردن بیر ی بولگن دوکتور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی ادبیات شناس عالم، قلمی اوتکیر یازوچی ژورنالیست ماهر ضیالی کیشی بولیب کوپ گینه طلبه لر بیتیشتیریب ادبیات و سیاست ساحه سیده بیتیشتیریب سویداشلریگه حسابسیز خدمته حاضر بولگن. بو خصوص دن تشقری یخشی بیر اوقیتوچی صفتی ده متفکر و اخلاق ایگه سی دیر. قاله بیرسه، استاد جمعیت نینگ مقصدلریگه موفق بولیش لری اوچون اورینیب تعلیم و تربیه یولیده عمرینی صرف ایتکن و حاضر هم یاش لرگه رهبر بولیش گه دوام بیرماقده. افغانستان تورک لرینی توتساق آلماق ایسته‌گن کیم و قیسی ملت بولسه بولسین اونگه قارشی توریب کیلگن ییللر بویچه حریت و استقلال گه آلگو و مظهر بولگن کیشی و ملت اوچون هیچ قچان ایرکین لیک دن یوقسون یشه‌مگن لر دیب، مرته-مرته مصلحت بیرگن لر. آرمان لرینی عمل گه‌آشیریش اوچون ایرکین و کوچلی یاشلر تربیه قیلیش گه حرکت قیلگن جوزجانی بیرینچی مرته «خلق» جریده‌سی نینگ اوچینچی و بیشینچی سان‌لریده باسیلگن ینگى انقلابی اوزگیش‌لر، ینگى ترانه‌لر عشقی ده کوییب- یانگن یاش، انقلابی اولادلر نینگ سیسی بولگن. ادب سیور و هنر پرور کیشی لرنی تربیه لب، اوستیریب وایه گه بیتکیزگن جوزجانی جناب لری اخیرگی یوز ییل ایچی ده حیات کیچیریب کیلگن ادبی سیمالردن و اجتماع ده‌گی نابرابر لیک لر بیلن مجادله قیلیب همده یازولری ده کوپراق انقلابی و اینتیلیش، حماسی موضوع لرنی انعکاس بیرگن شخصیت‌لری میز دن بیرى دیر.

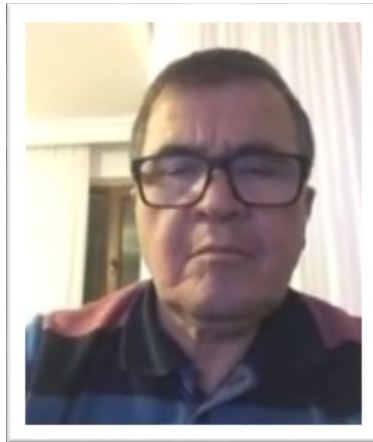
استاد نینگ برماغ لری گه قلم آلیب تاتلی سوزلری تورلی ژورنال، اخبار و جریده لرده باسیلگن. سونگی ییل لرده یوز بیرگن اوروش لر طفیلی غربت ده یشب فعالیت لرینی اوزبکستان بیلیم یورتی ده استاد صفتیده ایشلب همده اجتماعی ترماق لردن سوردیرماقده.

استاد حقیده قنچه یازسم آز، قیمتلی فعالیت لری بیلن استاد نی آلفیش‌لب اخیرده ایستیمن استاد نینگ مینگه شعر یازیشیم گه الهام بولگن اینگ گوزه ل شعرلری بیلن یازیشیم گه سونگ بیرسم.

فطرتی شبنم گه:

چیندن سیوه سن مو؟
کوپ بولمسه هم سویله، مینی کم سیوه سن مو؟
بیر لحظه تیریک لیک ده مینی سیومه دینگ اصلا
هجرینگ ده کوییب بیر کونی اوزلسم، سیوه سن مو؟
دیرسن که یاش اینجوسی کوزینگ دین نیگه آقمس
یاش آقسه کوزوم دین بولوبان یم، سیوه سن مو؟
شبنم کیبی تانگ یاروغی ده باغ ده توغولدینگ
تانگ یاروغین ای فطرتی شبنم، سیوه سن مو؟
تیز عاشق اوزلوب، عشق سوزین تیز اونوتورسن
عشق ایتسه بیان هر کوزی پرنم، سیوه سن مو؟
چین سیوگی بویوک دولت ایرور ایرمس اوزینچاق
اوزینه یسن مو، یا که مسلم سیوه سن مو؟
عشقیم ده دیدینگ کیمسه تهمتین بوله آلمس
بولسم بو سیناو یولی ده رستم، سیوه سن مو؟
حوت آیی، ۱۳۶۸ (۱۹۹۰) ییل

Доктор Саид Олим Лабиб, навоийшунос,
Шоир, ёзувчи, тадқиқотчи олим, адабиётшунос

دكتور سيد محمد عالم لبيب

شرعی جوزجانی - بیتوک عالم، ادیب و ذواللسانین شاعر

ШАРҲӢЙ ЖУЗЖОНИЙ – ЕТУК ОЛИМ,
АДИБ ВА ИККИ ТИЛӢИ ШОИР

شرعی جوزجانی افغانستان، قوشنی اولکه لر و منطقه علم- فن و مدنیت دایره لریده تنیقلی اسم بولیب، بو نام نی ایشیتمه گن و ایگه سینی تنیمه گنلر جوده کم بولسه کیره ک.

اوشبو کوزگه کورینگن علم- فن و ادبیات اربابی همده سیاسی و اجتماعی شخصیت نامی نی مین ایلک باراندخوی نینگ ابو مسلم نامیده گی لیسه (اورته مکتب) نینگ ۱۰- صنف اوزقووچیسی بولگن کیزلریم ده ایشیتگنمن. گرچه اوشه پیت لرده مکتب ده برچه درس لر فارس دری تیلی ده بولسه-ده، لیکن مین عایله ده اوزبیکچه شعر و یازیلگن کتاب لرنی اوقیب، اورگه نیب، آنه تیلیم ده بیر مونچه اوزقیش و یازیش امکاناتی گه ایگه بولگن ایدیم، بعضاً فارس تیلی ده گی متن لرنی هم اوزبیک تیلی گه ترجمه قیلی شگه اینتیلردیم.

کونلر نینگ بیرى ده ادبیات اوقیتووچی میز، رحمتلی محمد رسول جرأت، ایران آذربایجانی ادیبی صمد بهرنگی قلمی گه تیگیشلی فارسچه «کور اوزغلو و کچه حمزه» قصه کتابی نی اوزبیک تیلی گه ترجمه قیلیمیم اوچون مین گه ایشانیب تاپشیردی و قوشیمچه قیلیب، «افغانستان ده اوزبیک ادبی تیلی نی فقط بیر کیشی یخشی بیله دی، او ایسه حاضر کابل ده یشاووچی سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی» دیدی.

شونده ی قیلیب، مین، بوگونگی محترم پروفیسور شرعی جوزجانی نامی بیلن ۱۹۷۳ ییل دن بیرى تنیش من و کیینچه لیک او کیشی نینگ یازگن اثرلری و شعرلرینی اوقیب، بعضاً اولر بیلن

اوچره شیش نتیجه سیده، او کیشی نینگ علمی و ادبی شخصیتی حقیده کوپ راق معلومات گه ایگه بولدییم.

حقوق فن لری دکتوری، پروفیسور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی مرحوم سید معصوم نینگ اوزغلی، شمسی هجری ۱۳۱۳-ییل حوت آبی ده (۱۹۳۴-ییل مارچ) قدیمی جوزجان نینگ مرکزی سرپل شهری ده توغیلگن.

جوزجانی اوزبیک تیلی ده اوقیش و یازیش نی مرحومه آنه سی بی بی حبیه دن اورگنگن و سرپل باشلنغیچ مکتبی نی تمام لب، کابل شهری نینگ ۲۵ کیلومتریگی ده جایلشگن پغمان شریعت علم لری مدرسه سیده ۶ ییل تحصیل آلگن. اوشبو مدرسه ده اسلام دینی علم لری بیلن بیرگه لیکده، ریاضیات، فیزیک، کیمیا، بیولوژی، هندسه کیبی زمانوی علم لر اساس لری هم اوقیتیلردی. شرعی جوزجانی مذکور مدرسه نی بیتیرگن دن سونگ عالی تحصیل آلیش اوچون کابل بیلیم یورتی نینگ شرعیات فاکولته سبگه کیرگن. ۱۹۵۹-ییل یونیورسیتی نی موفقیت بیلن بیتیرگن دن کیین ۱۹۷۶-ییلگچه اخبار و مدنیت وزیرلیگی مؤسسه لریده جماعت نشرلری اعضاسی، «انیس» گزیده سی تدقیق مدیری، «افغانستان رادیوسی» راپورتاژ مدیری، پروگرام لر مدیری، «اصلاح» گزیده سینی تدقیق مدیری و تعطیل کونلری مخصوص سانی نینگ مسئول مدیری، فولکلور ریاستی ده ریسرچ مدیری و آریانا دایرةالمعارفی ده علمی خادم و مسلکی اعضا بولیب ایشله گن. اوز فعالیتی دوامی ده امریکالیک ژورنالیست پروفیسور جالف اوزقیتگن ژورنالیستیکه کورسینی هم تامله گن و ۱۹۷۷-ییلده سیاسی فعالیتی طفیلی دولت دایره سیده گی وظیفه لریدن بوشه تیلگن.

شرعی جوزجانی افغانستان خلق دموکراتیک حزبی نینگ اساسچیلری دن بیرى و بیرینچی قورولتای رئیسى نینگ اوززین باسرى بولگن، کیننراق مذکور حزب مرکزی کمیته سی اعضاسی و سیاسی بیوروسی اعضاسی ای تی ب سئلنگن.

شرعی جوزجانی ۱۳۵۷-ییل ۷-ثور (۱۹۷۸-ییل ۲۷ اپریل) انقلابی دن سونگ افغانستان دموکراتیک جمهوریتی عدلیه وزیرى، باش سارنوال و قاصی القضاة وظیفه سین بجروچیسی ای تی ب تعیین لندی و ۱۳۵۸-ییل نینگ ۶-جدی (۱۹۷۹-ییل ۲۷ دسمبر) گه قدر مذکور اداره لرگه رهبرلیک قیلدی.

ایسکی شوروی قوشین لری نینگ افغانستان گه باستیریپ کیریشی نتیجه سیده حکومت دستگاهی ویران بولگنی دن سونگ، جوزجانی کوپچیلیک وزیرلر، حکومت و حزب رهبرلیگی نینگ ییتکچی کادرلری بیلن بیرگه قماقچه آلیندی و ساویت افسرلری تامانی دن «پل چرخى» قماقخانه سیگه اوزتکزیلدی و هیچ قنده ی جنایی سبب لرسیز، مملکت نینگ عمل ده گی قانون لریگه و برچه قبول قیلینگن خلق ارا قانون لر و ستندردلرگه ضد روش ده، ساویت قوشین لری نینگ افغانستان گه

باستیریب کیریشی و موجودلیگی که قرشی چیققنی اوچون، ۱۳ ته وزیر بیلن اولیم جزاسیگه حکم قیلیندی، لیکن بریزنف وفاتی بیلن شوروی سیاستی اوزگرگنی اوچون اعدام جزاسی ۲۰ ییل قماق جزاسیگه المشتیریلدی. اولر «پُل چرخ» قماقخانه سیده ییتی ییل و اوچ آی اوزتیرگن دن کین، اوشه وقت دولتی نینگ ملی یره شوو سیاستی اساسیده قماق دن آزاد قیلیندی.

استاد شرعی جوزجانی ۱۹۸۶- ییل ده افغانستان ستره محکمه (عالی محکمه) سی نینگ بیرینچی اوزرین باسری ایتیپ تعیین لندی و ۱۹۹۲- ییل ده کابل مجاهدلر تامانیدن باسیب آلینیشی نتیجه سیده تعقیب که اوچره دی و بیر آز وقت یشیرینیپ یورگن دن کین، اوزبیکستان جمهوریتی پایتختی تاشکینت شهریگه باریب او بیرده اقامت اختیار ایتدی.

شرعی جوزجانی اوزبیکستان جمهوریتی ده ۱۹۹۴- ییل دن باشلب تاشکینت دولت حقوقشناسلیک انستیتوتی ده مذکور بیلیم یورتی پروفیسورلری بیلن همکارلیکه «اسلام حقوقی» فتی دن درس بیریش که باشله دی، ۱۹۹۶- ییل «افغانستان قانونچیلیگی تکاملی ده اسلام شریعتی نینگ اوزرنی» موضوعی ده اوز دیسیرتاتسیه (علمی رساله) سینی یاقلب، حقوقشناسلیک اختصاصی بویچه فلسفه دوکتوری (PH D) علمی درجه سینی آلیش که موفق بولدی.

۱۹۹۹- ییل تاشکینت اسلام یونیورسیتی تأسیس ایتیلیشی بیلن، شرعی جوزجانی اونگه تاپشیریلگن وظیفه گه بناء، «اسلام حقوقی» دیپارتمنتی نی تشکیل ایتیپ، اونگه مدیرلیک قیلدی و «اسلام حقوقشناسلیگی، حنفی مذهبی و اوزرته آسیا فقیه لری» ناملی اوزقوو قوللنمه سینی یازیب نشردن چیقردی. او ۲۰۰۵- ییلی «اسلام حقوقی و حنفی مذهبی ترقیاتیده اوزرته آسیا فقیه لری نینگ اورنی» ناملی دیسیرتاتسیه سینی حمایه قیلیپ، حقوقشناسلیک بویچه فن لر دوکتوری علمی درجه سینی، شونینگدی ک، ۲۰۰۶- ییل دتسینت لیک، ۲۰۰۸- ییل پروفیسورلیک علمی عنوان لرینی کسب ایتیش که ایریشگن.

پروفیسور شرعی جوزجانی هر دایم اوزبیکستان و چیت ایل ده بولیب اوتهدیگن خلق ارا علمی و عملی کنفرانس لر و سمینارلرده قتنه شیب کیلگن. اوزبیکستان مطبوعاتی ده اونینگ ۱۲۰ دن آرتیق علمی- ادبی مقاله لری نشردن چیققن، اوزبیکستان رادیو-تلویزیونی بیلن دایمی همکارلیک ده بولگن. تدریس جریانیده اون لرچه طلبه لرگه نامزدلیک و دوکتورا رساله لرینی یازیشده رهبرلیک قیلگن.

شرعی جوزجانی اوز مملکتی افغانستان و اوزبیکستان جمهوریتی ده آلیب بارگن علمی-ادبی و مدنی فعالیت لری نتیجه سیده «قیزیل بیراق» و «افتخار» نشان لری، افغانستان مستقل لیگی نینگ ۷۰ ییللیگی مدالی، شونینگدی ک، اوزبیک شعری و ادبیاتی بویچه یازوچی لر اویوشمه سی

نینګ «علیشیر نوایی مکافاتی» نی آګن و ۲۰۰۵-ییل اوزبیکستان جمهور رئیس فرماني گه بناء، دولت نینگ یوکسک مکافاتی بولګن «دوستلیک» مدالی بیلن مکافات لنگن^۸.

دکتور شرعی جوزجانی اوز آنه تیلی بولګن اوزبیک تیلی دن تشقري فارسی دری، پشتو، عرب تیل لرینی یخشی بيله دی، علمی و ایجادي ایشلرینی اوزبیک و فارس تیل لریده آلیب باره دی.

جناب شرعی جوزجانی کوپ قیرہ لی شخص دیر. اونینگ اساسی ساحه سی اسلام علم لری، خصوصاً، فقه و اسلام حقوق شناسلیگی بولسه-ده، ادبیات شناسلیک، تورکی و فارسی ادبیات لری تاریخی، عرفان و تصوف بیلیم لریدن آگاه و اولر حقیده ییترلی معلومات گه ایگه بیر عالم دیر. شو بیلن بیرگه، او شرق و غرب فلسفی آقیم لریدن، اوز مملکتی، منطقه و جهان نینگ سیاسی و تاریخی معمالریدن خبردار بیر ضیالی انسان دیر.

حاضر گچه اونینگ قلمی بیلن یازیلګن قیمتلی علمی و ایجادي اثرلر بو ادعا میز نینگ یقال اثباتی بوله آله دی.

پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ حاضر گه قدر افغانستان، اوزبیکستان و تورکیه ده نشر ایتیلګن اثرلریدن بعضی لری شولردن عبارت:

الف) فارس دری تیلی ده:

- ییتکچی عالم ابو ریحان بیرونی (مونوگرافیک تدقیقی اثر)، کابل: دولت مطبعه سی، ۱۹۷۸-ییل.
- ایکنچی معلم - ابونصر فارابی (تدقیقی رساله)، کابل، «ژوندون» ژورنالی ۱۹۷۳-ییل سانلری.
- طبیب فلسوف - ابو علی ابن سینا (تدقیقی رساله)، «ژوندون» ژورنالی ۱۹۷۳-ییل سانلری.
- اوزبیک و تورکمن خلق آغزه کی ایجادي گه بیر نظر (تدقیقی مقاله)، کابل، «فولکلور» ژورنالی، ۱-۳ سانلر.

ب) اوزبیک تیلی ده:

- مرغینانی و اونینگ ایزداشلری، تاشکینت اسلام یونیورسیتی نشریاتی، ۲۰۰۰.
- تصوف و انسان، تاشکینت: «عدالت» نشریاتی، ۲۰۰۱-ییل.
- اسلام حقوقی: حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری، تاشکینت، اسلام یونیورسیتی نشریاتی، ۲۰۰۲-ییل.
- بخارالیک بویوک فقیه - دبوسی، تاشکینت اسلام یونیورسیتی نشریاتی، ۲۰۰۸-ییل.
- «امودریا» (شعرلر توپلمی)، کابل: دولت مطبعه سی، ۱۹۹۰.

^۸ استاد شرعی جوزجانی نینگ شرح حالیکه دایر معلومات اونینگ «یوره ک سرلری» ناملی شعری توپلمی نینگ باشیده نشر ایتیلګن آزاد سرسینبایف قلمی گه عاید بیوگرافیک یازودن آلیندی.

بونی هم ایسله تیپ اوزتیش کیره ک، ۲۰۲۲-ییل ده حقوق فن لری دکتوری، پروفیسور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ «اسلام حقوقی، حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری»، «تصوف و انسان» و «یوره ک سرلری» ناملی کتاب لری تورکیه جمهوریتی ده تورک تیلی ده نشر قیلیندی. بولردن تشقیری، استاد شرعی جوزجانی عرب ادبیاتی گه عاید بیر قطار گوزل حکایه لرنی عربچه دن فارس تیلی گه ترجمه قیلیب، افغانستان مطبوعاتی ده نشردن چیقرگن.

پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ یوقاری ده نمونه صفتی ده ایسله تیلگن تدقیقی اثرلری و باشقه ایشلری علمی نقطه نظرده اوز موضوع لریده کته اهمیت گه ایگه. بیراق، بیز نینگ نظری میزدن، اونینگ ادبیات شناسلیک موضوعی ده قلم گه آلگن مقاله لری کتته اهمیت کسب ایتده دی. اولردن بیرى فارس دری تیلی ده یازیلگن «علیشیر نوایی ایجادى و فکرلری قمرای حقیده ملاحظه» سرلوحه لی مقاله بولیب، بوندن ۳۳ ییل آلدین یازیلگن. اوشبو مقاله ایلک بار افغانستان یازوچی لری انجمنی نینگ نشرات اورگانی بولگن «ژوندون» ژورنالی ده (۱۹۹۱/۱۳۷۰-ییل)، سونگره ایسه تحریرلنگن و توگلنگن ویرسیه سی ایران اسلام جمهوریتی «شعر» ناملی ادبی ژورنالی ده (۱۹۹۴/۱۳۷۳-ییل ۱۴ سان: ۱۰-۱۵-بیت لر) باسیلیب چیقادی [شرعی، ۱۳۷۰، ۱- سان: ۵-۱۶؛ ۲- سان: ۵۵-۶۷]. اوشبو مقاله ده مؤلف اولوغ متفکر شاعر علیشیر نوایی نینگ قدیم اوزبیک ادبیاتی ترقیاتی ده گی مثل سیز رولی، بدیعی نقطه نظرده اونی یوکسک پغانه گه کوترگنی، اوزبیک شعریتی گه عالی فلسفی، عرفانی-تصوفی، اخلاقی، تربیتی فکرلر و انسان سیوریک غایه لرنی آلیب کیرگنی نی تأکیدلر اوزته دی. شونینگدیک، نوایی نینگ اوزبیک غزلچیلیگی رواج نیشیده گی بی قیاس ایجادى خدمتی، اوزی نینگ «دیوان فانی» ده گی فارسجه غزل، قصیده، رباعی و باشقه ژانرلرده گی ایجادى بیلن فارس ادبیاتی تاریخی ده هم توتگن مهم اورنی نی تأکیله دیدی. مقاله نینگ کته قسمی نوایی «خمسه» سی نینگ ادبیات شناسانه تحلیلی گه بغیشلنگن. اونینگ هر داستانی نظامی گنجوی و امیر خسرو دهلوی «خمسه» لری نینگ اوزخشیخ داستا نلری بیلن مضمون، غایه، سوژه و بدیعی لیک جهت دن تقاس لنگن حال ده بهالنه دی.

دکتور شرعی جوزجانی نینگ فارس تیلی ده ادبیاتشناس لیک موضوعی بویچه یازیلگن ایکینجی مهم تدقیقی مقاله سی ایسه «فارس تیلی و شعریتی تکاملی ده تورک شاعرلری و شاهلری نینگ اوزرنی» دیب ناملنه دی. اوشبو تفصیلات لی مقاله حاضرگچه اینتیرنیت آرقه لی اجتماعی ترماق لرده نشر ایتیلیب کیلماقده. سرلوحه سیدن معلوم که، اوشبو مقاله ده اسلام دینی ترقلگن دن کیینگی دور ده مسلمان خلق لر تاریخی ده عرب-اسلام مدینیتی شکلنیشی، میلادی ۹-۱۰- عصرلردن باشلر تورکی سلاله لر تامانیدن خراسان، ایران، تورکستان، هندوستان و کیچیک آسیا (حاضرگی تورکیه) حدودلری ده برپا ایتیلگن بویوک دولت لر و امپراتورلیک لر حمایه سی آستیده فارس تیلی و ادبیاتی ترقیات اوجیگه ایریشگیلیگی انیق مثال لر و تاریخی فاکت لر یاردمی ده یقال

کوسه تيله دی. مقاله نینگ کتته و مهم قسمی فارس تیلی یا که فارس همده اوز آنه تیلی - تورکی تیل ده ایجاد ایتگن و بو بیلن هم فارس ادبیاتی رواج لنیشی گه خدمت قیلگن همده اوشبو ایککی تیل و ایککی مدنیت ارا علاقه و دوستلیک باغ لرینی مستحکم باغله گن، کوپینچه ایککی تیللی - ذواللسانین شاعرلر حقیده سوز یوریتیلیب، خودی نوایی نینگ «مجالس النفایس» اثری ده گی دیک، مذکور شاعرلر نینگ قیسقه شرح حالی کلام لری نمونه سی بیلن بیرله دی. شو نینگ اوچون اوشبو مقاله، قلم دن قالگن شاعرلر بیلن تولدیریلگن دن کیین، مونوگرافیک اثر شکلی نی اوزیگه آلیب، بیزنینگچه، «ذواللسانین شاعرلر تذکره سی» دیب ائلسه هم مبالغه لی بولمه یدی.

بیراق بیز اوشبو یازووده سوزی میزنی بوندن آرتیق چوزیلمس لیک اوچون، شرعی جوزجانی جناب لری نینگ علمی-تدقیقی اثرلرینی محاکمه قیلمه یمیز و اونی باشقه بیر اویغون وقت گه قالدیره میز. ایندی ایسه دقتی میزنی استاد نینگ شخصی ایجاد قیرّه سی - اونینگ شاعرلیک فعالیتی گه قره تیب، سوزی میزنی او کیشی نینگ اوزبیک و فارس تیللریده ایجاد ایتگن گوزل، خیلمه-خیل ژانرلرده یازیلگن شعرلری حقیده دوام ایتتیره میز.

ایسله تیب اوتیش لازم که، پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ فارس تیلی ده یازگن شعرلری ۱۹۵۴-ییل دن اعتباراً افغانستان مطبوعاتی ده نشر ایتیلیش گه باشله گن، اوزبیکچه شعرلری ایسه ایلک بار ۱۹۶۶-ییل «خلق» و اوندن کینگی ییل لر «پرچم» گزیتله ریده چاپ ایتیلیش امکاناتی گه ایگه بولگن. حاضرگچه شرعی جناب لری نینگ اوزبیکچه شعرلریدن بیرچی توپلم «یشه سین پرتیه!» ۱۹۷۸ ییل، اوزبیکچه و فارسچه شعرلریدن ایگی توپلم نشر ایتیلگن:

۱- توپلم «امودریا» نامی بیلن ۱۹۹۰-ییلی کابل ده باسیلیب چیقدی.

۲- توپلم «یوره ک سرلری» سرلوحه سی آستیده کابل ده ۲۰۰۹ ییل و اصل متنی قوشیمچه لر بیلن تورکیه تورکچه سیگه دوکتور رضوان اوزتورک ترجمه سی بیلن ۲۰۲۲-ییل نینگ اگست آبی ده تورکیه جمهوریتی نینگ قونیه شهری ده گی «پالیت» نشریاتی ده چاپ ایتیلگن. اثر نینگ تولدیریلگن متنی ۲۰۲۳ ییل اوزبیکستان یازوچی لراووشمه سی تامانیدن «یول بولسین تورنه لر» عنوانی بیلن نشر ایتیلگن. بیز اوشبو مقاله ده شعری مثال لرنی کورسه تیش اوچون قولیمیزده موجود بولگن نشریه لر و کوپینچه «یوره ک سرلری» توپلمی دن فایده لندیک.

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی هنوز باشلنغیچ مکتب نینگ ۵-۶ صنف لریده اوزقیرکن، اونده شعر یازیش استعدادی اویغاندی و اشتیاقی پیدا بولدی، اوزشه پیت لرده مشق ایتگن شعرلریدن حرمتلی تاغه سی تنیقلی عالم و شاعر قاری محمد عظیم عظیمی گه اوزقیب بیریب، او کیشی دن ادبی تخلص تلب بیریش نی ایسته دی. استاد عظیمی هم اوز اسمی و تخلصی دن کیلیب چیققن حال ده بولسه کیره ک، بوله جک شاعر اوچون هم او نینگ اسمی «عبدالحکیم» دن،

«حکیمی» سوزینی تخلص صفتی ده چیقرب، اونی تشویق و ترغیب ایتیش مقصدی ده فارسجه بیر قطعه شعر بیلن اونگه تقدیم ایتدی. بیراق، «حکیمی» سوز جوده کینگ ترقلگن و هم عایلو بیر تخلص بؤلگنی اوچون شاعر اونی قوللشگه رغبت کورستمه دی و کینچه لیک «شرعی» تخلصی نی اوزی گه تنلب آلدی و بو تخلص «مشروعیت» (قانونیلیک) کسب ایتیب، شاعرینگ رسمی تخلصی گه ایلنپ قالدی.

تأکیدلب اوتیش لازم که، شرعی جناب لری افغانستان اوزبیک شعریتی ده بیرینچی لردن بولیب برماق تیزی می وزن تورکوم لری ده شعر یازگن شاعردی.

معلوم که، تورکی خلق لرده شعر قدیم دن برماق تیزی می ده، یعنی هجایی یاکه سیلابیک اوزلچاولرده بولگن. میلادی ۱۱-عصرده محمود کاشغری (۱۰۰۸-۱۱۰۵) تامانیدن یازیلگن «دیوان لغات الترک» ناملی قیمتی اثرده کیلتیریلگن شعر ی مثال لر بونینگ اثباتی دیر. اما آلدین عرب کینچه لیک فارس شعریتی ده قولله نیلگن عروض تیزی می انه شو ۱۱-عصر دن باشلب تورکی شعریت گه هم کیریب کیدلی، قراخانی لر حاکمیتی دؤریده (۸۴۰-۱۲۱۲) یوسف خاص حاجب (۱۰۱۷-۱۰۷۷) طرفی دن ایجاد ایتیلگن ایلک بویوک منظوم اثر «قوتودغوب لیگ» فارس بویوک شاعری ابوالقاسیم فردوسی (تخمیناً م. ۹۳۴-۱۰۲۴) نینگ مشهور «شاهنامه» اثری وزنی بولگن متقارب مثنی مقصور/ محذوف (فعولن فعولن فعولن فعل) ده یازیلگن. شوندن کین عروض تیزی می اوزلچاولری نینگ تورکی شعریت ده قوللنیشی تدریجی روش ده کینگه ییب رواج لنه باشله دی. شونگه قره مهی بارماق تیزی می هم خلق آغزه کی پوایتیک ایجاد ی همده بدیعی ادبیات ده اوز موجودیتی نی دوام ایتتیردی. چنانکه، خواجه احمد یسوی گه منسوب «دیوان حکمت» ده گی شعرلر نینگ کوپچیلیگی بارماق تیزی می گه عاید وزن لر تورکومی ده دیر. لیکن ۱۴-عصر دن اعتباراً تورکی خلق لر شعریتی، اینیقسه، اوزبیک ممتاز شعریتی ده عروض سیستمی یگانه شعر اوزلچاولری تیزی می گه ایلندی و خصوصاً علیشیر نوایی نینگ بویوک اثرلری اونی نظری و عملی جهت دن تورکی شعریت گه ماسلشتیریب بیردی. شونده ی قیلیب، ۲۰-عصر نینگ باشلری گه قدر عروض تیزی می یگانه شعر وزن لری سیستمی صفتی ده حکمرانلیک قیلیب کیدلی، بیراق، ۱۹-عصر نینگ ایککینچی یریمی دن باشلب اوزبیک شعریتی ده برماق تیزی می ده گی وزن لر تورکومی گه عاید شعر اوزلچاولری قوللنیله باشله گنی گه هم گواه بوله میز. نیازی بلخی (۱۸۰۷-۱۸۸۶) نینگ هجایی شعرلری [البیب، ۲۰۲۲: ۱۴۵] و محمد امین خواجه مُقیمی (۱۸۵۰-۱۹۰۳) نینگ مربع لرینی بونگه مثال اوزله راق کورسه تیش ممکن [مقیمی، ۱۹۶۰: ۲۲۸-۲۲۹] و باشقه بیت لر.]

اما ۲۰-عصردن باشلب تورکیه، آذربایجان و اوزبیک زمانوی شعریتی و باشقه تورکی خلق لر ادبیاتی ده برماق تیزی می اوستونلیک قازاندی، عروض وزن لریده گی شعر اوز موجودیتی نی سقله گن بولسه ده، بیرینچی اورین نی هجایی سیستم ده گی شعریت گه بیردی.

بیراق بیز نینگ اولکه میز سابق جنوبی تورکستان (حاضرگی افغانستان شمالی و شمالی شرقی ولایت لری) ده ایسه عنعنوی شکل ده عروضی شعر دوام ایتدی، اونینگ سببی ۱۹-عصرده اوشبو حدودلرده یشاوچی تورکی خلق لر (اساساً اوزبیک لر و تورکمن لر) بیلن باشقه تورک دنیاسی ارا مدنی علاقه لرینینگ اوزیلیب قالیشی دیر. شونده ی هم بولسه، بعضی افغانستان لیک اوزبیک شاعرلری عروضی اوزلچا لورده گی شعرلری بیلن بیر قطارده برماق تیزی می ده هم شعر ایتیش گه غیرت کورستگن لر.

افغانستان اوزبیک شاعرلری دن برماق تیزی می ده گی وزن تورکوم لریده و اونینگ فرقلی کونیش لریدن بولگن ایرکین و سربست وزن لرده بیرینچی بولیب شعر یازگن شاعر جناب شرعی جوزجانی دیر. شاعر نینگ بو کیبی شعرلری بیرینچی مرته اوزشه زمان ینگی قوریلگن افغانستان خلق دموکراتیک پرتیه سی (حزبی) نینگ نشرات اوزرگان لری بولگن «خلق» و «پرچم» گزیتهلری ده بعضاً اصل اسمی و تخلصی بیلن، بعضاً ایسه «ییلدیریم» مستعار نامی بیلن نشر ایتیلگن. اولردن بیر نیچه مثال گه اعتبار قره ته میز:

۱. ینگی ییل:

«ینگی ییل» سرلوحه لی سربست وزنده گی شعر ۱۹۶۴-ییل نینگ بهاری ده کابل شه ریده یازیلگن بولیب، ۱۹۶۶-ییل ۲۵ اپریل «خلق» گزیتیه سی نینگ ۳-سانیده چاپ ایتیلگن:

زمانه نینگ قولی بیر ایسکی بیت نی آودردی

بیر اوزگه بیت آچدی

حیات دفتری دن

اول ایسکی بیت گه یازیلگن نیلر؟

مجاهده لر

خلاق ایچره تیریکلیک اوچون مبارزه لر

قرانغو کیچه، قرا شام لر قرا نقشی

بو کیچه لرده یاروق تانگ لر انتظارلری

بولر یازیلگن دیر...

«شرعی، ۱۹۶۶: ۳».

۲. ینگى زمان ترانه‌سى:

اوشبو سربست وزن ده‌گى شعر ۱۹۶۴-ییل اپریل آیی ده کابل شهرى ده یازیلگن بولیب،
بیرینچی بار ۱۹۶۶-ییل نینگ می آیی ده «خلق» گزیده سیده نشر ایتیلگن:

سلام ینگى ییل، ای ینگیلیک نینگ ایلچی سی
سینینگ یازینگ ده، سینینگ یشنتگن بهارینگ ده
حیات بخش قوایشینگ جهان گه ساچگه‌ی نور
بو نور دن قوت
بو نور نردن الهام
خلاق اوزگه تیریکلیک قوریش اوچون آلگه‌ی
کونگیل قوشی بولوبان مست سیره‌گه‌ی هر دم
قوانچ لر بیله ینگى زمان ترانه‌سینی...
[ییلدیریم، ۱۹۶۶: ۲].

۳. تانگ آتگنده کوره‌میز:

اوشبو شعر هجایی وزن قوشمه تورکوم ده یازیلگن بولیب، ۱۹۶۸-ییل ۳ جون ده «پرچم»
گزیده سی نینگ ۱۳-سانیده نشر ایتیلگن.
کوک یوزینی باسماق اوچون آغیر قاره بولوت لر
گولديره‌شيب، هیقیریشيب چاپه‌دی
قرا تومن
اقه-باقه کیززماق اوچون
اوزیگه یول تاپه‌دی
یلتیلله‌گن یولدوزلر نینگ بیرگه تیکیلگن کوزی
بیر آز بیتیب قالدی
قرا بولوت لر سیوینیب
قوانچ لیک نقاره‌سین چاله‌دی...
[شرعی، ۱۹۶۸-ییل ۳ جون: ۲].

یوقاری ده کورسه‌تیلگن پرچه‌لر جناب پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ اوتگن عصر نینگ
۶۰-ییل لری ده افغانستان اوزبیک ادیب لری ایچی ده یگانه شاعر بولیب سربست و ایرکین وزن
لرده مشق ایتگن شعرلری دن نمونه‌لر ایدی .

سربست و ایرکین شعری وزن لر بیلن بیرگه لیکده شرعی جناب لری برماق تیزی می تورکوم لریگه عاید تورلی وزن لرنی هم تورتلک شکل لرده قولله گن. اولردن بیرى افغانستان مستقللیگی نینگ ۵۰ ییللیگی مناسبتی بیلن آیتیلگن ۱۱ بوغینلی هجایی شعر بولسه کیره ک:

ایرکین لیگینگ اوچون، ای قهرمان خلق
ییللیک ییل ایلگری میدان گه کیردینگ
قصاص کار قیلیچینگ بیلن بی امان
قانلر توکیب یاولر صفی نی قیردینگ
سینینگ بدنینگ دن آققن قیزیل قان
توفان بولدی، دریا بولدی، سیل بولدی
بو سیل هییتی دن تیره ب پیرآسمان
دشمن لرینگ قلبی دهشت گه تولدی...
[شرعی، ۱۳۶۸: ۲].

ینه تورتلک شکلی ده برماق تیزی می نینگ ۱۲ تورکوملی وزنیده اوزبیکستان وصفی ده آیتیلگن شعردن بیر بند مثال اورنیده:

بیر اوزلکه کیم، نورگه قره ب کوزین آچر
قویاش هر کونی باشی دن آلتین ساچر
آسمانی ده پارلر اقبال یولدوزلری
صولتی دن ظلمت لشکرلری قاچر
[شرعی، ۲۰۲۲: ۱۳۸].

اوشبو بیر بند شعرده ایشله تیلگن بدیی تمثاللر (اوزلکه نینگ شخص کیبی نورگه قره ب کوز آچیشی، قویاش نینگ اونینگ اوستیدن آلتین ساجیشی، اوشبو اوزلکه آسمانی ده اقبال یولدوزلری نینگ پارله ییشی) نینگ اوزی شاعر نینگ نه قدر یوکسک سوز نقاشی بولگن لیگی دن دلالت بیرهدی. بو بدیی لیک استعاره واسطه سی و تشخیص یا جان لتیریش (پیرسونیپیکاتسیه) صنعتی نی قوللش آرقه لی رویاب گه چیققن .

شرعی جناب لری برماق تیزی می نینگ بیر نیچه تورکومی ده شعر یازگن، اولرنینگ ایچیده کوپینچه سگیزلیک، توقیزلیک، اون بیرلیک اوزن ایککی لیک ساده وزنلرده گی شعرلر کوزگه تشلنه دی.

۱. سگیزلیک تورکوم:

مین سیوگن جانان بیر گوزل
لبی نبات، تیلی عسل
هم قاره کوز، هم قاره قاش
کیلیشگن قامتلی سرداش
[شرعی، ۲۰۲۲: ۱۵۸].

یاکه:

یادینگده می بیر کون باغ ده
قویاش باتیب تورگن چاغ ده
ایککله مییز اوچره شگن ده
مهـر بیلن قره شگن ده...
[شرعی، ۲۰۲۲: ۱۸۴].

۲. توقیزلیک تورکوم:

قولاغیم گه سیم لر آرتی دن
ینگرهیدی بیر سحرلی آواز
ایشیتگن ده اونی سیوینیب
کونگیل قوشی قیلهدی پرواز...
[شرعی، ۲۰۲۲: ۱۲۴].

یاکه:

جلال آباد گل باغ لریده
استه-سیکین ایسه دی شمال
ینگه آتگن تانگ یاروغی ده
قاچر یوره ک دن قیغو- ملال...
[شرعی، ۲۰۲۲: ۱۴۶].

۳. اون بیرلیک تورکوم:

امودریا، ای اولوغ جوشقین دریا
ای عظمت دریا، ای قوتلوق دریا
عصرلردن بیری تینمه ی آقه سن
چول لر تامان حسرت بیلن باقه سن...
[شرعی، ۲۰۲۲: ۲۰۰].

یاکه:

مصفا خاطریم صاف آسمانی نی
بیردن قلین قاره تومن باسگن دیک
یوره گیم کوشکی ده قندهی دیر بیر قول
ظلمت ترقه تووچی قندیل آسگن دیک...
[شرعی، ۲۰۲۲: ۱۶۶].

اوزن ایکیکی لیلیک تورکوم وزنی ده گی شعر مثالی یوقاری ده کورسه تیلدی.
بو کیلتیریلگن شعری پرچه لر جناب شرعی جوزجانی ایجادنی نینگ نه فقط وزن جهت دن
خیلمه-خیل لیگی نی، بلکه اولرده قوللنیلگن ادبی صنعت لر و یوکسک بدیعی لیک خصوصیتی
نی هم نمایان قیله دی. بیراق اولر نینگ هر بیر حقیقه ایضاح بیریش سوزیمیزنینگ چوزیلیب
کیتیشی گه سبب بوله دی، البته. شونینگ اوچون، فقط سونگگی مثال نینگ آخرگی ایکیکی مصرعی
گه اعتبار قره ته یلیک:

یوره گیم کوشکی ده قندهی دیر بیر قول
ظلمت ترقه تووچی قندیل آسگن دیک
لیریک قهرمان گه، یوره گی نینگ کوشکی گه نامعلوم بیر قول ظلمت (قارانغولیک) ترقه تووچی
قندیل آسگن دیک توپولرمیش!
بو بیرده سوز «ظلمت ترقه تووچی قندیل» سوز بیریکمه سی نینگ افاده قیلووچی معناسی
اوستیده. قندیل اصلی ده – ایچی گه بیر یاکه بیر نیچه شمع و یا لمپوچکه قویله دیگن آسمه
چیراق، اونینگ وظیفه سی ظلمت (قارانغولیک) ترقه تیش ایمس، بلکه نور و یاغدو ترقه تیش دن
عبارت. اما شاعر بو مصرع ده ظلمت نی نور ترقه تووچی قندیل گه نسبت بیریش آرقه لی شعرده
متضاد، یعنی تیسکری لیک یاکه قره مه-قرشیلیک صنعتی نی کیلتیریش نی مولجلله گن و بو بیلن
بدیعی سیما یره تگن.
بدیع علمی ده معنوی صنعت یا بیزه ک لردن بیر حسابلنگن قره مه-قرشیلیک لر بیزه گی
شوندن عبارت که، شاعر یاکه یازووچی اوز سوزی ده بیر نرسه گه بیر-بیریکه قره مه-قرشی بولگن
ایکی توشونچه نی باغلب، بیر نینگ موجودلیگی نی انکار ایتده دی. باشقه چه قیلیب اینگن ده، بیز
ایککیته قره مه-قرشی توشونچه نی بیر نرسه گه بیرلشتیرسک، قره مه-قرشیلیک بدیعی صنعتی یاکه
بیزه گی حاصل بوله دی .

غرب ادبیاتی ده بوندهی قره‌مه-قرشی توشونچه «پارادوکسل افاده» دیب اتله‌دی. پارادوکس (یونانچه parasioxoz – کوتیلمه‌گن، غلطی – (جمعیت ده عنعنوی طرز ده حکم سوریب کیله‌یاتگن، اکثریت تامانی دن قبول قیلینگن فکرگه، بعضاً ایسه ظاهراً ساغلام منطققه ضد گپ. پارادوکس افوریستیکه (وجیزه) گه خاص لونده و اوزتکیر افاده شکلی گه ایگه بوله‌دی و اوزی انکار قیله‌یاتگن فکر ضدی گه ایشانتیره آلیش یا آلمس‌لیگی، قی درجده توغری لیگیدن قطع نظر، اصالتی، اوریگین لیلیگی، بیلن اعتبارنی جلب قیله‌دی [قورانوف و باشقه‌لر، ۲۰۱۰: ۲۱۳]. باشقه سوز بیلن ایتگن ده، پارادوکس عمومی فکرگه ضد بولگن فکرنی بیلدیره‌دی، پارادوکسل سیما – ترکیبی ده‌گی ایکیکی تامانی توشونچه جهتی دن بیر-بیریگه ضد بولگن تصویردیر .

استاد شرعی جوزجانی شعرلری ده بو کیبی و باشقه توردگی ادبی صنعت لرنی کویلب کورسه‌تیش ممکن.

بو بیرگه قدر بیز استاد نینگ برماق تیزیمی ده‌گی شعرلری حقیده بیرمونچه سوز یوریتدیک. شرعی جوزجانی جناب لری ممتاز ادبیاتی میزده حکمران بولگن عروض بحرلری اوزلچاولرینی قوللش و حتی عروض قاعده‌لری اساسی ده ینگ و وزن ییش ده هم نظیری آز بولگن زبردست شاعر. بو بیرده تأکیدلب اوزتیشیم کیره‌ک که، مین زمانه میز و حتی اوزتیشیم ده‌گی بعضی شاعرلر نینگ شعرلریده عروضی وزن نقطه نظریدن «سکته‌لیک» دیب اتله‌دیگن کمچیلیک و نقصان لرنی کورگنمن، بیراق استاد شرعی نینگ عروض اوزلچاولری ده یازیلگن نه فارسچه، نه اوزبیکچه شعرلریده بوندهی کمچیلیککه دوچ کیلمه‌گنمن. شونینگ اوچون ایشانچ بیلن آیتیشیم ممکن که، استاد شرعی جناب لری عروض علمی و اونینگ بحرلری نینگ مرکب توقیلیشی و نازک‌لیک لریدن خبردار و اولرنی مهارت بیلن قوللش ده توانا شاعر صفتیده، مذکور اوزلچاولرنی ایشله‌تیشده چوقور دقت کورسته‌دیلر. استاد نینگ شعرلری فقط‌گینه عروض نینگ بیر-ایکیکی کوپ قوللنده‌دیگن وزنلری بیلن چیک‌لنوب قالمه‌ی، تورلی تومن اویناقی وزن لرده یازیلگن. سوزی میزن ینگ اثباتی اوچون بیر نیچه مثال کیلتیریش ی لازم دیب بیله‌میز:

۱. مضارع مثنیٰ اخرب مکفوف محذوف: مفعولُ فاعلاتُ مفاعیلُ فاعلنُ + ن + ن + ن | ن -

بیر باقیشینگ بیلن مینی دیوانه ایله‌دینگ
صبر و قرار دن بری بیگانه ایله‌دینگ
[شرعی، ۲۰۲۲: ۷۲].

۲. مضارع مثنیٰ اخرب: مفعولُ فاعلاتنُ مفعولُ فاعلاتنُ | ن - ن + ن - ن + ن | ن -

ای کرمینگ دینگیزی پایانی یوق
رحمت و فضل و نعمینگ سانی یوق
بارلیغینی سین آلور کاینات
جلوه لرینگ کوزگوسیدور بو حیات...
[شرعی، ۲۰۲۲: ۱۰۶].

۱۱. رجز مثنی مخبون: مفاعله مفاعله مفاعله مفاعله | س-س | س-س | س-س | س-س |
فارس دری شعریتی ده اوشبو وزن ده ایتیلگن شعرلر کوپ اوچرهیدی، اولرینگ مشهوری
۱۱- عصرینگ بیرینچی یرمیده غزنوی لر سرایی شاعرلریدن بولگن منوچهری دامغانی (م. ۱۰۰۰-
۱۰۴۰) نینگ قوییده گی بیت بیلن باشلنده یگن ۴۷ بیت دن عبارت بولگن قصیده سی:

فغان ازین غراب بین و وای او
که، در نوا فگندمان نوای او
[منوچهری، ۱۹۵۹: ۸۲].

(بو بختسیزلیک کیلتیرووچی قرغه نینگ شوم آوازی دن داد و واویلا بولسین که بیزنی ناله که
کیلتیردی.)
ایران زمانوی شاعری ملک الشعرا محمد تقی بهار (۱۸۸۶-۱۹۵۱) هم منوچهری که ایرک شیب،
اوروش نی قاره لاوچی ۶۵ بیت دن تشکیل تاپگن قصیده سینی یازگن ایدی. اونینگ قصیده سی
قوییده گی مطلع بیلن باشلنده دی:

فغان ز جغد جنگ و مرغوای او
که، تا ابد بریده باد نای او!
[بهار، ۲۰۰۸: ۷۹۶].

(داد و واویلار اوروش بایقوشی و اونینگ مشئوم آوازی دن بولسین، ابد که قدر اونینگ نیی
کیسیلسین!)
استاد شرعی جوزجانی هم مذکور بویوک شاعرلر که ایرک شیب اوشه وزن و قافیه ده اوزیک تیلیده
لیریک موضوع ده بیر قصیده یره تیش که بیل باغله گن، لیکن شعرنی وزن که سالیس جریانیده
سونگگی مفاعله رکنیدن بیر وتد مقرون (علن) توشیب قالیشی نتیجه سیده ینگگی و جوده اونا قی
بیر وزن پیدا بولگن و شاعری میز ۲۵ بیت نی اوز ایچی که آلگن عاشقانه مضمون ده گی قصیده
سینی انه شو وزنده یازگن:

بو قاش مو ياکه حُسن یاسی مو
بو کوز مو ياکه جان بلاسی مو؟
بویونگ مودور بو یا قمیش مو دور
لبینگ مو یا کونگول شفا سی مو؟
تیشینگ مو ياکه اینجو مو بولر
سوزونگ مو ياکه نی نو اسی مو؟

[شرعی، ۲۰۲۲: ۹۲].

ایندی ایکی آغیز سوز جناب داملا شرعی جوزجانی نینگ فارسچه شعرلری حقیده. معلوم که، استاد شرعی هم اولوغ بابامیز میر علیشیر نوایی و باشقه اوزبیک ممتاز شاعرلری همده حاضرگی بیر قطار شاعرلر کیبی ایکی تیللی (ذواللسانین) شاعر. او اوز طبعی نی هم آنه تیلی بولگن اوزبیک تیلی ده همده حاضرگی زمان افغانستان ده تورلی ملت لرگه منسوب انسان لر اوچون اورتاق تیل بولگن فارس-دری تیلی ده شعر یازیش ده سینه گن و بو سیناودن موفقانه عالی بها بیلن اوتگن.

داملا شرعی نینگ شو یقین ده نشر ایتیلگن «یوره ک سرلری» توپلمی ده باسیلیب چیققن اونینگ فارسی شعرلری هم عروض بحر لری نینگ تورلی وزن لریده یازیلگن بولیب، غنایی (عاشقانه، لیریک)، اجتماعی و فلسفی موضوع لرنی اوزیده عکس ایتیره دی . استاد نینگ اوشبو شعری توپلمی ده جمعاً اوزن بیرته فارسچه شعرگه اورین بیرلگن که، بیز بو بیرده اولرنینگ هر بیر حقیده قیسقه معلومات بیریب اوزتمیز.

۱. بیرینچی شعر ۱۴ بیت دن تشکیل تاپگن مثنوی شکلی ده، اوشبو ژانرگه خاص عروض نینگ رمل مسدس محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلن) وزنی ده یازیلگن بولیب، «ساحل» (قیرغاق) بیلن «موج» (تولقین) نینگ مناظره سینی بیان ایتهدی. اوشبو مناظره ده کاینات و اونده گی حیات نینگ دوامی و تکاملی نینگ اساسی عاملی بولگن حرکت نینگ اهمیتی اورغولنده دی و دیالکتیک قانون لریدن بولگن «حرکت» توشونچه سی موج (تولقین) تیلی دن شاعرانه تصویرلنده دی:

ساحلی گفتا به موج بیقـــــرار
کای حیاتت را تپیدن هـــــمدار
این همه بی صبر و بیتابی، چرا
در تپش مانند سیمابی، چرا؟

موج غلتان زین سخن آمد به جوش
گفت: «خاموش، ای ز خود غافل، خموش!
هیچ دانی چیسـت راز زنده گی
راز آزادی و راز بنده گی؟
زنده گی تاب و تب است و آرزو
زندگی گیرد ز جنبش رنگ و بو...

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۲۰].

(بیر قیرغاق قرارسيز تولقین گه ایتدی: «ای حیاتی نینگ یولی تلپینیش لردن تشکیل تاپگن تولقین! بوتون بو صبرسیزلیک و بی طاقت لیگینگ نیمه دن، نیگه سیماب کیبی بونچه تلپینماقده سن؟...)

ایلنمه تولقین ساحل نینگ بو سوزلریدن جوشقین گه کیردی و دیدی: «حیات نینگ سِری نیمه لیگینی بیله سنی؟ ایرکین لیک و قوللیک سِری نیمه ده ایرکین لیگینی بیله سنی؟ حیات دیگنی - بو تلپینماق، حرکت و آرزودیر، حیات اوز رنگ و هیدینی حرکت دن آله دی...»
اوشبو مثنوی نینگ شمسی هجری ۱۳۳۳ (م. ۱۹۵۴) - ییلی ده یازیلگنی نی دقت گه آلسک، ۲۱ یاشده گی شاعر بو کیبی عالی فلسفی توشونچه لر و اجتماعی غایه لرنی اوز شعریده عکس ایتتیریب، بدیعی تصویرله ییشی مقتا و گه سزاوار.

۲. «من چیستم» (مین نیمه من؟) سرلوحه لی غزل لیریک مضمون گه ایگه بولیب، عروض نینگ کوپ قوللنه دیگن اوزلچاولری دن مضارع مثنی اهرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن) وزنیده یازیلگن، تشبیه و استعاره واسطه لری آرقه لی بدیعی سیماگه بای و ادبی صنعتلر بیلن بیزه نگن ۷ بیت دن عبارت غزل دیر. مثال صفتیده بیر - ایککی بیتی نی کیلتیره میز:

من چیستم؟ - غریق یم بیکرانه یی
بی اختیار خویش به هر سو روانه یی
چون ساحل فتاده یی از خویش بی خبر
هر دم ز موج خورده به رو تازبانه یی...

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۲۴].

(مین نیمه من؟ - قیرغاق سیز دینگیزگه غرق بولگن بیر کیشی؛ اوز اراده سی و اختیاری سیز هر تامان گه یوریگن بیر. بیر قیرغاق کیبی اوزیدن خبرسيز توشگن، هر لحظه تولقین دن قمچی ییگن کیشی من...).

۳. «دور از تو» (سیندن آلیس ده) سرلوحه‌لی غزل هم ۷ بیت دن عبارت بولیب، غنایی، یعنی لیریک و عاشقانه مضمون گه ایگه و بو هم عروض نینگ مضارع مثنیٰ اخرب مکفوف محذوف (مفعولُ فاعلاتُ مفاعیلُ فاعلُن) وزنی ده یازیلگن. مثال اورنیده غزل دن بیر-ایککی بیت:

شب‌ها دلم به یاد تو بیتاب می‌شود
در انتظار می‌تپد و آب می‌شود
قربان آن لب هوس انگیز می‌شوم
کز نازکی به ز بر زبان آب می‌شود...

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۲۶].

(سینی ایسلب کیچه‌لری کونگلیم بیقرار بوله‌دی؛ سینینگ انتظارینگ ده تلپینیب سووگه ایلنه‌دی. او هوس‌لنتیرووچی لب لرینگ گه قربان بوله‌ی که، ناز‌کلیک دن تیل آستیده سوودیک ایرییدی...).

۴ «جسارت شهباز» (شهباز نینگ شجاعتی) دیب ناملنگن ۱۰ بیتدن عبارت غزل هم عروض نینگ مضارع مثنیٰ اخرب مکفوف محذوف (مفعولُ فاعلاتُ مفاعیلُ فاعلُن) وزنی ده یازیلگن. غزل اوشبو ژانر نینگ ایلک و اساسی موضوعی بؤلگن غنایی (لیریک)-عاشقانه مضمونگه ای‌گه بؤلیب، بدیعی تصویر و ادبی صنعت لرینگ مهارت بیلن قوللنیشی نقطه نظر دن عالی بهاگه سزاوار غزل لر جمله سیگه کیره‌دی. نمونه اوله‌راق غزل دن بیر-ایککی بیت:

هر گاه لعل لب به سخن باز میکنی
جان میدمی به عاشق و اعجاز میکنی
صبر و قرار تا ز دل خستـــه‌ام بری
ای، جان فدای تو، چه قدر ناز میکنی!

[شرعی، ۲۰۲۲: ۲۲۸].

(هر قچان که لعل‌دک لبینگ نی سوزگه آچه‌سن، اوز عاشقینگ گه جان بغیشلب معجزه کورسته‌سن. سینگه جانیم فدا بولسین که، خسته کونگلیم دن صبر و قرارینی آماق اوچون نی قدر ناز قیله‌سن...!).

۵. ممتاز شعریتی میزده «ساقی» (ایاقچی) گه خطاباً یازیلگن شعرلر «ساقینامه» دیب آته‌له‌دی و اوزیگه خاص مضمونی جهتی دن علیحده بیر لیریک ژانر حسابلنه‌دی. بیراق بعضی بیر شاعرلر مطرب (لغوی معناسی - شادلنتیرووچی، مجازاً، ساز چالووچی، قوشیق کویلاوچی و رقاصه) گه مراجعت قیلینگن شعرلر هم یازگن لر. اولر نینگ سانی ساقینامه گه نسبتاً آزاراق بولسه ده، ادبیات

ده موجود. شونینگ اوچون مین شرطلی روشده بو کیبی شعرلرنی «مطربنامه» دیب اته‌گن بولردیم.

داملا شرعی نینگ هم قولیمیزده‌گی شعرى توپلمی گه کیریتیلگن فارسچه شعرلر ایچیده انه شونده‌ی بیر «مطربنامه» بار. اوشبو شعر هم ساقینامه‌لر کیبی مثنوی ژانری ده یازیلگن بولیب ۱۹ بیت نی اوز ایچی گه آله‌دی. اوشبو مطربنامه عروض نینگ مثنوی ژانریگه خاص بولگن رمل مسدس مخبون محذوف (فاعلاتن فعلاتن فعلن) وزنیده یازیلگن بولیب، لیریک مضمونی گه کوره، مراجعت ایتیلگن مطرب چیراییلی آوازلی قوشیقچی صنعتکار بولیشی کیره‌ک.

مطرب، ای زخمه زن تار دل
مطرب، ای محرم اسرار دل
با صدای خوش خود مستی بخش
صد چو من دل شده را هستی بخش...
ای که، با حنجره طلایی
غصه و درد ز دل بر بای...

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۳۰].

(ای کونگیل تارى گه مضراب اوره‌دیگن چالغووچی، ای کونگیل سِرلری گه محرم کویلاوچی! گوزه‌ل آوازینگ بیلن مستلیک بغیشلب، مین دیک یوزلرچه کونگیل آلدیرگن عاشق لرگه حیات بغیشله!).

۶. زمانوی فارس ادبیاتی ده «چارپاره» (تورت بولک) دیب اته‌لووچی تورتلیک شکلی ده عروض نینگ مجتث مثنی محذوف (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن فعلن) وزنیده یازیلگن شعر ۵ ته تورتلیک دن عبارت بولیب، هر بیر تورتلیک علیحده قافیه‌لرگه ایگه. تورتلیک لر نینگ فقط‌گینه جُفت مصرع لری (۲-۴) بیر-بیری بیلن قافیه‌لنگن و طاق مصرع لری قافیه‌لنمیه‌یدی و (الف-ب، ج-ب) شکلینی اوزیگه آله‌دی. شعر لیریک مضمون ده یازیلگن. اوشبو شعردن بیر تورتلیک نی مثال صفتیده کیلتیره‌میز:

چه روزها که به راه تو منتظر بودم
چه شام‌ها که به یاد تو اش سحر کردم
چه لحظه‌ها که نشستم به حسرت دیدار
چی بارها که تمنای بی ثمر کردم

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۳۴].

(کونلرچه یولینگ ده کوتیب اوزلتیرگن پیت لریم بولدی، سینی یادلب کوپ کیچه لرنی تانگ آتیردیم؛ قنچه لحظه لرنی سینینگ ساغینچینگ بیلن اوزکردیم، قنچه مرته فایده سیز امیدگه بیرلیدیم.

۷. «بوی خون» (قان هیدی) ناملی ۷ بیت دن عبارت بولگن غزل لیریک روح گه ایگه بولیب، اونده لیریک قهرمان نینگ کیچینه لری بیان ایتله دی. اوشبو غزل عروض نینگ رمل مثنی مخبون محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فعلتن فعلتن) وزنیده یازیلگن.

موسم عیش و طرب آمد و در بند غم
دست و پا بسته ی زنجیر جفا و ستم
بسته صیاد پر و بال من از بیرحمی
ورنه شهباز مقام ملکوت و حرم

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۳۶]

(خوشلیک و عیش موسمی کیلدی، اما مین غم اسارتی ده من، قول-آیاغیم ظلم و ستم زنجیری بیلن باغلیق؛ شفقت سیز اوچی مینینگ قنات لریم نی باغله گن، یوقسه مین ملکوت مقامی و حرم نینگ شهبازی من.)

۸. شاعر نینگ «به جنبش افتخارها!» (جنبش گه افتخارلر!) سرلوحه لی ۴۱ بیت نی اوز ایچی گه آلگن قصیده سی، ایران شاعری حکیم میرزا حبیب قان نینگ ناصرالدین شاه قاجار آنه سینی مدح قیلیب یازگن مشهور مخمسی نینگ وزن و قافیه سیده ایتیلگن. قصیده، نامیدن معلوم که، افغانستان ملی-اسلامی جنبشی و اونینگ اساسچیزی مارشال عبدالرشید دؤستم نینگ مدحی گه بغیشلنگن. اوشبو قصیده عروض نینگ رجز مثنی مخبون (مفاعلتن مفاعلتن مفاعلتن) وزنیده یازیلگن بولیب، اونده جنبش حزبی نینگ مملکت ده اوروش و ایچکی نزاع لرگه قرشی آلیب بارگن تینچلیک سیورلیک و خلق پرورلیک سیاستی بدیعی طرزده یاریتیب بیریلگن. قصیده دن بیر-ایککی بیت نی مثال صفتیده کیلتیره میز

ز بس به ضدّ دیو جنگ کرده کار زارها
همیشه باد، دوستان، به جنبش افتخارها!
موفق و به کام باد دؤستم که روز و شب
گذشته بهر میهنش ز راحت و قرارها...

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۳۸]

(دوست لره، اوروش دیوی گه قرشی کوره‌شگن جنبش گه دایما شأن و شرف لره بولسین؛ اوز وطنی اوچون راحت و آسایش دن واز کیچگن دؤستم موفق بولیب مراد مقصدی گه اهریشسین!).

۹. شرعی جوزجانی نینگ قلبی ده اوسمیرلیک ییللری ده ناق وطنپرورلیک، ایرک سیورلیک توغوسی، خلق نی ملّی-صفنی ظلم دن آزاد قیلش ایسته‌گی اوغانگن ایدی. اونینگ بوندن ۷۲ ییل اول (۱۸ یاشیده) یازگن «تورکستان چقیریغی» شعرى بو نینگ دلیلی دیر. اما شاعر اوشه دور شرایطی ده اوز یورتی ده مستبد حکمدارلر نینگ وحشی‌لیک لرگه توغریدن-توغری مناسبت بیلدیره آلمه‌گنی اوچون بو شعرى ده سابق ساویت توتالیتئر حکومتی نینگ بویوک تورکستان (اورته آسیا، ماوراءالنهر) خلقی گه قیله‌یاتگن ظلم لرینی فاش ایتیپ، اولرنی اوز قهرمانلیک لری نینگ یارقین تاریخی گه یوز کیلتیریش گه، اجنبی گه اسیرلیک دن آزادلیک اوچون کوره‌ش گه چقیردی.

اوزن اوچ بندن عبارت بولگن اوشبو شعر نینگ هر بندی ۳ بیت (۶ مصرع) دن عبارت بولیب، ژانر نقطه نظری دن بیر تور ترکیب بندگه اوزخشییدی، اونده هر بیر بند نینگ تورت مصرعی قافیه‌لنگن، سونگگی ۲ مصرعی ایسه علیحده قافیه‌گه ایگه بولیب، بیراق مضمون جهت دن بندنی تولدیره‌دی. بو شعر عروض نینگ رمل مثنی‌مخبون محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن) وزنیده یازیلگن.

رفتی آخر ز خود، ای ملت توران افسوس
مضمحل گشتی و حیران و پریشان افسوس
مرد بودی و بهشتی ره مردان، افسوس
غافل از خود شدی و جاهل و نادان، افسوس
کرده تا شربت نادانی و غفلت مست
آن همه شوکت دیرینه برفت از دست

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۴۸]

(ای توران ملتی، سینگه دریغ و ندامت لره بولسین کیم آخری باریب اوزلیگینگدن ایریلدینگ. یوقالیش تامان یول توتیب، حیران و پریشان بولدینگ.

ایر ایدینگ لیکن افسوس که باتیرلر یولیدن اده‌شیب، جاهللیک و بیلیم سیزلیک طفیلی کیم‌لیگینگ نی اونوتدینگ.

غفلت و نادانلیک باده سینی ایچیب مست بولگنینگ دن کیین، تاریخی بویوک شأن و شوکتینگ دن اجره‌لدینگ).

۱۰. «گاهی گاهی» (بعضاً بعضاً) سرلوحه‌لی غزل، شاعر نینگ سوزلری گه کور، اونینگ ینگى شعر یازیش گه باشله‌گن پیت لریده آیتیلگن غزلردن بیرى بولیب، آلدیدن ایتگن ایکن. بیراق سونگی پیت لرده هموطن دوستی رحمتلی محمد امین اوچقون نینگ شعر دفتري ایچیدن تاپگن. اوشبو ۱۵ بیتلی غزل پاکستان شاعری اقبال لاهوری نینگ بیر غزلی گه نظیره صفتیده مذکور شعر بیلن عین وزن، (ردیف اعتباری بیلن) رمل مثنی‌مخبون مقطوع (فاعلاتن فعلاتن فعلن) و قافیه‌ده یازیلگن ایکن.

می‌شوم بسمل انداز نگاهی گاهی
می‌نشینم به شب تار سیاهی گاهی
ای بت شوخ، به یاد قد سرو آسایت
می‌کشم از دل پردرد خود آهی گاهی...

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۵۴].

(بعضی پیت لر بیراو نینگ بیر قیا باقیشی نینگ بسملی (بوغیزلنگنی) بولیب، قارانغی قاره تونلرده اوزتیره‌من؛
ای شوخ گوزهل! بعضاً سینینگ سرودینگ بویینگ نی یاد ایتیب، دردگه توله یوره‌گیم دن آه تارته‌من.)

۱۱. ایران لیک شاعر و اونیورسیتیت (بیلیم یورتی) مدرسی مصطفی بادکوبه ای عرب خلقی و اونینگ مدنیتی نی قاره‌لب، «خدای عرب» (عرب تنگریسی) سرلوحه‌سی آستیده ۲۰ بیت دن عبارت حقارت آمیز بیر قصیده یازیب، اونی یازمه، آوازلی (اودیو) و تصویری (ویدیو) شکللریده اینتیرنیتی صحیفه‌لری و یوتیوب ترماغی آرقلی ترقتگن ایکن. استاد شرعی جوزجانی مذکور شاعرینگ انسانی که ضد عرقچیلیک (راسیزم) غایه‌لرینی ترغیب ایتووچی اوشبو شعرینی اوقیگندن سونگ، اونگه نسبتاً فرقسیز قالمه‌ی، درحال اونینگ اوز تیلی ده عیناً اوزشه عروضی وزن (مجتث مثنی‌مخبون محذوف: مفاعیلن فعلاتن مفاعیلن فعلن) و قافیه‌ده ۲۶ بیتلی جوابیه قصیده یازیب، بادکوبه‌ای‌نینگ انسانیتگه بوتونله‌ی ضد فکرلرینی ققشتگیج تنقید آستیکه آلگن. مثال صفتیده هر ایگله قصیده‌دن ایکی- ایکی بیت کیلتیره‌میز:

۱. مصطفی بادکوبه ای:

مرا به قعر جهنم ببر، خدای عرب
به شرط آن که نیاید در آن صدای عرب
مرا بهشت چه حاجت که زاده‌ی عشقم
بهشت حوری و غلمان بود سزای عرب...

(ای عرب نینگ خداسی، مینی جهنم نینگ توبیگه تشله، بو شرط بیلن که، او بیررده عرب نینگ آوازی ایشیتیلیمه سین؛ مین عشق فرزندى من، مینینگ جنت گه نیمه احتیاجیم بار؟ حور و غلمان لری بولگن جنت عرب لرگه لایق دیر...).

شرعی جوزجانی:

تو، ای عدوی قسّم خوردهی خدای عرب
تو، ای مجوس هراسان ز اعتلای عرب
چه شد که باز شعوبیگری به پا کردی
زبان به قدح گشودی و ناسزای عرب...

[شرعی، ۲۰۲۳: ۲۵۹ و ۲۶۲]

(ای عرب خداسی نینگ آنت ایچگن دشمنی، ای عرب نینگ یوکسه لیشیدن قورققن مجوس؛ ینه نیمه بولدی که، شعوبی لیک قیلیب، عرب لرنی حقارت قیلش گه و اولرگه نسبتاً ناجایز سوزلرنی تیلگه آلیش گه باشله دینگ؟).

شوندهی قیلیب، حرمتلی استاد، فن دکتوری، پروفیسور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ قیسقه شرح حالی، علمی و ایجادى فعالیتلری نینگ نتیجه سی بؤلگن تورلی موضوع لرده گی قیمتلی تدقیقی اثرلری، اینیقسه ادبی-ایجادى اثرلری اوستیده تۇخته لیب اوزتدېک و امکان قدر اولرنی حرمتلی اوزقووچیلرگه تنیتیش گه حرکت قیلدیک.

خلاصه اوزرنیده ایتیش ممکن که، استاد شرعی جوزجانی کوپ قیره لی بیر شخصیت صفتیده برکه لی عمری نینگ ۷۰ ییل دن کوپراغینی علم-عرفان، تدقیق، پوایتیک ایجاد و جماعت خدمتیگه بغیشه لگن. یازگن تدقیقی اثرلری زمانوی علمی تدقیقات معیارلریگه ماس بولیب، اولردن بیلیم یورت لری طلبه لری و مدرس لری و باشقه علم و عرفان شیدالری کینگ مقیاسده فایده لیشلری ممکن .

ذواللسانین شاعر شرعی جوزجانی جناب لری نینگ ایککی تیل (اوزبیک و فارس تیللری) ده ممتاز و زمانوی ادبیات نینگ تورلی ژانرلریده یازگن شعرلری هم اوزی نینگ نفیس لیگی، سوزلرنینگ بیتوک لیگی و کوچلیلیگی، تیل دن ماهرانه فایده لیش جھتی دن یوکسک بدیعی لیک. بیز، حرمتلی استاد تولدلری نینگ ۹۰ ییللیگی مناسبتی بیلن اولرنی چین قلبی میزدن تبریک لب، اولرگه اوزون برکه لی عمر، صحت-سلامتلیک بیلن بیرگه بخت و فراوان حیات کیچیریش لرنی تیلب قالدیمیز.

فایده‌لنیلگن ادبیات لری:

۱. اوچقون، ایرگش. (۲۰۱۹/۱۳۹۸) شأنلی توران (شعرلر توپلمی)، نشرگه تیارلاوچی: الحاج محمد ناصر کارگر، مزار شریف.
۲. بیتاب، ملک الشعرا. (۱۹۵۲) مفتاح الغموض در قافیه و عروض، کابل یونیورسیتیتی ادبیات فاکولته‌سی نشریاتی، کابل: مدافعه وزیرلیگی مطبعه‌سی.
۳. شرعی جوزجانی. (۱۹۶۶). «ینگی زمان ترانه‌سی» (شعر)، «خلق» گزیتیه سی، ۹ می، ۵-سان.
۴. شرعی جوزجانی. (۱۹۶۶) «ینگی ییل» (شعر)، «خلق» گزیتیه سی، ۲۵ اپریل، ۳-سان.
۵. شرعی جوزجانی. (۱۹۶۸) «تانگ آتگنده کؤره‌میز» (شعر)، «پرچم» گزیتیه سی، ۳ جون، ۱۳-سان.
۶. شرعی جوزجانی. (۱۹۶۸). «خلق آزادلیکنی سیور» (شعر)، «پرچم» گزیتیه سی، ۲۳ اگست، ۲۴-سان.
۷. شرعی جوزجانی. (۱۹۶۸) «دنیا تامی اوستیدن قنات قاقیب اوچه‌من» (شعر)، «پرچم» گزیتیه سی، ۳۱ اگست، ۲۵-سان.
۸. شرعی جوزجانی، عبدالحکیم. (۱۳۷۰). تأملی بر گستره آثار و افکار امیر علی شیر نوایی، مجله ژوندون، ارگان نشراتی انجمن نویسندگان افغانستان، شماره‌های ۱-۲ (بهار و تابستان ۱۳۷۰ خورشیدی / ۱۹۹۱ میلادی)، کابل: مطبعه دولتی.
۹. شرعی جوزجانی، عبدالحکیم. (۱۳۷۳) تأملی بر گستره آثار و افکار امیر علیشیر نوایی، مجله «شعر»، چاپ ایران، شماره ۱۴ آبان ۱۳۷۳.
۱۰. قآنی، حکیم میرزا حبیب. (۱۹۸۴/۱۳۶۳) دیوان کامل حکیم قآنی، با مقدمه و تصحیح ناصر هیری، چاپ اول، تهران: فراین.
۱۱. قرائوف، د. ممه‌جانوف، ز. شیرعلیوه، م. (۲۰۱۰). ادبیات‌شناسلیک لغتی، تاشکینت: «اکادمی نشراتی».
۱۲. لیبیب، س.م. عالم. (۲۰۱۰) بیر کؤزگوده ایکی تصویر (اوزبیک و فارس تیللریده‌گی شعرلر توپلمی)، مزار شریف: «صورتگر» مطبعه‌سی.
۱۳. لیبیب، س.م. عالم. (۲۰۲۲) میرزا نیازی بلخی - ۱۹-عصر ذواللسانین شاعری (۱۹-عصر افغانستان ده فارس و اوزبیک ادبیات لری نینگ رواج لنیشی ده میرزا نیازی بلخی نینگ اورنی) (فارس - دری تیلی ده)، ۱-نشر، ناشر: گوهری کتابخانه‌سی، کابل، ۱۴۰۱/۲۰۲۲.
۱۴. مقیمی، محمد امین خواجه. (۱۹۶۰) ایکی جلدلیک اثرلر توپلمی، ۱-جلد، لیریکه، تاشکینت: دولت بدیعی ادبیات نشریاتی.

Şer'î Cûzcanî, S.A.H. (۲۰۲۲). Yürek sırları (Şiir toplamı), Türkçeye Rıdvan Öztürk, Konya: Palet Yayınları. ۱۵ahtaranŞ

دوکتور سید عالم لیبیب شاعر،
یازووچی، محقق و ادبیات شناس عالم

Ғулом Сахий Вакилзода,
шоир, ёзувчи ва тадқиқотчи олим

غلام سخى وکیل زاده

Ғулом Сахий Вакилзода

اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ (۹۰) ییللیگی
مناسبتی بیلن:

۷۰ – ییل قلم تیره تگن کوره شچن شاعر و عالم

منبع لر گواهلیگیچه میلادی (۱۷۴۷) ییلی، نادرشاه افشار فتح آباد خبوشان (قوچان) منطقه سیده قتل ایتیلگنی دن کیین، حاکمیت، احمدخان درانیگه اوزتدی. تخت و تاج نی ایگلله گندن کیین احمدخان درانی و اونینگ مخالف لری اورته سیده دواملی اوروشلر و تارتیشوولر، خراسان خلقی نینگ یامان تهلهکه گه سالیب مملکت نینگ ثبات سیزلیگی گه باعث بولدی. احمدخان اوز حکمدارلیگی ییل لریده، نیچه مراتبه هندوستان و قوشنی یورت لرگه هجوم اوپوشتیردی. انه شو اوروش – جنجال لر، احمدخان درانی دن کیین هم اونینگ اولاده لری اورته سیده ایزچیل دوام ایتیب کیلگنی، خراسان و بو گونگی افغانستان و قوشنی یورت لر نی عموماً آگنده اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جهت دن آغیر احوال گه سالدی. بو جریانده، مملکت ده اوز منفعت لرینی نظرده توتیب کیلگن فیودال لر هم اوشبو چیگل ودلغاو شرایط دن فایده لنیب، عملدارلر حمایتی آستیده، نهایت ده عادی خللکه انچه زیان و ضرر بیتکیزدی لر.

بو ظلم و ستم لر یانیده، یلمانغیز انگلیس لرنینگ مستبدانه و غرضلی مداخله لریدن، کوپراق عادی خلق زیان کوردی. احمدخان درانی سلاله سی (تیمورشاه، زمان شاه، شاه محمود، شاه شجاع ، امیر دوست محمدخان و باشقه لر) نینگ او ارا ایچکی دشمن لیک لری باعث، مملکت نابودلیک

تاماڼ كېته باشله دی. اولكه ده عدالت سیزلیك، تیڼگ سیزلیك و اجتماعي نابرابرلیك لړ همده ایل گه یوكلنگن آغیر مالیات، آچلیك و قشاق لیک لړ، یورت ده بیر قطار حرکت لړ، اوښوونیش لړ و حربی و سیاسی قوزغلان لړ و حرکت لړ نینگ اورته گه کیلیشی گه باعث بولدی. دیمک اوشبو حرکت لړ و سیلجیش لړ، امیر عبدالرحمن خان حکومتی نینگ سونگگی ییل لریده آلدین دن کوره هم تیزلشیب، حتی که امیر حبیب الله خان، امان الله خان و کیینگی ییل لړگچه دوام ایتدی. اینیقهسه، مشروطه خواه لړ دوری ده براللا یولگه قوییلگن اوشبو قوزغلان لړ، قیته - قیته امیر عبدالرحمن خان تامانیدن تضییق آستیگه آلیندی. بیراق شونده هم، آگاه و ملی گرا شخصیت لړ، اوز کیسکین کورهش لریگه دوام ایتیردیله .

مشروطه خواه لردن آلدین و کیینگی دۆرلرده هم یوزه گه کیلگن ملی حرکت لړ و کورهشچن شخصیت لړ نینگ مستبد تیزیم گه قرشی فعالیت لری، کابل ده و تورلی ولایت لرده، تورلی تشکیلات لرنینگ قوریلیشی، مختلف جریده لړ و هفته لیک لرنینگ ایجاد ایتیلیشی گه باعث بولدی. اوشبو سیاسی و ملی قوزغلان لړ قاله بیرسه، تورکستان (قته غان و جنوبی تورکستان) خانلری و امیرلری و عامه خلق نینگ استبدادچی تیزیم گه قرشی آلیب بارگن کیسکین کورهش لری یانیده، تورلی تشکیلات لړ و نشریه لړ نینگ فعالیت، اولکه میز تاریخیده مانند سیز ایدی. شو ترتیب ده هجری قمری ۱۳۲۳ ییلی صفر آبی (میلادی ۱۹۰۵ - ییلی) عبدالروف خان قندهاری (خاکی) باشچیلیگی ده «سراج الاخبار» اون بیش کونلیک جریده سی نینگ اوز فعالیت گه باشله شی و اوشبو عنوان ده انجمن نینگ ایجاد ایتیلیشی، کابل ادبی انجمنی نینگ قوریلیشی، اوندن کیینگی ییللرده (میلادی ۱۹۴۷) محمد رسول خان باشچیلیگده «ویش زلمیان» تشکیلاتی نینگ اورته گه کیلیشی، شوکیبی «وطن» و «ندای خلق» جریده لری نینگ تأسیسی، فیض محمد انگار رهبرلیگیده «انگار» ناملی جریده نینگ ایشگه باشله شی، کابل یوکسک اوقوو یورتیده «امان افغان» جریده سی همده «کابل پوهنتونی محصل لړ انجمنی» نینگ ایجاد ایتیلیشی و اولنب سیاسی و فرهنگی - ادبی کورهش لردن آت توتیش ممکن. انه شو ملی کورهش لړ و فرهنگی فعالیت لړ باشیده، مملکت نینگ تانیقلی ملی و علمی شخصیت لری جمله دن: عبدالروف خان قندهاری، «سراج الاخبار» جریده سی نینگ محرری محمدرور واصف، مشروطه اعضالری: سعدالله خان، عبدالقیوم خان، شاعر و یازووچی عبدالرحمن محمودی، استاد محمدانور بسمل، پروفیسور غلام محمد میمنگی، ملاقاضی بابامرادخان اندخویی، میرزا امام ویردی (امام بیردی) اوزبیک، عبدالوهاب خان مزاری، عبدالرحمن لودین، عبدالهادی داوی پریشان، مولان خان بدخشانی، میرغلام محمدغبار، و ایککینچی مشروطه خواهرلر اعضالردن بولمیش استادمحمدکریم نزیهی جلوه، محمدولی دروازی، شجاعالدوله، هرات اویماق لردن محمد ابراهیم خان جمشیدی، میرزا محمد مهدی چنداولی، «ندای خلق» تشکیلاتی نینگ اعضالری مولانا خال محمد خسته، محمدنعیم

شایان، انجنیر ولی محمد عطایی، محمودی و باشقه لرونل کوره شچن شخصیت لرون تورگن ایدی. شونینگدیک، یوقاریده گی کوره شچن و وطنپرور شخصیت لرون تشقري، احمدخان درانی، تیمورشاه درانی، امیر دوست محمدخان، امیر عبدالرحمن خان و باشقه حکمدارلر زمانیده یولگه قوییلگن **تورکستان و قتهغان (قطغن)** خانلری و امیرلری جمله دن: حاجی خان مینگ باشی، آقچه حکمداری رحمت بیک، بخارا امیری امیر معصوم و اوکه سی سلطان مراد بیک، بلخ حاکمی قبادخان، حاجی خان اوزغلی رحیم خان میمنگی، احمدخان (میلادی ۱۸۰۴ - ۱۸۱۴)، علی یارخان (میلادی ۱۸۱۴ - ۱۸۳۰)، احمدخان اوزغلی مومن خان (میلادی ۱۸۳۰ - ۱۸۳۱)، حاجی خان میمنگی خانواده سیدن امیر مضراب خان اوزغلی امیرحسین خان، امیر حکومت خان اوزغلی امیر دلاورخان (امیر عبدالرحمن خان) دوریده بو شخص کابل گه تیله تیلیب شهید ایتیلدی، هرات دن داودشاه خان، سرپل دن محمودخان بیک لری بیگی، امیر دلاورخان اوزغلی میراحمد قلی خان راجی، سردار محمداسحاق خان، اندخوی خانلری و امیرلری مومن بیک، ممی (محمد)، نورالدین، نجم الدین نینگ بیشینچی اوزغلی گه مشهور شخص، قیوم و باشقه لرون و اوندن کیینگی ییللرده میر احمد قلی خان راجی اوزغلی ابوالخیر خیری، نظر محمدخان نوا، قتهغان امیری سلطان مرادخان، امیرحسین خان اوزغلی امیرشریف خان میمنگی، و شو کیبی قتهغان لیک سهراب بیک و اونینگ اوزغلی مضراب بیک، شبرغان لیک موسی خواجه اوزبیک و اونینگ اوزغلی ایز باسر خان، بلخ امیری ایشان اوراق، آقچه امیری ایشان صدور، شبرغان حکمداری میر حکیم خان، آی بیک (سمنگان) حکمداری میر بابا بیک بزرگ، اندخوی حکمداری میر غضنفرخان، خلم (تاشقورغان) امیر گنجلی بیک (گنج علی خان)، سرپل لیک ذوالفقار شیر اوزغلی محمودخان و باشقه لرون نینگ آلیب بارگن کورهش لری مقتاوه سزاوار دیر «سراج التواریخ» ده قید ایتیلیشیچه: افغانستان نینگ شمالی ولایت لری (جنوبی تورکستان)، ابدالی لرون قدرت گه تیهنمس دن آلدین، شیبانی خانی لرون و اشترخانلر تمانیدن اداره قیلینر ایدی. دیمک جنوبی تورکستان میلادی (۱۷۳۷) ییلی نادر افشار نینگ اوزغلی رضاقلی خان آرقه لی هجوم آستیگه آلینب، نیچه مرته بخارا و جنوبی تورکستان نادر افشار و کیینچه لیک ابدالی لرون قولی گه اوزتدی.

انه شو جریان لرون قیام لرون ملی حرکت لرون سلسله سی دوامیده، قویاش ۱۳۴۳ - ییلی جدی (۱۱) ده باشقه فرکسیون لرون قطاریده افغانستان خلق دموکراتیک حزبی هم بیرینچی کنگره سی نینگ اوزتکزیش بیلن، سِری (یاشیرون) شکله اوز کورهش لریگه باشله دی. اوشبو حزب نینگ مرامنامه سیگه بناءً سوز و مطبوعات ایرکین لیگی، ملیت لرون ارا یخشی مناسبت لرنی مستحکم لرون، اقتصاد و دولتی سکتور لرنینگ کوچه پتیریش، بیر اصلاحاتی و شونگه اوزخشی اونلر مسأله لرون و دالضرب موضوع لرون مقصد قیلیب قوییلگن ایدی. دیمک اوشبو حزب قویاش ۱۳۵۷ - ییلی ثور آیی نینگ (۷) نچی سیده سردارمحمد داودخان جمهوری تیزیمی نی تونته ریب سیاسی کوچ نی اوز

قولیگه آلدی. افغانستان ده تورلی ملیت لری ضیالی لریدن توزیلگن اوشبو حزب، قیسقه مدت آره سیده ایریم بنیادی ایشلرنی بجریش گه موفق بولدی. اما افسوس لری بولسین کیم، حزب اعضا لریاورته سیده بیر قطار کیلیشماوچی لیک لری باعث، قویاش ۱۳۵۸ - ییلی جدی آیدیه، سابق شوروی اتحاد قیزیل قوشینی نینگ افغانستان گه، باستیریپ کیریشی گه سبب بولدی و نتیجه ده، قویاش ۱۳۷۱ - ییلی، افغانستان جمهوریتی رئیس جمهوری داکتر نجیب الله دولتی شکستگه دوچ کیلیپ، اوزتگن نیچه ییل مابینی ده دولت گه قرشی مجادله ایته یاتگن مجاهدلر، قوراللی تنظیم لری و افغانستان خلق دموکراتیک حزبی گه اعضا بیر قطار سیاسی و نظامی عالیرتبه شخصیتلری نینگ ائتلافی اساسیده، افغانستان ده اسلامی تیزیم یوزه گه کیلیدی. ایتیش کیرهک کیم، افغانستان دموکراتیک خلق تیزیمی حاکمیتی دوردیه، مملکت ده، ثمره لی ایش لری بجریلگنی نینگ شاهی ایدیک. اورنک قیلیپ ایتگن ده، برچه ملیت لری حق - حقوق لری تأمین نیپ، اینیقه باشقه تیللر قطاریده، اوزبیک و تورکمن تیللریده هم تورلی ساحه لریده یخشی ایشلر عمل گه آشیریلدی.

شو قطارده اوز رسمی وظیفه لری یانیده، اوز آنه تیلی و ادبیاتی نینگ یوکسلتیریش و رواجلنتیریش یولیده جان و دل بیلن صادقانه خدمت کورستیپ کیلگن شخصیت لردن بیرته سی، بیلیم لری دوکتوری پروفیسور اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی دیر.

ییتیمیش دن کوپراق اوز عزیز عمرینی خلقی و آنه تیلی اوچون صرفله گن پروفیسور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی قویاش ۱۳۱۲ ییلی، حوت آیی نینگ (۱۵) (میلادی ۱۹۴۳ - ییلی، مارچ آیی) ده، سرپل، بیر ضیالی و علمپورر عایله سیده دنیاگه کیلگن. آته سی رحمتلی سید معصوم سرپل ولایتی تانیقلی کیشی لریدن بیر ایدی. تاغه سی الحاج قاری محمدعظیم عظیمی سرپلی جوزجانی افغانستان نینگ بویوک شاعر وعالم لریدن بولیب، اوزبیک، فارسچه و پشتو تیل لریده بیریک اثر لری یره تگن. اونینگ اوزغلی محدکریم ذره عظیمی هم اولکه میزنینگ ییتوک شاعرلریدن بیر ایدی.

پروفیسور عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ اوزی، توغیلگن ییلی حقیقه مونده ی دیب

یازگن:

«۸ نچی مارچ توغیلگن کونیم. رحمتلی آنم آیتگن لری دیک، حوت آیی نینگ اورته لریده تانگ چاگی عایله نینگ بیرینچی فرزند ی صفتیده دنیاگه کیلگن ایکن من. بوکون سکسان دن سکره اوزتیب توقسان بیلن توقنش گنیم گه اون ییل کم بیر عصر توله دی. بو اوزاق مدت دوامی ده حیات نینگ حلاوت لریدن تشقری کوپلب اچیق - چوچیک لرینی تاتیپ کوریب، قولی و نا قولی شرایط لری سیناودن اوکزدیم. حیات تجربه سیدن شونی اورگندیم که بیر انسان اوچون ایزگو و تعهد اساسیده، ایزچیلیک بیلن حرکت قیلیپ، اوز ارمانلریگه صادق قالیش، عالی مقصد

لرگه ایریشیش یولینی تیکسلب یورر ایکن. مین شو مدت جریانیده هیچ قچان خلقیم و ملتیم منفعتی اوچون بیرگن تعهدیم دایره سیدن چیقمه گن من.»

استاد عبدالحکیم شرعی جوزجانی هم ائه شوندهی بیر ضیالی و دانش پرور خانواده ده توغلیب، تورکی - اوزبیکي تیلی نی آنه سی (بی بی حبیه) یانیده کسب ایتیپ، باشلنغیچ مکتبی نی سرپل ده بیتیرگن دن کیین، آلتی ییل پغمان شرعیه علومى مدرسه سیده، اسلامى بیلیم لرنی اورگندی و یوکسک تحصیل لرنی ایسه کابل عالی اوزقوو یورتنی شرعیات فاکولته سیده تامله گن شرعی جوزجانی قویاش ۱۳۳۸ - ۱۳۵۵ ییل لر آره سیده، اطلاعات و فرهنگ وزیرلیگی، نشرات عمومى مدیرلیگی اعضاسی، انیس روزنامه سیده تدقیق مدیری، افغانستان رادیوسى راپورتاژ و پروگرام لر مدیری، اصلاح روزنامه سیده تدقیق مدیری، ایام تعطیل نشریه سیده مسؤول مدیر، فولکلور ریاستیده ریسرج مدیری و دایرة المعارف ده علمى کدر صفتیده ایش آلیب بارگن شرعی جوزجانی، افغانستان ده تورلی تیزیم لر و دولت لر نینگ تینگ سیز سیاست لریگه قرشی یول گه قوییلگن نمایش لر و سیاسى فعالیت لرده هم کتته حصه قوشیب کیلدى. اوندن تشقری، او نینگ کوپ تورلی علمى و تحقیقى مقاله لری و انقلابی منظومه لری، اولکه ییتکرمه (رسانه) لریده اوز عکسینی تاپگن. شونینگدیک اکادمیسین شرعی جوزجانی بیر قطار خلق ارا و ملی سمپوزیم لر، علمى سیمینالر گه هم کینگ قتنه شیب، علمى و تحقیقى مقاله لر تییارلب و اینگن معروضه لری مقتاواگه لایق دیر.

پروفیسور اکادمیسین شرعی جوزجانی میلادی (۶۰) ییل لرده بیر قطار وطن پرور و سیاسى شخصیت لر بیلن بیرگه لیگیده، افغانستان خلق دموکراتیک حزبى نینگ قوریلشی ده کتته نقش اوینه گن. دیمک او قویاش ۱۳۵۷ ییلی ثور آیی اوزگریشی دن کیین، عدلیه وزیرى و لوی سارنوال صفتیده تعین لیب خلق و وطن اوچون اونوتیلمس خدمت لر بجردى. مذکور اوشبو لوازم ده ایش آلیب باره یاتگن پیت لریده، «جزالرنی عفو ایتیش و کمه یتیریش» یارلیغی (فرمانی) لایحه سینی ترتیب لب، دولت بویریغی اساسیده (۱۴۰۰) محبوس نینگ قماو دن آزاد ایتیلیشى گه سببچی بولدى. قویاش ۱۳۵۸ - ییلی، جدی آبی ده، سابق شوروی اتحادی قیزیل قوشینی افغانستانگه هجوم اویشتیریب باستیریب کیرگنیدن کیین، بیر قطار وزیرلر بیلن دلیل سیز حبس گه آلیندی و یتتى ییل آغیر شرایط ده «کوته قفلى» بولیب حیات کیچیردى. کیینچه لیک شوروی قوشینی هجومی گه قرشی بولگنلیگی باعث اولر بیلن، اعدام جزاسیگه تارتیلدى. بیراق شوروی کمونیست حزبى نینگ رهبرى بریژنیف وفاتیدن کیین، اعدام جزاسى عمل گه آشمى، (۲۰) ییل دواملى حبسگه المشتیریلدى. شو ترتیب ده قماو مدتی دن ییتى ییل و اوچ آی اوزتگچ دوکتور نجیب الله نینگ «ملی مصالحه» سیاستیگه بناءً او اورتاق لری بیلن حبس دن آزاد ایتیلدى.

پروفیسور شرعی جوزجانی میلادی ۱۹۸۶ - ییلی افغانستان قاضی القضاتی نینگ بیرینچی اورینباسری لوازمیگه تعیین لندی. ۱۹۹۲ ییلی افغانستان دموکراتیک حزبی تونته ریلگندن سونگ، او آنه وطنی نینگ ترک ایتیپ اوزبیکستان گه باریب متوطن بولدی.

اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی نینگ ادبی و فرهنگی فعالیت لری:

معلوم کیم اوزتگن نیچه عصر دوامیده حاکم و زوره وان عملدارلر نینگ خلق و وطنگه نسبتاً آلیب باره یاتگن نا توغری ، عامه خلق و یورتنی آغیر احوال گه سالگن ایدی. اوشبو آغیر وضعیت نی بیر عمر سیزگن شاعر، عالم و تدقیقاتچی شرعی جوزجانی، اوز آریغ و پاکیزه ارمان - آرزولرینی عملگه آشیریش یولیده کورهش آلیب باریب، اوزتکیر قلم تیرهتگن ضیالی لردن بیری ایدی. دیمک او پغمان ده گی شرعی علم لر مدرسه سیده بولگن پیت لریده او بیرده، عقاید، تفسیر، حدیث، صرف و نحو، بدیع و بیان، معانی و طبیعی بیلیم لردن کیمیا، فزیک، بیولوژی، ریاضی و اجتماعی بیلیم لرینی قونت بیلن اوزرگندی. و کابل یوکسک بیلیم یورتنی شرعیات فاکولته سی دوری ده هم اوز درس لری یانیده، شعر و ادبیات و سیاست بیلن قیزیقیب، اون لب ادبی، سیاسی و تحقیقی مقاله و بی تکرار شعرلر ایجاد ایتگن. حقیقت نی ایتگنده استاد شرعی جوزجانی مدرسه و فاکولته دورلردن آلدین هم اوز فطری استعدادی بیلن عجایب منظومه لر ایجاد ایتگن. جمله دن موندن (۷۲) ییل آلدین یعنی (۱۸) یاش لریده اونینگ یرهتگن «ندای تورکستان» عنوانلی شعری، اوزبیک شعریتی ده علیحده اوزرین نی ایگلله گن. شونینگدیک شرعی جوزجانی، ظالم و استبدادچی دولت لر و تیزیم لر، اینیقسه شوروی اتحادی نینگ تورکستان (اوزبیکستان، تورکمنستان، قزاقستان، قیرغیزستان و تاجیکستان) خلقیگه ایتگن ناروا سیاست لری حقیقه هم کوپلپ تنقیدی مقاله لر یازگن. اوندن تشقری پروفیسور شرعی جوزجانی، قویاش ۱۳۵۷ - ۱۳۵۸ ییل لر آره سیده رسمی لوازم لرده بولگن پیت لریده، اوزبیک تیلیده گی «یولدوز» و تورکمن تیلی ده گی «گوراش» جریده لری نینگ ایجاد ایتیلیشی، معارف وزیرلیگی چوکاتی ده اوزبیک و تورکمن بولیم لری نینگ آچیلیشی، قاله بیرسه «ظفر» موسیقی گروپی نینگ ایجاد ایتیلیشی، معارف وزیرلیگی تألیف و ترجمه ریاستیده، ایلک بار اوزبیک و تورکمن تیل لریده کتاب لر نینگ چاپ ایتیلیشی، افغانستان رادیو و تلویزیونی ده اوزبیک و تورکمن تیل لریده نشرات باشلشنی، معارف وزیرلیگی و فن لر اکادمی سیده اوزبیک و تورکمن تیللری بولیم لری نینگ آچیلیشی، باشلانغیچ مکتب لرده اوزبیک و تورکمن تیلری دن درس اوتیش، کابل ده «امیرعلیشیرنواپی» انجمنی نینگ تأسیسی و حضرت نوایی «خمسه» سی و «محبوب القلوب» اثرلری نینگ چاپ ایتیلیشی و باشقه اونلب ثمره لی ایشلر نینگ عمل گه آشیریلیشیده بو ذات نینگ حصّه قوشگنی اوزتگن تورت دهه مابینی ده اولکه تاریخی ده بی تکرار ایش لردن حسابلنده دی دیسک مبالغه بولمهدی. استاد نینگ ایجاداتی و ادبی فعالیت لری حقیقه سوز یوریتماقچی بولسک، بو کیشی نینگ رسمی لوازم لردن آلدین یازگن شعر

و تحقیقی مقاله لری «خلق» و «پرچم» جریده لریده کینگ ترقه لیب کیلگن. شوکیبی «یشه سین پرتیه» و «آمو دریا» توپلم لریده اوز عکسینی تاپگن منظومه لری اونینگ سیر قیرره شعرلریدن حسابلنه دی.

بو شعرلر یانیده خلق و پرچم جریده لری صحیفه لریده نشر ایتیلگن استاد نینگ «ینگی زمان» آق منظومه سی حقیقت ده هم ینگی زمان گه ماس منظومه ایدی. اوشو چامه ده خلق نینگ ایزگو آرزو - ایستک لری یققال نمایان بولیب تورگن. شونینگدیک «آمودریا» عنوانلی شعری کوکسی ده، آکسوس نینگ درد - المی همده قویاش نینگ او بیلن آته - اوزغیلیک مناسبتی، و شوکیبی آمو دریا نینگ ایککی ایناغه سی سنلمیش «هریرود» و «هلمند» دریالری بیلن یوره گی ده گی بار حس - تویغو لری قاله بیرسه «نیل دریاسی بیلن «سردریا» نینگ آموگه نسبتاً چوقور و صمیمی محبتی و قرینداشلیگی، «پامیر» و «هندوکش» بیلن بیر جسم ده «جان» کیبی یقین لیگی مجسم لنتیریلگن.

اوندن افزون استاد نینگ: (مشاهیر و سخنوران سرپل رساله سی، اسلام حقوقی، حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری، ابوریحان بیرونی کتاب لری، مرغینانی و اونینگ ایزداش لری رساله سی، و بخارالیک بویوک فقیه ابوزید دبوسی) سینگری اونوتیلمس اثرلری و رساله لری شونینگدیک (بویوک فیلسوف و طبیب ابوعلی ابن سینا، ایککینچی معلم ابونصر فارابی، قاری محمدعظیم عظیمی، قاضی ضیاءالدین ضیاء، استاد محمدکریم نزیهی جلوه، پروفیسور دوکتور عنایت الله شهرانی، دوکتور شفیه یارقین شاعره ذواللسانین، عبدالغفار بیانی، محمدکریم میثاق، شرف رشیدوف، ایرکین واحدوف، پیریمقل قادروف، میسر رزاقوا، شاه اسلام شاه محمدوف، مبارک یولداشوف، پروفیسور ذاکرجان مشربوف، سیوره نظرخانوا، سیاره رشیدوا و پروفیسور عبدالرحیم منانوف لر حقیده یازگن مقاله لری افغانستان و جهان برچه دانشمندلری یانیده کته اهمیت گه ایگه دیر.

شرعی جوزجانی آرقه لی پروفیسور شاه اسلام شاه محمدوف و باسط موسایوف یازگن امیرخسرو دهلوی کتابی ترجمه سی، اوزبیک تیلیده ترجمه بویچه بیرینچی اثرلردن حسابلنه دی. بولردن تشقری اوزبیک و فارسچه ده یازگن استادنینگ «یوره ک سرلری» عنوانلی شعر توپلمی، «تمدن شرق»، «انسان و حقوق»، «مشرق زمین و حقوق اسلام»، «تصوف و انسان»، «نگاهی به فولکلور اوزبیک و تورکمن» و «حقوق اسلام، مذهب حنفی و فقهای تورکستان» و «مرغینانی و ادامه دهنده گان راه او» کیبی کیریل الفباسیده چاپ ایتیلگن علمی و تحقیقی آثاری و رساله لری، استاد نینگ مضمون گه بای تألیفاتی دن سنه له دی.

اکادمیسین شرعی جوزجانی افغانستان دانشمندلری نقطه نظری دن:

حرمتلی یازوچی و طنز پرداز جناب استاد محمد حلیم یارقین نینگ یازیشیچه: اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی، تورکی خلق لر، اینیقسه اوزبیک شعر، ادبیات، فولکلور و مدنیته بویچه سعی و فعالیت لری، کوز اوزنگیزده گوده لنیب توره دی. دیمک ادبیات شناسلیک و خلق آغزه کی ایجادی و تذکره چیلیک و بیوگرافی ترماغی ده (۶) عنوان کتاب و رساله، (۲۰) دن آرتیق بیریک مقاله یازگن. اونینگ علیشیر نوایی قلمیگه منسوب «مجالس النفایس»، نسایم المحبه»، خمسۀ المتحیرین»، «حالات سیدحسن اردشیر» و «حالات پهلوان محمد» ینگلیغ اثرلریگه ایزداش بولیب یازگن بی قیاس اثرلری ادعامیزگه آچیق دلیل دیر.

پوهنوال دوکتور استاد سید محمدعالم لیبب گه کوره: «... محترم شرعی جوزجانی، از آنجایی که شاهد وضع رقتبار و محرومیت مردم خود بود، ستم های بیکران روا داشته شده از سوی دستگاه حاکم قبیله سالار به مردم و سایر گروه های قومی را به چشم سر می دید و خود به عنوان فردی از این مردم ستم کشیده آنها حس و لمس میکرد. در همین سالها رو به سیاست آورد و مانند بیشترینۀ روشنفکران جوان، راه نجات خلق های زیر ستم را در مبارزات و فعالیت های سیاسی جست. اشتراک و نقش بارز ایشان در تحولات بعدی کشور و خدمات شان در عرصۀ زبان، ادبیات و فرهنگ اقوام تورکتبار (اوزبیک ها و تورکمن ها) ی افغانستان بر همگان آشکار و انکار ناپذیر است...».

یازوچی و محقق جناب استاد رحیم ابراهیم «۹۰ سال قدم پیمایی ۷۰ سال قلم فرسایی» عنوانلی مقاله سیده مونده دیب یازه دی: «... جوزجانی از دوران تحصیل روی منبر های مساجد و بعضاً در تکیه خانه ها با دوست خود اسماعیل مبلغ مشق سخنرانی میکرد. در مکاتب شمال کشور، گپ زدن به زبان مادری (مخصوصاً) نوعی جرم پنداشته می شد. گفته می شد که معلمانی هم وجود داشتند که زبان شاگردانی را که به زبان اوزبیکی گپ می زدند، تاب میدادند و با اهانت می گفته اند: «به زبان مسلمانی گپ بزن!» . شرعی در همان حال و هوا در سال ۱۳۵۸ به صفت وزیر عدلیه در حضور جمعیت بزرگی از مردم در پارک میمنه، بیانیه یی به زبان اوزبیکی ایراد کرد. کسانی که در آن اجتماع حضور داشتند (به شمول من) از اینکه یک وزیر دولت به زبان مادری ما بیانیه می دهد، هیجان زده شده بودند. این بیانیه، جمله تعصب آمیز و اهانت بار «به زبان مسلمانی گپ بزن!» را از گسترۀ عاطفی اوزبیکان دور افکند. بعدها این جمله منحوس تکرار نشد و متعلمان به جرم گپ زدن به زبان مادری، مجازات نشدند. جریان ایراد خطابه به زبان مادری اش تا کنون ادامه دارد...».

منبع لړ:

- ۱- اندخوی و جایگاه آن در تاریخ، استاد متین اندخویی، محمدامین، اکیچی چاپ، قویاش ۱۳۹۱ - ییل، دوستان باسمه خانه سی، مزارشریف.
 - ۲ - برگ هایی از تاریخ اوزبیکان افغانستان، یارقین، محمدحلیم، قویاش ۱۳۹۲ - ییل، اوچینچی چاپ، کابل. تاریخ میمنه،
 - ۳- امینی، محمدکاظم، قویاش ۱۳۸۷ - ییل، ناشر: میمنه آزاد نشریه سی. میوند انتشاراتی، میمنه، فاریاب.
 - ۴ - یادداشتی بر یک سروده (۷۲) ساله، مقاله لبیب، پوهنوال استاد دوکتور سید محمدعالم لبیب، ۳۰ حمل ۱۴۰۳ - ییل، انقره، تورکیه.
 - ۵ - پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ تذکره چیلیک و بیوگرافیک اثرلری، یارقین ، محمدحلیم، فیسبوک صحیفه سی، میلادی ۲۰۲۴ - ییلی، سویدن.
 - ۶ - یادداشتی بر یک سروده (۷۲) سال، مقاله، لبیب، پوهنوال دوکتور محمدعالم، ۳۰ حمل، قویاش ۱۴۰۳ - ییل، انقره.
 - ۷- « ۹۰ سال قدم پیمایی، ۷۰ سال قلم فرسایی، مقاله، استاد ابراهیم، رحیم، فیسبوک صحیفه سی، میلادی ۲۰۲۴ ییل، مزارشریف.
- غلام سخی وکیل زاده یورتداش اندخویی
- ۶ حمل، قویاش ۱۴۰۳- ییل، اندخوی

Ёзувчи: Саид Муҳаммад Обидий Жўзжоний шоир, ёзувчи, тадқиқотчи,
Жўзжон адабий ҳалқаси бошлиғи, Заҳируддин Муҳаммад Бобур уюшмасми
ўринбосари

سید محمد عابدی

اکادمیسین شرعی جوزجانی حقیده ایککی آغیزسوز

Шаръий Жўзжоний ҳақида икки оғиз сўз

سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی اینگ بیلیمدان، بویوک عالم، متفکر و تنیقلی ادبی، فرهنگی و سیاسی سیما و اوزبیک شعریت و ادبیاتی نینگ ایلغار و سیرقیره وکیل لریدن بیرته سی حسابلنهدی. بو کیشی افغانستان ساحه سیده بابا میز امیرعلیشیر نوایی دن کیین اوزبیک تیلی و ادبیاتی، شعریتی و موسیقی سینی ثور انقلابی دن کیین افغانستان ساحه سیده قیتهدن رواجلەنیشی و اوسیشی و بقا تاپیشی اوچون ایش بجریب و تیریلتییرگن انسان. او تیل، فرهنگ و تاریخ و مدنیتی اوچون آرام تورمی، تلشدی، کورهشدی، دولت ارباب لری رسمی کیشی لرینی قناعت بیریب بیر فرمان آرقهلی اوزبیک و ترکمن تیلی نی رسمیت گه تارتدی. اوشدن کیین افغانستان ملی رادیو و تلویزیونی ده اوزبیک و تورکمن تیل لریده برنامه لر باشلندی، «یولدوز» و «گوراش» ناملی جریده لر ایجاد بولیب نشرگه باشله دی، اوزبیک تیلی ۱۲ انچی صنف گچه معارف تعلیمی نصابی گه کیریتیلدی، اکادمیک معارف وزیرلیگی همده بیلیم لر اکادمی سیده اوزبیک و تورکمن تیل لری بولیم لری اچیلدی. اوزبیک و تورکمن خلقی گه فرهنگی ایرکین لیک بیریلدی.

اگر مین اوزتیلیم ده ایرکین یازه آله من، خطی، صوتی و تصویری رسانه توزه تآله من، کتاب بیته آله من، شعر ایته آله من. بو ایرکین لیک نینگ سببی کیم؟ سببی شو بیرته تویغولی انسان شرعی جوزجانی دیر.

بوکیشی سیاسی و اجتماعی ایش لردن تشقري ۲۰ دن ارتیق کتاب و نیچه علمی و تحقیقانی مقاله لر یازگن و قنچه کتاب باشقه تیل لردن ترجمه قیلگن، قنچه سیمناز لرگه اشتراک قیلیب علمی تحقیقی سوز یوریتگن و قنچه لر شاگرد تربیه لگن و اوزی دن بیر مکتب توزیش اوچون قیلگن ایش لری، یازگن کتاب لری، کورهش لری اوزی بیرمکتب دیر.

مین سید محمد عابدی جوزجانی بیلن کوپ ییللریعی ییگیت لیک پیتی دن بیر، کتته اکم سید احرارجویا سبلی تانیسگن من. او زمان کوپ کیچیک و ایسبورون ییگیت ایدیم. اوکیشی بعضاً کابل دن شمالی ولایت لرگه سفر قیلرایدیلر و بیرار مجلس لرده کورر ایدیم. و شوندی بیر انسان بولرني آرزو قیلریدیم. اوندن کیین فقتا افغانستان تورک لری اویوشمه سی سبلی کوپ راق تانیس بولدی. اوکیشی اولتیریش لرده بیلیمدان و باشلیغ صفتی ده انترنت ترماق لریدن ایش آلیب، فایده لنیب اوزاق لردن سوز یوریترایدی لر. و بیز لر هم بیران پیت سوز یوریترایدیک. اوکیشی سوز و صحبت لریم نی ایشیتیب و اوندن کیین قنچه بار مینی تشویق و ترغیب ایتگن لر و شواولتیریش لردن کیین هم منگه اوزلری تلفون طریقی دن قوغیراغ قیلیب و یخشی و شیرین سوزلر بیلن، افرین، ماشالله وبرکله دیب تشویق ایتگن لر. مین بو کیشی نی تشویق لریدن قووانرایدیم و اوکیشی مینی وجودیم ده قیسی استعداد سیزگن ایکن لر. من بوکیشی نی تیل و ادبیات، تاریخ و مدنیت رواجله نیشی، یوکسکله شیشی، بای بولیشی همده بقا تاپیشی اوچون بیرفدایی، هاریمس، چیدیم لی، تلاشلی، تویغولی شخصیت حسابلب، اوزیم گه استاد و الگو تنله گن من.

سوزیم اداغیده و بوکیشی گه اونیم لیک و اوسیم لیک، تینچیلیک، ساغلام حیات و اوزون عمر تیلب قاله من.

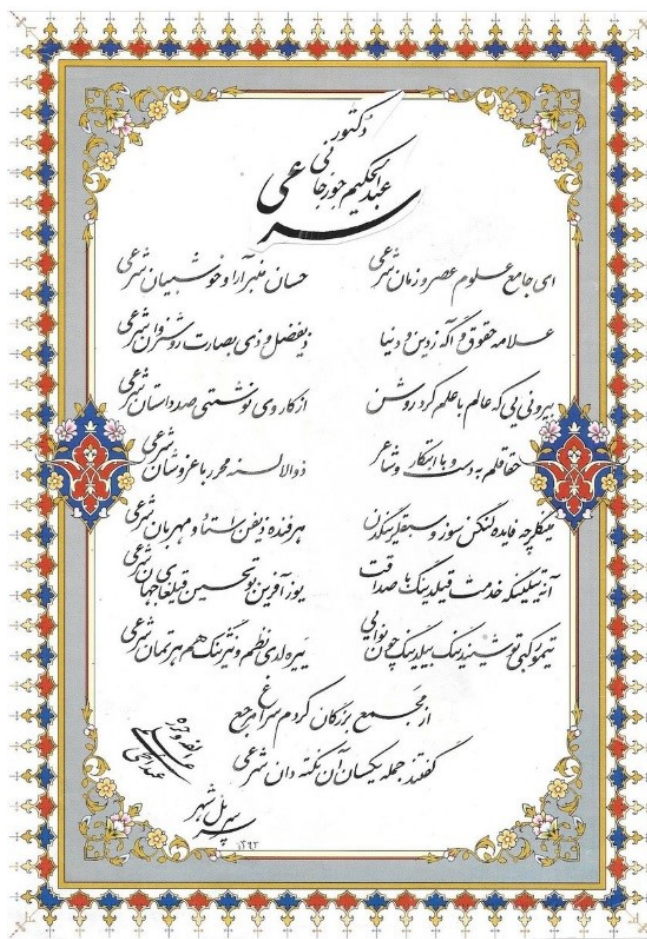
Шоир, изланувчи ва хаттот Абдулхай Илмий .

عبدالحی علمی

اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی (شعر)

Нуктадон Шаръий

Таниқли танқидчи ва мутоябали
асарлар шоири раҳматли М. Яхё Ҳафизий

محمد يحيى حفيظى جوجانى
اولوغ شاعر، بويوك يازوچى، اكادميسين عبدالحكيم شرعى جوجانى حقيده

بى بهاسن شرعيا!

Бебахосан Шаръиё!

مظهر مهر و وفاسن شرعيا
كان الطاف و سخاسن شرعيا
عظمتينگ اوشبو جهان گه سيغماگاي
چوخ اولوغ مرد خدا سن شرعيا
بو اولوس احوالى آغير دردمند
برچه درديگه دوا سن شرعيا
ايرک يولیده آنه دين توغميش کونينگ
جان نثار و جان فدا سن شرعيا
بیزغريب آواره ملت گه بو کون
در حقيقت پيشوا سن شرعيا
اختريبان تاپماديم همتانگ ني مين
تاپيليق سيز توتيا سن شرعيا

یوق مثالینگ اوشبو دوران ده سنینگ
بی بدیل مرد خدا سن شرعیا
قیمت و قدرینگی بیلگان لر بیلور
کیمیای بی بها سن شرعیا
اوشبو کون شعر و ادب بوستانیده
بلبل دستان سرا سن شرعیا
تا جهان بار ای ابرمرد زمان
ملتینگ قلبیگه جاسن شرعیا
قامتینگگه تیکمه سون کوز ای رفیق
کوره من سرو رسا سن شرعیا
عمر لر دورسین اوریش دن بر حذر
عاشق صلح و صفا سن شرعیا
آنه دین توغمیش کونینگدین تاشودم
کشته جور و جفا سن شرعیا
قیسی بیروصفینگی مین ایلای بیان
لایق حمد بجا سن شرعیا

дарий тилида ёзилган тақризлар
Ёзувчи: Ҳусайн Варасий, сиёсий тадқиқотчи

حسین ورسی

بمناسبت ۹۰ سالگی پروفیسور استاد شرعی جوزجانی

УСТОЗ ШАРЪИЙ ЖУЗЖОНИЙНИНГ ۹۰ ЁШГА ТЎЛГАНИ
МУНОСАБАТИ БИЛАН

با شناخت نزدیک به نیم قرن که من از فعالیت ها، کارکردها، مبارزه و دانشورزی پروفیسور عبدالحکیم شرعی جوزجانی دارم، اورا یک شخصیت چند بعدی یافتیم که در عرصه های مختلف حیات اجتماعی با دانش وسیع و گسترده خود نقش مهمی در توسعه فرهنگی زبان و ادبیات اوزبیک و فارسی و علوم معاصر بازی کرده است. پروفیسور شرعی جوزجانی، سیاستمدار، زبان شناس، شاعر، پژوهشگر توانا، منتقد ادبی، تصویر پرداز برجسته از شخصیت های دانشمند گذشته بوده است. استاد شرعی یکی از بنیاد گذاران اصلی جنبش چپ (حزب دموکراتیک خلق افغانستان) است که از زمان ورودش در رده های بالای این حزب، نقش مهمی در جلب و جذب اعضای حزب، بخصوص اوزبیک ها و تورکمن ها ایفا کرد. او از همان ابتدای ورود به حزب، با احساس مسئولیت در قبال زبان اوزبیک که آگاهانه به حاشیه رانده شده بود؛ عمل کرد. یعنی در جریده «خلق» ارگان نشراتی این حزب به نشر اشعار زبان اوزبیک و تورکمنی پرداخت. سپس در جریده «پرچم» نشرات به زبان اوزبیک و در جریده «گورش» به زبان تورکمنی را پی گرفت.

پرو فیسور شرعی جوزجانی، در آن سالها در نشریه های مختلف طباعتی، مقالات متعدد پژوهشی در سطح بالا در مورد ابوریحان بیرونی، امیر علی شیر نوایی، اولوغ بیگ ستاره شناس کبیر زمان خود، در باره تمدن درخشان تیموریان هرات وغیره را منتشر کرد، که این مقالات از لحاظ شکل ومحتوا متفاوت از مقالات کلیشه ای بود و روح نوگرایی در عرص، پژوهشی جاذبه خاصی به این مقالات بخشیده بود.

بعد از انقلاب ثور، پروفیسور شرعی جوزجانی سمّت وزارت عدلیه را به عهده داشت، اما این سمّت او را از آن تعهد پایدارش برای توسعه فرهنگی زبان اوزبیک دور نداشت. در نخستین اقدام جریده «یولدوز» به زبان اوزبیک و جریده «کوراش» به زبان تورکمنی را راه اندازی کرد. بر اساس فرمان شماره چهارم دولت جمهوری دموکراتیک افغانستان، به تشبث وزارت عدلیه، برای نخستین بار در تاریخ افغانستان اوزبیکان و تورکمنان و بلوچها از حق آموزش به زبان مادری در دوره ابتدائیه و ثانوی تا صنف ۱۲ برخوردار گردیدند و این دست آورد، سرآغاز تحول بزرگی بود که زمینه را برای سواد آموزی و رشد زبان و ادبیات این ملیتهای محروم نگهداشته شده از حقوق فرهنگی شان مساعد ساخت.

در رادیو و تلویزیون افغانستان برای نخستین بار گروه هنری «ظفر» از هنرمندان اوزبیک و تورکمن، آهنگ های حماسی وغزل های عاشقانه را به زبان اوزبیک و تورکمنی خواندند، این آهنگ ها پرجاذبه، عالی و آهنگین اجرا میشدند، هرچند اکثریت مخاطبان که به زبان اوزبیک آشنا نبودند با این آهنگها تعلق خاطر داشتند و از شنیدن آنها حظ می بردند. این خود نشان دهنده غنای فرهنگی زبان اوزبیک بود که در طی قرنهای پالایش یافته بودند، اینک به مردم افغانستان سیمای هنری و اقتدار فرهنگی اش را نمایان میکرد. بعد از انقلاب ثور به همت پروفیسور شرعی جوزجانی و کادر فرهنگی و سیاسی اوزبیک ها، انبوهی از مقالات در سطح بالای ادبی به زبان اوزبیک راهی مطبوعات کشور گردیدند. به جرات میتوان گفت که استاد شرعی جوزجانی در توسعه فرهنگی زبان و ادبیات اوزبیک پیشگام ترین شخصیت فرهنگی است که زنجیر های ستم برای انقیاد این زبان را از هم گسست. اگر دقت شود این کار کمی نیست، بلکه یکی از کارنامه های تاریخی برای به میدان آوردن مجدد زبان و ادبیات اوزبیک، شمرده میشود. فیلسوفان زیادی در مورد اهمیت زبان سخن گفته اند. از جمله مارتین هایدگر فیلسوف قرن بیستم آلمان میگوید که: «زبان خانه هستی است» و «در زبان زنده گی میکند».

از اینجا درک میکنیم که رشد و توسعه زبان اوزبیک در آن زمان که دردو سوی خط - این طرف و آن طرف آمو - مورد تهاجم فرهنگی و یا نادیده انگاری قرار گرفته بود، احیا کردن آن با ادبیات معاصر از چه جایگاه والایی برخوردار می باشد که جناب استاد شرعی در این عرصه پیشتاز و پیشگام بوده است.

ابن را هم باید بگویم که پروفیسور شرعی جوزجانی بر زبان و ادبیات فارسی تسلط کامل دارد و بسا مقاله های پژوهشی، سیاسی و علمی خود را به زبان فارسی نوشته و می نویسد. استاد شرعی جوزجانی، بنا بر سیاست های آن زمان، زندانی گردید، اما زندان هم نتوانست اراده و تعهدش را درهم شکند، به رغم هفت سال سلول مطلق انفرادی (کوته قلفی) محروم از آفتاب و هوای آزاد، بدون مرکز گرمی و بخاری؛ به تفکرات خود ادامه داد.

هفت سال بعد وقتی در یک اتاق کلان زندان پل چرخ قرار گرفتیم، من در زندان پی بردم که ایشان از چه مقام علمی برخوردار است. به جرأت این را میتوانم بگویم که در میان رهبری هردو جناح حزب (خلق و پرچم) شخصیت دانا، آگاه، دانشمند، زبان شناس، پژوهشگر، منتقد ادبی، با آگاهی گسترده تاریخی، مانند پروفیسور شرعی جوزجانی وجود نداشته و ندارد. همانگونه که در آغاز گفتم که او یک شخصیت چند بعدی و یک عالم متبحر است که میتوان او را یکی از پیشتاز ترین دانشمندان عصرش در کشور دانست و از نقش او در توسعه فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی و اوزبیک نمیتوان انکار کرد. اینکه پس از رهایی از زندان برای ایشان سمتی را قایل شدند، ناشی از همان دانش حقوقی وی بود، نه کدام همسویی ویا دلجویی از ایشان. من خاطرات زیادی در جریان مبارزه مشترک از استاد شرعی دارم، که اگر بنویسم خودش یک کتاب قطور میشود، اما فقط دو خاطره را در اینجا می آورم و به آن بسنده میکنم:

خاطره اول :

در سال ۱۳۵۱ خورشیدی که من متعلم صنف ۱۱ مکتب و یکی از کادر های جوان حزب دموکراتیک خلق افغانستان بودم به دعوت شادروان استاد عبدالکریم میثاق (وزیر مالی و شاروال کابل) به خانه استاد شرعی در خیرخانه رفتیم. به یادم است که خانه اش هنوز نیم کاره بود، در سالون شان چند نفر اعضای حزب هم بودند که در مظاهرات آن وقت، همدیگر را میشناختیم. من اولین بار بود که استاد شرعی را از نزدیک می دیدم. موضوع این بود که باید «ترانه خلق» به شکل کورس با صدای آهنگین ثبت و در مظاهرات از آن استفاده شود. ابتدا استاد شرعی و استاد میثاق روی مصرع های این ترانه بحث کردند. این ترانه از بسکه تکرار شده بود، همه ما آنرا در حافظه داشتیم. در اینجا جناب استاد شرعی به استاد میثاق گفت که باید مصرع های این ترانه پوشش نو وجدید به خود بگیرد و برخی از مصرع هارا خودش تغییر داد، و طبعاً سوالی برای استاد میثاق باقی نماند. من با وجودی که جوان بودم، از همان وقت به این درک رسیدم که آگاهی استاد شرعی در زمینه های شعر و ادبیات بسیار بالا است. خلاصه با آن تغییراتی که استاد شرعی در ترانه آورده بود، ما به شکل کورس با پیشتازی یکی از اعضای حزب (نامش را فراموش کرده ام) که صدای بی نهایت زیبا و آهنگین داشت، این ترانه جمعی را اجرا کردیم. این را باید بگویم که ترانه خلق در آن

زمان همچون سرود ملی خلقی ها بود و روح حماسی مبارزه را در مظاهرات خیابانی به حد کمال تشجیع میکرد.

خاطره دوم:

در زندان روزی با استاد شرعی قدم میزدیم، در مورد آتیلا سردار هون ها از ایشان پرسیدم، ایشان با همان تبخّر تاریخی که داشت تقریباً یکساعت تمام که اتاق عمومی زندان پلچرخ را دور میزدیم، در مورد تاریخچه، خواستگاه، آغاز زندگی، بعد یورش و اقتدار این سردار جنگی هون ها سخن گفت و اشاره کرد که: از لحاظ تباری آتیلا و هون ها تورک تبار بودند. من این بخش تباری اش را قبول نداشتم. گرچه استاد استدلال های متقن و محکم آورد، اما به دلیل عدم آگاهی خودم، مرغ من یک لنگ داشت. بعد که بیرون شدم و در مورد آتیلا مطالعات لازم را کردم، باردیگر به عمق دانش و آگاهی تاریخی استاد شرعی پی بردم.

در خاتمه سلامتی و طول عمر برای پروفیسور استاد شرعی جوزجانی آرزو میکنم.

حسین ورسی، سابق رئیس نساجی بگرامی

و رئیس ارشاد و فرهنگ جبهه صلح افغانستان

Рахим Иброҳим,
ёзувчи, шоир ва атоқли тадқиқотчи олим

استاد رحيم ابراهيم

۹۰ سال قدم پيمایی، ۷۰ سال قلم فرسایی

به مناسبت نودمین سال تولد استادم اکادمیسین دکتور سید عبدالحکیم شرعی
جوزجانی

مدخل

فروغ فرخزاد (وفات ۱۳۴۳) اندکی قبل از مرگش در مصاحبه‌یی گفته بود که آدمان دوگونه حیات دارند:

یکی، حیات مادی: از پدر و مادری، در زمانه‌یی، در شهری تولد می شود. برایش اسمی می گذارند، مذهبی تلقین می کنند، به جغرافیایی وابسته اش می نمایند. به تعبیر دیگر، دایره تولد تا مرگ را طی می کند. در ختم منزل، چیزی از او باقی نمی ماند.

دوم، حیات معنوی: درین دایره حیات، انسان افزون بر طی کردن دایره مادی حیات، در دایره وسیعی، اثر می گذارد و حضور و نقش خویش را در ابعاد زمانه اش می نمایند و ثبت میکند. این حیات مهم و برازنده است. آنچه اثرگذاری انسانی را با خود خواهد داشت؛ این دایره حیات است. (نقل مضمون)

منظور ما ازین نقل قول به مضمون، بررسی ابعاد زنده گانی اکادمیسین دکتور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی است در ابعاد مادی و معنوی.

اول: در بُعد مادی:

زادگاه و خاستگاه:

اکادمیسین سیدعبدالحکیم شرعی جوزجانی پسر مرحوم سید معصوم مخدوم اعظمی، به تاریخ ۱۵ حوت سال ۱۳۱۳ (مارچ سال ۱۹۳۴) در شهر سرپل مرکز قدیمی جوزجان تولد یافت. مادرش بی بی حبیبه دختر دانشمند، خطاط و برخوردار از قریحه شعری، قاضی محکمه سرپل شادروان قاضی محمد اسماعیل بود. هم او بود که نگاهش را با حرف و کتاب آشنا ساخت و الفبای زندگانی را برایش آموخت. خاستگاه اجتماعی خانواده پدری او، بر اصل سیادت استوار است.

مسیر زنده گانی در چند شهر:

شهرسرپل، به صفت شهری که در آن تولد شد در ماه حوت سال ۱۳۱۳ (مارچ سال ۱۹۳۴) در شهر سرپل مرکز قدیمی جوزجان، کابل، به صفت شهری که تعلیم و تحصیل را در آن ادامه داد. اوج و حضيض حیات سیاسی خود را در آن تجربه کرد. ظهور مطبوعاتی او هم در همین شهر بود. هم درین شهر، با افغانستان خدا حافظی کرد.

تاشکینت/ اوزبیکستان، به صفت شهری که پناگاه، مادی و معنوی او بود (۱۹۹۲م). حیاتش در هر دو بُعد (مادی و معنوی) در آنجا ادامه یافت و از نگاه معنوی به اوجش رسید. فراغت از مقطع دکتورا (phd) در سال ۱۹۹۷ و فراغت از مقطع دوکتورای علوم در سال ۲۰۰۵، پروفیسوری در سال ۲۰۰۷ م و اکادمیسین در سال ۲۰۱۷.

ستوکلهلم/ سویدن، به صفت شهری که «از بد حادثه» آنجا پناه برد و به حیث مهاجر و با حیثیت پناهنده، زنده گانی اختیار کرد. (سال ۲۰۰۸).

همسری مهربان و پدری پرعطوفت:

شرعی جوزجانی، با خانم حمیده دختر مرحوم سید محمد در سال ۱۳۲۳ ازدواج نمود. باید گفت، زمانی که شرعی جوزجانی از سال ۱۹۷۹ تا سال ۱۹۸۶- برای هفت سال و چند ماه در زندان بود، حمیده خانم، از خانواده اش، به بهترین وجهی مواظبت کرد و نگذاشت که فرزندانش نبود پدر را به جان احساس کنند. افزون بر آن، مدیری با تدبیر در اداره خانواده و یاور شرعی در آفرینش آثار با مساعد ساختن زمینه کار.

ثمره ازدواج شرعی و حمیده خانم شرعی، سه پسر و یک دختر است.

پسر بزرگش همایون جوزجانی است که در سال ۱۹۶۰ در کابل متولد شد و بعد فراغت از فاکولته حقوق در لوی سارنوالی افغانستان سارنوال نظارت بر استیناف مرکزی بود و فعلاً با فامیل

خود در هالند بسر میبرد.

پسر دوم بابر جوزجانی در سال ۱۹۶۵ در کابل به دنیا آمد و چهار سال در رشته نظامی در مسکو تحصیل کرد و اکنون با فامیل خود درسویدن زنده گانی دارد.

پسر سوم آی بیگ جوزجانی است که در سال ۱۳۷۰ در سرپل متولد شده و ۴ سال زبان روسی را در بیلاروس فراگرفته، در ساحة موسیقی از استعداد سرشاری برخوردار است و در ستاکهولم مرکز سویدن حیات بسر میبرد.

یگانه دختر این زوج پروین جوزجانی نام دارد که درسرپل متولد شده. او مادر دو پسر و یک دختر است و فعلاً در سویدن زنده گانی دارد. باید گفت که خانم پروین از شمار اولین آواز خوانان به زبان اوزبیکی و عضو «گروه هنری ظفر» بود و چند آهنگ او، در آرشیف رادیو-تلویزیون ملی افغانستان موجود است. او ماستر زبان و ادبیات اوزبیکی از اونیورسیتی ملی اوزبیکستان میباشد.

ورزشکاری با پشتِ کار:

شرعی جوزجانی، از سالهای دور به اینسو، ورزش هم میکند. برای تأمین صحت خود، روزانه یک ساعت - بدون ترک- ورزش می نماید و هر هفته دوبار در حوض آبازی میکند. همین تداوم ورزش سبب شده است که در ۹۰ ساله گی هم به تدریس بیردازد و قد و قامتی راست و موزون داشته باشد. و اکثراً بی کمک عصا- با وجود داشتن عصا در دست- راه برود.

آشپزی ماهر:

بارزه دیگر شرعی جوزجانی، مهارت او در آشپزی است. شیوه تغذیه وی، استثنایی است. صبحانه اش را که عبارت از یک پارچه گوشت، شیر، پنیر توه روگ، عسل، زیتون، تخم و ده نوع ترکاری میباشد، خودش آماده می کند...

خصوصیات فیزیکی:

قدی میانه دارد. چهره اش گرد و تورکانه است. چشمانش، بین میشی و آبی است. در راه رفتن چابک قدم برمی دارد. صدایش را فکر میکنی که از سرما خورده گی اندکی گرفته شده. و مهمتر از همه معتقد به این مصرع حافظ است: «من دوست دار روی خوش و موی دلکشم».

روزی در جریان صحبتی این بیت سعدی را تلقین کرد:

«به هیچ یار مده دل به هیچ شهر و دیار

که بحر و بر زیاد است و آدمی بسیار»

بعد از تلقین این بیت-ناخودآگاه- لحظاتی سکوت کرد؛ سکوتی تلخ. چشمانش راه کشیدند. ازین حالتش، دانسته شد که قبول مفهوم بیت، برایش چندان آسان هم نبوده و نیست. دانسته شد که ریشه‌اش، در خاکِ دیگری است و می‌خواهد در آب و هوای آن خاک، نفس بکشد و ادامه بیابد.

برازنده گی های اجتماعی:

شرعی جوزجانی، شخصی خوش صحبت، شیرین کلام، بذله گوی و متواضع است. آنگونه که شایسته و بایسته محیط اکادمیک تقاضا دارد، روشی دل سوزانه، با شاگردان خویش دارد. «مهردانایی» او شامل حال همه اطرافیان- چه در محیط اکادمیک و چه بیرون از آن- است.

دل باختۀ موسیقی:

شرعی جوزجانی، در یک محیط مذهبی که موسیقی در آن حرام نبود، پرورش یافته بود. از همین سبب، در طول زنده گانی خویش با این هنر برازنده، علاقه نه گسستنی دارد و قطعات باشکوه موسیقی کلاسیک غرب از جمله آثار چایکوفسکی، موزارت، بتهوون را همیشه می شنود و آثار سیمفونیک قره یف از آذربایجان، مختار اشرفی و سرودهای میسر رزاقوا را در اوپراهای اوزبکی و غربی را دوست دارد. بنابر همین سائقه بود که نخستین گروه هنری -در چوکات دولتی- به نام «گروه هنری ظفر» ایجاد گردید. دخترش پروین جوزجانی، یکی از اعضای این گروه بود. پسر کوچکش آی بیک جوزجانی و همسر او ویدا سید در تصنیف، اجرا و کمپوز آهنگها استعداد بلندی دارند.

دوم: در بُعد معنوی، تعلیمات و تحصیلات:

اول: تعلیمات در سال ۱۳۲۳ شامل مکتب شد در سرپل. طوری که اشاره شد؛ پیش از مکتب، مادرش- مرحومه حبیبه خانم- چشم او را با حروف الفبا آشنا کرده بود. در سال ۱۳۲۹ در «مدرسه علوم شرعیه» (در «پمقان/ در بابرنامه» و پغمان فعلاً). شامل شد و در سال ۱۳۳۴ آن را تمام کرد.

دوم: تحصیلات، در سال ۱۳۳۸ از فاکولته «شرعیات» دانشگاه کابل فارغ گردید. در سال ۱۹۹۷ دکتورین خود را به رهبری اکادمیسین اکمل سعیدوف در خصوص «جایگاه شریعت در نظام حقوقی افغانستان» در اکادمی وزارت داخلۀ اوزبیکستان دفاع کرد. در سال ۲۰۰۵ با نوشتن تیزس «نقش فقه های آسیای میانه در تکامل نظام حقوقی اسلام و مذهب حنفی» به بلندترین درجه علمی «دکتور علوم» نایل آمد. این اتفاق فرخنده نیز در تاشکینت بود.

وظایف:

اول: در افغانستان:

وظایف او در افغانستان را به دو بخش می توان تقسیم کرد:

الف): تا رویداد ثور (ماه ثور ۱۳۵۷) از سال ۱۳۳۸ تا سال ۱۳۵۷ او در بخشهای زیرین کار کرد و به حیث عضو نشرات، مدیر تدقیق روزنامه انیس، مدیر راپورتاژها و مدیر پروگرام های رادیو کابل، مدیر تدقیق و مدیر مسؤول روز جمعه روزنامه اصلاح، مدیر ریسرچ ریاست فولکلور و عضو علمی آریانا دایرةالمعارف ایفای وظیفه نموده است.

ب): بعد از رویداد ثور (سال ۱۳۵۷ هـ.ش. ۱۹۷۸ م) به حیث وزیر عدلیه و لوی سارنوال و سرپرست شورای عالی ستره محکمه انتخاب شد. بیشتر از یک سال، تا زمان زندانی شدنش در ۶ جدی سال ۱۳۵۸ درین سمت بود. بعد از آزاد شدن از زندان بر اساس برنامه مصالحه ملی در سال ۱۳۶۵ به صفت سرپرست ستره محکمه و معاون اول قاضی القضاة، رئیس هیأت کامل قضایای جزایی ایفای وظیفه نمود.

دوم: در اوزبیکستان:

استاد از سال ۱۹۹۴ در انستیتوت دولتی حقوق تاشکینت، به صفت عضو دپارتمنت حقوق بین الدول و اسلام به تدریس اشتغال داشت و در سال ۲۰۰۰ در دانشگاه اسلامی نو تأسیس تاشکینت، دپارتمنت حقوق اسلام را اساسگذاری کرد از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۸ در دانشگاه اسلامی تاشکینت در چوکات شورای وزیران اوزبیکستان به صفت مدیر دپارتمنت مذکور به تدریس حقوق اسلام (فقه و اصول فقه و تبعات آن) بر اساس اسلام شناسی نوین برای محصلان دوره بکلوریا و ماستری پرداخت و در بخش اسپرانتوری محققان جوان را رهبری کرد. او رساله «برهان الدین مرغینانی و پیروان مکتب او» را تألیف و به صفت نخستین اثر مطبوع دانشگاه به نشر رسانید. همچنان نخستین کتاب ممد درسی حقوق اسلام را که در زمان شوروی نشر آن ممکن نبود، تألیف کرد که از طرف دانشگاه به تیراژ ۲۰۰۰ به نشر رسید. (از ۲۰۰۸ - ۲۰۲۰ . .)

فعال در میدیا:

شرعی جوجانی، یکی از فعالان و پیش کسوتان در عرصه میدیاست. ظهور مطبوعاتی او به سال ۱۳۳۱ بر می گردد. درین سال اولین اثر او به نام «مشاهیر و سخنوران سرپل» در روزنامه «بیدار» مزار شریف (سال ۱۳۳۱) طور مسلسل به چاپ رسید. درین عرصه، فعالیت های او در سه زمینه بوده است:

مطبوعات (رسانه های چاپی) درین زمینه، تعداد زیادی از نوشته های او - هم در افغانستان و هم در اوزبیکستان - در نشریه های مختلف - روزنامه، هفته نامه، ماهنامه و فصل نامه - و دایره المعارف، به نشر رسیده است. نوشته های منتشره او در افغانستان اکثر به زبان دری بوده است و در اوزبیکستان به زبان اوزبیکی.

رادیو - تلویزیون:

شرعی جوزجانی درین دو رسانه نیز، حضوری فعال داشته و دارد. در شماری از برنامه های اختصاصی در پیوند به حقوق و سیاست، فرهنگ و تمدن تورکان و نیز مسائل مهم اجتماعی - سیاسی مصاحبه های مؤثر و دقیق داشته است. هر چند فعالیت های او درین دو رسانه، بیشتر در اوزبیکستان بوده است و اما انعکاس آنها در سطح جهانی. غیر از کتب، روی هم رفته بیش از یک صد مقاله او در مطبوعات اوزبیکستان نشر شده است.

صفحات مجازی:

شرعی جوزجانی، کسی ست که بی وقفه در صفحات مجازی نوشته ها و گفته های او، در میدیا، از اعتبار مخصوصاً، فیسبوک و سایتها حضور دارد. نوشته های او درین میدیا، افزون بر مسایل ذکر شده در بخش دوم، خاطرات را نیز در برمیگیرد. و وجهه خاصی برخوردار است و در شماری از مسائل، سخن آخر را او گفته است و می گوید.

تلاش برای حضور فرهنگی:

شرعی جوزجانی، از همان اوان نوجوانی و جوانی، شوری برای حضور فرهنگی و تثبیت هویت فرهنگی خویش داشت. از همین سبب، با استفاده از فرصتهای میسر شده؛ برای ابراز این حضور و تثبیت این هویت کوشش میکرد. درین راستا، کوشش های او چند وجه داشتند:

(۱) ایجاد آثار به زبان مادری:

(۲) او، به زبان مادری اش، در سال ۱۳۴۳ دو قطعه شعر خود را در جریده خلق (ارگان نشراتی حزب دموکراتیک خلق افغانستان) به نشر سپرد. گرچه قبل از اثر او هم شعرهایی به زبان اوزبیکی نشر شده بودند. (تاجایی که من خوانده ام) «مناجات» نادم قیصاری در سال ۱۳۳۰، ملمع «دلاک لر» اثر طنزی مرحوم خدای نظر عابر در سال ۱۳۳۶ در میمنه). اما اثر او، اولین اشعاری بود که در مطبوعات مرکز به مقیاس ملی به نشر میرسید.

۲ - ترجمه از آثار اوزبیکی به زبان دری: درین بخش، شرعی آن آثاری را از نویسندگان

اوزبیکستان ترجمه و نشر نمود که به نحوی از انحاء، با تاریخ اوزبیکان افغانستان گره خورده بودند. ترجمهٔ اثاری چون رمان «نوایی» اثر م. ت. آی بیک نویسندهٔ بزرگ اوزبیک (نشر مجلهٔ ژوندون سالهای ۱۳۵۳ و ۱۳۵۴) و کتاب «امیر خسرو دهلوی» اثر شاه اسلام شاه محمودوف و باسط موسایف در مجلهٔ «عرفان» سالهای ۱۳۵۲، ۵۳، ۱۳۵۵ و بولتن سفارت هند در کابل، ترجمهٔ «داستان دو دل» اثر شرف رشیدوف نشر مجلهٔ ژوندون سال ۱۳۵۶ و ترجمهٔ مقالات متعدد دکتورعارف عثمانوف افغانستان شناس اوزبیکستان به زبانهای فارسی و پشتودر موضوعات مربوط به ادبیات پشتو.

۳ ایراد خطابه‌ها به زبان مادری: جوزجانی از دوران تحصیل روی منبرهای مساجد و بعضاً در تکیه‌خانه‌ها با دوست خود اسماعیل مبلغ مشق سخنرانی میکرد. در مکاتب شمال کشور، گپ زدن به زبان مادری (مخصوصاً) نوعی جرم پنداشته می‌شد. گفته می‌شد که معلمانی هم وجود داشتند که زبان شاگردانی را که به زبان اوزبیکی گپ می‌زدند، تاب میدادند و با اهانت می‌گفتند: «به زبان مسلمانی گپ بز!» شرعی در همان حال و هوا در سال ۱۳۵۸ به صفت وزیرعدلیه در حضور جمعیت بزرگی از مردم در پارک میمنه، بیانیی به زبان اوزبیکی ایراد کرد. کسانیکه در آن اجتماع حضور داشتند (به شمول من) از اینکه یک وزیر دولت به زبان مادری ما بیانیه میدهد، هیجان زده شده بودند. این بیانیه، جملهٔ تعصب آمیز و اهانت‌بار «به زبان مسلمانی گپ بز!» را از گسترهٔ عاطفی اوزبیکان دور افکند. بعدها، این جملهٔ منحوس تکرار نشد و متعلمان به جرم گپ زدن به زبان مادری، مجازات نشدند. جریان ایراد خطابه به زبان مادری‌اش تا کنون ادامه دارد.

ابتکارات:

شرعی جوزجانی، فطرتاً شخصی مبتکر است. همیشه کوشش میکند به چیزهای نو دسترسی پیدا کند و آنرا همگانی سازد. بنابر همین روحیه، در جریان حیات معنوی خود، ابتکاراتی نیز داشته که اثرات آنها خیلی گستره و پایدار بوده‌اند. این نوع فعالیت‌های اثرگذار را هم در افغانستان داشته، هم در اوزبیکستان. این جریان را در دو بخش بررسی می‌کنیم:

الف) در افغانستان:

به اساس طرح و تشبث او، بر مبنای «مرام‌نامهٔ حزب دموکراتیک افغانستان» در سال ۱۹۷۸ «فرمان شماره چهارم دولت جمهوری دموکراتیک افغانستان» صادر شد و مواد آن قبول و تطبیق گردید. طبق فرمان حقوق مدنی از جمله حق تعلیم و نشرات به زبان مادری برای تمام

ملیتهای مختلف ساکن کشور داده شد. بر مبنای آن:

- ✓ جریده «یولدوز» به زبان اوزبیک و جریده «گوارش» به زبان تورکمنی تأسیس شدند. موصوف از نشرات آنها نظارت میکرد.
- ✓ دیپارتمنت های زبان اوزبیک و تورکمنی در بدنه وزارت تعلیم و تربیه و اکادمی علوم افغانستان اساسگذاری شدند.
- ✓ نخستین کتاب درسی به زبان اوزبیک تألیف و به شکل مصور و رنگه به چاپ رسید و برای اولین بار در تاریخ افغانستان تدریس به زبان اوزبیک آغاز شد.
- ✓ کتاب درسی موسیقی اوزبیک توسط قیوم عزیزی تألیف و با سرودها و کمپوز آنها توسط شفیع عظیمی و نوتیشن آهنگها توسط ببرک وسا به نشر رسید و با کسیت های ثبت شده آهنگها به مکاتب فرستاده شد.
- ✓ همینگونه در چوکات رادیو- تلویزیون گروه هنری «ظفر» از خواننده گان و نوازنده گان اوزبیک تشکیل گردید.

ب) در اوزبیکستان:

در سال ۱۹۹۹ با تأسیس دانشگاه اسلامی تاشکینت در اوزبیکستان نظر به وظیفه سپرده شده برای جوزجانی، دیپارتمنت «حقوق اسلام» را تشکیل نموده، نصاب تحصیلی آن را تهیه نمود. همچنان کتاب درسی این رشته را تحت عنوان «حقوقشناسی اسلام، مذهب حنفی و فقه های آسیای میانه» - اولین اثر نوشته شده درین زمینه - در آسیای میانه - را تألیف و به تیراژ ۲۰۰۰ جلد، منتشر کرد. این کتاب درسی، از طرف وزارت تحصیلات عالی و متوسط مخصوص جمهوری اوزبیکستان برای محصلان مؤسسات تحصیلات عالی به صفت مواد ممد درسی مورد تأیید قرار گرفت. همینگونه این کتاب در سال ۲۰۰۷ در مسابقه ای که در سراسر کشور از طرف وزارت تحصیلات عالی و متوسط مخصوص اوزبیکستان برگزار شده بود، به دریافت جایزه سوم موفق گردید.^{۱۲}

در سویدن: «انجمن کلتوری بابر» که قبلا در شهر ستاکهولم تأسیس شده بود به ریاست استاد تقویه شد و تعداد اعضای آن افزایش یافت و سایت انجمن با نشر مقالات علمی و ادبی زیادی متکی بر مدارک و اسناد در خصوص تاریخ و مدنیت تورکان افغانستان به یک منبع مهم معلومات ارتقا کرد.

^{۱۲} این کتاب را دانشمند جوان دکتور عبدالناصر حکیمی به زبان تورکی استانبولی ترجمه کرده و در سال ۲۰۲۲ در مطبعه

Palet تورکیه نشر شده و تا کنون (حمل ۱۴۰۲) سه بار به چاپ رسیده است.

افتخارات:

الف) در افغانستان:

جوزجانی در جریان خدمت مفتخر به دریافت نشان درفش سرخ، نشان افتخار، مدال هفتادمین سال استقلال افغانستان شده است. در سال ۱۹۹۹ جایزهٔ علیشیر نوایی از طرف انجمن نویسندگان در مورد شعر و ادبیات اوزبیک افغانستان، به او داده شد.

ب) در اوزبیکستان:

شرعی جوزجانی در سال ۲۰۰۵ به خاطر خدمات علمی و ادبی اش به اساس فرمان رئیس جمهور اوزبیکستان با نشان عالی دولتی «دوستی» تقدیر شد.

شرعی جوزجانی در سال ۱۹۶۵ به حزب دموکراتیک خلق افغانستان (حزبی که اندیشه‌های چپی داشت) پیوست. بعد از انشعاب حزب به شاخه‌های «خلق» و «پرچم» او با شهر الله شهیر و دستگیر پنجشیری به جناح پرچم به رهبری ببرک کارمل رفت. هر سه تن پس از سه سال در نتیجهٔ بروز عدم اعتماد متقابل رابطهٔ خود را با این جناح قطع کردند و به جناح خلق به رهبری تره‌کی پیوستند. به خاطر رسیدن به اهداف آن حزب، مبارزه کرد. از عضویت کمیتهٔ مرکزی تا بلندترین مقام آن (عضویت بیروی سیاسی) ارتقا نمود. وقتی که حزب دموکراتیک خلق افغانستان در سال ۱۳۵۷ با یک قیام نظامی، قدرت دولت را در دست گرفت، او به حیث وزیر عدلیه، لوی سارنوال و سرپرست ستره محکمه تعیین شد. زمانی که در ۶ جدی ۱۳۵۸ ببرک کارمل به کمک قشون سرخ شوروی، به قدرت رسید، با سایر رهبران حزبی و دولتی جناح خلق به زندان افتاد و پس از پنج سال از طرف محکمهٔ اختصاصی انقلابی که به رهبری مشاورین شوروی کار میکرد، با ۱۲ تن دیگر از وزرا به اعدام محکوم شد و با مرگ غیر مترقبهٔ بریژنف حامی رژیم نو این حکم به تعویق افتاد و چند ماه بعد به حبس دوام تبدیل گردید و در سال ۱۹۸۶ بر اساس سیاست مصالحهٔ ملی دکتور نجیب الله از حبس آزاد شد و مدتی به صفت سرپرست ستره محکمه و بعداً به صفت معاون اول دادگاه عالی تعیین گردید و پس از تسلط مجاهدان بر کابل در سال ۱۹۹۲ به اوزبیکستان رفت.

در جذر و مد سیاسی حیات:

شرعی جوزجانی، در سال ۱۹۷۴ نسبت فعالیت‌های سیاسی اش به اساس هدایت سردار محمد داود از وظیفه سبکدوش گردید. در سال ۱۹۶۲ به صفت یکی از اعضای مؤسس حزب دموکراتیک خلق افغانستان، معاون رئیس نخستین کنگره انتخاب شد. بعداً به عضویت

کمیتہ مرکزی و در سال ۱۳۵۸ به عضویت بیروی سیاسی حزب انتخاب گردید. جوزجانی در سال ۱۹۷۹ بعد از هجوم قشون سرخ اتحاد شوروی، بعد از سقوط دولت بر اساس هدایت دولت دست نشانده توسط شوروی ها با جمعی از وزرا و کادرهای بلند مرتبه حزبی و دولتی محبوس شده، توسط افسران شوروی به زندان پلچرخی انتقال داده شدند. بدون هیچگونه دلیل و سند، خلاف قوانین نافذ کشور و خلاف نورمهای قبول شده بین المللی با ۱۳ تن از وزرا، نسبت مخالفت با هجوم اردوی شوروی تحت نظارت مشاورین شوروی محکوم به اعدام گردید. لیکن این حکم نسبت بعضی عوامل تطبیق نگردید و به علت تغییر سیاست شوروی، جزای اعدام به بیست سال حبس دوام مبدل شد. او و وزرای دیگر بعد از سپری نمودن هفت سال و سه ماه حبس در زندان پلچرخی تحت نظارت مستقیم افسران شوروی، بر اساس سیاست مشی مصالحه ملی از زندان آزاد گردیدند.

آزمون بزرگ حقوقی:

در سال ۱۳۴۳ ناقلین اسحاق زی در سرپل، هفت تن از دهقانان اوزبیک را بعد از کشتن بالای زمین های شان، اجساد نیم جان شانرا به خرمن های آتش افکندند. عبدالحکیم شرعی جوزجانی که به تازگی ها از فاکولت شرعیات دانشگاه کابل فارغ شده بود، بکمک ورثه این شهیدان راه حق شتافت و به یاری آقای غلام نبی خاطر ماجرای خونین آنها را با عکسهای ۶ نفر مقتول در جریده «پیام امروز» نشر کرد که به مقیاس جهانی انعکاس داشت و به آنها مشوره داد تا دعوای خود را توسط یک وکیل دعوای قانونی تعقیب نمایند.

سالهای طولانی مهاجرت:

شرعی بعد از اینکه از زندان آزاد شد در سال ۱۹۹۲ به دعوت اتحادیه نویسندگان اوزبیکستان به مناسبت سالگرد شاعر عارف اوزبیک بابا رحیم مشرب به تاشکینت رفت و در آنجا سالهای سال اقامت کرد و مصروف کارهای علمی و فرهنگی گردید بالاخره بعد از ۱۶ سال اقامت در سال ۲۰۰۸ به حیث پناهنده سیاسی در سویدن قبول شد. اعضای خانواده قبلاً به اروپا رفته بودند. او فعلاً با فامیل خود در شهر ستاکهولم مرکز سویدن حیات بسر میبرد.

آثار:

شرعی جوزجانی با زبان های عربی، دری، تورکی و پشتو، با همروزگاراناش - از هر طیفی که باشند- در افهام و تفهیم است و با این وسیله ها، رابطه عاطفی با دیگران برقرار کرده می تواند، آن

هم به بهترین صورت ممکن.

اما، ارتباط فکری و عاطفی او با شماری از همروزگاراناش و آینده‌گانی که با افکار و آثار او، حوزه عاطفی و فکری مشترکی خواهند داشت، به زبان‌های اوزبیکي- به صفت زبان مادری و زبان تحصیلی در مدارج بالا- همچنان زبان دری یا فارسی- به صفت زبان تعلیمی و تحصیلی- خواهد بود.

به بیانی ساده تر، شرعی جوزجانی، به زبانهای اوزبیکي، عربی، دری، تورکی و پشتو صحبت کرده میتواند و به زبانهای اوزبیکي و دری یا فارسی، اثر می آفریند.

گستره آثار شرعی جوزجانی، خیلی وسیع است. از فولکلور شروع می شود، در شعر و داستان- با ترجمه ها- می بالد و از سیاست چاشنی می گیرد و به فقه تکیه می کند.

آثار موصوف در بخش های فولکلور، شعر - حقوق و سیاست- در افغانستان نسج می یابند و شکل میگیرند به پختگی می رسند و در بخش سیاست و فقه، شهر تاشکینت، زمینه رشد و باروری را فراهم می کند. هم درین شهر، بیشتر از ۱۲۰ مقاله علمی و ادبی و نیز اشعارش در مطبوعات اوزبیکستان نشر می شوند. در یک تقسیم بندی کلی می توان آثار او را در سه بخش تقسیم کرد: تخلیق (شعر و قطعات ادبی) تحقیق (در ساحة تاریخ، ادبیات، فقه و سیاست) ترجمه (از زبانهای اوزبیکي و عربی به زبان دری و از زبان عربی به زبان اوزبیکي):

اول: تحقیق:

شرعی جوزجانی، درین ساحة به دو زبان دری و اوزبیکي آثار تحقیقی ماندگاری دارد که به این شرح اند:

الف) در زبان دری:

- ۱- کتاب «دانشمند پیشاهنگ ابوریحان بیرونی» کابل، مطبعة دولتی، سال ۱۳۵۷.
- ۲- رساله «معلم ثانی ابونصر فارابی»، مجله ژوندون، شماره های سال ۱۳۵۲.
- ۳- رساله «طیب فیلسوف - ابوعلی ابن سینا»، مجله ژوندون، شماره های سال ۱۳۵۲.
- ۴- «نگاهی به فولکلور اوزبیک و ترکمن»، مجله فولکلور، شماره های ۱، ۲، ۳.
- ۵- کتاب «مشاهیر و سخنوران سرپل»، مزارشریف، روزنامه بیدار، سال ۱۳۳۱ مسلسل نشر شده است.
- ۶- کتاب «نقش شاعران و شاهان ترک در تکامل زبان و شعر فارسی»، سایت های الکترونیکی.

ب) در زبان اوزبیکي:

- ۱- «تصوف و انسان»، به الفبای کريل، تاشکينت، نشرات عدالت، سال ۲۰۰۱. نشر دوم به الفبای عربی با تکمله، کابل، انتشارات سعيد، سال ۲۰۱۲. نشر سوم با ترجمه تورکي، نشریات «palet» سال ۲۰۲۲، تورکيه، نشر چهارم با ترجمه دري در سال، در شهر مزارشريف، ۱۴۰۴.
- ۲- «حقوق اسلام، مذهب حنفی و فقيهان تورکستان»، نشر اول با الفبای کريل، نشرات دانشگاه اسلامي، تاشکينت، سال ۲۰۰۲. نشر دوم به الفبای عربی با تجديد نظر و تکميل فصول، کابل، انتشارات سعيد، سال ۲۰۱۵. نشر سوم با ترجمه تورکي، نشریات «palet» سال ۲۰۲۲، تورکيه، نشر چهارم با ترجمه دري سال ۱۴۰۴، مزارشريف.
- ۳- «مرغينانی و پيروان او»، نشرات دانشگاه اسلامي تاشکينت، سال ۲۰۰۰.
- ۴- «ابوزيد دبوسی فقيه بزرگ بخارا»، نشرات دانشگاه اسلامي تاشکينت، سال ۲۰۰۸.
- ۵- «شرق و حقوق انسان»، (همراه با اکادميسين اکمل سعيدوف)، تاشکينت، نشرات عدالت، سال ۱۹۹۸.
- ۶- «سيويليزتسيه (تمدن) شرق: انسان و حقوق»، (گذشته و زمان معاصر)، (همراه با اکادميسين اکمل سعيدف)، تاشکينت، نشرات تفکر اجتماعي، سال ۲۰۰۵.
- ۷- «برهان الدين مرغينانی: زنده گی و آثار علمي او»، (همراه با دکتور نگاره يوسوفوا)، تاشکينت، نشرات اکادمي ساختار دولت و جامعه در جنب رياست جمهوري اوزبيکستان، سال ۲۰۰۷.
- ۸- «امام بخاری و ماجراهای زمان»، آماده چاپ.
- ۹- دانشمند انسيکلوپيديست استاد هاشم شايق افندی. سايتها و فسبوک.^{۱۳}
- ۱۰- «انستيتوت محتسب (امبودسمن) در حقوق اسلام»، مجموعه مقالات «امبودسمنهای جهان»، (به زبانهای روسی و اوزبیکي، تاشکينت، سال ۲۰۰۷).

دوم: ترجمه:

بخش ترجمه، يکی ديگر از ساحات فعال حيات ادبي شرعی جوزجانی است. او، چندین اثر را از زبان اوزبیکي به دري و از زبان عربی به اوزبیکي و دري ترجمه کرده است که هر یک آن، به ذات خود، اثری برتر و گزيده تر بوده اند.

این اثر را رحيم ابراهيم به زبان دري ترجمه کرده است. اميدواريم که روزی به چاپ برسد. شرعی جوزجانی^{۱۳}

الف) ترجمه ها از زبان عربی به زبان دری:

- ۱- «مرا بیاد آر»، رومان ۴۰۰ صفحه ای یوسف السباعی نویسنده مشهور عرب، پاورقی روزمانه اصلاح، سال ۱۹۷۳.
- ۲- «دوازه زن»، مجموعه داستانها، اثر یوسف السباعی، مجله ژوندون، شماره های سال ۱۹۷۳.
- ۳- «نیایش شباويز»، اثر دکتور طه حسین نویسنده بزرگ و ادیب وارسته عرب، مجله ژوندون، شماره های سال ۱۳۵۲.
- ۴- ترجمه ثلث آثار مصطفی لطفی منفلوطی نویسنده نامدار مصر، (داستانها و مقالات از کتابهای «النظرات» و «العبرات»)، مجله ژوندون و روزنامه ها.
- ۵- «مشهور ترین داستانهای عشقی تاریخی»، اثر سلامه موسی، مجله پشتون ژغ.
- ۶- کتاب «صیهونیزم چیست؟»، پاورقی روزنامه اصلاح.

ب) از زبان اوزبیکي به زبان دری:

- ۱- رومان «نوايي»، اثر م. ت. آی بیک، مجله ژوندون، شماره های سالهای ۱۳۵۳ - ۱۳۵۴.
- ۲- «داستان دو دل»، اثر شرف رشیدوف، مجله ژوندون، شماره های سال ۱۳۵۶.
- ۳- «امیر خسرو دهلوی»، اثر شاه اسلام شاه محمدوف و باسط موسایف، مجله عرفان، شماره های سال ۱۳۵۲، ۱۳۵۳ و ۱۳۵۵ و همینگونه بولتن سفارت هندوستان.

ج) از زبان های عربی و فارسی به زبان اوزبیکي:

- ۱- «آنچه با چشمان قلبم دیده ام»، رساله شیخ نجم الدین کبرا، هفته نامه «ملی تیکله نیش» اوزبیکستان و کتاب «تصوف و انسان».
- ۲- «شرح رباعیات» عبیدالله خان عبیدی، اثر مخدوم اعظم، به زبان فارسی، مطبوعات اوزبیکستان و کتاب مذکور.

سوم: آثار تخلیقي:

الف) به زبان اوزبیکي:

۱. «یشه سین پرتیه» (زنده باد حزب!) مجموعه اشعار سیاسی و اجتماعی، با ترجمه دری (نخستین مجموعه اشعار سیاسی به زبان اوزبیکي در تاریخ کشور)، کابل، مطبعة دولتی، سال ۱۹۷۸.
۲. «آمو دریا»، مجموعه اشعار به زبان های دری و اوزبیکي، کابل، مطبعة دولتی، سال ۱۳۶۹.
۳. «یوره ک سر لری»، مجموعه اشعار به زبان اوزبیکي، کابل، مطبعة مسلکی افغان، سال ۲۰۰۹.
۴. «یول بولسین توره لر» مجموعه اشعار اوزبیکي با حروف کريل، نشر انجمن نویسندگان اوزبیکستان، با تقریظ ادیب فرهیخته ابراهیم غفوروف قهرمان اوزبیکستان. تاشکینت «ادبیات». ۲۰۲۳.

حسن اختتام این نوشته با خاطره‌یی از استاد::

این نوشته را، با بیان یک خاطره - به صفت حُسن ختام- به پایان می برم و به استاد بزرگوارم اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی، آرزوی سلامتی و تندرستی میکنم.

خاطره این است که، بنا به دعوت شرعی صاحب، در سال ۲۰۱۹ سفری به تاشکینت داشتیم. ایشان مرا به نهادها و اشخاص علمی معرفی میکردند و بیشتر از آنچه هستم، تعریف و تمجید می نمودند. روزی، از اکادمی بین المللی اسلامی تاشکینت بر می گشتیم. به اعتبار از پارک نوایی به طرف دست چپ، چند مغازهٔ مرمر فروشی بود. استاد به یکی از آنها داخل شدند. یکی از فروشندگان های آنجا، دختری بود با جامهٔ سپید و موهای افشان. با دیدن او فکر کردم که وینوس از پیکرهٔ سنگی خود بیرون شده است. دختری بود ۲۰-۲۲ ساله، با چهرهٔ جذاب و زیبایی تورکانه، با لبخندی سحرآمیز، با چشمانی سیاه - سیاه. با لبخندی ملیح و آواز ابریشمین، ما را خوش آمدید گفت.

بنابر تقاضای شغلش، انواع سنگ‌ها با رنگ‌ها و کیفیت های مختلف را، معرفی میکرد. استاد به حق و ناحق، او را به سخن می آورد. او هم بدون خستگی، با همان لبخند ملیح و آواز ابریشمین، جواب می داد. باری متوجه شدم که دختر، نوعی ناراحتی دارد. چهره‌اش سرخ شده است نزدیک است که عرق کند. نمی خواهد یا نمی تواند مستقیم به چشم استاد نگاه کند. نگاهانش، بیشتر به سنگهاست تا به استاد. با گذشت هر لحظه، ناراحتی دختر بیشتر و بیشتر می شد. با آن هم به معرفی سنگها ادامه می داد. تقریباً بعد از نیم ساعت، از سنگ فروشی برآمدم. دختر با همان نزاکت ذاتی - در حالی که روی و رخسارش گل ناری شده بود، گفت: «بازهم بیایید»

بعد اینکه چند قدمی از دکان دور شدیم، از استاد پرسیدم:

استاد شما که کار ساختمانی ندارید، به مرمر فروشی چه کار داشتید؟

گفتند: من به تماشای وینوس آمده بودم. ندیدی که چقدر زیبا بود؟ با دیدن او این شعر محمد قلی سلیم تهرانی یادم آمد:

به صورت تو بتی کمتر آفریده خدا

ترا کشیده و دست از قلم کشیده خدا

گفتم: خیلی ناراحت بود.

به خنده گفتند: شاید نگاههای گرم من، او را ناراحت کرده بود.

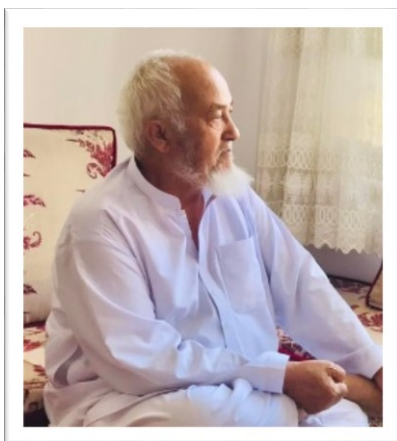
این مصرع حافظ به یادم آمد:

«در نظر بازی ما بی خبران حیرانند»

رحیم ابراهیم

مزارشریف / ۴ / ۱۷ / ۲۰۲۳

Баҳруддин Номик,
ёзувчи, таниқли шоир ва муаррих,
атоқли тадқиқотчи олим ва салоҳиятли таржимон

برهان الدین نامق

Бурхонуддин Номик

رمز آشنای معنی اکادميسين سيد عبد الحكيم شرعی جوزجانی

**МАЪНОЛАР РАМЗИНИНГ БИЛИМДОНИ
АКАДЕМИК А. ШАРЪИЙ ЖУЗЖОНИЙ**

شعر ترکی بویژه اوزبیکي که در طول تاریخ پر تلالو و درخشان خویش در کشور ما فراز و فرودهای فراوانی را دیده بود با برقراری نظام های پوسیده ملوک الطوایفی و قبیله سالاری در عزیز میهن ما در سده هجده هم میلادی و آمدن استعمار از ماورای هند و قرار گرفتن مردم ما تحت استثمار و استبداد حکام محلی، منطقه یی و بین المللی و وابستگی نظام های قبیله سالار به استعمار و سر انجام بی ارتباط ماندن تورکان افغانستان از جهان به ویژه از جوامع تورک و حاکم شدن جهل و بیسوادی و فقر و ناتوانی در میان آنان در نتیجه سیاست های هویت زدایی و اسمیله سازی ملت ها و ادغام یک قوم در قوم دیگر و تعقیب پالیسی نفی، انکار، تجاھل و سکوت از جانب نظام های متعدد فرتوت و پوشالی وقت در برابر ترکان در عزیز میهن ما افغانستان آن بالنده گی و شگوفایی گذشته خویش را از دست میدهد و دستخوش بی سر و سامانیهای زیاد میگردد، تا جایکه امروز در اثر تداوم این سیاست های ضد اسلامی و انسانی گذشته اکثریت نسل جوان ترکان افغانستان از نوشتن و خواندن و بیان ما فی الضمیر و احساس و عواطف و اندوخته علمی و هنری خویش بزبان مادری شان عاجز و ناتوان می مانند.

تا پیش از برقراری نظام دموکراتیک در سال (۱۳۵۷ هـ ش) در کشور ما فرهنگیان و دانشی مردان انگشت شمار در عرصه شعر و نثر ترکی اوزبیکی به فعالیت می پرداختند، پس از سال (۱۳۵۷ هـ ش) برای بار دیگر با ایجاد نهادهای علحیده در ارگانه‌های فرهنگی، علمی، اکادمیک کشور در ارتباط به زبان، ادبیات و فرهنگ ترکان صدای شعر اوزبیکی در پهلوی موسیقی و دیگر هنرهای زیبای ترکان مطابق خواست و نیاز زمان از زیر چتر قرون برآمده بر فضای میهن ما طنین انداز میشود.

در این راستا کارهای ارزشمند شادروان محمدکریم نزیهی جلوه، قاری شراف الدین شرف تاشکندی (داملا بیدل)، قاری شرف الدین شرف قوقندی، الحاج قاری محمد عظیم سرپلی در سالهای پارین و پروفیسور دکتور عبدالحکیم شرعی جوزجانی و ایرگش اوچقون و دیگران پس از سال (۱۳۵۷ هـ ش) فراموش ناشدنی است.

از شمار ذوات انگشت شمار گرامی که از آنان نام بردم شرعی جوزجانی جای ویژه و خاص خود را دارد. اگر بگویم شعر اوزبیکی در جریان چهار- پنج دههٔ پسین بصورت دقیق و اساسی و درست با شرعی می آغازد بخطای نخواهم رفت، یادم هست این گرامی مرد بود که برای اولین بار با نشر سروده‌های انقلابی و مردمی در جریدهٔ خلق صدای خفه شدهٔ شعر تورکی (اوزبیکی) را در میان مردم بلند کرد و شعر را صدای مردم و شعار خواست ها و نیازهای زمان قرار داد و پسانها دیگران یکی پی دیگر آهسته- آهسته از دنبال وی در این راه روان شدند و به او پیوستند و بعدها جریدهٔ یولدوز تختهٔ مشق آفریده‌های تازه از راه رسیده‌گان قرار گرفت.

آری! شرعی رمز آشنای معنیست و صاحب فضل و کمال ناکرانمند و دارای طبع روان و سالم و سخت والا و بالا، باری از این سی سال اندی پیش وقتی در سیمینار بین المللی پنجد و پنجاه و پنجمین سالروز درگذشت نوایی بزرگ که در تالار هتل آریانا برگزار شده بود صاحبان اغراض به تقلید از شرق شناسان فرنگ اتهام ترجمه و الزام تقلید بر نوایی بزرگ از ادبیات کلاسیک دری را بزبان آوردند یادم است شرعی این دانشمند فرزانه و فرهیخته و آزاده با جرأت و شجاعت و تبخّر علمی که داشت از جایش برخاسته با ارائه برهان قاطع و محکم با مقایسه گرفتن داشته‌های کلاسیکان ادبیات دری و عربی ایشان را چنان مات و مبهوت و سراسیمه گردانید که نتوانستند دیگر سخن از اتهام و الزام و تقلید نوایی از کلاسیکان ادبیات دری بزبان بیاورند. همین سان در زمان دیگر در محفل علمی که در وزارت اقوام و قبایل و سرحدات وقت در ارتباط بر تاریخ ادبیات تورکی اوزبیکی به ویژه پیدایش رسم الخط در میان ترکان برگزار شده بود با زبان شیوا، روان و سلیس و سچّه موضوع را بزبان تورکی اوزبیکی چنان به تشریح و توضیح گرفت که همه مستمعان سراپا گوش شده بودند و ناشنوده‌های خویش را از زبان شیرین وی در این ارتباط با شوق و ذوق زده‌گی زیاد می شنیدند.

همینگونه بار دیگر زمانیکه در یکی از سیمینار های بین المللی که باز هم بمناسبت سالروز وفات نوایی عزیز این ابر مرد عرصه سیاست و فرهنگ و دانش در سالهای پسین برگزار شده بود وقتی سخن از نوایی و کارنامه های ماندگار و جاودانش به میان آمد، یاد شرعی گرامی این بزرگمرد دنیای فضل و ادب به سرم زد و با تأثیر و تأسف و دریغ و درد زیاد بگویم جای ایشان را خالی یافتیم و با خود گفتم ای کاش شرعی عزیز برای همیشه در میان ما میبود و ما از فیض صحبت های وی بر میخوردیم و نسل جوان ما از داشته ها و اندوخته های علمی و ادبی وی مستفید میگرددیدند.

شرعی از مبارزان پر شور و پیشاهنگ و باورمند به جامعه فاقد از استثمار فرد از فرد است و ایام جوانی و سالهای توانایی و نیرومندی خویش را وقف مبارزه برای تحقق همین آرمان برین و عالی نمود، پس از پیروزی و برقراری نظام دموکراتیک و مردمی در جامعه ما بعداً در اثر خود خواهی و راه یافتن باورهای شوونیستی در صفوف حزب که از خصلت های قبیلوی و عشیروی و معامله گری همزمان وی بر میخواست نظام به بیراهه کشانیده شد و سر انجام شرعی برای چند وقت به زندان رفت و عذاب جانکاه و روان فرسایی آنرا به تجربه گرفت و در پایان مانند سایر یاران و دوستان و هموطنانش در اثر خراب شدن اوضاع و شرایط در کشور راه هجرت و غربت در پیش گرفت و به کشور دوست اوزبیکستان رحل اقامت انداخت و در آنجا به کارهای علمی و اکادمیک پرداخت و پسانها از آنجا هم به سویدن رفت و به عزیزان خویش پیوست.

براستی هم شرعی این دانشی مرد ارجمند غنیمت کم نظیر و بزرگ علمی زمان در جامعه ماست، حتی جامعه تورک زبان در جهان، ایکاش مراکز دینی و علمی و تحقیقی و پژوهشی ما بزرگی و ارزش وجود این گرامی دانشی مرد را میدانستند و از وجود وی استفاده علمی و دانشگاهی و اکادمیک میکردند.

گذشته از همه شرعی این فرهنگی مرد نستوه، پژوهشگر، محقق، سخنور، نویسنده و منتقد توانا است او را در معارف اسلامی و دینی دستیست رسا و سخت توانمند، وی حقوقدان کم نظیر و پیشاهنگ نیز است؛ آثار ارزشمندی که در ساحة معارف اسلامی و حقوق و تصوف نوشته است والاطر و بالاتر از همه است. احراز مقام وزارت عدلیه و دادگاه عالی در کشور و پذیرش این گرامی مرد دینی و دانشی در انستیتوت دولتی حقوق، دانشگاه اسلامی تاشکند، اکادمی بین المللی اسلامی اوزبیکستان و عضویت در بنیاد بین المللی اعلیحضرت ظهیرالدین محمد بابر و دیگر مراکز علمی و اکادمیک در جمهوری اوزبیکستان شاهد خوب این ادعاست.

شرعی با علوم و معارف اسلامی همسان دیگر بزرگان جهان اسلام دسترسی کامل دارد، در تاریخ زبان و ادبیات عرب همانند زبان و ادبیات ترکی اوزبیکی و دری صاحب تسلط و حاکمیت عام و تام میباشد و آنها را مثل زبان مادری و تاریخ ادبیات خود مان میداند و شاید هم با زبان های روسی و انگلیسی و سویدنی و امثالهم نیز آشنایی داشته باشند و من این را نمی دانم.

گفتم شرعی رمز آشنای معنیست و صاحب طبع روان و قریحه سرشار؛ یک نگاه گذرا بر سروده های وی اینرا به ما به ثبوت میگیرد. او حله شعر را چنان با روانی و ساده گی و نفاست و لطافت می بافد هر که آنرا به بر میکند و از خود می سازد فکر میکند خودش آنرا بافیده و ساخته است و با قد و اندامش مناسب یافته است.

شرعی جوزجانی شاعر عاشق و دلباخته زیبایی هاست او را گل اندامی سمن بویی، چمن رنگی و شرر خویی به تعبیر بیدل (همه دل) بصد الفت می فریبد و داغش میکند بدل از شوق وصالش صدها آرزو در دل دارد، او در سروده هایش بدنبال یافتن سایه گل است تا دمی در آنجا بیاساید و رنج غربت را فراموش کند، اما سایه گل در جایی که می جوید در حکم ساحت پشت پلنگ است بر خیال وی رنگین گلی از گلشن قباب امکان نقش بسته است و به تصور لقای یار از بهار و بهشت بی نیاز است و در خیال وی چمن هایی از گل می آفریند، نی هوس شاهی در سر دارد و نی خیال جز یار را در سر می پروراند سر او از مناعت و بزرگی طبع به فلک فرو نمی آید و این عشق پاک وی نسبت به یار است که سر فلک را به زمین خم کرده به تعظیم عشق ملکوتی وی وا میدارد، او همیشه در فکر یار است و به سودای گل روی یار بهار ها می آفریند و با آشیان گرفتن در حلقه موی معشوق ختن ها ایجاد میکند و بگفته سخنور دیگر یار وی چنان زیباست که گل بدست آن از شاخه تازه تر میماند:

ز غارت چمنش بر بهار منت هاست
که گل بدست وی از شاخه تازه تر ماند

شرعی این سخنور سخت ارجمند ما از ناز کدلی محبوبش به گله نشسته میگوید:

کوپ قیلمه مینگه ستم دیسم اینجیی سن
آرتیرمه گونگل گه غم دیسم اینجیی سن
حق سوزینی سویله گنده اچچیقلمه سن
لطفینگ نیگه بولدی کم دیسم اینجیی سن

ترجمه:

گویم که ستم بیش مکن میرنجی
افزون تو غم خویش مکن میرنجی
کز حق سخن بگویم آیی به غضب
لطف تو چرا شده است کم می رنجی

گفتیم شاعر گرامی ما شرعی غربت آشیان است، همانند بلبلان دیگر دور از وطن هر قدر به شوق چمن پرفشانی میکند و بال می کشاید شرایط و اوضاع سخت نابسامان زمان امکان پرواز به سوی وطن را برایش نمیدهد.

شرعی این سخنور سخت گرامی و آزاده هر بار با دیدن روی زیبای محبوبش طرح از بهار تازه انشاء و ایجاد میکند، وقتی چشم بر روی وی می کشاید گلشن گلشن می شگفد، او بهار آرزو در دل و گل امید در دامن دارد بهر رنگی که ظاهر می شود چمن پرداز ناز محبوب است. طینت شاعر ما خواص مرغ دست آموز دارد بهر جا میرود وقتی محبوبش به او آواز میدهد به سوی وی بر میگردد، او بیگانه وضع است یا آشناست، با محبوب خود است بی او نیست اگر هست با اوست، محبوبش نهان تر از بو در ساز رنگ است و عریان تر از رنگ در زیر قباست، گاهی با خنده گاهی با تغافل دل شاعر عاشق را می رباید و شاعر ما به فهمیدن دقایق دلبری دلبرش می نازد و فخر میکند در محبت فرق و امتیاز ناز و نیاز نیست هر قدر شاعر عاشق باشد به همان پیمانه محو دیدار و جمال یار خود است، غزلهای او بیشتر بیانگر این امر اند.

میگویند شاعر پرده هستی را می شگافد و نقش نام محبوبش را که در میان این پرده بگونه معما نوشته شده است از آن بیرون میکند، دل شاعر ما حیرت آفرین جمال محبوب است هر سو نظر می کشاید بجز از جمال زیبای وی چیزی دیگر را نمی بیند او در همه حال در هوای سیر گلزار رخسار یار است.

وقتی در جولانگاه امکان برای شاعر فضای پر زدن تنگ می شود از آه خویش سحر بر می انگیزد و از غبار حسرت کوی یار از اشک خود گوهر می سازد، بگوش سخنور ارجمند ما گویی صدای آهنگ از فهم آنسو تر از شهر ناکجا آباد میرسد، در عالم دیگر میرود و در آنجا برای خویش محلی برای آسایش می یابد در اینجا معشوق سخنور با زیبایی و کمال خاصی که دارد به هنر نمایی بر میخیزد، قدح لبریز حیرت می شود، مینا به رقص می آید او به ترنم می پردازد و بجوش و جد می افتد، می تپد به خم سپهر خود را می افکند، چه شگرف دلبربایی است و چه قیامت آشنایی نه عالم شاعر از یار است و نه او از جهان شاعر، ساقی نامه های وی همه گواه خوب این مدعاست.

میگویند آن سوی علم و عیان بیضه یی طاووسی هست و آرزو ها از این جهت از عدم بوقلمون می آیند و قسمی که شاعر گفته

در عدم هم ز عشق شوری هست
گل گریبان دریـده می آید

ویا:

سوختن باب زنده گانی است

الم عشق جاویدانی است

عشق گهی در سر گهی در دل، گهی در دیده جا دارد، در ظاهر خروش سازش و در باطن جهان نازش دارد، پس شما دریابید در این میان او کجاست، قیامت گل می کند وقتی معشوق در زیر پیرهن می بالد و زیر لب میخندد.

چشم عاشق از تماشای معشوق صد نسخه نوبهار در بر دارد، از عشق شرر در سنگ می رقصد و می در تاک می جوشد، تحریر رشته ساز میشود، خاموشی به صدا در می آید، به چشم عاشق نگاه معشوق جوش صد میخانه و تبسم وی شور صد کوثر بر می انگیزد، زمانی به هجر او مواجه میشود عالم در چشم وی تیره و تار میگردد، صبر و قرار او در هجر نازنینش از بین می رود، چشمان شهلای معشوق شاعر عاشق را مست و مخمور میکند او انتظار را برای خویش اسارت می پندارد، هرکس روی محبوب ویرا ببیند او هرگز به گل جنت دل نمی بندد و در تمام عمر آواره گی را شعار خود می سازد، معشوق اگر ناز کند و جور نماید عاشق طاقت جدایی یار نازنین خویش را ندارد، چنانچه بیدل (همه دل) گوید:

بلبل الم غنچه کشد بیشتر از گل

ظلم است به عاشق چه مدارا چه تغافل

شاعر گرامی ما میگوید:

نیله‌ی که بولدی عالم کوزیم گه تار سین سیز
ای نازنین یوقالیدی صبر و قرار سین سیز
شهلا کوزینگ کونگول نی مست ایله دی و مخمور
کیتمس باشیمدین ایندی رنج خمار سین سیز
فریاد کیم اسیرینگ بیر کون جهان دین اوتکه‌ی
ایرو یوریب چکیبان کوپ انتظار سین سیز
جنت گلینی سیومس کورگن گوزل یوزینگ نی
آواره لیک نی ایله‌ب دایم شعار سین سیز
ناز ایله جور کورست لیکن شونی بلیب قوی
عاشق چیدالمس ایندی ای نازلی یار سین سیز

ترجمه:

عالم بچشم امروز گردیده تار بی تو
ای نازنین ندارم صبر و قـرار بی تو
زان نرگسان شهلا، دل گشته مست و مخمور
کی میرود از سر رنج خـمار بی تو
فریاد کاین اسیـرت روزی رود ز عالم
زیرا کشیده در هجر سخت انتظار بی تو
روی تو بیند هر کس جنت نخواهد هرگز
آواره گی نماید دایم شعـار بی تو
گر ناز کنی ویا جور، این را بدان که عاشق
طاقت ندارد هرگز ای یار، یار بی تو

وقتی بیاد محبوبش می افتد دلش از شوق به تپش افتاده تا سحر خواب از چشمش می پرد،
زمانی هم که یاد از لبهای وی میکند لذت عسل از هر سخنش می چکد در شبهای دوری مانند
ماه تمام از افق خیالش سر می زند و تیره گی دل را زدوده همانند وادی بزرگ غرق در نورش می
کند و از دوردستها صدای آهنگین و موزون ویرا می شنود که ترانه عشق را بطور پنهانی به ترنم
گرفته خاطره های دیدار را یاد کرده از ماجرای محبت شان سخن می گوید، نور سپیده از رخسار
وی می بارد و اخگر هوس از چشمانش جرقه میزند، یار با دستانش کمر باریک خود را گرفته برایش
می گوید آیا روزهای جدایی پایان خواهد رسید؟ و عاشق بی صبرانه و آسیمه سر از جایش
برخاسته میخواهد او را بر سینه خویش بفشارد در این اثناء ناگهان از چشم عاشق غائب میشود و
او را در خیال زیبای خویش تنها می گذارد، مثلیکه کلیم کاشانی گوید:

با من آمیزش او الفت موج است و کنار
روز و شب با من و پیوسته گریزان از من
سینی ساغینگنده:

سینی ساغینگنده ایزیلیب کونگیل
تانگ آتکونچه اویقو اوچر کوزیمدن
دوداغینگینی ایسله ب یازگنیمده شعر
بال لذتی تامر هر بیر سوزیم دن

ایرلیق کیچه سی بالقیب چیقه سن
خیالیم افقی دن تولون آی دیک
یارته سن کونگیل قرانغو سینی
کینگه یتیره سن یوره گیمنی سای دیک

ایشیته من قونغیراقلی سینینگ نی
یا شورون سیوگی قوشیغین کویله ی سن
اوچره شو خاطره سینی یاد ایتیپ
محبت ماجرا سینی سویله ی سن

تانگ یاروغی یاغر یناق لرینگ دن
کوز لرینگ ده چقنر هوس اوچقونی
اوشله ب قولینگ بیلن اینگیچکه بیل نی
دییسن اوترمیکن ایریلیق کونی؟

سکره ب اورنیمدن توره من صبر سیز
باسماچی بوله من کوکسیم گه سینی
بیراق کوزدن قاچیب گوزل خیالینگه
سیندن اوزاق یالغوز قویه دی مینی

ترجمه:

وقتی می افتم بیاد یار من
تا سحر خواب از دو چشمم می پرد
می نویسم شعر بر یاد لبش
لذت شهد از زبانم می چکد

همچو ماه بدر در شبهای تار
از افقهای خیالیم سر زنی
تیره گی را می زدایی از دلم
همچو وادی ها بزرگم می کنی

میرسد از دور صدای تو بگوش
بر زبان داری سرود عشق را
یاد دیدار گذشته های دور
ماجرای محبت های ما

بر جهد از چشم تو برق هوس
از دو رخسارت ببارد نور فجر
دست برده بر کمر پرسی ز من
میرسد آیا به پایان دور هجر

من به بی صبری ز جا برخاسته
خواهم اندر آغوشم گیرم ترا
لیک از چشمان من کرده فرار
می گذاری در خیالت تنها

خلاصه عزیز سخنور ما شرعی گرامی این دانشی مرد یگانه زمان ما جان خود را فدای
معشوقش میکند و روح و روانش را به هر نگاه او قربان می نماید و در برابر هر ناز وی دار و ندار و
هستی خویش را می بخشد و

بخاطر هر لطف یارش هر دو دنیایش را میدهد:

بولسین سینگه ای یار بو جانیم صدقه
هر باقیشینگ گه روح و روانیم صدقه
هر نازینگ اوچون برچه وجودیم قربان
هر لطفینگ اوچون ایککی جهانیم صدقه

ترجمه:

گردد بتو ای یار جانم قربان
بر هر نگه ات روح و روانم قربان
بر ناز تو این جمله وجودم صدقه
بر لطف تو این هردو جهانم قربان

و من کمینه کمترین در پایان از بارگاه خالق متعال استدعا میدارم که دایم این پژوهشگر،
محقق، سخنور، نویسنده و منتقد توانا و حقوقدان کم نظیر و پیشآهنگ ما در هر کجایی که
باشند صحت و سلامت و در گلستان علم و دانش بهار رنگ و بو و محیط آبرو باشند.

با احترام

برهان الدین نامق

۳۱ جنوری ۲۰۱۸ میلادی، استانبول، ترکیه

Жүзжоний шеърларидан:

سیویملی حیات شریگیم حمیده جوزجانی گه ساوغه

اوشبو شعریمنی سیویملی حیات شریگیم حمیده جوزجانی گه ساوغه قیله من

بیر ایسلمته:

۱۳۵۸ ییل ۶ جدی کونی شوروی لر قشونی هجومی بیلن افغانستان نظامی شکل ده اشغال قیلندی و رسمی دولت آغدهریلیب، دولت رهبرلری شوروی افسرلری آرقه‌لی قماق‌قه سالی‌نیشی بیلن آغیر شرایط یوزه‌گه کیلدی.

قماق‌قه آلینگن یوزدن آرتیق حزب و دولت رهبرلری و کدر لری، برچه وطن خلقی کیبی کوتیلمه‌گن فاجعه‌گه دوچ کیلدیلر و عایله لری آغیر احوالگ ه اوچره‌دی. مین اوچون هم عایلوای احوال آغیر ایدی. اینی‌قسه عایلم اعضالرینی دولت اوئی دن چیقرگن لریدن کیین چیدب بولمیدینگن وضعیت یوزه‌گه کیلدی. اولر سینگیلم سلامت تولقین عایله سی بیلن یشب کون کیچیریش گه مجبور بولدی لر.

باله لر هنوز یاش ایدی. کتته اوغلیم همایون فاکولته نی توگتمه گن ایدی. یشش اوچون هیچ قنداق مادی مدرک یوق ایدی. اولر فقط مرحوم آتم نینگ ناچیز یاردمی و ایریم دوستلر نینگ کومکی بیلن کون کیچیردیلر.

موندی آغیر شرایط ده حیات شریگیم حمیده جوزجانی بیر یوکسک اراده لی عیال صفتی ده اولادلر نی باقیب کمالگه یتکزیش وظیفه سینی جسارت بیلن عملگه آشیردی و سیاسی حریف لر طعنه سیگه قره مسدن، باله لرگه اوقیش باسقیچلرینی باسیب اوتیش اوچون یول آچیپ بیردی. تا حیاتمن سیویملی خانیم حمیده جوزجانی دن ممنون من و عایله میز اوچون اونینگ فداکارانه خدمت لرینی اونوتمیمن

مین قدر دانلیک رمزی صفتیده شوروی لر نظارتی آستیده گی تورمه ده یازگن بیر شعریمنی خاتین- قیز لر خلق ارا بیرمی مناسبتی بیلن اونگه ساوغه قیله من.

حیات دفتری ده گوزله قصیدم:

نیچه ییل اوتکز دیم یاتیب تورمه ده
سورمه دوکچه کیبی باتیب سورمه ده
آستیم ده توشلگن بهتان کیگیزی
تیشدی یوره گیم نی تهمت بیگیزی
نی قاغاز بار، نی دیوات، نی قلمیم

.....
کیچه و کوندوز یاقیلگن بیر چیراغ
یکه لیک سلسله سیگه یوق اداغ
دیوال آخریده کیچیک درچه بار
بوی یتیمیدی اونگه، ساحه سی کوپ تار
اوزاق دن کیله دی قوش لر آوازی
روس ساقچی لری نینگ قوشیق و سازی
دیوال یوزی ده مورچه لر یولی بار
اولر باریب - کیلیشه دی بیقرار
اورگیمچک، اوی تیککن اولر یولیده
مورچه نی آوله ماق کوچی گه ایگه
کیرسه گر مورچه اونینگ ترمماغی گه
ایلینه دی اورگیمچک توزاغی گه

مورچه، یا قاله دی یا قوتیله دی
قالگنی ایرگیمچک که ایم بوله دی
کیچه یولدوزلر تیشیک دن باقسه دی
قوش لر سیسی موزیکه دیک یاقسه دی
بیش ییل دور یاتگنمن بو تار خانه ده
سوره میدی بیراو گناهینگ نیمه؟
بو بیرده کیچه و کوندوز فرقی کم
چراغ اوچسه کیچه بوله دی کون هم
ایسلیمن امرأ القیس بیر بیتی نی
سیزهم اونى ایشیتیب کورینگ
قنى «قچان تانگ آته سن ای اوزون کیچه» (*)
«تانگینگ سیندن افضل ایمس مینیمچه!»
گاهی ده اوز عایلم نی اوایلمن
اولر بیلن خیال سوریب سویلمن
همایون و آی بیک، بابر و پروین
هر بیرى مین اوچون عزیز و شیرین
عایله مینینگ بیکه سی حمیدم
حیات دفتري ده گوزهل قصیدم
بیلیمن بو ییردن چیقہ میز می یوق
یا که کوسیمیزنی تیشه دی می اوق؟
هر حال ده سیزلر ساغ - امان قالینگلر
مردلیک بیلن ساغلام دوران سورینگلر!

صدارت تورمه سی، ۱۹۸۴ ییل

(*) - مرؤ القیس، اسلام دن آلدین مشهور عرب شاعری:

ألا أيها الليل الطويل الا انجلي — بصبح و ما الإصباح منك بأمثل؟

محمد یوسف «فايض»

محمد یوسف فایض

آلتین برماق میناتورست و ایل سیور شاعر

موندن نیچه ییل آلدین، ایکنچی بهزاد صفتیده تن آلینگن اتاقلی میناتورست نقاش- استاد محمد سعید مشعل یره تگن نقاشلیک مکتبی نینگ ادامه چی لریدن بیری بولگن محمد یوسف «فايض»، میناتور صنعتی نینگ چوققی لریگه کوتریلیش باسقیچ لریده، کوتیلمه گن بیر حال ده حیات دن کوز یومیب، عایله اعضالری بیلن برچه قوم و قرینداش و دوست لرینی داغده قالدیرگن ایدی.

رحمتلی محمد یوسف «فايض» مرحوم قاری محمد یعقوب اوغلی، علم و فضیلت اهلی بولگن شاعر، فقیه و خطاط مرحوم قاضی محمد اسماعیل عایله سیده توغیلیب ثمرگه ییتدی. کتته عمکی سی استاد قاری محمد عظیم عظیمی و جاهتلی اجتماعی شخصیت، اوزبیک و دری تیللریده اتاقلی شاعر و بیر قنار ادبی اثرلر مولفی ایدی. ایکنچی عمکی سی میرزا محمد قاسم قاضی زاده «برق» سیاسی شخصیت، شاعر و مدنیت ترقیتوچی مبارزلردن بیری ایدی.

«فايض» سرپل ده گی منهاج سراج لیسه سینی توگتکن دن کیین هرات دار المعلمینی ده تحصیل گه دوام بیردی و مشهور میناتورست مرحوم استاد محمد سعید مشعل نینگ استعدادلی شاگردلریدن بیری صفتیده، میناتور صنعتی نینگ نازک تامان لرینی اوندن اوزلشتیریپ آلدی.

او فراغت دن کیین اوقیتوچی لیک و تورلی وظیفه لر بیلن شغللندی، لوحه لر، تخته لر و ایدیش لر یوزی گه میناتوری نقش لر و صورت لر چیزیش اونینگ دایمی مشغولاتیگ ه ایلنگن ایدی. لیکن او صفداش لری بیلن بجرگن اینگ مهم و تاریخی ایش، سلطان حسین باقرا و امیر علیشیر نوایی تامانی دن حضرت علی (ک) گه منسوب مقبره اوستیگه قوریلگن عظیم آبدە (روضه

شریف) نینگ بویوک گنبدلری و دیوارلری یوزی ده گی زمان اوتیشی بیلن اوچیب خیره لشگن تورلی شکل لرده یازیلگن خطلر، گل لر، کشته لر و مینیاتوری رسم لرنی تیکلب اولگی حالی گه کیلتیریش بولدی. بو آغیر ایش محمد یوسف فایض، عبدالغفور دستیار، عبدالهادی شرر، حبیب الله شسخ زاده، محمد رفیق عظیمی و اولر بیلن ایشله گن، سید یاسین، محمد امین امیری، میرویس رهرو، حمیدالله و بشیراحمد دستیار نینگ ذمه لریگه یوکلنگن ایدی. اولر تینیم سیز اوچ ییل آغیر محنت طفیلی تاپشیریلگن فخرلی وظیفه نی عالی سویه ده بجریب، عین زمانده عصرلر دوامیده بنا نینگ ترمیمی سببلی گنبد لر اوستیده توپلنگن نیچه تْن لیک «مصالح تعمیراتی» نی، مهندس لر مشوره سی اساسی ده آلیب تشلب، گنبدلر یوکی نی کمیتیریش گه موفق بولدی لر. مین مزارشریف گه بارگنیم ده اولر نینگ خواجه لر اوستیده توختب، یاتیب یا که توریب ایشله گن لیک لری نینگ گواهی بولیب، اولر نی صورتگ ه آلگنمن.

رحمتلی فایض، عبدالغفور دستیار اهتمامی بیلن کریل دن عرب یازوویگه اوگیریلیب نشر ایتیلگن مینینگ «تصوف و انسان» ناملی کتابیم تقدیم صحیفه سی حاشیه سیگه چیراییلی مینیاتور ایشله گن ایدی.

بولردن تشقری یوسف فایض هر دایم خلق خدمتی ده ایدی. مثال صورته جوجان والیسی روشندل وردک تمانیدن ییرلری ناقانونی شکله وردک ناقلینی گه آلیب بیریلگن خارکش لیک دهقان لر نینگ وکیلی صفتیده اولر نینگ دعوالرینی محکمه لرده تعقیب ایتیش ایشلرینی بجرردی. مرحوم «فایض» شعرى استعدادنی آته سی و عایله سیدن الگن ایدی. آته سیدیک بعضاً شعر ایتیشنی مشق قیلردی. لیکن ۱۳۸۸ ییل اونینگ حیاتی ده بیر بوریلیش نقطه سی یوز بیریب، قطعی اراده بیلن آنه تیلیده شعر یازیش گه باشلیدی. اوشه ییلی مینینگ «یوره ک سرلری» ناملی شعرى توپله میم نشردن چیقیب، بیر نسخه سی فایض گه هم یوباریلگن ایدی. اوزی ایتیشیچه اونده بو اوزگریش یوز بیریشیگه کمینه نینگ شو شعرى مجموعه سی تورتنکی بولگن ایکن. اوشه ییلی او بیر پاکت ده ۱۴ کتته ورقده یازیلگن شعرلرینی مینگه بیر قیسقه چه بیر خط بیلن یوبارگن ایدی. بیرینچی بیت کمینه حقیقه یازیلگن قوییده گی تشویق آمیز شعر بیلن باشلنردی:

قهرمان لردن بیرى

{بیردی مینگه اینجو ساوغه، خوش بیانلردن بیرى
تیل یولی ده انچه خدمت ایلاگان لردن بیرى
تویغولیک شعرى بیلن گوهر ساچر ایل جمعی ده
اول نوایی یولین آلگن قهرمان لردن بیرى

هم اوقیش یازیش یولی ده بیـزگه بولدی چلچراغ
تیل سیورلارگه معلم درفشان لـردن بیری
«سیندن ایرو»، «آمو دریا» و «یورک سرین» اوقیب
آچتی مینگه سیوگی یولین ارسلانلردن بیری
آنه تیلنی ایزگو ساقلب، انچه خدمت ایلاگان
ایل ارا کوزگه کورینگن نکته دان لـردن بیری
آنی سیوسام چین کونگلدن نی عجب مین صبح وشام
کیم ایـرور اوزی سیویملی گلستان لردن بیری
گرچه دور میندن اوزاق، کونگلیم ده مهری تولغانور
بولسم ایردی یانیـده کاش قدردان لردن بیری
السلام ای شرعی اینجـو بیان مینـدین سیزه
کیم ایرورسـیز مین اوچـون شیرین بیانلردن بیری
سیز بولینگ ساغ و سلامت، عمرینگیز بولسین اوزون
مین ایرورمن سیزگه کوپ مدحیه خوانلردن بیری
«فایض» اوقیب سوزلرینگیز، شعر یولین تنلهدی
چون بو یول ده اوزینگیز سیز کوچلی خان لردن بیری

اسد ۱۳۸۸

اوندن کیین رحمتلی فایض قوییده گی قیسقه چه مکتوب نی یازگن:

حضرت شرعی صاحب جنابلری!

«قلم قول گه آلدیم، یوره ک تیتـرر

چوچوک سوزینگیزنی دایم یوخلر»

سیزگه برچه عایله بیرلن ساغلیک ایستب، تیل یولیده بایلیگینگیزگه قوانیب، ینه تیل
چرباغینی کوپراق یشنه تینگ دیب ایسترمین. انه شو امید بیرلن سیز یشـتگن چرباغ لرینگیزدن
بیزلارگا هم ییتیب کیلسه، یوراگیمیز باغ - باغ آچیلـسه کیره ک.

«یوره ک سـرلری» مینگه ییتوشتی

آنی اوقیب یوره گیم گه غوغا توشتی

(تا بولسه یوره ک، جهان ده غوغا

هر لحظه ده کورساتور تماشا)

یوخلش کیره ک که مین ۱۳۴۹ ییل لردن بویان بولک هجویه لر ایتیپ اوتکان ایډیم، کوپسی دری تیل ده یازیلگن ایډی. حاضر اولاردن نیچه ته سینی کتاب لر آره سیدن تاپیب آلدیم. «یوره ک سرلری» بولسه بیر یولی مینی شونداق ایشکه تشله دی کیم حاضرکه چه بیش مینگ بیت دن آرتیق تورلی - تورلی شعرلر یازگنمن.

یورک سرلرینی اوقیب قلم قولگه الیم، انه شونداق باشله دیم.

فايض مینینگ بیر ۹ بیتلیک غزلیمگه یازگن مخمسینی کیلتیره دی. مین اوندن ۳ بندینی کیلتیره من:

«بیرهاووج کُل»

ساجیلگان ساجینگه اوخشر مو سنبل
بو حالت ده ینه بیرسانگ تسلسل
نیمه دیرسین، سینی ایستیدی کونگل
«کوریب شهلا کوزینگنی ای یوزی گل
چیکیب فریاد بولدییم سینگه

بلبل»

یولینگ ده کیتی قول دن خان و مانیم
فراقینگ ده یوق اولدی بار توانیم
ایشنگیل گر دیسام جانانه خانیم
«محبت شعله سی کویددیدی جانیم»
«یوره ک اورتاندی بولدی بیر هاووج

کُل»

محبت ده عجب بولدوم زبون - خوار
تاپیلمسکن جهان ده بیرته غمخوار
یورورمن عشقی ده سرمست و خمار
«نه دین مست اولگنیمنی سورمه زینهار»
« مینی مست ایله گن اول آی ایرور، اول»

سیزینگ انه شو شعرینگیز آنه تیلیم گه «سوز باشی» بولدی. اوندن کیین حضرت بابر دیوانی دین سوزله دیم.

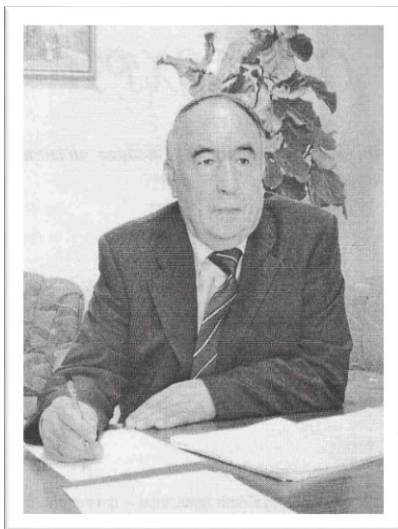
شو یوسینده شاعر محمد یوسف «فایض» ظهیرالدین محمد بابرنینگ بیرغزلیگه یازگن مخمسی واوندن سونگ تورلی ژانرلرده یازگن شعرلریدن ۱۴ بیت لیک پرچه لرنی مکتوبیده قید ایته دی. او تخمیس قیلگن بابر غزلی نینگ مطلعی:

قرا زلفونگ فراقیده، پریشان روزگاریم بار
یوزونگ نینگ اشتیاقیده، نی صبر و نی قراریم بار

مین مکتوب نی آگندن کیین تیلفون آرقه‌لی مرحوم فایض بیلن مفصل صحبت لشدیم و کمینه گه کورسنگن التفاتی اوچون ممنونیت اظهار ایتدیم و هر دایم اونینگ استعدادی یوکسه‌لیب باره یاتگنینی ایتیپ، کیرکلی مصلحتلرنی بیریب توردیم. اوندن حاضرگه چه تقریبا ۸ ییل اوته دی. شو مدت جریانیه ده اونینگ شاعرلیک ملکه سی آشیب، شعرلری نضج و کمال ساری یوزلنگن ایدی.

دوکتور شفیه یارقین اهتمامی بیلن «فایض» نینگ حیاتلیک چاغیده نشرایتیلگن اونینگ «ایزلرنی باسیب بارگوم» عنوانلی بیرینچی شعرى توپلمی، جوده ایزگو و اورینلی ایش بولدی. مین یوقاریده گی مطلبلرنی مرحوم فایض دن قالگن خاطره لر صفتیده عزیزدوستلرگه تقدیم ایتدیم.

مرحوم نینگ روحی شاد و خاطره سی منگو بولسین!
شرعی جوزجانی

ایرکین واحدوف اوزبیکستان قهرمانی

ایرکین زمان شاعری

Эркин замон шоири

ایرکین واحدوف ییللیگینچی ییل لردن اوزبیک شعریتی کوکی ده پارلب تورگن یولدوزلردن بیرى حسابلنهدی، اونینگ ایجادى یوکسک انسانی فکرلر، ایرکینلیک و عدالت گه اینتیشلیش توغولری، جوده نفیس لیریک تخیل و تصورلر، ایزگولیک و گؤزل لیککه مشتاقلیک غایه لری بیلن یۇغیریلگن.

صاحبقران امیر تیمورحمایه سیده سمرقند شهریده حیات کیچیریپ، تورلی فن لر جمله دن «معانی» علمی ده منگو و برحیات اثرلر یازیب قالدیرگن علامه سعدالدین تفتازانی (۱۴ عصر) معانی علمی بویچه اوزی نینگ اثرلری جمله دن «مختصر المعانی» کتابی ده، «انبساط» و «انقباض» گه سبب بولیش، یعنی اوقوچی نی قوانتیریپ اونگه نشاط بغیشلش، یا که اونی قیغو و غم گه سالیش، شعر نینگ اساسی خصوصیت لری دن بیرى دیب تأکیدله گن ایدی. اونگه کوره وزن و قافیه لی سوزده، تخیل و تصور ایشیتوچی ده «انبساط و انقباض» توغدیره آلمسه، یعنی اونینگ قلبیده خرسندچیلیک توغولری یاکه غم، قیغو و محزون لیک حسیاتینی اویغاته آلمسه، بونده ی سؤزنی شعر حسابلش ممکن ایمس. بونده ی وزن و قافیه لی سؤزلر فقط «نظم» یا که «منظوم» سوزدن عبارت بوله دی. علامه اقبال تعبیری بیلن ایتگنده:

حق اگر سوزی ندارد حکمت است

شعر میگردد چو سوز ازدل گرفت

یعنی حق سوز، اونده کویدیریش خصوصیتی بولمسه، حکمت حسابلنه دی. یورکنی کویدیرگن صورتده گینه او شعر بوله دی.

ایرکین واحدوف شعریتی ده اوشبو خصوصیت کوچلی درجه ده موجود بولیب شاعرگه اؤز قلبی ده گی کیچینمه لرنی تام معناده باشقه لر قلبی گه اوتکزیش امکانیتی نی بیره دی. ایرکین شعرلری نینگ کینگ کولم ده ترقه لیب اوقووچی لرگه منظور بولگن حال ده، اولر تامانیدن نهایت ده اخلاص و صمیمیت بیلن کوتیب آلینیشی نینگ سببی هم شونده بولسه کیره ک.

ایرکین واحدوف زمان شاعری، او هر دائم دور طلبی، حیات ایستکلری، وقت ضروریتی نی سیزیب، کؤپینچه باشقه لر کؤزیدن اؤزینی یشیریپ توره دیگن نرسه لرنی هم کوره آله دی. شو جهتدن هم او یره تگن اثرلر، اؤزینی ایلغار فکرلری و حیاتی لیگی بیلن اوقووچیلرده مللی غایه لرنی اویغاتیش اوچون بیر مؤثر تورکی صفتیده خدمت قیلیب کیلدی و همان خدمت قیلماقده.

اوزبیکستان مستقللیگی، ایرکین واحدوف گه قنات بغیشله دی. او مستقللیک ده اوزبیک خلقی نینگ اینگ ایزگو، اینگ قیمتلی ارمان لریدن بیرى نینگ رویاب گه چیقیشینی کوردی، ایستک لر اونینگ تصویری اوچون چیکسیر افق لر آچیب بیردی.

ایرکین واحدوف – عصیان کار شاعر. او آدم لرنی منقورت لیک سرقیتلری و روحی اسارت کورینیش لری گه قرشی کوره شگه سفربر قیلیب، کؤنگیل لرده ملی غرور و پارلاق اؤتمیش گه ایشانچ اویغاته دی.

بورگوت ایدینگ پروازی بلند

سینده هم بار ذوالفقار، دلدُل

نیچون اووال موسیچه مانند

یوره گینگ ده مکان توتگن قل

کیل اویقولیک کوزینگنی آچسین

اوز حالینگ دن قهقهه اوریب کول

شونده ی کول که ایچینگ دن قاجسین

یوره گینگ ده مکان توتگن قل

(«یخشی دور اچچیق حقیقت»)

مجموعه سیدن).

بو اورین ده اونینگ مشهور قصیده سی اوستیده بیر آرتوخته لیب اوتیشگه تۇغری کیله دی. بوندن کوپ ییل لر مقدّم، اوزبیک ملتی نینگ غروری، ملی اوزلیگینی اولدیریش و اونینگ مدنی یادکارلیک لرینی یوقاتیش گه قره تیلگن توتالیتیر توزوم تامانیدن آلیب باریلە یاتگن مستملکه چی لیک سیاستی اوج آلگن بیر پیت ده، ایرکین واحدوف نینگ عروض وزنیده یازیلگن «اوزبیگیم» ناملی فخریه سی، نداسی سینگری نه فقط اوزبیکستان حدودی ده، بلکه برچه اوزبیکلر یشیدینگن اولکه لرده کینگ کولم ده ینگره ب کیتهدی و کوپ ییل لر حکم سوریب کیلگن سکوت نی سیندیریب، آز وقت ایچیده اوزبیک خلقی نینگ ملی حماسه سیگه ایلندی.

اوشبو شعر نینگ قیلیچی دیک اوتکیر سوزلری، هر بیر یاییق کونگل ایشیگینی آچیب کیریش گه قادر بولگن مضمونی تگیده نیمه لر یاتردی، اونینگ جاذبه لی عباره لریده قنده ی سحرلی کوچ موجود ایدی؟ همه دن اوّل اوشبو قصیده، تاتالیتیر حاکمیتی گه، قیزیل مستملکه چیلر سیاستی گه فرشی، اوزبیک خلقی نینگ اعتراضی ایدی. قصیده فطرت، عبدالله قادری، چولپان، عثمان ناصرلردن کیین، استبداد دوری جریانیده، خلق بوغزیده بوغلیب کیله یاتگن فریادنینگ آزاد بولیشی ایدی. او اولوس نینگ یشیرین درد - المری نینگ انعکاسی، حاکم تیزیم ایستک لری گه مغرور خلق نینگ رد جوابی ایدی. شونینگدیک قصیده اوزبیک خلق بویوک و کوپ قیرره لی تاریخی نینگ منگولیک، ایرکین لیک، مستقل لیک که نسبتاً اوزبیک خلقی مشتاق لیگی نینگ قطعی بیر کورینیشی ایدی.

قصیده آز مدت ایچیده جهان مقیاسی ده اروپا و امیریکه، افغانستان، عربستان، تورکیه و باشقه اوربیک لر یشه یدینگن اولکه لرده آدم لر ایچیده آغیز گه توشیب، اوندن نسخه لر کوچیریلە باشله دی، خارجی رادیولردن قیته - قیته اوقیلدی.

مذکور قصیده استبداد دوریده بوغلیب اوقیلگن بولسه، مستقللیک اعلان ایتیلگندن کیین ایرکین ینگره ی باشله دی و ملی غرور نشیده سیگه ایلندی.

ایرکین واحدوف اوزبیک خلقی اوتمیشینی کوکلر گه کوتریب اونینگ تاریخی نی دنیانینگ اینگ یوکسک دوانی پامیر و ساچی آقرگن تیانشان تاغیگه تینگ دیب اعلن قیله دی. شونینگدیک او خرافی دینلردن عبارت بولگن زردشت، بودا دینلریگه سیغینمی آلاوگه سجده قیلمسدن، آدمیلیک دینی بیلن اوز پاکیزه ایمانی بیلن یشب کیلگنی نی تاکیدل، فاجعه لی حادثه لردن قان

بیغلگن بولسه هم، هیچ قچان آغیر یوک لر آستیده قدی بوکیلمه گن و دهشتلی باسقینچیلرگه بوی سونمگنلیگینی ایسله تیب اوته دی.

تاریخینگ دورمینگ عصرلر ایچره پنهران اوزبیگیم

سینگه تینگداش پامیر و آقساج تیانشان اوزبیگیم

ایرکین واحدوف نینگ اوشبوحماسه سی شو قدر کوچلی و جاذبه لی ایدی که، هر بیر اوزبیک اونینگ سطرلریده اؤز ملتی نینگ حقیقی قیافه سی و اؤز ملی ایستک لری نینگ انعکاسی نی کوره آلدی. تیزلیک ده اوندن الهام لنیب، اونینگ وزن و قافیه سیده یاکه اونگه اوخشه تیب، قصیده لر، غزل لر و باشقه ژانرلرده شعرلر یازیلده باشلده دی. جمله دن افغانستان لیک اوزبیک شاعرلر اوندن چوقور الهام لندیلر. اولر جمله سیدن محمد امین متین، محمد اشرف عظیمی، حفیظی سرپلی و محمد عالم لیب نی ایسله تیب اوتیش ممکن. قوییده اشرف عظیمی و م. عالم لیب نی بعضی بیر بیت لرینی مثال صورت ده تقدیم ایته میز:

اشرف عظیمی شعری:

قد کوترگن عالم ایچره قدی شمشاد، اوزبیگیم
بو چمن آزاده سی سین، سرو آزاد، اوزبیگیم
ناتوان گام چیککن اوغلانینگ، محبت ایستهرم
سیندن ای آتم - بابام ای مینگه اجداد اوزبیگیم
ایریلیق کوز نینگ شمالی، یتمه سون بوستانینگه
بیرلیک و وحدتده دایم یشنه آباد، اوزبیگیم

م. عالم لیب:

ای بویوک شوکتلی دوران اینگن ایجاد، اوزبیگیم
ایسکی تاریخی ده باشلب، ینگ میلاد، اوزبیگیم
کینگ فضاگه وه نی خوش قاقدینگ قنات لچین کیبی
قالدی تیشلب برماغین حسرت ده صیاد، اوزبیگیم
چون نصیبینگ بولدی استقلال قوتلوغ نعمتی
شکر قیل کیم، اوشبو نعمت دور خداداد، اوزبیگیم

ایرکین واحدوف اوزی نینگ تورلی اثرلریده بدیعی افاده لر بیلن و «یخشی دور اچچیق حقیقت» ده قطعی لیک بیلن توتالتر توزوم و کمونیستیک غایه گه قرشی کوتریلدی، اونینگ تجاوز و تعرض گه اساسلنکن سیاستی نی قارهلب کیلدی. او ۱۹۸۹ ییل اپریل آییده یازگن «اضطراب» شعریده بونده ی دیگن ایدی:

خلقیم گه قدرینگ نی بیل، دیسم اگر
کورهش، حق نی آشکار قیل، دیسم اگر
و قوتقو اتلسه، دولت که ضرر
قنچه عذاب بولسه، تارتگنیم بولسین
تیفلیس ده خلق اوزره تانگ یوبارگن ذات
شأین قیلر بولسه قانون احتیاط
اوشه ذات کمونیست بولسه، مین، هیهات
فرقه دفتریم نی آتگنیم بولسین

ایرکین واحدوف اوزبیکستان خلق شاعری و اوزبیکستان قهرمانی، عین حال ده اتاقلی و اقتدارلی مترجم. بو ساحه ده اونینگ یوکسک اقتداری و حیرتلتیرووچی کوچی، آلمان ادبیاتی نینگ بویوک وکیلی گویتته شاه اثری بولمیش «فاوست» کتابی نینگ شعرى ترجمه سیده یققال کوزگه تشلندهدی.

مین بوندن ۵۰ ییل لر مقدم مشهور متصوف شاعر محمد اقبال گیوته نینگ «شرقی و غربی دیوان» اثریگه جواباً یازگن «پیام مشرق» اثرینی اوقیب، گیوته اثرلری گه نهایت قیزیقن ایدیم. بیرآز مدت دن کیین «فاوست» کتابی نینگ فارسچه نثری ترجمه سینی اوقیب، اوشبو اثر نیمه لیگی حقیده کۆپ معلوماتگه ایگه بولدیم. انچه مدت اؤتگندن کیین ایرکین واحدوف تامانیدن اوزبیک تیلی گه ترجمه قیلینگن «فاوست» کتابی نی دوستلریم دن بیرى مینگه یوباردی، مذکور ترجمه ایکیکی نقطه نظر دن مین اوچون قیزیقرلی ایدی:

بیرینچی دن، گیوته شرق ادبیاتی، شرق روحانیتی، اسلام دینی، اینیقسه قرآن کریم تعلیماتی گه نهایتده اخلاص، حرمت و صمیمیت بیلن یاندهشگن حالده، «شرقی و غربی دیوان» نی یازیب، شرق و غربی بیر- بیرگه یقینلشتیریش گه اورینگن ایدی. شو سببلی اونینگ اوشبو بویوک دراماتیک اثری مین اوچون بیرعجایب جاذبه لی اثر ایدی. ایکیکینچیدن، جهان ادبیاتی نینگ دُرانه

لریدن بیرى حسابلنگن اوشبو شاه اثرنینگ اوزبیک تیلی گه شرعی ترجمه قیلینیشی، مینینگ نزدیمده کتته بیر مدنی حادثه و ادبی یوتوق ایدی.

«فاوست» نینگ اوزبیکچه ترجمه سینی آز مدت ایچیده نیچه مرته اوقیب چیقیب، اونده گی دراماتیک واقعه لر، سحرلی جاذبه لر، چوقور فلسفی قره شلر «افاق و انفس» ده (مادی دنیا و روح لر دنیا سیده) بولیب اوته دیگن مرموز حرکت و تورلی - تومن عجایب صحنه لردن سحرلر - دیک، اثر مینده شو قدر کوچلی تأثیر قالدیردی که، اونینگ مترجمی ایرکین واحدوف گه نوایی نینگ «حیرت الابراری» وزنی ده بیر منظوم مکتوب یازماقچی بولدیم. لیکن بعضاً بیر عادی نرسه هم بیران بیر ایش نینگ بجریلیشی یولیده توسیق بولیب قالیشی ممکن لیگی کبی «واحدوف» سؤزی گه قافیه داش سوز تاپالمه گنیم سببلی نظرده توتیلگن شرعی مکتوب یازیلمه ی قالدی.

مین نظرده توتگن مکتوبیم ده ایرکین واحدوف نی بو شاه اثرنینگ شاه ترجمه سی بیلن تبریکلب، اونی گیوته نینگ فلسفی قره شلری، غیر طبیعی موجودات عالمی ده یوز بیره دیگن حیرت لنتیروویچی، عین حال ده نهایت گوزهل و یاقیملی دراماتیک صحنه لرنی، عشقی حادثه لر و کیچنمه لرنی، جوده ساده، روان و تکلف سیز عباره لر، سوزلر و ینگى سوز ترکیب لری بیلن بدیعی افاده لرش گه موفق بولگن لیگی مناسبتی بیلن قوتله ماقچی ایدیم.

گیوته ۱۸۱۹ ییل اوزی نینگ (شرقی و غربی دیوان) دیب اتلگن کتابی ده شرق روحانیتی دن الهام لنیب، بیر قطار شعرلر و مقاله لر یازگن. او بیر شرعی ده بونده ی دیگن ایدی: «اوزلیگینی بلیب آلیب باشقه لرنی هم تنیگن کیشی، شونی هم بلیب آلیشی کیره ک که، شرق و غرب نی بیر - بیرى دن اجره تیش ممکن ایمس، انسان لر هر ایککه له سیده (شرق و غرب ده) حیات کیچیریشی منگه جوده یاقه دی. هم شرق هم غربگه اعتبار قره تیلسه، جوده یخشی بوردی، ایرکین واحدوف شرق روحانیتی نینگ ییریک مرکز لریدن بیرى بولمیش تورکستان اولکه سی فرزندى صفتی ده «فاوست» کتابی نینگ ترجمه سی بیلن تورکستان خلقی، اینیقسه، اوزبیک خلقی گه، نیمیس (جرمنی) خلقی کلاسیک ادبیاتی دُرْدانه لرینی معرفی قیلش و اولر نینگ روحی دنیاسی ایشیگی نی آچیب بیریش یولی ده تحسین گه سزاوار قدم لردن بیرینی باسیش گه موفق بولدی. واحدوف «فاوست» نی ترجمه قیلش ده شوندى درجه ده کوتریلدی که، اثر اوزبیک تیلیده ایجاد قیلینگن دیک سیزیلدی.

مین فرصتدن فایده له نیب، هم اوزیم، شونینگدیک، افغانستان یازوویچی لری اویوشمه سی، افغانستان امیرعلیشیرنواپی فرهنگى انجمنی نامیدن عزیز دوستیمیز ایرکین واحدوف نی عمر و ایجادى نینگ سره، ییتوک پلله سی بیلن قوتله ی من. سلامتلیک و بختیارلیک تیلب قاله من.

شرعی جوزجانی

تیگیشلی صورت لری:

ایرکین اکه و اوزبیکستان بیر قطار ادیب لری بیلن. تاشکینت، دورمان باغی، ۲۰۱۱ ییل

چپ تاماندن: بختیار اکه، میرزا کینجه بیک، ایرکین واحدوف، اکادمیسین نظروف، جوجانی، امان محمد جان، ایناغاموف.

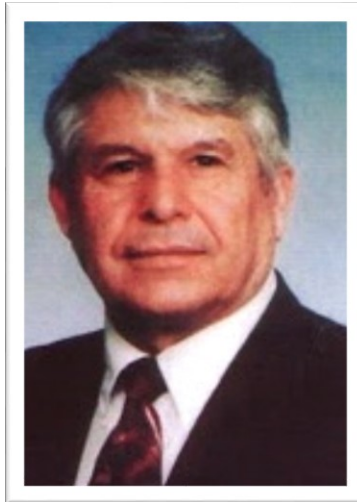
تاشکینت، دورمان باغی، ۲۰۱۱ ییل.

چپ تاماندن: اوزبیکستان خلق یازوچیسی رحمتلی اوتکیر هاشموف، نوایی شناس پروفیسور
سویمه غنی یوا، اوزبیکستان خلق شاعری ایرکین واحدوف

۱۹۹۱ ییل، تاشکینت. وزیرلرشوراسی بناسی آلدیده
ایرکین واحدوف بیلن بیرینچی اوچره شوو

Ёзувчи: профессор, доктор, Иноятулло Шахроний, таниқли рассом
ва тадқиқотчи олим. Бломингтон, Индиана”, USA

دكتور عنايت الله شہرانی
نوشتہ نامہ ای با یک بہانہ
کہ باشد نزد شرعی یک نشانہ

کتاب «تصوّف و انسان» چلچراغی در شبستان عرفان

“Тасаввуф ва инсон”

Ирфон кечаларида ёқилган бир қандил

۲۰۱۳ йил

نوشتہ ہذا تبصرہ ایست بقلم دكتور عنايت الله شہرانی بر کتاب «تصوّف و انسان» تألیف
اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی.

درینجا بخش اوّل این کتاب با عنوان «زندگینامہ و حیات سیاسی و علمی اکادمیسین
شرعی جوزجانی» اقتباس شدہ است.

بخش اول

زنده‌گینامه و حیات سیاسی و علمی اکادمیسین شرعی جوزجانی

در سالهای دههٔ نود میلادی، این نگارنده در مؤسسهٔ رابطهٔ عالم اسلامی منحیث مشاور تعلیمی و درعین حال در یونیورسیتی بین المللی اسلامی اسلام آباد رئیس بخش مطالعات آسیای مرکزی و استاد، در دیار پاکستان در شهر اسلام آباد مصروفیت داشتم. یک سال بعد از مزارشریف به تاشکند رفته و در تاشکند دوست دیرین جناب استاد شرعی جوزجانی را با یک دانشمند اوزبیکستانی به اسم عارف عثمان که مصروف نوشتن و تحقیق در تصوف بود، زیارت کردم. بحث های بسیار کوتاه و مختصر در خصوص تصوف بمیان آمد و قصهٔ ما ناتمام ماند.

شب رفت و حدیث ما پایان نرسید

شب را چه گُنه حدیث ما بود دراز

در آن فرصت جناب استاد شرعی مصروف پژوهش و تحقیق در امور حقوق اسلامی بود و چون در علوم دینی دارای تخصص و بزبان عربی وارد بود، زبان فارسی را بحد عالی میدانست و در زبان مادری (تورکی اوزبیکی) تکلم میکرد، در میان شخصیت های اکادمیک اوزبیکستان شهرت خوبی پیدا کرده بود.

در آن وقتیکه جوامع تورکستان بعد از گذشتادن بیش از هفتاد سال در تحت فشار نظام مستبدانهٔ آتئیستی تازه به استقلال رسیده و مصروف بازسازی حیات اجتماعی و اقتصادی خود بودند، شرعی جوزجانی چون چراغی در علوم قدیمهٔ بخارا و سمرقند و خوارزم پرتو افشانی میکرد. باری هم شنیده شد که جناب آقای شرعی را رهبر آن کشور نسبت سابقهٔ علمی و سیاسی اش فرا خواند و ملاقات ارزنده به میان آمد.

در سال ۲۰۰۵ میلادی، جهت تبلیغات سیستم فدرالی از طریق تاشکند به شهر مزارشریف و صفحات شمال این نگارنده (عنایت الله شهرانی) سفر داشتم. در توقف به تاشکند مژده ای بگوشم رسید که آقای استاد شرعی لقب اعلائی «دکتوری علوم» را در رشتهٔ حقوق تحت عنوان «نقش فقههای آسیای میانه در تکامل نظام حقوقی اسلام و مذهب حنفی» که تیزس دکتری اش بوده، بدست آورده است.

جناب آقای جوزجانی سالهای زیادی در کدر انستیتوی دولتی حقوق تاشکند به صفت استاد کرسی حقوق اسلام و بعدا در یونیورسیتی اسلامی تاشکند، به حیث آمر دیپارتمنت حقوق اسلام در فاکولتهٔ فقه، اقتصاد و علوم طبیعی کار میکرد و چند سال بعد از آن در مملکت بسیار فرهنگی سویدن با فامیل خویش پیوست.

درین اواخر یک کتاب تألیفی استاد شرعی جوزجانی بنام «تصوّف و انسان» بدست این نگارنده رسید و بزودی این ابیات حافظ بخاطر آمد:

سالها دل طلب جام جم از ما میکرد
آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا میکرد
بود آیا که در میکده ها بکشایند
گره از کار فرو بسته ما بکشایند

«تصوّف و انسان» کتابیست که بقلم توانای دانشمند فرزانه استاد پروفسور دکتور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی بزبان شیوا، آهنگین و غنی تورکی - اوزبیکی تألیف و در یکی از مطابع کابل با قطع و صحافت عالی، بسال ۲۰۱۲ میلادی در ۴۱۳ صفحه به همت یک شخصیت فرهنگ دوست جناب الحاج محمد یوسف غضنفر توسط «بنیادغضنفر» بزور طبع آراسته شده است. متن کتاب را از حروف کریل به رسم الخط عربی محترم عبدالغفور دستیار برگردان نموده است.

استاد دکتور شرعی جوزجانی از مقتدرترین نویسندگان افغانستان می باشد که از آوان نوجوانی تا این وقت مطبوعات افغانستان به نوشته های علمی، ادبی، دینی و سیاسی وی شهادت میدهد. وی همچنان در زمره نامداران تورکان پارسی گوی بشمار آمده است.

نوشتن کتاب در تصوّف و تحقیق در آن باره زمانی میتواند تحقق پیدا کند که شخص باید در موضوع وارد بوده و از باریکی ها و از نزاکت های طبقات و مراحل تصوّف آگاهی داشته باشد که بی تردید جناب استاد شرعی جوزجانی در آن، دارای صلاحیت میباشد.

استاد شرعی جوزجانی که زادگاهش شهر سرپل ولایت قدیم جوزجان می باشد، در یک فامیل مذهبی و فرهنگی نشو و نما کرده، که ما از آن فامیل منور در مطبوعات افغانستان بسی شخصیت ها را که چهره های شناخته شده می باشند، میشناسیم.

شادروان علامه زمان قاری محمد عظیم عظیمی، شخصیت جامع الکمالات، بیدل شناس، شاعر ذواللسانین در تورکی و فارسی، نویسنده عالیقدر و بسیار آگاه و تصوّف شناس فرهنگی بزرگ این فامیل است.

در دهه هفتاد میلادی یکی از اقارب من در شهر مزارشریف برحمت حق پیوسته بود، نگارنده این سطور از کابل و علامه مرحومی از سرپل به جنازه رفتیم. هنگام شب یکتعداد اقارب باهم شب نشینی داشتیم. شادروان راقم این سطور را از نزدیک نمی شناخت. بعد از پرس و پال دانست که من در دانشگاه استاد می باشم، مثلی که وی منتظر شنیدن کلمه «استاد پوهنتون» بود، خدا میداند در آن شب چه حال ناقرار داشتم، هر چیزیکه من میگفتم کاملاً میدانست و هر آنچه که او میگفت نمیدانستم، آنقدر شعر میدانست، آنقدر بزرگان تاریخ را می شناخت و آنقدر از کتب ذکر ها داشت که در حیرت فرو رفتم. چون بکابل آمدم، گفتند که وی حتی بزبان زیبای پشتو کتابی

را به سلسله «نصاب الصبيان» ابو نصر فراهی تألیف نموده که در نوع خود بی سابقه میباشد و از مفیدترین کتب پشتو بشمار می آید. مرحوم رشاد قندهاری در مقدمه ای که برای چاپ این اثر نوشته گفته است که استاد عظیمی با آنکه زبان مادری اش تورکی بوده، توانسته است اثری بیافریند که در تاریخ ادبیات پشتو سابقه ندارد.

پسر او محمد کریم ذره یکی از معاریف وطن، شاعر زیبا کلام در دو زبان و در میان اهل دانش مورد احترام است. حلیم یارقین با آنکه جوان است، بمانند پدرکلانش علامه عظیمی تألیفات و کارهای زیاد علمی را سردست دارد، دکتور شفیه یارقین نیز از جمله زنان دانشور آن فامیل بشمار می آید، محمد شفیع عظیمی موسیقیدان و نقاش نیز به آن فامیل منسوب است. جناب آقای دکتور شرعی جوزجانی از آن فامیل منور و فرهنگی سر برآورده و در جمله بزرگان فرهنگی افغانستان بشمار می آید. گویی حضرت افصح المتکلمین شیخ سعدی درباره شرعی جوزجانی چنین فرموده است:

همه قبیله من عالمان دین بودند
مرا معلم عشق تو شاعری آموخت

بیت بالا را زمانی درباره علامه عبدالحی حبیبی نوشته بودم، ولی وی به شاعری شهرت نداشت، مگر شرعی جوزجانی از شعرای نامدار زبان های تورکی و فارسی بحساب می آید. بلی، شرعی جوزجانی قریحه شعری را از برکت عشق بدست آورده و عشق منشأ همه اعمال بشری می باشد. بحث عشق از بسکه عمیق است نوشتن آن بگفته بزرگان در دفتر نمی گنجد.

عاشق شو و عقل را رها کن
کز عقل دنی وفا نیابی
عشق آمد عقل او بیچاره شد
صبح آمد شمع او آواره شد

استاد شرعی جوزجانی در افغانستان از جمله تورکان فارسی گوی به شمار می آید. او مانند اسلافش زبان شیوا و آهنگین فارسی را چون جلال الدین محمد بلخی، امیر خسرو بلخی، خاقانی شیروانی، نظامی گنجوی، صائب تبریزی، میرزا عبدالقادر بیدل، انوری ابیوردی، ظهیر فاریابی، شیخ محمود شبستری، استاد حسین شهریار و صدهای دیگر جلوه گاه ادبی خود قرارداده، به زبان شعر صحنه آراییها، آفرینشها، ابتکارات هنری و نوحه ها دارد و سروده های او با کیفیت تمام زیب نشرات داخلی و خارجی گردیده است. با تاسف باید گفت که یک مجموعه اشعار فارسی او بنا بر ملحوظاتی سوختانده شده است.

دکتور شرعی جوزجانی را نگارنده این سطور از سالهای زیاد به اینطرف می شناسم، چونکه او چهره شناخته شده و درخشنده در ساحه فرهنگ و سیاست بود. هرگز فراموشم نمی شود و در

دفترچه خاطراتم ثبت می باشد، زمانیکه گروه های چپی در افغانستان عرض اندام کردند و در صدد برانداختن رژیم فرسوده شاهی بودند، فعالین شان زیر تعقیب استخبارات یا ضبط احوالات قرارداشتند، ده ها چپ گرا یکی بعد دیگری از جانب حکومت بزدان برده می شدند.

روزی از دفتر شهید علامه محمد اسمعیل مبلّغ که در وزارت اطلاعات و کلتور تشریف داشت برآمده بطرف کوته سنگی توسط بس شهری بخانه میرفتم، اتفاقاً برایم چوکی میسر نشد، دیدم که استاد شرعی نیز ایستاده است. هر دو نزد هم قرار گرفتیم، او بزبان تورکی برایم گفت که در کیسه ات چیزی را میگذارم، بعد از اینکه از سرویس شهری پایین شدی، آنرا بخوان، شبنامه است و بدوستان هم برسان!

تعجب من در آن بود که آقای شرعی خوب میدانست که من هرگز با چپی ها نبودم، ولی دانستم که او برمن اعتماد دارد و من هم چونکه اعتماد او را احساس کردم، رازش را نگاهداشتم، و بدوستان چپی خود بدون آنکه نام شرعی را افشا نمایم، توزیع نمودم. مولوی میفرمود:

ای جفای خلق بر تو در جهان
گر بدانی گنج رز آمد نهان
خلق را با تو چنین بدخو کند
تا تو را ناچار رُخ زانسو کند

نگارنده در آن زمان در دارالمعلمین کابل معلم بودم، محمد سالم مسعودی مدیر دارالمعلمین بود که به دوره کامیابی خلقی ها وزیر معارف مقرر گردید، او شاگردان پیرو خلق را بر علیه ما چند نفر مخالفان خلق و پرچم تحریک میکرد تا ما را اذیت کنند. چنانچه بار ها بزیر سنگ باران قرار داشتیم و از جانب جوانان طرفدار خلق و پرچم مزاحمت و اذیت می شدم.

خاطره دیگری که از دکتور شرعی دارم اینست که در سال ۱۹۷۸ میلادی بعد از تحصیل از امریکا زمانیکه حکومت نافرجام نور محمد تره کی بر سر اقتدار بود، بکابل رفتم، چندین کس از شناساهایم به مقامات وزارت ها و کرسی های بلند وظیفه گرفته بودند، طبعاً از جمله اشخاص چپی و طرفدار سوسیالیزم بودند. و باید من بنابر توصیه جدی دوستان با یک تعداد خصوصاً وزرا میدیدم. صاحبجان صحرایی که وزیر سرحدات بود، از جایش بلند شد و رو بوسی کرد و امر و خدمت از من خواست و باری با من نزد اسدالله سروری جلاد خون آشام رفت تا برادرم ولی الله را از زندان رها نماید، بعد ها دانستیم، بسیار پیش از آن او را شهید کرده بودند. محمود سوما که استاد مضمون ساینس من در مکتب بود، چنان فکر میکرد که دشمنش را دیده باشد، بعد از دیدار منصور هاشمی و من در وزارت آب و برق، پوهاند حمیدالله امین او را ملاقات کرد، حمیدالله امین مرا در بیرون دید و گفت که با منصور هاشمی چه گفتی و چرا با تو بدبینی زیاد دارد، بهر صورت روز ها سپری می شد.

عبدالقیوم نورزی و عزیز الرحمن سعیدی و همچنان اکادميسن دستگیر پنجشیری را میگفتند که رابطه های شان با دوستان بد نبود، خصوصاً جناب پنجشیری و عزیز الرحمن سعیدی تا کنون در بین مردم محبوبیت دارند. جناب آقای دستگیر پنجشیری و جناب آقای شرعی جوزجانی دو شخصیت عمده دوران حکومت چپی ها بودند ولی اکنون هر دو در خدمت ملیت های محروم با جد و جهد زیاد کار میکنند و بهتر آنکه هیچکدام تعصب قومی و تفوق طلبی ندارند.

یکی از آن حزبی ها که در وقت حکومت کمونیستی لاف از انترناسیونالیزم میزد و لینین را بسویۀ پرستش صفت میکرد، حالا مقالاتش را در آریانای بیرون مرزی میخوانیم، چنان متعصب، خشک و به فاشیزم وابسته است که گویی کلمۀ تورکستان دشمن بابایی او باشد. بجای اینکه تورکستان بگوید از نفرت با ملت برادر و برابر تورک، آنرا «فرارود» می نویسد، این نوع اشخاص اصلاً پوچ مغز و بی ماهیت می باشند. خصوصاً کسانی که در میان تورک و تاجیک اختلاف می اندازند.

و اما درباره استاد سید عبدالحکیم شرعی، به وزارتش رفتم با پیشانی باز بدون اینکه خود را و شخصیتش را باخته باشد، پیش آمد مردانه و انسانی کرد، چونکه در خانۀ خود در سرپل با سابقۀ مردمرداری نمو کرده بود و آیین مردمرداری را بخوبی درک میکرد.

بار دیگر که وزارت عدلیه در کنار ارگ موقعیت داشت به نسبت خلاصی برادرم از محبس جهت همکاری نزد شرعی جوزجانی رفتم، بعد از وقت رسمی بود. در اداره اش شخصی بنام محمد نعیم رئیس دفتر نیز وجود داشت. چون مشکل را به شرعی گفتم در چند جای تلیفون کرد. و قتی که بخانه آمدم، دیدم نعمت الله شهرانی برادرم به خانه آمده است. یقیناً تلیفون آقای شرعی جوزجانی او را رها ساخته بود.

همزمان با برادرم به امر حفیظ الله امین هفتاد و چهار بدخشانی دیگر محبوس گردیده بودند و چون حفیظ الله امین میخواست با بدخشانی ها که فکر میکردند اکثریت اخوانی و یا ستمی باشند، تصفیۀ حساب کرده و همه را بقتل برساند. چندی بعد شنیدیم همان هفتاد و چهار بدخشانی کشته شدند و برادر من یگانه کسی بود که از آن جمله جان سلامت برده بود. دو دیگر اینکه حفیظ الله امین را که در مکتب ابن سینا و دارالمعلمین مدیر مکتب ما و در صنف دهم استاد من بود، از حاکم بودن و زیرکی و بی رحمی و تعصب او آگاهی داشتم. امین میخواست هر شخص مهم خلقی یا پرچمی را موقتاً به ولایت مربوط شان منحصراً والی و یا نام دیگر بفرستد تا مردم و قوم خود شان را تصفیۀ نموده و مخالفین را قتل نمایند.

بناءً صاحبجان صحرایی همصنفی این نگارنده هم در جلال آباد و هم در قندهار مردم را به قتل رسانید و یک وزیر بدخشانی یک عده زیاد بدخشانی های با سواد و بیسواد را بقتل رسانید در همین وقت، حفیظ الله امین میخواست که شرعی جوزجانی به ولایت جوزجان رفته، منحصراً

والی کار کند و صدها هموطنش را از دم تیغ بگذرانند. اما استاد شرعی با آنکه زیر سوال خلقی و پرچمی قرار گرفته بود، از رفتن بدانجا امتناع ورزید و یک کریدت بسیار بزرگی را نزد مردم و حتی بعضی چپی ها از جمله خیال محمد کتوازی کمایی نمود. کتوازی که وزیر اطلاعات و کلتور بود غالباً او هم جهت کشتن هموطنان نرفته بود و در دفتر کارش در وزارت از کسانیکه به ولایات رفته و مردم را بقتل میرسانیدند مذمت و کسانیرا که از رفتن انکار کرده بودند مدح میکرد

نمیدانم چه دلیل بود که دکتور شرعی جوزجانی به چپروی گرایش پیدا کرد. آیا به نسبت اخراج او از مدرسه شرعیه بود که با علامه محمد اسمعیل مبلّغ بی سرنوشت شده بودند، آیا از قید و بست رژیم شاهی و متمرکز بودن حکومت دیکتاتوری و یا اینکه با خواندن آثار فلاسفه و دانشمندانی چون مارکس و انگلس تحت تأثیر نظریات آنها قرار گرفته بود؟

گر تو با چشم ارادت نگری جانب دیو
دیوت اندر نظر افرشته وش و حور لقاقت
و گر از دیده انکار به یوسف نگری
یوسف اندر نظرت زشت رخ و نا زیباست

یقین است که یک شخص شریعت خوانده و با سابقه داشتن فامیل مذهبی، چیز قوی تر از آن بوی اثر گذاشته باشد چنانچه حافظ گوید:

زاهد خلوت نشین دوش به میخانه شد
از سر پیمان گذاشت بر سر پیمانه شد

فکر میشود که چون شرعی جوزجانی جوان پُر مغز، متفکر و با استعداد بود، حتی در آن ایام نوجوانی اطرافیانش او را شخص مبارز و دانشمند می پنداشتند، شاید از مفکوره های مساوات و عدالت و برابری خوشش آمده باشد. بهر صورتیکه بوده شرعی نوجوان و نو نهال یکدم بمبارزه علیه فساد های اداری شاهی آغاز مینماید و صدها مقاله و کتاب را در ساحة تعلیمات سوسیالیستی و دیالکتیک میخواند و راه مشخص خود را جدا از هم مسلکان خود به طرف چپ تعیین میکند:

ما و مجنون هم سبق بودیم در دیوان عشق
او به صورت محو گشت و من به معنی سوختم

یکی از دوستان بسیار نزدیک جوزجانی، مبارز نستوه و فرزند فداکار تورکان افغانستان شاد روان شهید محمد طاهر بدخشی بود. این مرد فرهیخته که ازدانش و فرهنگ ذخایر بزرگی اندوخته بود و از درک سیاسی عمیق و روح رزمنده آشتی ناپذیر در برابر استبداد و ستم ملی برخوردار بود، یکجا با شرعی جوزجانی در جهت تحقق آرمانهای ملی مبارزه میکردند.

این دوتن به شمول شهرالله شهپر که بعداً به شهادت رسانده شد، در داخل جمعیت دموکراتیک خلق، در موقف دفاع از منافع ملیت های محروم از جمله ملیت خود قرار داشتند. چنانچه در نتیجه مبارزات مصرائه آنها که همسویی آقای پنجشیری و عبدالکریم میثاق را نیز با خود داشتند، پاراگرافی مبنی بر اعطای حقوق تعلیم و تعلم و حق نشرات به ملیت های تحت ستم در متن مرامنامه جمعیت دموکراتیک خلق گنجانیده شد که بعداً بر اساس آن اولین اشعار اوزبیکي و تورکمني در تاریخ افغانستان در جریده حزبی "خلق" و مقاله هایی انتقاد آمیز در دفاع از حقوق فرهنگی اوز بیکان و تورکمنان در اخبار حزبی «پرچم» توسط شرعی جوزجانی نوشته و نشر شد که اولین دفاع سیاسی از حقوق تورکتباران در مطبوعات کشور میباشد و بعد از حادثه هفتم ثور، به تشبث استاد جوزجانی فرمان شماره چهارم حکومت تسوید و تصویب و مطابق آن هفته نامه های «یولدوز» و «کوراش» به زبانهای اوزبیکي و تورکمني به نشرات آغاز کرد و دپارتمنت های زبان اوزبیکي و تورکمني در وزارت تعلیم و تربیه و اکادمی علوم تاسیس گردید و تالیف کتب درسی درین زبانها آغاز یافت و در عین زمان اساسگذاری گروه هنری "ظفر" دست آوردی بزرگ بود.

آری دکتور شرعی به معنی اندیشه های سوسیالیستی سوخت ولی به تطبیق آن کامیاب نشد، با تغییر یک رئیس جمهور کمونیست، کمونیست دیگری بجای او نشست و حکیم شرعی سالها بزندان افتاد، در آن وقت دانست که فلاسفه ای چون مارکس و انگلس شخصیت های بزرگ و صاحب تیوری های بشری میباشند، اما نظریات شان بر انسانها به بسیار سختی میتواند تطبیق گردد.

جناب استاد شرعی جوزجانی با وجودیکه یک حصه زیاد عمر خویشرا به مبارزه سپری نمود، به مانند برخی مجاهدین کیسه خود را به پول مردم پر نکرد و سخت غریبانه زیست، اما در عین حال از مطالعه کتب و تحقیق و نوشتن دست نکشید، از همان سبب است که من و امثال من او را با علامه محمد اسمعیل مبلّغ و استاد عبدالله سمندر غوریانی از دانشمندان بلند پایه افغانستان می شناسیم.

چون علامه محمد اسمعیل مبلّغ در جوانی جام شهادت نوشید و استاد غوریانی کم نوشت و بسیار کتاب خواند و فیلسوف شد، ولی شرعی جوزجانی یادگار های قلمی زیاد بجا گذاشت که اینک همین حدیث مطول را درباره یکی از کتابهایش به رشته تحریر در می آورم. بعد از رهایی از زندان و تسلط مجاهدین دکتر شرعی بفال حافظ رجوع کرد و اتفاقاً بیت ذیل در مقابل چشمانش پدیدار گردید:

ما آزموده ایم درین شهر بخت خویش
باید برون کشید ازین ورطه رخت خویش

درین وقت است که استاد شرعی را پس از مدتی امکان رفتن از طریق تاجکستان به کشور اوزبیکستان میسر می شود. چون دانشمند است، نه تنها به دقایق سخن بزودی پی میبرد، متوجه حال مردم تورکستان میشود که سر زمین شان بیش از هفتاد سال زیر قبضهٔ دکتاتوری کمونیستی قرار داشت و به مثابهٔ انگشت ششم روس ها بشمار میرفت.

شرعی جوزجانی بیاد آورد آن روز هایی را که در تاریخ اسلام خوانده بود، امام بخاری که از تورکان اوزبیک بخارا، امام ماتریدی و صدها بزرگان تاریخ اسلام در آن سرزمین مخصوصاً در خاک اوزبیکستان سر برآورده بودند و همچنان میدانست که تنها در سمرقند چهار و نیم هزار امام بروز و جولان کرده و بعداً خفته اند.

دکتور شرعی جوزجانی با دوست هم سبق خود شهید علامه مبلّغ از جامی شناسان شهیر وطن می باشند. او که در رد اتهامات برخی متعصبان ایرانی بر علیه جامی مقالاتی نوشته و برخی از اشعار فارسی او را به اوزبیکی ترجمه کرده است، این بیت مشهور جامی را خوب میدانست که میگفت:

سکه که در یثرب و بطحا زدند

نوبت آخر به بخارا زدند

از زبان معمرین و یادداشت های تاریخی شنیده شده است که بوقت حملهٔ چنگیز خان در بخارا سه میلیون کتاب که همه نسخ خطی بود به آتش سوخت و در وقت تصرف روس ها بیشتر از آن کتب قلمی و چاپی از میان رفت. همچنین ذخایر طلا، نقره و جواهرات و تاج های مرصع شاهان تورکستان از خاک تورکستان بیرون برده شده و دست کم بیش از دو میلیون مردم مسلمان تورک و تاجیک در آن خاک بقتل رسیده و خون شان رنگ خاک آن ساحه را گلگون ساخته و حتی رنگ بیرق شانرا برنگ سرخ نمایان میکرد.

استاد دکتور شرعی بمانند شخصیت های پر نبوغ تاریخ که مرد حساس و دانشمند بی بدیل وطن است، در خاک تورکستان بیاد بزرگان تاریخ وطن، بیاد پدر کلان هایش، بیاد قاری محمد عظیم عظیمی و بیاد آنکه جملهٔ سیدالنسبان میباشد، در فکر و تحیر افتاد، دید که مردم اوزبیکستان در قدیم پیش از استیلای قوای سفید و سرخ روسها از غنی ترین ممالک بشمار می آمد، ظاهراً شکل انکشاف یافته دارد، ولی در حقیقت از افتخارات بزرگ تاریخی و گنجینه های معنوی گذشتگان خود به دور نگهداشته شده اند. در فرهنگ، زبان و کلتور آنها بقایای تأثیر دولت توتالیترووجود دارد، «شهر غزنین، نه همان است که من دیدم پار»، او که فقط به نسبت ترقی کشور و بخاطر آرامی مردم مبارزه میکرد، با حیرت تمام دید که تطبیق این سیستم برسر سایر جوامع بشری نیز شکل عملی ندارد.

در دوران حکومت مجاهدین که در تاریخ افغانستان از کثیف ترین و منحوس ترین حکومت ها به شمار میرفت و نیز در زمان حکومت طالبان که به مراتب ملوث تر از مجاهدین بود، شرایط زنده گی برای شخصیت هایی چون شرعی وجود نداشت و ملیون ها تن از هموطنان ترک وطن کرده جان به سلامت برده بودند. استاد شرعی که موقتاً میخواست به دیار اوزبیکستان اقامه اختیار نماید و در فرجام دوباره بازگشت نماید، به ناچار گفت:

ما درینجا نه پی حشمت و جاه آمده ایم

از بد حادثه اینجا به پناه آمده ایم

بیت بالا را شاه امان الله غازی در وقت فرارش از وطن به خاک هند نیز بکار برده بود.

از اینجاست که دانشمند بی بدیل و با احساس وطن استاد شرعی، متوجه صفحات گذشته زنده گی میگردد، و این بار صفحه زنده گی نوینی را آغاز مینماید و بقرار «کل شی یرجع الی اصله»:

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش

باز جوید روزگار وصل خویش

استاد شرعی که طبیعتاً از نگاه جسمی دارای صحت کامل بود و فکر تیز و زودرس داشت، در مرکز تورکستان در خاک فعلیه اوزبیکستان به تحقیقات علمی می پردازد، ترجمه ها مینماید، با دانشوران، فلاسفه و علمای بزرگ و جید اوزبیکستان محشور میگردد. چون در افغانستان دکتور شرعی جوزجانی در خصوص علوم حقوقی، شرعی، سیاسی و ادبی از جمله چهره های شناخته شده بود، به اندک ترین وقت در خاک تورکستان، چون آفتاب درخشیدن گرفت و بسی از دانشمندان و حتی مقامات اول کشور به نسبت مقام علمی اش وی را منحیث یک عالم معاصر احترام قایل شدند. استاد شرعی که در افغانستان زمینه تحصیل بالاتر از لیسانس فاکولته میسرش نمی شد، در اوزبیکستان بدون تکلیف شهادتنامه های ماستری و داکتری (ph.d) را با نوشتن رساله علمی «نقش شریعت در تأسیس نظام حقوقی افغانستان» بدرجه اعلی بدست آورد و تیزس های پُر از کیفیت و عالی را نوشت و بیادگار گذاشت که اکنون از نوشته هایش دانشمندان اوزبیکستان مستفید میشوند و برای شاگردان از آن تدریس مینمایند.

دکتر شرعی جوزجانی که اینک در خاک اوزبیکستان شهرت بلند علمی را بدست آورده و میدان فعالیت برایش آماده شده بود، در انکشاف و تکثیر افکار اسلامی، تصوّفی و مقایسه قوانین غربی و شرقی (مخصوصاً اسلامی) دست یازید و هر یک را در میزان و تحلیل قرار داد.

من نگارنده که در افغانستان و خارج با کمونیست و با مجاهد و دیگران دایم در تماس میباشم و نوشته های هر یک را با تعمق میخوانم، به دو شخصیت دوران کمونیستان ارادت یافته ام، چونکه دانستم آنها در همه اوقات فقط در پی خدمت به مردم بوده و آرزوی رفاه و پیشرفت جامعه را

داشته اند. و هرگز بفکر اندوختن مال و طالب شهرت کاذب نبودند. یکی از آنها اکادمیسین دستگیر پنجشیری که از تاجیک الاصلان کوه پایه های پنجشیر است، مرد صریح اللهجه و مبارز آزاده، بدون تعصب لسانی و سمتی اکنون در امریکا رحل اقامت افکنده و منظمأ می نویسد و جوانان را چه تورک باشد و چه پشتون تشویق مینماید تا خدمات خود را به مردم افغانستان گسترش دهند و چه زیبا که او یکی از هنر دوستان با ذوق وطن است.

دو دیگر استاد دکتور شرعی جوزجانی که نزد این نگارنده در علوم ادبی و کار های تحقیقی شخصی خداداد و صاحب نبوغ ذاتی می باشد. وی اصلاً با تبعیض کاری ندارد و آنرا کار ابلهان و اشخاص نادان میشمارد. ملیت خویش را بحد نهایی دوست دارد و برای شان خدمت مینماید، ولی هرگز ملیت خویش را بلندتر از دیگران نمیداند، چونکه احترام به بشر و مقام آن دارد. شرعی جوزجانی هم به هنر و زیبایی شناسی علاقمندی خاصی دارد و ذوق عالی استتیک او درین زمینه قابل تقدیر می باشد.

من با افکار کمونیستانی که در خدمت به مردم و بفکر ترقی و تعالی جامعه بودند، دایم توافق داشته و طبعأ به جاهلان و وطنفروشان آنها علاقمندی نداشته و از آنها نفرت دارم. با تأسف تمام باید بگویم که یک تعداد آنها به سبب جهالت و دون همتی در بین دو ملت برادر که دارای یک روح و دو جسم می باشند، بنام «تورک و تاجیک» نفاق می افکنند، ورنه آنها کاملاً در تاریخ، کلتور، مذهب، لباس و عموم جوانب حیاتی مشترک می باشند و این اختلاف اندازان در حقیقت، دشمن جامعه بوده بالاخره مردود عالم خواهند شد.

آن حزبی چپرو که دیروز بنام کشور شوراها و انترناسیونالستی شعار میداد، اکنون بعد از آزادی در میان جامعه تورک و تاجیک - تاجیکستان و اوزبیکستان تولید نفاق نموده و زهر اختلاف را در میان شان پاش میدهد. برای خدا بگذارید آن مردم بیچاره در هر خاک و هر جایی که باشند، حیات بسر ببرند و زندگی آرام داشته باشند.

این فاجعه تفرقه اندازی را در سال ۱۹۹۲ میلادی که نویسنده مهمان تاجیکستانی ها بودم، بچشم سر از زبان یک معاون وزارت خارجه ایران شنیدم، حیفم آمد به آن رژیم که نامش را جمهوری اسلامی گذاشته اند. در حالی که اسلام همه را یکی میداند، چه حبشی و چه سیاه و سفید و ... باشد.

چند باری که استاد دانشور و دانای وطن جناب دکتور شرعی جوزجانی را در تاشکند - شهری که آنجا اقامت داشت، زیارت کردم، از گذشته ها و حال بحث کردیم و من با همه بیسوادی و ابجد خوانی، میدانستم که وی شخص عادی نمی باشد و شخص فهیم و داناست که باید به لیاقت و سویه علمی او اعتماد کرد و من نگارنده این سطور بیاد آوردم روزی را که استاد گرامی شرعی جوزجانی در میان بس شهری با دادن شب نامه ها به من اعتماد کرده بود. و البته که حق داشت

و باید برایش جهت مبارزه سیاسی، وی را حق بجانب بشماریم. یعنی چرا یک شخص حق نداشته باشد که در راه رفاه جامعه ای که در آن حیات بسر می برد، کار کند.

بعد از دوران حکومت حامد کرزی این نگارنده برای بار اول بصورت مفصل موضوع فدرالیزم را در افغانستان با شرح و بسط و تقسیم ولایات در جریده امید بچاپ رسانیدم، دیدم صدها مقاله از جانب یکی از ملیت های وطن بر علیه افکارم که بجز از آزادی پیشرفت و آرامش مردم نبود، نه تنها به مقابله پرداختند، بلکه از آوردن الفاظ زشت و ناسزا نیز دریغ نکردند. البته واضح است که این نوع سلوک مملکت را به قهقراً می کشاند.

در بالا طی چند صفحه به حیات پُر از حادثات گوناگون و کار های دوران سیاست و موضوعات علمی استاد شرعی جوزجانی مختصراً اشاره کردیم و لازم بود که درباره اش کتاب مفصل تحریر گردد، ولی آن کار از من ساخته نیست و مصروفیت های زیاد دارم.

شرعی شخصیت خاص و مختص بخود دارد، شمایل او از ساده پسندی آغاز می یابد و به رفتار نیکویش با مردم انجام می یابد. به شکل ساده و بی آلیشانه، بدون ریا و تصنع حیات بسر می برد و در حلقات وطنداران و هم قبیله گان از محبوبیت خاص برخوردار می باشد، چونکه بی صبرانه و ناقرارانه در پی خدمت بمردم از طریق قلم است.

در خصوص تألیفات و نوشته های جناب داکتر شرعی جوزجانی، همانطوریکه اسلاف او بمانند امام عبدالخالق جوزجانی، فرزند او اعجوبه زمان، فرزند او منهاج سراج جوزجانی، ابو عبید جوزجانی و صد های دیگر که بوقت حیات خویش کار های بزرگ علمی را انجام دادند و فریغونیان با دوران مشعشع فرهنگی و غزنویان علم دوست که کتاب های زیادی بوقت شان تحریر گردید، اینک بعد از صدها سال مرحوم استاد عظیمی بزرگ با خواهرزاده محبوبش که او را تشویق نموده، یکبار دیگر نام نامی جوزجانان را زنده ساخته اند.

بار ها خطرات جانی از سر آقای شرعی جوزجانی گذشته، در دام بلا ها افتیده مثلاً او در آستانه اشغال وطن توسط ارتش سرخ در پلچرخی محبوس و به اعدام محکوم گردید، لیکن خوشبختانه با مرگ بریژینف حامی رژیم و تغییر سیاست شوروی در مورد افغانستان، از مرگ حتمی نجات یافت و اگر از آن فاجعه نجات نمی یافت، کی میتوانستیم از مقالات معتبر او و کتب پُر محتوایش استفاده نماییم.

رساله شرعی جوزجانی درباره «نقش شاعران و شاهان تورکتابار در تکامل زبان و شعر فارسی» و یا مقاله او در حل نزاع خام بر سر ملیت حضرت مولانای روم و کتاب تحقیقی علمی او در رابطه به احوال و آثار دانشمند بزرگ وطن ابوریحان بیرونی به نام «دانشمند پیشاهنگ ابوریحان بیرونی» از آثار ماندگار استاد شرعی جوزجانی در زبان فارسی می باشد. او چند اثر ممتاز نویسندگان عرب چون طه حسین، یوسف السباعی و سلامه موسی و رومان بزرگ

تاریخی «نوایی» اثر ماندگار نویسنده معروف اوزبیک را نیز به فارسی ترجمه و نشر کرده است. کتاب علمی او به نام «حقوق اسلام، مذهب حنفی و فقه‌های آسیای میانه»، رساله‌ارزنده او به نام «ابوزید دبوسی فقیه کبیر بخارا» و کتاب علمی دیگری به نام «حقوق انسان و سر زمین شرق» که یکجا با پروفیسور اکمل سعیدوف در زبان اوزبیکی تألیف کرده، از شهرت و اهمیت زیاد در اوپیکستان برخوردار است.

ناگفته نماند که استاد شرعی جوزجانی که از شعرای زیبا کلام وطن می باشد، شعر را زیبا می سراید و از اوزان شعری و فن شعر سرایی بخوبی آگاهی دارد، خودش از جمله تورکان پارسی گوی بشمار می آید، که در غنای زبان زیبا و آهنگین فارسی خدمات ارزنده انجام داده است.

داکتر شرعی جوزجانی بزبان بسیار غنی تورکی اوزبیکی، صلاحیت عام و تام دارد و با معاونت آن با زبان ها و یا لهجات دیگر تورکی، چون تورکی اویغوری، تورکی تاتاری، تورکی یاقوتی، تورکی قزاقی، تورکی قرغیزی، تورکی تورکمنی، تورکی اناتولی و تورکی استانبولی آشنایی داشته و از آنها استفاده مینماید و طوریکه گفته شد، شرعی شاعر شیوا بیان است. بیاد دارم در یکی از مجموعه های شعری او که به دو زبان تورکی و فارسی بود، پورتريت اش را با نقطه گزاری تهیه داشته بودم، که از جمله شهکار های هنری ام بشمار می آید.

پورتريت استاد جوزجانی که سه دهه قبل با نقطه گذاری توسط استاد عنایت الله شهرانی کار شده است

شرعی جوزجانی در زبان فارسی تألیفات زیاد دارد و کتاب ها و صد ها مقاله نوشته، زبان عربی را بوجه احسن میداند و تسلط کامل دارد، زبان زیبا و آهنگین پشتو را نیز خوب میداند. طوریکه گفته شد، شعر را روان می سراید، و مهمتر این که به علم عروض و قوافی خوب وارد است و از آن

در اشعار تورکی و تاجیکی اش استفاده مینماید. او اولین سراینده شعر نو به شیوه نیمایی در زبان اوزبیکی می باشد.

البته این مقدمه اندک طولانی را بخاطر آشنایی با یک شخصیت سیاسی و علمی نوشتم که میخواستم بدوستان بفهمانم که اگر کسی خواسته باشد، در هر حال میتواند کاری را انجام بدهد؛ ای که دستت میرسد کاری بکن

پیش از آن کز تو نیاید هیچ کار

و اینک خوشبختانه قبل از اینکه درباره تصوف و عرفان و بعداً درباره کتاب تألیفی شرعی جوزجانی «تصوف و انسان» بنویسم، اندکی آشنایی با مؤلف خجسته و فرزانه وطن استاد شرعی نوشتم، چونکه اگر نویسنده را بخوبی بشناسیم، بزودی به گفتارش پی میبریم.

من این حدیث نوشتم، چنانکه غیر ندانست

تو هم ز روی کرامت، چنان بخوان که تو دانی

پروفیسو عنایت الله شهرانی

Доктор Муҳиб Мудассир,

ш тадқиқотчи олим ва журналист

Муҳиб Мудассир билан

профисор شرعی جوزجانی حقیده

ПРОФЕССОР Ш. ЖУЗЖОНИЙ ҲАҚИДА

سالها باید که تا یک سنگ اصلی ز آفتاب
لعل گردد در بدخشان یا عقیق اندر یمن
عمرها باید که تا یک کودکی از روی طبع
عالمی گردد نکو یا شاعری شیرین سخن
هر خسی از رنگ گفتاری بدین ره کی رسد
درد باید عمر سوز و مرد باید گامزن

(سنایی)

افراد زیادی زاده می‌شوند اما افراد کمی واقعا زنده‌گی می‌کنند و وجود شان ارزنده و برای زندگی با معنی و برای دیگران راه‌گشا و مفید است. تولد این‌گونه افراد یک تصادف معمولی نیست، زیرا آنها خود افراد معمولی نیستند. وجود برخی‌ها برای زندگی خود و اطرافیان‌شان تاثیر گذار است، راه‌گشا است، مسیر تعیین می‌کند، معنی می‌بخشد و حضورشان در هستی حس می‌شود و ملموس است. زاد روز این افراد را می‌شود به عنوان یک رویداد مهم و خجسته جشن گرفت. چون تنها به دنیا نیامده اند بلکه زندگی کرده‌اند و وظیفه و مسئولیت خود را ادا کرده‌اند و از خود میراثی

گذاشته‌اند که بودن‌شان در روی این سیاره خاکی را معنی می‌بخشد. این هفته گذشته زادروز یکی از چنین بزرگوارانی استثنایی و نازنین بود که وجود مبارک‌شان در دنیا ارزشمند است و برگردن قومی حق بزرگی دارند. زاد روز پروفیسور عبدالحکیم شرعی جوزجانی بود و خبر شدم که دوستان نیز در یک اقدام خیلی به جا و مبارک، زاد روز استاد را با نیکوداشت مجازی تجلیل کردند.

من از نوجوانی با اسم استاد شرعی جوزجانی آشنا بودم و زمانی که تصمیم به تحصیل در رشته حقوق گرفتم، یکی از الگوهای این رشته برایم بودند. دلیلش برای من روشن بود. برای افرادی مثل من که متعلق به یک اقلیت محروم بود، الگویم باید افرادی می‌بودند تا می‌توانستم با آنها پیوند ارگانیک برقرار کنم و بتوانم خودم را در جایگاه آنها ببینم. دانشمندان زیادی در رشته حقوق بودند که من از آثارشان استفاده‌های زیادی برده‌ام، اما شرعی جوزجانی، از اولین کسانی بود که از میان اوزبیک‌ها و از مردم شمال در بلندترین پست‌های حقوقی دولت آن زمان کار کرده بود. (گرچه آقای ستار سیرت هم در زمان شاه وظایف مشابه داشتند اما خیلی هم به اوزبیک‌ها ربط ارگانیک نداشتند) در دورانی که برای اوزبیک‌ها و ترکمن‌ها تحصیلات عالی در خیلی از رشته‌های به نحوی منع نانوشته بود جناب شرعی جوزجانی از معدود اوزبیک‌های بودند که در دانشکده شرعیات تحصیل کردند و بعد هم تحصیلات خود را تا سطح دکترا و بعد هم پروفیسوری رساندند. از این رو استاد جوزجانی برای من در غیاب، حق استادی داشتند و هم الگو بوده‌اند.

در کنار آن، جناب جوزجانی از پیش‌گامان مبارزات حق طلبانه، عدالت‌خواهانه در جنبش چپ افغانستان بودند. با شجاعت تمام از محروم‌ترین قشر جامعه برخاستند و توانستند فعالیت‌های خود را در مرکز و در دل نظام ادامه دهند و به دلیل همین مبارزات شان سال‌های ارزشمند زنده‌گی خود را در زندان سپری کرده‌اند. من که تحقیقاتم روی حقوق اقلیت‌ها است و حقوق اقوام را در کشورهای مختلف مطالعه می‌کنم، همیشه استاد جوزجانی و همراهانشان و مبارزات و فعالیت‌هایشان به یادم بوده و هرگاه در مورد حقوق اقلیت‌ها در افغانستان صحبت شده، از جناب استاد شرعی جوزجانی به عنوان پیش‌آهنگ مبارزات حق طلبانه اقلیت‌های محروم یاد کرده‌ام. البته نقدهای که در مورد جنبش چپ افغانستان و خلقی‌ها وجود دارد همه سر جایش و من به نقد باور دارم و آن را ارزشمند می‌شمرم و استاد هم از این نقد‌ها استثنا نیستند (اما با اندک شناختی که از جنبش چپ افغانستان و بزرگان و فعالان این جنبش و به ویژه اعضای حزب دموکراتیک خلق از هردو جناح خلق و پرچم دارم بدون مبالغه می‌توان ادعا کرد که پروفیسور جوزجانی از معدود باسوادان این جنبش بود که با درک و فهم درست از اندیشه چپ، وارد این جریان شدند. این در حالی است که جناب جوزجانی از معارف دینی نیز در عین زمان به خوبی آگاهی کامل و اکادمیک داشتند. در مقابل تا جایی که من در غرب با شماری از چپی‌های سابق افغانستان دیدم شمار بسیار اندک‌شان با اصول و نظریات ابتدایی تفکر چپ حتی آشنایی دارند و خیلی‌هایشان بیشتر از این که به آرمان‌های چپ باورمند باشند و یا چپ‌گرا و کمونیست،

اپورچینیست بودند. در کنار آن خیلی‌ها در دولت بودند و تنها مقام گرفتند و نان به نرخ روز خودند اما آقای شرعی جوزجانی، متفاوت‌تر از دیگران برای حقوق مردم محروم خود نیز مبارزه و تلاش کرد. آقای جوزجانی در رسمیت بخشیدن به آموزش زبان‌های ترکی در برخی از مکاتب در شمال افغانستان نقش ارزنده‌ای داشتند. همچنین اولین نشریات اوزبیک و ترکمنی در افغانستان به همت و پشتیبانی پروفیسور جوزجانی به نام‌های «یولدوز» و «گوراش» چاپ شد که کار بسیار ارزشمندی بود و راه را برای فعالیت‌های بعدی به این زبان‌ها باز کرد. سپس در امر آوردن زبان‌های ترکی به رادیو و تلویزیون آن زمان و همچنین به دانشگاه‌ها هم نقش آقای جوزجانی را نمی‌شود نادیده گرفت. این تلاش‌ها در کنار دانش فراوانی که در عرصه‌های مختلف جناب جوزجانی دارند آنها را برای من به یک الگوی و استاد در غیاب تبدیل کرده بود.

به همین دلیل من خیلی آرزوی دیدار استاد را داشتم. تا این که ۵ سال پیش در ماه مارچ ۲۰۱۶ برای یک کار تحقیقی در مورد مهاجران به سویدن رفتم و در فرصتی کوتاهی دیدار استاد نصیب شد. فرصت خیلی اندکی بود، اما استاد را سرحال، خوش قلب و مهربان، خوش صحبت و صمیمی و فوق العاده با دانش یافتیم. استاد بعد از هشتاد سالگی هم مصروف پژوهش و تحقیق بودند که این برای من خیلی دلگرم کننده و الهام بخش بود. استاد در عمر پر بارشان چندین اثر تحقیقی و اکادمیک چاپ و آماده کرده‌اند. امیدوار که بتوانیم در مقابل استاد ادای دین بکنیم و برخی از این آثار را به الفبای عربی برگردان کنیم و آن عده از آثار استاد که به زبان اوزبیک نوشته شده را به فارسی و همچنین برخی از کارهای حقوقی استاد را به انگلیسی برگردان کنیم. امیدوارم زمینه چاپ و توزیع این آثار ارزشمند در افغانستان فراهم شود.

البته استاد شاعر ورزیده‌ای نیز هستند که به زبان‌های فارسی و اوزبیک شعر می‌گویند. مانند این شعر زیبای ایشان را که فرهاد دریا نیز در قالب آهنگ زیبایی خوانده‌است:

چه روزها که به راه تو منتظر ماندم
چه شام‌ها که به یاد تو اش سحر کردم
چه لحظه‌ها که نشستم به حسرت دیدار
چه بارها که تمنای بی‌ثمر کردم

امیدوارم اشعار استاد نیز بیشتر شناخته شود و فرصت نقد و بررسی شعرهای استاد جوزجانی (هم اشعار فارسی و هم اوزبیک) ایشان فراهم شود.

من از دور دست مبارک استاد را می‌فشارم و زاد روز جناب پروفیسور شرعی جوزجانی را خجسته باد می‌گویم و برایشان صحت‌مندی، تندرستی و طول عمر پر بار آرزو می‌کنم. امیدوارم سایه‌های ایشان بر سر ما مستدام باشد و دست نوازش‌شان از سر ما کم نشود تا بتوانیم از خواندانی ایشان به قدر همت خود لقمه برداریم و فیض ببریم.

به کام تو گردد سپهر بلند
دلت شاد باد و تنت بی‌گزند!

Бисмилло (Турдикул Майманагий),
сиёсий ва ҳарбӣ фанлар билимдони,
салоҳиятли ёзувчи, профессор

توردیقل میمنگی

شرعی جوزجانی جستجو گر نستوه و شخصیت خرد ورز پر تلاش در کوره راه های
دشوارزنده گی

**ШАРӢЙ ЖУЗЖОНӢЙ ҲОРМАС ИЗЛАНУВЧИ, АҚЛ ВА
ТАДАББУР БИЛАН ҲАӢТНИНГ ОҒИР СИНОВЛАРИДАН
ЎТГАН ИНСОН**

سخن گفتن و چیزی نوشتن در رابطه با شخصیت و کارنامه های بعضی از انسان های نام آور
دارنده حیات چندین بعدی چون پرفیسور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی که منعکس کننده همه
واقعیت های دوره های مختلف زندگی ایشان با در نظر داشت شرایط حاکم بر جامعه و مبرا از همه انواع
خویش داوری های بر خاسته از حب و بغض های شخصی و یا گروهی باشد کاریست دشوار ولی
لازمی!

زیرا جناب شرعی صرف نظرا از قضاوت های ناشی از دوستی ها، دشمنی ها، دوری ها و نزدیکی
ها و غیره مناسبات افراد و گروه های مختلف انسانی نسبت به ایشان، از دید من بمعنی واقعی یک
شخصیت مطرح و تأثیر گزار بر تحولات متنوع کشور در مقاطع مختلف زمانی حیات خویش اند، که
حرف زدن ، نوشتن و داوری در رابطه با شخصیت ایشان حکم کالبد شگافی واقعیت های تلخ یک
دورمتناوب سیاه و شوم تاریخ سده پسین کشور در پیوند با نیاز تحول طلبی جامعه در مسیر رهایی
بیک راه نجات از کلیه عوامل فقر، جهل، استبداد، تفرقه، تبعیض، تعصب، عقب افتادگی از کاروان
تمدن در تحت سلطه نظام های جبار قبیله سالاری از یک طرف و سیطره سنگواره عقب گرا یی

وتمدن ستیزی در لباس مذهب، قبیله وسنت های اسارت آورموروئی از گذشته های تاریک تاریخ تا این زمان از جانب دیگر است .

من ازمدتها قبل مصمم به نوشتن دریافت های فکری ام در رابطه با زندگی و کارنامه های جناب شرعی جوزجانی بودم وچندین بارهم اقدام به اینکار کردم؛ ولی دایما کاری را که آغاز کرده بودم تحت تأثیر عوامل مختلفی چون بهم خوردن وضع سلامتی، مصروف های روزمره اجتماعی ، فرهنگی و سیاسی ، در پیوند با اوضاع افغانستان تحت تأثیر عوامل تأثیر گذار داخلی و خارجی بر حیات روزمره مردم این سرزمین نا تمام ماند!

تا اینکه تقریب نودومین زاد روز جناب استاد شرعی جوزجانی که مصادف است با ۸ ماه مارچ ۲۰۲۴ فرصتی را فراهم نمود تا در راستای اینکار واجبی بار دیگر قلم بدست گیرم و با تکیه به معلومات کم و بیشی که از گذشته های دور و نزدیک زنده گانی ایشان در عرصه های متنوع حیات سیاسی، ادبی، عرفانی، فرهنگی آموزشی و مسلکی ایشان در داخل و خارج از کشور بخصوص دوران غربت نشینی شان در کشور سویدن با خود دارم چیزی بنویسم. تا باشد در منظومه نوشته های دیگر شرعی شناسان بمناسبت سالروز تولد ایشان مصرع مرتبط بمن هم خالی نماند.

ازآوان طفولیت با نام سید عبدالحکیم سرپلی که بعدها با نام شرعی جوزجانی شهرت یافت من و خانواده ام آشنا بودیم، زیرا ایشان هم صنفی و دوست نزدیک دوران تحصیل برادر بزرگم مرحوم قاضی قربان نیاز «مرید» بودند، که در سال ۱۳.....خورشیدی هردو همزمان از سرپل و فاریاب شانس درس و تحصیل به مدرسه ابو حنیفه کابل و دارالعلوم یا فاکولته شرعیات پغمان را حاصل و تحصیلات عالی خویشرا یکجا به پایان میرسانند. ولی با ختم تحصیل و آغاز وظایف دولتی شرعی جوزجانی بنابر انتخاب خودش به کارهای مطبوعاتی و ژورنالیسم روی می آورد و در شهر کابل باقی می ماند و قربان نیاز مرید به حیث مفتی و قاضی در مناطق مختلف کشور به کارگماشته میشود. در نتیجه قربان نیاز «مرید» میشود یک قاضی مسلکی و سید عبدالحکیم شرعی هم میشود یک کارمند حرفه ای مطبوعات، نویسنده و ژورنالیست در ادارات مختلف وزارت اطلاعات و کلتور آن زمان. طوریکه دیده میشود این مسئولیت های وظیفوی درآینده زنده گانی این دو دوست دوره درس و تحصیل سرنوشت های متفاوتی را در رابطه با افکار و عقاید سیاسی و اجتماعی ایشان رقم میزند. در تلاطم مفوذ و رشد روز افزون گرایشات آیدالوژیکی چپ، راست و میانه تحت تأثیر موج توفنده نهضت های سیاسی جدید در جهان و منطقه، که در اواسط سده نوزده میلادی افغانستان آن روزگار راهم جبراً مسخر خود ساخته بود، شرعی جوزجانی پذیرای خط فکری چپ دموکراتیک با ماهیت انترناسیونالیستی گردیده به عضو ارشد جمعیت دموکراتیک خلق و حزب دموکراتیک خلق افغانستان مبدل میشود.

اما قاضی قربان نیاز «مرید» که در جریان مصروفیت های دولتی خویش بحیث قاضی در مناطق مختلف کشور بخصوص مناطق شمال هندوکش یا تورکستان جنوبی که تا آن روزگار رسماً مسما به تورکستان افغانی بود، تبعیض، تعصب و بیعدالتی های سازمان یافته دولتی را در برابر اقوام و ملیت های محکوم اوزبیک، تورکمن، هزاره، تاجیک، بلوچ، نورستانی و غیره عملاً از موقف یک قاضی بر حال در مناطق مختلف کشور با وضوح تمام شاهد و آگاهانه به افکار عدالت خواهانه ضد بیدادگری ملی متمایل و درین راستا در حد توان کارهایی را هم در مناطق مختلف در جهت افشای حقایق و بیدار سازی مردم تحت ستم انجام داد.

من بعد از ختم دوره آموزشهای ابتدایی در اواخر سال ۱۳۴۳ جهت ادامه آموزش دوره متوسطه و ثانوی از میمنه بکابل آمدم و به لیسه حربی آن زمان شامل گردیدم. این نقل مکان از میمنه بکابل و پذیرفته شدنم در لیسه حربی بزرگترین حادثه زنده گانی من در همه مراحل حیاتم بشمار میرود که مهر تغییرات شگرف را در همه ابعاد زنده گانی ام بجا گذاشت.

کودتای ۲۶ سرطان سردار داوود، کودتای هفت ثور ۱۳۵۷ حزب دموکراتیک خلق افغانستان، آغاز جنگ های داخلی، کودتای حفیظ الله امین، تهاجم قشون سرخ و حادثه ششم جدی، کودتای درون حزبی داکتر نجیب برعلیه ببرک کارمل، پایان حضور ده ساله قشون سرخ و ختم حاکمیت پر ماجرای چهارده ساله حزب دموکراتیک خلق افغانستان، حاکمیت تنظیم های جهادی و طالبانی دور او، حادثه یازده سپتامبر، تهاجم امریکا و ناتو به افغانستان، سقوط امارت طالبان، ایجاد جمهوری عاریتی بیست ساله در زیر جُل و پلاس دموکراسی و مردم سالاری تحت زمامداری چند جاسوس دست پرورده امریکا و غرب که بعد بیست سال بازی با سرنوشت مردم این کشور براساس تضامیم دولت امریکا و اعضای ناتو یک شبه دود شد و به هوا رفت و امارت طالبانی مکرراً بر کشور حاکم شد.

وقوع هریکی از این حوادث یکی پی دیگر بر خلاف انتظارات توده های ملیونی کشور در جهت رسیدن به آزادی، ترقی، عدالت و غیره مصایب بزرگی را برکافه باشندگان این کشور تحمیل و یک سیر قهقراپی استحال را توأم با هرج و مرج بر جمیع امور حیاتی جامعه مستولی ساخت که دامنه آن تا امروز هم ادامه دارد.

اجبار مهاجرت های گسترده و بی خانمانی های گسترده اقصاء مختلف جامعه، بخصوص پیروان احزاب و جریانات چپ به کشورهای مختلف منطقه و جهان یکی از پیامد های شوم این تحولات ناکام در افغانستان است، که من و شرعی صاحب هم به نوبه خود از آن بی نصیب نماندیم و با ترک دیار مسکن گزین کشور های دنمارک و سویدن گردیدیم.

تأسیس فدراسیون فرهنگی تورکان افغانستان «فتا» در سال ۲۰۰۸ ترسایی، همانگونه که زمینه ساز پیوند و نزدیکی آگاهانه بسا تحول طلبان تورکان دور از وطن اوزبیک و تورکمن به محور

این کانون فرهنگی درخارج از کشورگردید، من و استاد شرعی را هم بهم نزدیک و زمینه ساز شناخت بیشتر و رشد موضعگیری های مشترک من با این دانشمند خستگی ناپذیر ، جستجوگر توانا، شاعر ذواللسانین، عدالتخواه هدفمند با تمایلات تصوفی و عرفانی شد.

من به وضوح دریافتم که شرعی جوجانی یکی از شخصیت های ملی و سیاسی دوران خود با داشتن گزینش های خاص فکری و عقیدتی مخصوص به خویشتن میباشد، که این داشته عقیدتی او را در مسیرهای دشوار و پرتلاطم زندهگانی همواره بدرقه وبا آزمونهای غیرقابل پیش بینی در دوره های مختلف حیاتش دست به گریبان ساخته است.

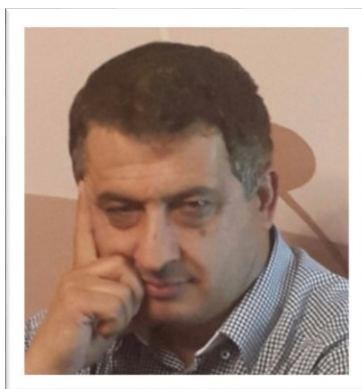
از اینکه توضیح همه داشته های پر بار علمی، عرفانی، اجتماعی، سیاسی ، فرهنگی و شعری این شخصیت بزرگ از قدرت قلم من درین متن خارج است و ایجاب بحث و تحقیق دقیق همه جانبه مفصل را در بخش های متعدد حیات این مرد با انرژی و خستگی ناپذیر ذاتی مینماید. من به اختصار میگویم که سید عبدالحکیم شرعی جوجانی یک گیاه خودرو در چمنزار هستی پرماجرای ملت بزرگ اوزبیک و محکوم به اسارت استبداد قبیله سالاری افغانستان است که با وجود مسدود بودن بسا راه های رشد وکمال طبیعی برای اودرفضای سیاسی و اجتماعی مملو از تبعیض و تعصب افغانستان در برابر خلق اوزبیک و سایر اقوام و ملیت های محکوم، او با سعی و تلاش خستگی ناپذیر در پناه استعداد خلاق ذاتی خویش ازهمه موانع روزگار با موفقیت عبور و به اکادمسین شرعی جوجانی مبدل گردید.

شرعی جوجانی در آستانه رسیدن به سن نود سالگی خویش قرارداد. او بخش قابل توجه این نود سال زندهگانی خویش را صرف کارهای بزرگی نموده است که در گذشته های چندین دهه قبل برای انسانهای تحول طلب و عدالتخواه در مجموع در حکم تابو بود. ولی شرعی جوجانی با قرار گرفتن آگاهانه درصف تحول طلبان این تابو ها را درهم شکست و با تابو شکنی خلاق راه پر خم و پیچ حیات را تا نود سالگی پیمود و از تجارب خوب و خراب روزگار نیک آموخت و چون معلمی که در هر قدم ه خویش در مدرسه روزگار با کمبود و اشتباهات خویش میجنگد و از اشتباهات در هر قدم می آموزد تا به خود و مخاطبینش حرف درست و منطبق با واقعیت را تلقین نماید، شرعی جوجانی هم با اشتباهات و نارسایی های فرا راه زندهگانی گذشته اش همواره در نبرد واز آموختن واصلح در وجود خویش هرگز روگردان نشد وراهش را پیمود و به زمان حال با قامت افراشته و داشته های عظیم علمی و فرهنگی بعنوان یک سرمایه بزرگ وارزشمند به نسل های امروز وفردا قدم گذاشت. با عرض تهنیت نودسالگی این شخصیت بزرگ برایش عمر دراز و توانایی پرتوان از صمیم قلب آرزو میکنم.

پروفیسوربسم الله «توردیقل میمنگی»

دنمارک – کوپنهاگن، ۲۰۲۴

Неъматулло Раҳмоний,
шоир ва Ўзбекистондаги Афғонистонликлар ишлари раиси

نعمت الله رحمانی

چند سخن کوتاه در بارهٔ یک شخصیت علمی

БИР ИЛМИЙ ШАХСИЯТ ҲАҚИДА ИККИ ОҒИЗ СЎЗ

افتخار دارم کلماتی را در مورد شخصیت بزرگوار، عالم، شاعر خوش طبع، انسان صمیمی و مهربان محترم عبدالحکیم شرعی جوزجانی مینویسم.
از دیر زمانی که با ایشان شنایی دارم من حیث یک شخصیت برجسته علمی و سیاسی نقش برجسته و فعال داشته و با افتخار و سربلندی اولگویی برای جامعه سیاسی و اکادمیک منطقه شناسایی شده است. تدبیر و تفکر عالی و بلند این دانشمند بزرگ را در زندگی و همه آثار ادبی او میتوان دریافت، حرمت و احترام چنین انسان ارزشمند مایه فخر و سرفرازی من و خانواده ماست و برایشان سلامتی و سعادت آرزومندیم و دوبیتی خویش را به افتخار طبع شرعی وی تقدیم شان میدارم:

آنکه از کان خرد هر لحظه میتابد تویی
وانکه از رمز نگاهش مهر میبارد تویی
هر کلامت پر ز معنی، هر پیامت پر ز لطف
آنکه هر موج خیالش شعر میسازد تویی

نعمت الله رحمانی

М. З. Муваффақ магесерлик олий деплом егаси, изланувчи ва
Конода, Туранту шахрида “Турон жамоат ва маданият анжумани”
собик раиси.

سخنی چند در مورد اکادمیسین سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی

محمد ظاهر موفق

بنام خداوند دادگر و بی همتا

درک جوانب گوناگون زنده گی و فعالیت هر انسان و بخصوص شخصیت های آگاه و پرتحرک همچون اکادمیسین سید عبدالحکیم (شرعی جوزجانی) برای ما کار آسانی نیست.

شخصیت چند بُعدی استاد شرعی جوزجانی از درون پیچیده گی های حوادث پرتلاطم روزگار و خم و پیچ های دشوار زندگی و تحمل رنجهای ناشی از نا بسامانی ها و نابرابری های اجتماعی و اقتصادی تکامل یافت و آموزش از تجارب کار و زندگی طاقت فرسا در میان سیل حوادث ناگوار دوران و دقت برای آموختن از اشتباهات و خطاهای حکام مستبد و خودکامه او را به پختگی رساند. داستان ها و درد دل های (شرعی) قابل شنیدن و تأمل است. او مانند قوغی زیر خاکستراست که استعداد ها و توانایی های فطری و عملی اش مانند بسیاری از استعداد های با نام و گمنام سوخت و در زیر سیطرهٔ دود و خاکستر دوباره روشنی بخش گردید.

این حقیقت تلخ تاریخ است که مستبدان ظالم، ستمگران حاکم و استعمارگران غاصب شیوه های بکار برد و سوء استفاده از استعدادها و همچنان طریقهٔ رنگارنگ سرکوب آنها را در برههٔ زمان ها و مکان های مختلف تجربه کرده و در از بین بردن نقش و اثر گذاری استعداد های شخصیت های مطرح و ایجاد تفرقه و نفاق در میان آنان در تمام نقاط کرهٔ زمین و بخصوص در افغانستان و در کشورهای عقب نگه داشته شده و رو به انکشاف ید طولا داشته اند.

شرعی جوزجانی شخص همدوست و علم پرور بوده و دارای استعداد عالی در ساحه فعالیت های فرهنگی اجتماعی است، وی با آموزش علوم دینی و اسلامی در فاکولته شرعیات کابل عصر و زمان خویش در صف اول مبارزه برای تأمین برابری حقوق انسانها قرار گرفت. در باره مسائل فرهنگی، اجتماعی و تاریخی عمدتاً به زبان های فارسی، اوزبیکی نوشته ها و مقاله های قابل توجه دارند، زبان های پشتو، تورکی و عربی را میدانند.

اکثر نوشته ها و آثار قلمی شان به زبان فارسی است، این خود یکی از برازنده ترین نشانه های نیت دوستانه ای از کار های نیک شان در عرصهٔ کمک به رشد و انکشاف زبان فارسی و فرهنگ های مردمان باهم برادر وطن ما افغانستان میباشد.

خدمات پروفیسور شرعی جوزجانی در ساحه هنر و ادبیات اوزبیکي تورکمني و نقش موصوف در تأسیس دیپارتمنت های زبان اوزبیکي و زبان تورکمني در ساختار تشکیلاتی وزات معارف و اکادمی علوم را نمیتوان از یاد برد. تقویت روحیهٔ تامین همبستگی میان اقوام و ملیت های باهم برادر و برابر افغانستان در کار و فعالیت و روابط اجتماعی انسانی و آثار ادبی و هنری شان مشهود است .

کارهای درسی و استادانهٔ پروفیسور عبدالحکیم شرعی جوزجانی در انستیتوت ها و یونیورسیتی های شهر تاشکند جمهوری دوست و برادر اوزبیکستان نشانه عالی استعداد و توانایی های موصوف در جهت آموزش و تجهیز جوانان با روحیه علم دوستی و انسان پروری است. تألیف کتاب ممد درسی تحت عنوان (حقوق اسلام، مذهب حنفی و فقه های آسیای میانه)، تیزیس دکتورای علوم زیر عنوان (نقش فقه های آسیای میانه در تکامل حقوق اسلام و مذهب حنفی) و (جایگاه شریعت در نظام حقوقی افغانستان)، تألیف کتاب (شرق و انسان حقوق لری، یکجا با اکادمیسین اکمل سعیدوف) کتابهای (دانشمند پیشاهنگ ابوریحان البیرونی)، (نقش شاهان و شاعران تورک در تکامل زبان و شعر فارسی)، مجموعه اشعار و رساله ها و بخصوص کتاب (تصوف و انسان) نوشته دکتور (شرعی جوزجانی) را که به چاپ رسیده است بخوانید و به عمق نوع دوستی و شیفتگی مردمان و صوفیان وارستهٔ مشرق زمین در خدمت به خلق الله و پیوند عمیق آنان در راه عشق و محبت به الله و مخلوقات الله پی میبرید.

به باور ما:

درین جهان فانی هیچکس جامع کمالات نیست و هیچکس بدون خلا و اشتباه،

به قول شاعر:

هر که ناموخت از گذشت روزگار

هیچ ناموزد زهیچ آموزگار

برما است تا قدر داشته های خود را بدانیم، مثبت اندیشی و آینده نگری و استفاده از اندوخته ها و تجارب شخصیت های فرهنگی و اجتماعی، ما را در پیشرفت بسوی آینده های بهتر مساعدت مینماید.

ما برای محترم اکادمیسین سید عبدالکیم شرعی جوزجانی (صحت و سلامتی و طول عمر با ثمر در جهت خدمت گزاری بیشتر در کار های خیرخواهانه و جهان شمول آرزو داریم.

با عرض ادب و احترام

محمد ظاهر (موفق)

Ёзувчи ва журналист Муҳаммадулло Ватандӯст

محمدالله وطن دوست

دوستی پنجاه ساله و هم‌نیشینی پنج روزه

۵۰- йил дўстлик ва ۵- кунлик мулоқот

با همدیار دانشمندم پروفیسور سید عبدالحکیم شرعی جوزجانی از پنجاه سال بدین طرف آشنایی و دوستی دارم. آشنایی که در مقاطع معین زمانی مبارزات مشترک سیاسی آن را تحکیم بخشیده و گاهی نیز تفاوت نظر ها به ایجاد فاصله ها منجر شده است. اما در طول این سالهای طولانی با وجود فراز و نشیب های زیاد، رابطه ما همیشه احترام آمیز بوده و هیچگاهی به شخصیت علمی، ادبی و فرهنگی موصوف شک و تردیدی نداشته ام. باید تذکر دهم که جناب شرعی جوزجانی در حیات سیاسی من همچون شهید شهرالله شهپر سمت استادی داشته از رهنمایی و تشویق های وی مخصوصا در آوان جوانی فراوان مستفید شده ام.

چنانکه تذکر رفت جناب شرعی جوزجانی را از نظر فرهنگی شخصیت چند بعدی و یکی از مفاخر علمی و ادبی افغانستان و در میان ترکتباران کشور ستاره پر درخشش ادبی می دانم . زمانیکه در جریده خلق سروده های شرعی جوزجانی (ینگی ییل) و (ینگی زمان ترانه سی) نشر شد، برای تورکتباران نه تنها مایه مباهات بود، بلکه در مظاهرات و متننگ های آن روزگار مورد توجه همگانی قرار می گرفت و باعث بسیج جوانان می شد . شعر (آمو دریا) چنان جذاب و انگیزنده بود که حتی اشخاص نا آشنا به زبان اوزبیکی نیز از شنیدن و خواندن آن حظ می بردند.

مقالات و مطالب نشر شده از محترم شرعی جوجانی در روز نامه ها و جرايد کشور نیز در دههٔ چهل و پنجاه هجری برای جوانان آموزنده و سمت دهنده بود.

اما همنیشنی پنج روزه با کتاب پر محتوا، غنی و ابتکاری جناب شرعی جوجانی تحت عنوان (اسلام حقوقی، حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری) عمق دانش، معلومات همه جانبه و وسعت نظر موصوف را چنان نمایان ساخت که باید به مقام علمی وی سر تعظیم فرود آوریم و موصوف را از غنیمت های روزگار مان محسوب کنیم.

کتاب متذکره از سه قسمت عمده متشکل بوده، هر قسمت به باب ها تقسیم شده است. در قسمت اول یا قسم اول کتاب، اساسات حقوق اسلامی و مذاهب اسلامی مفصلاً توضیح گردیده است. در این قسمت در مورد چگونگی انتشار دین اسلام، ایجاد مذاهب، تاسیس موسسات قضایی و بلاخره منابع حقوق اسلامی توضیحات همه جانبه ارائه گردیده است. طبق توضیحات مولف، مذاهب اهل تسنن بر علاوه حنفی، مالکی، شافعی و جنبلی، مذاهب اوزاعی، ظاهری و طبری را نیز در بر میگیرد. همچنان مذاهب اهل تشیع به سه مذهب جعفری، اسمعیلی و زیدی تقسیم میگردد. منابع حقوق اسلامی شامل قرآنکریم، سنت، اجماع، رأی و قیاس بوده، اجتهاد با در نظر داشت ضرورت زمان، عرف و عادت جا افتاده در جامعه یکی از منابع اساسی حقوق اسلامی گفته شده است که مذهب ابوحنیفه با استفاده از این روش توانسته است در غنای حقوق اسلامی نقش مهمی ایفا نماید.

در فقه حنفی مساوات حقوقی مردان و زنان، آزادی بیان و عقیده، نظریه مشوره و شورا، نظریات مربوط به ازدواج و طلاق و بلاخره مسایل مربوط به تجارت و بازرگانی مفصلاً مورد بررسی قرار گرفته با استفاده از اجماع، رأی و قیاس به ضرورت های تغییر پذیر جوامع اسلامی در این عرصه جواب لازم ارائه گردیده است.

قسمت دوم کتاب به مکتب حقوقی امام اعظم ابوحنیفه اختصاص یافته در این قسمت در مورد زنده گی و زمان امام ابوحنیفه، اسلوب حقوقی و شاگردان وی معلومات همه جانبه ارائه گردیده است. طبق معلومات ارائه شده، امام ابوحنیفه با کنیهٔ ابوحنیفه و لقب امام اعظم، نعمان نام داشته نام پدرش ثابت است. امام اعظم در سال هشتاد هجری در کوفه تولد شده در ۱۵۰ هجری در همان شهر وفات نموده است. پدر کلان ابوحنیفه زوتی نام داشته اصلاً از مردم کابل می باشد که از جانب تمیم بن ثعلبه اسیر گرفته شده است. موصوف بعداً به دین اسلام گرویده از اسارت آزاد شده است. به قولی ثابت پسر زوتی که پدر امام حنیفه است، در روز نوروز به حضرت علی حلوا تقدیم داشته از آن سپه سالار اسلام به خود و خانواده اش طلب دعای نیک نموده است.

در قسمت سوم کتاب به انتشار و اهمیت مذهب حنفی در ترکستان و نقش فقهای ترکستانی پرداخته شده بیشتر از سی و پنج فقیه عالی مقام ترکستان با آثار و تألیفات و نقش شان در تکامل حقوق اسلامی معرفی گردیده اند .

جناب شرعی جوجانی در تألیف اثر متذکره از منابع و مواخذ فراوانی سود برده است. موصوف از پنجاه و دو منبع اوزبیکی، بیست و یک منبع روسی (به کمک دوست و شاگردش آزاد سینبایف)، هفتاد و پنج منبع عربی، پنجاه و سه منبع فارسی و دری و از شانزده مآخذ تورکی (مجموعاً ۲۱۷ منبع) استفاده نموده است که تدقیق و مطالعه این همه منابع و مآخذ حوصله فراخ، فرصت کافی و دقت لازم می خواهد که از عهده هرکس بر نمی آید .

باید متذکر شد که با توضیح و تشریح سه صد و پنجاه و پنج لغت و اصطلاح اوزبیکی و عربی در اخیر کتاب، مطالعه کتاب برای علاقمندان خیلی سهل گردیده، خواننده گانی که در مورد فهم کلمات و اصطلاحات مشکل دارند می توانند با مراجعه به لغتنامه کتاب حل مشکل نمایند .

در کتاب متذکره نظریات مستشرقین غربی در مورد فقه اسلامی نیز مورد بررسی قرار گرفته به نقش حقوق اسلامی در تشکل و تکامل حقوق بشر در جهان نیز روشنی انداخته شده است. همچنان در مورد بنیاد گرایی اسلامی و نگاه آنان به حقوق اسلامی نیز بحث جالبی در کتاب وجود دارد. از نظر بنیادگرایان شریعت و قانون از دو منبع مختلف سرچشمه گرفته این دو نمی توانند با هم در سازش و توافق قرار گیرند. طبق نظر بنیاد گراها که عبدالقادر عوده نماینده برجسته آنان معرفی شده و اخوان المسلمین و گروه های دیگر افراط گرایی رهروان و پیروان وی محسوب میگردند، حقوق اسلامی یا شریعت قبل از جامعه وجود داشته، از جانب خدا فرستاده شده است، در حالیکه قانون ساخت بشر است و از مطالعه عادات، رسم و رواج ها و عرف جامعه بوجود می آید. طبق نظر بنیاد گرایان باید نص دینی بدون تفکر و تعمق به مضمون آن، عملی گردد و هرگونه مناظره در مورد شریعت ناروا و غیر قابل قبول است. بنیاد گرایی تحول و تنوع جوامع بشری را هرگز بر نمی تابد و معتقد است که حقوق اسلامی غیر قابل تغییر و مطلق است. جوامع اسلامی مکلف اند همچون زمان صدر اسلام مناسبات حقوقی خود را طبق نظریات آن زمان عیار نمایند و حق هیچگونه تغییر و بازنگری را ندارند. مؤلف ضمن نقد این نظریات، بی پایه بودن آنها را به اثبات میرساند و میگوید نتیجه چنین تفکر جامد در برخی از جوامع اسلامی عقب مانعی وحشتناک و جنگ های مصیبت بار کنونی است که به چشم سر مشاهده می کنیم. در حالیکه حتی در زمان خلفای راشدین نیز به اجماع و قیاس اهمیت داده شده، مسایل فراوانی از طریق اجماع و قیاس حل و فصل گردیده است.

طوریکه مؤلف در اخیر کتاب، خلاصه کتاب را در چند پراگراف توضیح نموده، دین اسلام بعد از دین عیسویت من حیث دین جدید، در دنیای عرب ظهور نموده بزودترین فرصت در شرق و غرب

انتشار یافت. فقه اسلامی قسمت عمده و اساسی دین اسلام را شامل می گردد که همانا حقوق اسلامیست. حقوق اسلامی به حق الله و حق العبد تقسیم میگردد که حق الله، حقوق عمومی و حق العبد حقوق شخصی را در بر میگیرد .

حقوق اسلامی فراز و نشیب های فراوانی را طی نموده از برکت فقیه های عالی مرتبت تکامل کرده در کتب و رساله های فراوان اساسات آن توضیح و تشریح شده است. در تکامل حقوق اسلامی در پهلوی دانشمندان عراق و مصر دانشمندان ماواؤالنهر و ترکستان نیز نقش شایسته خود را بدرستی ایفا نموده در انتشار مذهب حنفی خدمات بزرگی را انجام داده اند .

در قرن های ۱۳ و ۱۴ میلادی به اثر نا آرامی ها و جنگ ها، عده زیادی از علما و فقیهان تورکستان مجبور به ترک دیار شده در قاهره، حلب ، دمشق ، موصل، قونیه و بصره به فعالیت های علمی پرداخته اند و در انتشار و تکامل فقه حنفی در این مراکز سهم خود را ادا نموده اند. در شبه قاره هند نیز در امپراطوری بابری ها مذهب حنفی مذهب اصلی مسلمانان هند را تشکیل داده، علمای ترکستان در سایه حاکمیت بابری ها در انکشاف، پیشرفت و تکامل فقه حنفی خدمات افتخار آمیزی انجام داده اند. قابل ذکر است که علما و فقه های ترکستان جنوبی از بدخشان تا هرات و مراکزی همچون بلخ، جوزجان مرو و هرات کمتر مورد توجه قرار گرفته به استثنای ابوبکر جوجانی و ابو سلیمان جوجانی از دیگر دانشمندان این حوزه نامی برده نشده که امیدوارم موضوع تالیف جداگانه مولف محترم بوده باشد .

کتاب (اسلام حقوقی، حنفی مذهبی و تورکستان فقیه لری) جناب شرعی جوجانی در تثبیت جایگاه مذهب حنفی در حقوق اسلامی می تواند نقش مهمی ایفا نموده علاقمندان حقوق اسلامی را با اساسات فقه حنفی عمیقا آشنا نماید .

در حالیکه تألیف این کتاب با ارزش را به مولف گرانقدر آن صمیمانه تهنیت می گویم، به همدیار عزیزم دکتور شرعی جوجانی در عرصه علم و فرهنگ دستاوردهای بزرگ و موفقیت های بیشتری آرزو می کنم.

Пашту тлида:

Ёзувчи: Аҳмаджон Мону, тадқиқотчи ва ёзувчи- (Пашту тилида)

احمد جان مانو

عبدالحكيم شرعي جوزجانی څوک دی؟

Абдулҳаким Шаръий Жўзжоний ким?

شاغلي پروفيسور عبدالحكيم شرعي جوزجاني صاحب ته، چي زموڼز د گران هيواد افغانستان يوه علمي، ديني، سياسي، ادبي څټه ټولنيزه پيژندل شوې څيره ده. د څو بعديز لوړ شخصيت خاوند، خپلو هيوادوالو او خلکو ته صادق، وفادار، په عالي انساني اخلاقو سينگار، دانا او پوه معنوي شخصيت دی، که څه هم، چي بناغلي اکادميسن جوزجانی صاحب به خلکو او خپلو يارانو او دوستانو ته، په لومړي نظر کښي، د فزيکي پلوه کوچنی، نازولی، نازک بدن او د ناخوالو، ظلم ستم په وړاندی ناتوان، کم زور او تسليمېدونکی ښکاري؟! خو! په اصل کښی داسي نه ده، پروفيسور عبدالحكيم شرعي جوزجانی صاحب، په کوچنی فزیکي نازکه او نازولی جوسه بايد، هيڅوک ونه غولېږي، هغه د اوسپني کلک او د گل نازک د قدر وړ شخصيت دی! محترم وزير صاحب ته، د لوړو ښو انساني اخلاقو اوصفاتو په درلودلو، چي بناغلي يې په خپله تومنه کښي نغښتي لري دهغي د نوبيمي (۹۰) کليزې زيږد ورځي په مناسبت، د زړه له کومې مباره کي وایم، بناغلي جوزجانی صاحب ته، د خپلي محترمي، علمي، درديديلي، انقلابي او مينه ناکي کورنۍ په توده غيږکښي د لوی څښتن تعالی څخه روغتيا، بسيا گټور، اوږد علمي او ادبي ژوند هيله کوم. کله، چي زه په ۱۳۵۷ کال کښي د افغانستان د خلق ديموکراتيک جمهوريت د جمهور رئيس د سرياور په توگه په دنده وټاکل شولم، وروسته له هغي، څه ناڅه زما پېژندگلوي، د هغه وخت گوندي اودولتي مشرانو سره پيدا شوه، چي يو دهغو مشرانو څخه، د وخت محترم عدليي وزير عبدالحكيم جوزجاني

صاحب وو، نوموړی د خورا لوړو انساني صفاتو خاوند، کمین، مهربان، خوږ ژبی، اصولي، د متقابل احترام خاوند، پوه، خورا ځیرک، مؤدب او په خپلو ملگرو خورا گران وو، ښاغلی وزیر صاحب، یو نرم معتدل د لوړې مسلکي پوهې او تجربې خاوند، عادل د حزبي اصولو او دولتي نافذ قوانینو پابند او کلک ملاتړی یې وو، دخپل نظر خاوند وو، په حزب کښې دننه یې ډله تپله نه درلودله او په خپلو ملگرو په یادو صفتونو درلودلو سره خورا گران وو، د خپل وخت په انقلابي فرمانونو په جوړښت او دهغې په عملي کولو کښې یې خاص ځای او موقف درلود. د گوندي تاریخ دپاڼو څخه ښکاره ده، چې محترم شرعي جوجانی صاحب، دافغانستان دخلق دیموکراتیک گوند د موسسې کنگرې د بنسټ ایښودونکو ځوانو او انقلابي مبارزینو د ډلې، د لومړیو انقلابي کړیو ترقي غوښتونکی د مثبتې انرژۍ څخه ډک د وحدت او یووالي پلوی، ځوان مبارزو، تل مدام د خپل مثبت نظر خاوند وو، یو عدالت پسند، خیر خواه تکره غړی وو، خپل هیواد او خلکو ته وفادار شخصیت وو اونن هم دی!

په ۱۳۵۸ کال د جدي میاشتې په شپږم سوړ او تور ماښام کله، چې شوروي اتحاد متجاوزو قواوو، د ملگرو ملتونو د ټولو منل شوو قوانینو پر خلاف، زمونږ دگران هیواد افغانستان په مقدس حریم تیری وکړ، چې په نتیجه کښې یې د شورویانو د مسلح قواوو دغلچکي تجاوز په وړاندې د وطن غیرتي مسلحو قواو افسرانو اوسربازانو، خاصتاً د جمهوري گارد قطعاتو اود کابل رادیو او تلویزیون د ساتونکي قطعي، چې د څلورمې زره داري قوا پورې اړوند وه، د سخت مقاومت سره مخامخ شول او دواړو خواو ته پوره ځاني او مالي تاوان ورسید، دقطعاتو د نا انډولۍ په نتیجه کښې، دافغانستان د قانوني حکومت رئیس جمهور یې د خپلو حزبي او دولتي مخکښو ملگرو سره لومړی تصمیم او دغرمې په ډوډۍ کښې یې، پرې زهر وخورل وواژه اوقانوني حکومت یې په ډیره بې شرمۍ او سپین سترگی په وچ زورد دوستۍ په جامه کښې له بیخ اوبنیاده ونړاوه، حزبي او دولتي لوړپوړي مشران لکه (وزیر صاحب د عدليې عبدال حکیم جوجانی او ورسره نور برجسته وزیران) د مسلح قواوو تکره، وطن او خلکو ته وفادار قوماندانان او گوندي تکره کادرونه یې، بندیان او وروسته یې ډلې ډلې پرته له پوښتنې او محاکمې اعدام او نیست ونابود کړل او پر ځای یې گوداگی د شوروي د مستبد حکومت لخوا جوړ شوی غیر قانوني حکومت د (مسکو د یو گوداګي) په مشرۍ، په شریفو افغانانو وټپل شو! د گوداګي رژیم د صدارت د نظارت ځاني په کوټه قلفیو کښې، د محترم وزیر صاحب سره په خاص رژیم کښې، په یوه وره کوټه کښې نه هیرېدونکي لنډې خاطري! د شورویانو د گوداګي رژیم د زندان په هکله، باید یوه لنډه یادونه وکړم، چې زه احمدجان (مانو) د څلورمې زغروالي انقلابي قوا قوماندان د ۱۳۵۸ کال د جدي پر لسمه نیټه دورځي د لسو بجو په شاوخوا کښې دقوای چهار زره دار د قوماندانۍ په موټر کښې د زندان په دروازه ورننوتم او وروسته د زما د معرفت او پیژندگلوی څخه، د لومړي بلاک په ختیځ اړخ په څلورم نمبر کوټه قلفی کښې یواځې محبوس شو، په همدې ورځ دماښام او مازیگر ترمینځ د لومړي بلاک د ختیځ وینګ (ښاخ) دروازه پرانیستل شوه، ناڅاپه اشنا اوازونه مې تر غوږ شول، اکثر اوازونه، ماته اشنا او پیژاند وو، پوه شوم، چې دگوند او دولت مشران یې پرکوټه قلفیو، یو یو یا دوه دوه وردننه اودروازې یې پرې قفل کړي. پاتې دي نه وي، چې نوموړي حزبي او دولتي مشران د شورویانو، په جنگي محاربوي وسایطو کښې زندان ته راوستل شوي وو، د هماغې لحظې وروسته، تر څو متواترو کلونو پورې، زمونږ دسیاسیبنديانو د زندان ساتونکي شوروي متجاوز جنگي قطعات وو!؟

یوځونه هیرېدونکي لاندې کرښې د محترم شرعي جوزجاني صاحب سره د څومياشتو په اوږدو کې په يوه کوټه قلفی کېنې د هغه د زړورتيا ، صبر ، حوصيلي او قهرمانيو په هکله :صدارت په کوټه قلفيوو کېنې د اعدام په انتظار د شورويانو دسربازانو تر جدي نظارت لاندې وو ، کله کله به يې ، تش په نامه د تحقيق په نوم د استتطاق په خاطر ، په هماغه دهليز کېنې ،نورو خونو ته ورننويستلو ، دبيلگي په توگه : مستنطق به نه وو ، خو دمیز پر سر به يوه سپينه چاپي د (اتهام) ورته ايښودل شوې وه او مسؤل کس به ويل چې ، د ميز پرسر دقلم سره يو پاڼه ايښودل شوې ده ،ځواب يې کړه ، دروازه به يې قفل او خپله به د کوټې څخه ووت ! په پاڼه کېنې به يواځې نوم او د پلار نوم ليکلی وو ، نورې خانې به يې سپينې وې ، د دغه کاغذ څخه هدف داوو ،چې متهم ورته وليکي ،چې زه په ليکل شوي اتهام (اعدام) قناعت لرم ، پرته له شک اوترديد څخه يعنې وارد اتهام منم ، په معنی وو ! ديو اوبل سره به مو په خورا ټيټ اواز ، غوړ په غوړ يو اوبل ته جريان وايه . محترم وزير صاحب به دخپلو تجاربو ،پوهې او مسلکي توب پر بنياد ، د داد ،صبر اوارامش خبرې کولې ، همدا شان داسې وختونه هم وول ،چې د کوټه قلفي د وړې او کوچنۍ کرکۍ دلاندې ، زمونږ د روحي ازار او جوړ په خاطر کله کله په نيمه شپه ،به د مؤظفو کسانو لخوا به داسې ويل کيدل ،چې دا بنديان دشبې پولیگون ته بيايو او هر يوه به دا ويل ،چې فلان نفر زه وژنم ،بل يو به يې ، د يو بل بندي نوم په خوله واخيست او د وژلو خبرې به يې پرمونږ اورولي او داسې ډير نور خشن او کرکجنې د مرگ او ژوبلي خبرې به يې زمونږ تر غوړو رسولې ، په څلرويشو ساعتو کېنې يو ځل دتشناب نوبت وو ، هغه هم د يوخادي ساتونکي په ملگرتيا ترسره کيدهاوډير نورخشن او غير انساني کړنې او برخوردونه؟! خو دا ،چې زه دمحترم دعدليې د وزير جوزجانيصاحب سره ،څومياشتي په يوه کوټه قلفی کېنې په ډير سخت اوشديد رژيم کېنې ، دخپلو ډيرو نورو صادقو او وطن پرستو ملگرو سره ،د شورويانو او د خاد د جاني سازمان تر جدي نظارت لاندې وو او د اعدام په خاطر يې د پل چرخي د عمومي زندان د کوټه قلفيوو څخه د صدارت نظارت خانې ته راوړل شوي وو ، شرعي صاحب مې په دغو سختو غير انساني شرايطو کېنې ، د يو رښتيني مبارز ، انقلابي شخصيت ، وطن پرست ، با ايمان اود لوړو مثبتو انساني اوصافو درلودونکي انسان دخاوند په توگه وپېژاند ! محترم شرعي جوزجاني صاحب ته ، د وخت د عدليې وزير صاحب ته د نوييمې کليزې دزيږد ورځې په خاطر يو ځل بيا مباره کي وایم او ورته دروغتيا او د اوږده ژوند هيله د الله ج څخه کوم . په درناوي . ۶ د فبروري ۲۰۲۴ کال.

احمدجان « مانو »

АЙРИМ ТАНЛАНГАН МАҚОЛАЛАР

Fransiya va O'zbekistonlik ikki atoqli olim yozgan

«AMIR TEMUR VA FRANSIYA»

nomli qimmatli kitob haqida

Ushbu maqola mualliflar biografiyasi bilan , hozirgacha ۱- marta

”Ariaye” xalqaro saytida bo'lgan.

نگاهی بر کتاب بزرگ «امیر تیمور و فرانسه»

تالیف دو دانشمند سرشناس فرانسه و اوزبیکستان: پروفیسور لیوسین کیرین و اکادمیسین اکمل سعیدوف

مولفان کتاب: پروفیسور لیوسین کیرین و اکادمیسین اکمل سعیدوف
شگفت آور است:

تا کنون بیش از ۱۰۰۰ کتاب در زبانهای شرقی و بیش از ۵۰۰ کتاب در زبانهای غربی در باره امیر تیمور نوشته شده و بیش از ۶۰ اثر هنری چون اوپرا و نمایشه ها برای تمثيل شخصیت او توسط موزیسین ها و نویسندگان غرب ایجاد گردیده است.

معرفی مختصر مؤلفان کتاب

پرو فیسور لیوسین کیرین:

پرو فیسور لیوسین کیرین در سال ۱۹۲۰ در شهر ستراسبورگ فرانسه زاده شد. ساحة اساسی تخصص او زمین شناسی - بیوشیمی بوده از سال ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۶ در دانشگاه مشهور پاستیر فرانسه به حیث ستاژیر و اسیستانت کار کرده و از سال ۱۹۵۱ دوکتوردر دانشگاه پاریس بود.

ل. کیرین سالهای متمادی به صفت متخصص و مشاور در اداره پروگرام انکشافی ملل متحد و کمکهای تخنیکی فرانسه به صفت متخصص و مشاوردر کشورهای مختلف آسیا، افریقا و امریکای لاتین کار کرده است.

در سال ۱۹۶۱ برای اولین بار در جریان پروژه آماده سازی اراضی «میرزا چول» به اوزبیکستان سفر کرده و این سفر نقطه عطفی در حیات او بوده است زیرا از همان سال تمام

زندگی خود راوقف آموزش تاریخ تیمور و تاریخ سلاله او میسازد. پروفیسور لوسین کیرین عضو «اتحادیه شرقشناسی» فرانسه و رئیس «اتحادیه آموزش تاریخ و هنر تیموریان و «انجمن روابط فرهنگی فرانسه - اوزبیک» و محرر «مجله تیموریان» است که از طرف انجمن نشر میشود. لیوسین کیرین بعد از مطالعه دقیق آثار مؤرخان شرق و غرب چون شرف الدین علی یزدی، ابن عربشاه، رویی کونزالیس کلاویخو و دیگران، در باره تیمور و گردآوری اسناد و مدارک تاریخی موجود درآرشیف ها و موزیم ها آنها را نقادانه به اسلوب مقایسوی مورد ارزیابی خالصانه قرار داده و در نتیجه به نوشتن زندگینامه امیر تیمور وترسیم سیمای او موفق شده است. ل. کیرین در جریان نوشتن آثار خود چندین بار به سمرقند پایتخت امیرتیمور سفر کرده و با دانشمندان اوزبیکستان ملاقات داشته است. در نتیجه مساعی پیگیر کیرین منابع و معلومات علمی نو بدست آمده در کتابهای او سیمای امیر تیمور آنچنانکه نقاشان اروپایی تصور میکردند در نمایشگاه بین المللی که به مناسبت ۶۶۰ مین سالگرد تیمور درپاریس برگزار شده بود، نمایش داده شد. در جمله آنها فوتوهای مجسمه طلایی تیمور در اروپا که مفقود شده یکجا با نقوش و خریطه های تاریخی نی در معرض نمایش قرار گرفت. پروفیسور ل. کیرین مولف چندین کتاب در باره تیمور و روابط دیپلماتیک او با اروپا میباشد. ازآن جمله کتاب «تیموریان یا سلطنت صاحبقران» که در سال ۱۹۷۸ نشر شده و بعدا در در فرانسه و سویدن چند بار دیگر به طبع رسیده است. علاوه بر اینها لیوسین کیرین نمایشنامه یی هم بنام «امیر تیمور» در شش پرده تألیف کرده است.

پروفیسور کیرین تحقیقات ۳۵ ساله خود را در عبارات ذیل خلاصه میکند: «اگر در یک طرف تیمور سختگیر قرار داشته باشد، در جانب دوم تیمور حامی اهل دانش و هنر قرار دارد، اگر در یک طرف تیمور فاتح شهرها قرار داشته باشد، در سوی دیگر تیمور برپا کننده آبداه، مدرسه ها، احداث کننده نهرها و برپا کننده باغ ها قرار دارد. هنوز هم این شخصیت مرکب چون معمایی در برابر مؤرخان قرار دارد».

اکادمیسین اکمل سعیدوف:

دوکتور علوم پروفیسور اکمل سعیدوف در ماه اکتوبر سال ۱۹۵۸ در قریه زنگی آتای ولایت تاشکینت متولد شده، پس از ختم فاکولته حقوق دانشگاه دولتی تاشکینت، تحصیلات خود را در اسپیرانتوری انستیتوت دولت و حقوق در جنب اکادمی علوم اتحاد شوروی ادامه داد و در

سال ۱۹۸۴ کانديد داكتري علوم شد و در سال ۱۹۹۰ به گرفتن دپلوم داكتري علوم موفق شد. سعيدوف از سال ۱۹۸۵ در پسته‌های زیر کار کرده است:

- عضو ارشد، مدير سكتور و بعداً رئيس انستيتوت فلسفه و حقوق.
- سكرتر علمي بخشهای فلسفه، اقتصاد و حقوق رئيس اكادمي علوم اوزبيكستان.
- رئيس سازمان جوانان اوزبيكستان.
- رئيس انستيتوت پرابلم های جهانی در جنب رياست جمهوري اوزبيكستان و سپس به حيث رئيس انستيتوت دولتي حقوق تاشكينت.

سعيدوف در سال ۱۹۹۴ - ۱۹۹۶ به صفت نخستين سفير كبير و وزير مختار اوزبيكستان مستقل و در عين زمان به صفت نماينده دايمي اوزبيكستان در يونسكو تعيين گرديد. او در امر برگزاري ۶۶۰ مين سالگرد امير تيمور در كاخ مجلل يونسكو در پاریس به مقياس بين المللي موفقيت چشمگیر بدست آورد.

علاوه بر اينها سعيدوف به حيث رئيس مركز «فكر اجتماعي» کار کرده و يکجا با اجرای وظايف اصلي در انستيتوت دولتي حقوق تاشكينت، در اكادمي وزارت امور داخله، در دانشگاه دولتي اقتصاديات تاشكينت، در انستيتوت شرقشناسي دولت و دانشگاه اسلامي تاشكينت از مضامين حقوق بين الملل و حقوق مقاييسوي، حقوق اسلام به تدريس اشتغال داشته است.

سعيدوف از ۳ دوره بدینسو به صفت نماينده منتخب مردم در پارلمان اوزبيكستان خدمت ميكند. و فعلا به صفت معاون اول سپيكر مجلس قانونگذاري و رئيس «مركز ملي حقوق انسان در جمهوري اوزبيكستان» ايفای وظيفه ميكند.

اكادميسين سعيدوف عضو خارجي جمعيت حقوقدانان فرانسه، عضو انجمن حقوقشناسان منطقه آسيا و اوقيانوس آرام و نيز عضو انجمن حقوق بين الدول روسيه بوده، با بسا موسسات علمي بين المللي همكاري دارد.

اكادميسين سعيدوف در نوشتن تيزس داكتري با عنوان «جاينگاه معيارهای شريعت در نظام حقوقي افغانستان» به حيث رهبر و در نوشتن تيزس داكتري علوم زیر عنوان «نقش فقهای آسيای ميانه در تكامل حقوق اسلام و مذهب حنفي» به صفت مشاور علمي با من مساعدت کرده اند.

سعيدوف به صفت يك حقوقشناس ورزيده در عرصه های حقوقي مؤلف بيش از ۲۰ كتاب

درسی و ممد درسی و بیش از ۳۰ مقاله علمی می باشد. ما کتابهای «شرق و حقوق انسان» و «تمدن شرق: انسان و حقوق» را به اشتراک هم نوشته ایم. از کتابهای مهم دیگر او همین کتاب «امیر تیمور و فرانسه» به اشتراک لیوسین کیرین، «عطار نامه»، «زنگی آته»، «گویته - حقوقدان»، «دانتیه - حقوقشناس»، «شکسپیر و حقوقشناسی»، «کافکا یوریست» می باشد که در چهار کتاب اخیر در اطراف نظریات حقوقی این چهار شخصیت بزرگ ادبی جهان و انعکاس این نظریات در آثار ادبی آنها بحث میکند.

بویوک تیمور و او زملی افتخارلری که قیزیقه دیگن برچه وطنداش لر اینیقه ینگی نسل اولادلریگه اوشبو مقاله نی اوقیش ضرور دیب تأکیدلیمن. خواندن این مقاله را به تمام هموطنانی که به تیمور کبیر و افتخارات ملی ما علاقه دارند توصیه میکنم.

مقدمه

در درازنای بیش از ۶۸۰ سالی که از درگذشت امیر تیمور مشهور به «امیر تیمور صاحبقران» میگذرد، زندگی و شخصیت اعجاب انگیز او در مرکز توجه برجسته ترین مؤرخان، دانشمندان و شاعران شرق و غرب قرار داشته، نزدیک به یک هزار اثر در السنه شرقی و بیش از ۵۰۰ اثر به زبانهای غربی در باره او نوشته شده است. به گفته یکی از محققان غرب اگر درمورد پژوهش زندگی شخصیتهای دیگر جهان، قلت منابع مشکل ساز باشد، در مورد امیر تیمور کثرت منابع نویسنده را دچار مشکل میسازد.

باور نکردنی است، از قرن ۱۶ تا قرن ۲۰ علاوه بر کتب تحقیقی در بیان احوال و آثار تیمور، بیش از ۶۰ اثر هنری از قبیل اوپرا، درامه، نمایشنامه، داستان، منظومه از طرف برجسته ترین ادیبان و موزیسین های اروپایی در باره او نوشته شده و یکتعداد زیاد آنها در تیاترها به معرض نمایش قرار گرفته است. در میان این اثرها اوپرای «امیر تیمور» اثر گیورگی فردریش هندل (۱۶۸۶-۱۷۵۹) کمپوزیتور شهیر آلمان و انگلیس از شهرت زیادی برخوردار بوده، هندل آنرا بر اساس لیبرتو (داستان اوپرا) که توسط فرانچیکا هایم بزبان ایتالوی تألیف گردیده بود، در سه پرده نوشته و برای اولین بار به تاریخ ۳۱ اکتوبر سال ۱۷۲۴ در تالار تیاتر سلطنتی انگلستان در لندن نمایش داده شده است.

علاقمندی اروپائیان بخصوص دانشمندان و تیمورشناسان فرانسه نسبت به امیر تیمور تا سرحدی است که در دوران حاکمیت شوراها که صحبت در باره امیر تیمور گناه نابخشودنی دانسته میشد، در ۲۲ مارچ سال ۱۹۸۷ «انجمن شناسایی تاریخ و فرهنگ تیموریان و علایق فرهنگی فرانسه و اوزبیک» در پاریس به تشبث لیوسین کیرین و خانم فرید ریکو تاسیس گردید و از سال ۱۹۸۹ به نشر بولیتن خود بنام «تیموریان» آغاز کرد.

مناسبات دوستانه میان فرانسه و اوزبیکستان سابقه ای بس طولانی داشته، از تبادل مکتوب ها میان امیر تیمور و پادشاه فرانسه در قرن ۱۴ آغاز میگردد. یکی از شخصیت های علمی فرانسه تیمور شناس مشهور پروفیسور لیوسین کیرین در زمینه تحکیم این دوستی فعالیت های علمی زیادی انجام داده است که یکی از مظاهر آن اشتراک در تألیف این کتاب میباشد.

کتاب «امیر تیمور و فرانسه»:

کتاب قطورو گرانبهای «امیر تیمور و فرانسه» که توسط دو دانشمند شناخته شده فرانسه و اوزبیکستان - پروفیسور لیوسین کیرین و اکادمیسین اکمل سعیدوف تألیف گردیده و از طرف نشریات «عدالت» در حجم ۵۵۹ صحیفه با قطع ۲۸ در ۲۱,۵ سانتی در کاغذ اعلای فلمی به

مناسبت ۶۸۰مین سالگرد امیر تیمور صاحبقران در سال ۲۰۱۶ از نشر برآمد، بزودی مورد توجه مراکز علمی و علاقمندان قرار گرفت.

دو صفحه داخل پشتی کتاب با سه تصویر بزرگ رنگه ای که از دیوارهای موزیم دولتی تیموریان در تاشکینت گرفته شده تزیین یافته، در لوحه کلانی که ساحه وسیع دیوار غربی منزل اول را فراگرفته، تیمور بر فراز مصطبه نشسته با اراکین دولت مشغول گفت و گو است، پروازفرشته ها و مرغ هما بر فراز کاخ و تلالو ستاره گان بخت وسعدت در آسمان روشن جلب توجه میکند.

در وسط سالون لوحه مرمرین نفیسی با پایه های بلند که مصحف عثمان را بر آن می گذاشتند به نظر میرسد. در سمت راست، تصویر علیشیرنوایی با یکی از شهزادگان تیموری و در سمت چپ چند تن از مطربان مصروف نواختن و سرودن استند.

بعد از متن پیام رئیس جمهور سابق اسلام کریموف به زبانهای اوزبیکی و فرانسوی در صفحه ۶ و ۷ کتاب، عکس جملات زیبای «العدل اساس الملك و شعار الملوك» یعنی (عدالت اساس دولت و شعار فرمانروایان است) که در پیشاتاق قصر بزرگ «آق سرای - کاخ سفید» تیمور در شهر سبز به خط زیبای ثلث عربی نوشته شده دقت خواننده را به خود میکشاند.

صفحه ۸ باعکس رنگه گنبد عظیم خیلی بزرگ و زیبای مسجد جامع بی بی خانم (سرای ملک خانم) در سمرقند آرایش یافته است.

معلوم است که بی بی خانم همسر زیبا، مشاور خردمند، جسور و سیوگلی امیر تیمور بود که درغیاب او خزانه دولت را در اختیار داشت و بعضا در جنگ ها با امیر تیمور همراهی میکرد. از صفحه ۹ تا صفحه ۱۴ مقدمه ای که اکادمیسین ا. سعیدوف تحت عنوان «امیر تیمور و درسهای ازتایخ» جا داده شده است.

مؤلف مقدمه ضمن مکتب بر ضرورت آموزش تاریخ زنده گی و کارنامه های تیمور و تیموریان، جوانب اساسی تاریخی نتایجی را که ازین آموزش بدست می آید، در ۱۱ ماده - پاراگراف نشان میدهد و میگوید آموزش تاریخ تیمور و سلاله او این نتیجه را بدست میدهد که هر دولت مستقل باید ایدئولوژی ملی خود را داشته باشد. بدون آن تکامل دولت ملی به معنی کامل آن امکان پذیر نیست. خلاصه فقرات مذکور چنین است:

۱. امیر تیمور ۶۰۰ سال پیش از امروز به دوران اسارت ۱۵۰ ساله خاتمه داده دولت ملی مستقل اوزبیکان را برپا کرده، وحدت کشور و مناطق دیگر را تأمین نموده نظام دولت بزرگ متمرکز را به مقیاس جهانی بوجود آورد.

۲ - تأمین امنیت و رفاه و صلح در کشور خود را وظیفه اساسی خود دانسته و با تأمین قانونیت در امور دولتی به موفقیت های بزرگ درین ساحه دست یافت.

- ۳ - به منظور ترویج و انکشاف صنایع و پیشه های گوناگون و پیشرفت تجارت داخلی و خارجی امکانات و شرایط ضروری را فراهم آورد.
 - ۴ - تیمور برای انکشاف علم و فن و رونق فرهنگ و هنر زمینه های مناسب به وجود آورده و رنسانس شرق را پی ریزی کرد.
 - ۵ - به صفت یک سپهسالار ورزیده نیروی دفاعی کشور را استحکام بخشیده، اردوی خود را با سلاحهای جدید مجهز ساخت.
 - ۶ - پیوسته از حال و احوال مردمانی که در قلمرو او حیات بسر میبردند مطلع بوده، با کنترل نمودن نمایندگان دولت، در مواقع لازم با مردم ملاقات داشت.
 - ۷ - رهبران حکومت را بر اساس لیاقت و کفایت تعیین کرده و قانون شکنان را قطع نظر ازین که هست مورد مجازات قرار داد.
 - ۸ - پرابلم های دولت را از طریق کینگاش (شورا) حل و فصل میکرد و پیوسته دانشمندان مشهور را به صفت مشاورین در اطراف خود نگهداشت.
 - ۹ - دولت و جامعه را بر اساس قوانین شریعت و قوانین عرف و عادت و توزوکها اداره میکرد.
 - ۱۰ - در اداره و انکشاف جامعه، حقوق تمام اصناف و طبقات را به دقت رعایت مینمود.
 - ۱۱ - تیمور با در نظر داشت شرایط دور خود در تطبیق سیاست خارجی مملکت، مصالح کشور را در نظر داشته و با اقدامات مدبرانه خود اعتبار دولت را به مقیاس جهانی افزایش داده است.
- از همین جهت تاکید میشود که آموزش تاریخ و آشنایی با شخصیت تیمور مخصوصا برای نسل جوان از اهمیت بزرگی برخوردار میباشد.
- او یادآور میشود، از چاپ کتاب مختصری که یکجا با لیوسین کیرین به نام «امیر تیمور و فرانسه» نوشته بودند، ۲۰ سال تمام میگذرد و ضمن توضیح اینکه طی این مدت به مقیاس جهانی در مورد امیر تیمور اثرهای جدید زیادی نوشته شده و یادگارهای قابل توجهی پیدا شده، به ضرورت تکمیل و نشر کتاب مذکور اشاره میکند و لیست مضامین و مقالاتی را که خود او و لیوسین کیرین نوشته اند در پاورقی قید میکند و میگوید که بادر نظر داشت این ضرورت تصمیم گرفتیم تا کتاب مذکور را طوری بازنگری و تکمیل کنیم که افکار و نظریات با صلاحیتترین تیمور شناسان شرق و غرب در آن انعکاس بیابد و اسناد تاریخی مهم موجود در موزیمها و کتابخانه ها باتصاویر شان جای خود را بیابد. در این نشرکتاب سعی به عمل آمده تا نه فقط در ارتباط به فرانسه، بلکه به مقیاس تمام اروپا تاریخ تیمور و تیموریان مورد تحلیل و ارزیابی قراربگیرد.
- در مقدمه تذکر داده میشود که به تشبث لیوسین کیرین و در نتیجه سعی و حرکت خانم

فریدریکو بوپیرنیو پریس در پاریس بولیتن (نشریه) «تیموریان» در حال نشر شدن است. این نشریه که در سال ۱۹۸۸ اساسگذاری شده به موسسی «انجمن بررسی تاریخ و هنر تیموریان و روابط فرهنگی فرانسه - اوزبیک» انتشار می یابد. مقصد اساسی انجمن وبولیتن مذکور تبلیغ و معرفی تاریخ و فرهنگ و هنر تیموریان در آسیای میانه و هندوستان میباشد. درین ساحه موفقیت‌های زیادی بدست آمده است.

مؤلفان کتاب اکمل سعیدوف و لیوسین کیرین پیرامون زندگی، نظریات حقوقی، فعالیت‌های نظامی و سیاسی، سطح دانش، ذوق استتیک امیر تیمور، همچنان علاقمندی او به عمرانات سعی و حرکت او در راه تأمین قانونیت و عدالت، اساسگذاری نهضت شرق و نقش سلاله او در تکامل و ادامه این نهضت و آثا فرهنگی بزرگی که آنها از خود بجا گذاشته اند، در ۱۴ عنوان بزرگ (باب) و بیش از ۵۰ عنوان فرعی (فصل) با استناد بر منابع مهم و مستندی که مورخین شرق و غرب تا اوایل قرن ۲۱ نوشته اند، معلومات میدهند.

در کتاب مذکور، کارنامه های امیر تیمور در عرصه سیاست و استفاده از مشاوره در اخذ تصمیم دولتی و تطبیق یکسان قانون مورد بررسی قرار داده شده، بدین مناسبت این سخن جان کیری سکرتر دولت امریکا ذکر میشود: «ما میگوییم که تشکیلات ملل متحد ۷۰ سال قبل از امروز در نیو یورک تشکیل شده است. خیر، اصلا این حادثه صدها سال قبل ازین در سمرقند روی داده بود».

در کتاب، زیر عنوان «اوردین (مدال) امیر تیمور» که در ۲۶ اپریل سال ۱۹۹۶ ازطرف رئیس جمهور وقت اوزبیکستان تأسیس گردیده بود، با ذکر اشخاص و شهرهایی که مستحق آن شده اند معلومات داده میشود.

در یک فصل کتاب پیرامون یگانه موزیم تاریخی در رابطه به این سلاله در جهان که به نام «موزیم دولتی تیموریان» یاد میشود، معلومات داده میشود. در بنای نفیس و شکوهمند موزیم که در سه طبقه در خیابان امیر تیمور به اسلوب معماری اوزبیکی اعمار گردیده و آثار تاریخی گرانبهای مربوط به دوره تیموریان در آن نگهداری میشود، معلومات دقیق ارائه میگردد. تصویرهای مربوط به زندگی تیمور و سلاله او توسط نقاشان ورزیده بر روی دیوارها ولوحه ها ترسیم شده است. در موزیم نقشه های دولت وسیع تیمور، آبدیه هایی که بجا گذاشته، نسبنامه و تکتیکهای جنگی او دیدنی است.

مجله «صاحبقران یولدوزی» (ستاره صاحبقران) که به همکاری فوند بین المللی امیر تیمور و انجمن نویسندگان اوزبیکستان در سال ۲۰۱۰ در ولایت قشقه دریا تأسیس گردیده علاوه بر نشر مقالات علمی تحقیقی در رابطه به تاریخ تیمور و تیموریان، مطالب گوناگون ادبی و هنری نیز نشر میکند .

در بابی که به بررسی فن تیمورشناسی در اوزبیکستان اختصاص داده شده و یک فصل مربوط به آن آثاری که محققان اوزبیک در زمینه احوال و آثار امیر تیمور نوشته اند به بررسی گرفته شده، در باره کتابهای تاریخی مهمی که درین ساحه ترجمه شده چون ظفرنامه شرف الدین علی یزدی، عجایب المقدور فی تاریخ تیمور از ابن عربشاه و دهها کتاب و رساله هایی که از زبانهای دیگر به اوزبیکی ترجمه شده با معرفی کتب مذکور معلومات داده میشود.

ضمن بحث پیرامون تیمورشناسی در اوزبیکستان گفته میشود که در زمان حاکمیت شوروی ممکن نبود حقایق مربوط به تیمور را در مطبوعات نوشت، چونکه به شخصیت و کارنامه های تیمور بر اساس ایدئولوژی کمونیستی از عقب عینک سیاه می نگریستند.

اولین کسیکه جرئت به خرج داد و در سالهای ۱۹۶۸ - ۱۹۶۹ پرده سیاه را از برابر سیمای تابناک امیر تیمور برداشت دانشمند جسور اکادمیسین ابراهیم مومنونف بود. او طی مقاله ای که در مجله «فن و تورموش» (دانش و زندگی) ارگان نشرات علمی اکادمی علوم اوزبیکستان چاپ شد و بعداً به شکل رساله ای با نام «نقش امیر تیمور در تاریخ آسیای میانه» نشر گردید، نقشی را که امیر تیمور در جهت تأسیس دولت مستقل متمرکز در ماوراءالنهر و سرکوب طبقه اشراف ضد تمرکز دولت ایفاکرد، واقعبینانه ارزیابی کرده نوشت: البته تیمور هم مانند سایر جهانگشایان در فتوحات زیاده رویهایی داشته، اما برخلاف دیگران در ترمیم خرابیهای واقع شده مساعی فراوان به خرج داده و مخصوصاً سلاله او دهها برابر آن خرابیها عمرانات و آثار فرهنگی از خود بجا گذاشته اند. ابراهیم مومنونف تأکید نمود که اگر جنبه های منفی کارنامه های تیمور را با کارهای مثبت او در دو پله ترازو نهاده محاسبه کنیم، پله منفی به آسمان خواهد رفت و پله مثبت بر زمین خواهد ماند.

این ارزیابی واقعبینانه ابراهیموف خشم ایدیولوگ های شوروی و مخالفان منطقوی امیر تیمور را برانگیخت، آنها با یک صدا نویسنده را به ایدآل سازی تیمور متهم کردند و حملات خود را بروی از مسکو تا آسیای میانه دوام دادند.

درین باب کوشش میشود با استفاده از قضاوتهای علمی و بیطرفانه دانشمندان اروپایی شخصیت تیمور از پرده ابهام کشیده شود. از جمله کسانی که درین عرصه خدمات بی شایبه کرده اند لیوسین کیرین است که قسمت اعظم فعالیتهای علمی خود را وقف تیمور شناسی کرده و به عنوان تقدیر ازین خدمات او در مراسم ۶۰مین سالگرد امیر تیمور که از طرف یونسکو و سر دایرکتر آن ایرینه باکووا در کاخ شکوهمند این سازمان جهانی به اشتراک دولت اوزبیکستان دایر شده بود و رئیس جمهور فرانسه ژان شیراک هم در آن حضور داشت، مدال «شهرت» از طرف رئیس جمهور اوزبیکستان به وی تفویض گردید .

در بخش چهارم کتاب دیپلوماسی امیر تیمور و اروپا با اتکا بر منابع تاریخی موجود در شرق

و غرب و اسناد کتبی موجود در موزیمها مورد ارزیابی قرار میگیرد، به خصوص فعالیت ها و نوشته های سفیر سیار مسیحی تیمور مشهور به اسقف سلطانیه در اروپا مورد مذاقه قرار داده میشود.

اسقف سلطانیه که نام کامل او «فرنسیسکو، فرانسیس کوسیدور ای وان - ایوان» میباشد، پیشوای دینی مسیحیان شهر سلطانیه و اسقف کلیسای آن شهر بود، بعد از فتح شهر مذکور در جمله اسیران نزد امیر تیمور آورده میشود. امیر تیمور که دانشمندان و هنرمندان و پیشوایان ادیان و مذاهب دیگر را نمی کشت، او را به قبول دین اسلام دعوت میکند، اما اسقف دعوت او را رد نموده با سخنان تحقیر آمیز او را مورد اهانت قرار میدهد. امیر تیمور که اشخاص دلیر و جسور را دوست داشت، گستاخی او را مورد عفو قرار داده، میگوید. خوشحالم که با انسان شجاعی مانند تو روبرو میشوم. تو میتوانی با حفظ دین خود همکار من باشی. من به صداقت تو باور دارم و میخواهم ترا به صفت سفیر خود نزد شاهان غرب بفرستم. اسقف قبول میکند و چندی بعد در سال ۱۴۰۲ به حیث سفیر سیار امیر تیمور نامه های او را به پادشاهان فرانسه و انگلستان میبرد.

اثر مشهور ایوان به نام «خاطراتی از امیر تیمور و کاخ او» که به قلم خودش نوشته شده در بین بیش از ۵۰۰ اثری که در زبانهای اروپایی و نزدیک به ۱۰۰۰ اثری که به زبانهای شرقی در باره امیر تیمور نوشته شده جایگاه خاص خود را دارد.

ازین اثر ایوان دو نسخه به زبان فرانسوی وجود دارد که در کتابخانه ملی فرانسه در فوند زبان فرانسوی نگهداری میشود. اثر دارای ۲۳ صفحه بوده در اطراف وقایع مربوط از زمان تخت نشینی تیمور تا ماه اگوست سال ۱۴۰۲ معلومات میدهد. لیوسین کیرین این اثر را با توضیحاتی که بر آن افزوده بزبان فرانسوی نشر کرده است. این توضیحات دارای اهمیت ویژه ای میباشد.

از صفحه ۳۸۹ تا ۴۰۶ کتاب ترجمه اوزبیکی خاطرات اسقف با تعلیق و تحشیه ل. کیرین جا داده شده است.

بعد از آن کتاب ل. کیرین به نام «سلطنت تیمورخان» مورد ارزیابی قرار گرفته، از ص ۴۰۷ تا ص ۴۲۰ مهمترین مطالب موثق و مستند آن اقتباس میگردد.

کیرین در کتاب خود چنین ارزیابی میکند که اگر امیر بزرگ به «اردوی زرین» خاتمه میداد، روسها صد سال دیگر هم استقلال خود را انتظار میکشیدند.»

۴۰۰ سال بعد ازین وقایع هنگامی که سیاح فرانسوی پی. ای اویوک در سرزمین مغلستان مصروف گشت و گذار بوده، در جمله سرودهای مغلها این سرود را در باره تیمور شنیده است:

«ظفرهایی که تیمور بدست آورده:

ما را هیچ آرام نمیگذارد

ما را هیچ آرام نمیگذارد

ای تیمور الاهی!

روانت چه وقت دوباره زنده میشود؟

بیا، هرچه زودتر بیا!

ما مشتاقانه در راه تو منتظریم،

ای تیمور!»

باب هفتم که قسمت اساسی کتاب را تشکیل میدهد، امیر تیمور و فرانسه نام دارد و عبارت از ۸ فصل میباشد.

باب هشتم که در حقیقت ادامه باب هفتم میباشد نیز متشکل ۶ فصل بوده و عبارت از پژوهشها پیرامون آثاری است که دانشمندان فرانسوی در باره امیر تیمور و تیموریان نوشته اند.

باب دهم که به فعالیتهای علمی و ایجاد لیوسین کیرین اختصاص یافته، ۷ فصل را دربر میگیرد.

در باب «دیپلوماسی امیر تیمور و اروپا» زیر عنوان «مناسبات دیپلماتیک در دور امیر تیمور و تیموریان» معلومات مفصل و مستند داده میشود. عکس نامه هایی که امیر تیمور به شاهان اروپا فرستاده و نیز تصویر هایی از امیر تیمور که هنرمندان برخی از کشورها مانند هند، فرانسه و جرمنی بنابه تصور خود کشیده اند. داده میشود. تصاویر برخی از شاهان اروپا بی نیز توجه را جلب میکند. درین بخش پیرامون فعالیتهای نظامی امیر تیمور، مناسبات دیپلماتیک او با رهبران ممالک مفتوحه و سلاطین غرب با اتکا بر منابع دانشمندان شرق و غرب روشنی کافی انداخته میشود. ازان جمله اند هارلد لامب از امریکا، رینی گروسه از فرانسه، لویی متیولنگلی از فرانسه .

در فصل مربوط به ادبیات اروپا ارزیابی ادیبان و شاعران اروپا در باره امیر تیمور مورد ارزیابی قرار میگیرد و ما برخی از جملات آنها را ذکر میکنیم:

به اعتراف هیلدا هوک کیم ادیبه انگلیس آثار علمی، ادبی و هنری که در دوران رهبری امیر تیمور آفریده شده، چندین عصر قبل ازین ذخیره علمی اروپا را تأمین کرد.

جورج بارون شاعر معروف انگلیس مینویسد: «... با آنکه ناپلیون فعالیتهای خود را مانند امیر تیمور آغاز کرد، اما افسوس که مانند بایزید آنرا خاتمه داد». کریستوفر مارلو کتاب «تیمور خان بزرگ» در سال ۱۶۰۵ نشر لندن.

وینسن فورنیو شرقشناس فرانسوی: «در شناسایی مسایل مربوط به دورامیر تیمور، تمدن، ادبیات و موسیقی غرب جایگاه خاصی را احراز میکند، این دور یکی از جوانب شگفت انگیز جهان را تشکیل میدهد».

همچنان سخنانی از شاعر روس به نام ایوان بونون و شاعر مشهور ارجنتاین جورج لوئیز بورگس. دانشمندان فرانسه که در دوران نزدیک به ۳۰۰ سال به دانش شرقشناسی جهان سهمی بزرگ داشته اند و در قضاوت و استنتاج های خود از سیاست و مفکوره آزاد بوده اند، در باره سلطنت امیرتیمور و سلاله او که در ساحات وسیعی گسترش داشت، بر رسی های همه جانبه به عمل آورده و آثار بزرگی آفریده اند.

شرقشناسی فرانسه در قدم اول به ترجمه منابع شرقی نوشته شده در باره تیموراهتمام به خرج داده و ترجمه آنها را در مرکزتوجه قرار داده است. از جمله کارهای بزرگی که درین ساحه انجام یافته از ترجمه «ظفرنامه» شرف الدین علی یزدی، «عجایب المقدور..» ابن عربشاه، «تاریخ مغل - تاتار» ابوالغازی بهادرخان، «قران السعدین و مجمع البحرین» عبدالرزاق سمرقندی، «سیاحتنامه ابن بطوطه»، «زیچ کورگانی» میرزا اولوغ بیک، «ظفرنامه» نظام الدین شامی و اثرهای حافظ ابرو به زبان فرانسوی باید نام برد.

شرقشناسان مشهور فرانسه چون ابراهام کونستانترین، سیلستر، لال بیللو و دیگران طی اثرهای ارزشمندی که تالیف کرده اند، در عرصه تیمور شناسی خدمات ارزنده و ماندگاری انجام داده اند.

به طور خلاصه میتوان گفت: کتاب ارزشمند «امیر تیمور و فرانسه» که اساسا به شناخت تیمور این اعجوبه دوران و خدمات فراموش ناشدنی او و سلاله اش در عرصه دانش و فرهنگ جهانی ایفا کرده اند و نیز به آموزش اصول دولتمداری، اساسات دیپلوماسی و تکتیکهای جنگی او اختصاص دارد، با استفاده وسیع از تمام منابع مهم شرقی و غربی به نحو واقعبینانه تألیف گردیده است. تصاویر تاریخی، عکس کتب و اسناد تاریخی موجود در کتابخانه ها و موزیم های جهان به ارزش علمی آن می افزاید. در حقیقت میتوان این کتاب را انسیکلو پیدی تیمور نامید که تمام سوالات خوانندگان را در زمینه پاسخ میدهد.

عکس های مربوط به مقاله گرفته شده از کتاب

تابلوی بزرگی که روی دیوار غربی موزیم دولتی تیموریان در تاشکینت نقاشی شده است

گوشه ای از مسجد عظیم بی بی خانم در سمرقند

بی بی خانم (سرای ملک خانم) همسر زیبا، مدبر و سیوگلی امیر تیمور که بعضاً درسفرها معیت او را میداشت و در غیاب او خزانه دولت در اختیارش قرارداشت.

فریدریش هندل موزیسین مشهور آلمان و انگلیس نویسنده اوپرای «امیر تیمور» که بار اول در سال ۱۷۲۴ در تیاتر سلطنتی لندن نمایش داده شد.

هنگامی که امیر تیمور آرم دولت را قبول میکند

دانشمند بزرگ عرب ابن خلدون در حضور امیر تیمور

خانم فریدریکو

«انجمن شناسایی تاریخ و فرهنگ تیموریان و علایق فرهنگی فرانسه و او زیبک» در پاریس به تشبث لیوسین کیرین و خانم فریدریکو تاسیس گردید و از سال ۱۹۸۹ به نشر بولیتن خود بنام «تیموریان» آغاز کرد. این خانم که تابعیت شهر سمرقند به او داده شده، همیشه لباس اوزبیکی به تن دارد.

Тошкент шаҳрида Ислом Маданияти
буюк маркази

رئیس جمهور اوزبیکستان شوکت میر ضیایف
هنگام افتتاح کار پروژه بزرگ مرکز تمدن اسلامی در شهر تاشکینت

مرکز بزرگ تمدن اسلامی در شهر تاشکینت

ساختمان این بنای عظیم در سه طبقه به طول ۱۴۵ متر و عرض ۱۱۵ متر، با گنبدی بزرگ به ارتفاع ۶۴ متر، در یک ساحه وسیع ۱۰ هکتار زمین در حال تکمیل است
سرزمین اوزبیکستان از سده های قبل از میلاد و بعد از آن، از مراکز مهم مدنیت شرق به شمار میرود. یادگارهای تاریخی فراوانی که در جریان حفاریات باستان شناسی ازین ادوار تاریخی به خصوص از دوران کوشانیان بدست آمده گواه زنده این مطلب است.
بعد از آنکه در قرن ۸ و ۹ دین اسلام به صفت آیین عمومی مردمان وارد منطقه شد و قرا خانیان در اوایل قرن دهم به رهبری ساتوق بغراخان رضاکارانه دین اسلام را پذیرفتند، زمینه

برای اختلاط فرهنگهای مختلف مساعد گردید و در اثر تشویق تعلیمات اسلام به دانش آموزی، علم و فن به نحو بی سابقه ای راه رشد و انکشاف پیمود.

در دوران حاکمیت قراخانیان علم فقه، اصول فقه و علم کلام به قدری انکشاف کرد که در آن دور بیش از ۳۰۰ فقیه یعنی حقوقشناس مصروف فعالیت‌های علمی بوده و در حدود ۱۵۰ نوع کتاب درین زمینه تالیف شده بود.

بدین ترتیب اوزبیکستان به مرکز رشد مذهب حنفی مبدل میشود و برجسته ترین عالمان این مذهب نظیر ابومنصور ماتریدی، برهان الدین مرغینانی، ابوزید دبوسی، علاوالدین سمرقندی، شمس الأئمه سرخسی، ابو معین نسفی، فاطمه بنت علاوالدین و دهها دانشمند دیگر در آغوش این خطه^۱ فضیلت پرور به کمال میرسند.

در قرنهای ۹-۱۲ که از طرف شرقشناسان به نام دوره رنسانس شرق یاد میشود و قرنهای ۱۴ و ۱۵ که مرحله دوم این نهضت و به نام رنسانس تیموریان شهرت دارد، در آسیای مرکزی همزمان با رشد علوم دینی، علوم طبیعی و اجتماعی نیز گسترش می یابد و مدارج تکامل خود را می پیماید. «اکادمی مأمون» که توسط مأمون خوارزمشاه تشکیل شده وعده ای از برجسته ترین علمای عصر را در خود گردآورده بود، بعد از «بیت الحکمه» در بغداد، حیثیت دومین مرکز نشر و پخش دانش و فرهنگ آن زمان به شمار میرفت.

از دانشمندان آن دوره نقش ابونصر فارابی در فلسفه و منطق، ابوعلی بن سینا در فلسفه و طب، موسی الخوارزمی و احمد الفرغانی در ریاضیات، ابوریحان بیرونی در علوم طبیعی و اجتماعی، میرزا اولوغ بیک در ریاضیات و هیئت (استرونومی) و نقش محمود کاشغری، علیشیر نوایی و جامی در ادبیات برجسته و نمایان است. اثرهای اکثر این دانشمندان به زبان لاتین و دیگر السنه^۲ غربی ترجمه شده و طی سده های میانه در مدارس و دانشگاههای اروپایی چون کتب درسی تدریس میشده و به قول پریزیدنت اوزبیکستان شوکت میر ضیایف «در شکل گیری رنسانس اروپا تأثیر نیرومند داشته است».

فرهنگ اوزبیکستان با فرهنگ اسلامی گره خورده، بخصوص با فرهنگ عربی و ایرانی تأثیرات متقابل داشته است. انکشاف علوم اسلامی در حدود اوزبیکستان پیوسته در جهت توافق این تعلیمات با حیات اجتماعی مردم و انکشاف اصول مذهب حنفی در هماهنگی با قوانین عرف و عادت حاکم بر جامعه سیر داشته و فقهای بزرگ نظیر سرخسی و ابوزید دبوسی و علاوالدین سمرقندی درین زمینه اندیشه های سازنده داشته اند.

تعلیمات اسلام در آسیای میانه درست در نقطه مقابل بنیادگرایی، خصومت و تعصب کور مذهبی قرار داشته، ترور، دهشت افگنی و استفاده از وسیله تکفیر در برابر دیگران را شدیداً محکوم نموده و بر ضد آن در نظر و عمل مبارزه کرده است. چنانچه اساسگذار مذهب ماتریدی

(دومین مکتب علم کلام در عالم اسلام) که شاگرد ابوبکر جوجانی بود، برضد معتزلی ها که با اندیشه های خود ساخته خود موجب نفاق و پراگندگی در جامعه میشدند و برضد قرمطیها که با تأویل آزادانه آیات قرآن، آنها را به میل و خواست خود تفسیر میکردند و در برخی از دستگاههای دولتی نفوذ کرده، ترور و قتل مخالفین را تجویز مینمودند، به مقابله برخاسته، تمام آثار خود را وقف مبارزه برضد این دهشت افگنان کرده بود.

در شرایط کنونی هم که تروریستان و دهشت افگنان زیر بیرق اسلام با حملات انتحاری به قتل مردمان بی گناه به خصوص زنان و اطفال فجایع می آفرینند، اندیشه های امام ماتریدی چون چراغ رهنما در مبارزه بر ضد این گروه قرارداد و بر طبق شعار «مبارزه با معرفت برضد جهالت» رهبر دولت اوزبیکستان چون حربه ای کارا بکار گرفته میشود.

اوزبیکستان بعد از آن که در اول سپتامبر سال ۱۹۹۱ با اعلان استقلال خود توسط نخستین رئیس جمهور کشور اسلام کریموف، عملاً از جماهیر متحده سوسیالیستی شوروی جدا شد، با اعلام حاکمیت اوزبیکستان بر تمام منابع روی زمین، زیر زمین و فضای کشور، در کمترین فرصت به تشکیل اردوی ملی و ارگانهای امنیتی نیرومند موفق گردید.

در زمان حاکمیت شوروی مطابق به سیاست جاری این دولت تاریخ اوزبیکستان شدیداً دستخوش تحریف گردید و بر تمام دست آوردهای علمی و فرهنگی آن خط بطلان کشیده شده، روابط دیرین تاریخی آن بادگیر اقوام تورکتبار انکار گردیده بود و چنین وانمود میشد که گویا خلق اوزبیک در قرن ۱۶ از دشت قبچاق به سرزمین کنونی سرازیر شده و فقط به برکت نظام شوروی از سواد و علم و دانش بهره مند گردیده اند. ایدئولوگها و مورخین شوروی میکوشیدند با تلقین این اندیشه های باطل و ضد حقایق تاریخی، فکر نسلهای نورا مسموم بسازند و آنها را به انکار از شخصیتهای بزرگ ملی چون امیر تیمور، حسین بایقرا، بابر و شاعران بزرگی چون خوجه احمد یسوی وادار نمایند.

دولت نوپید با افشای سیاست دوران استبداد مبتنی بر امحای فرهنگ ملی و تحریف تاریخ اوزبیکستان، گامهای بزرگی در جهت احیای فرهنگ ملی برداشت و با تصفیه تاریخ اوزبیکستان از تحریفات غرض آلود، افق نوینی در برابر خلق اوزبیک گشوده شد و مردم توانستند تمام گذشته افتخار و سیمای درخشان شخصیتهای بزرگ ملی خود را در آئینه تمام نمای تاریخ واقعی کشور به وضاحت مشاهده کنند.

بایر داشتن مجسمه با هیبت لینن که در مرکز میدان کنونی استقلال به صولت استاده و سمبول حاکمیت دولت بالشویکها بود و جاگزینی آن با سمبول آزادی اوزبیکستان و پیکره مادر قهرمان و نیز نصب هیکل بزرگ امیر تیمور به جای مجسمه کارل مارکس در مرکز خیابان امیر تیمور، روح غرور ملی و اتکا به خود را در ملت زنده ساخت.

نقش نخستین رئیس جمهور اوزبیکستان اسلام کریموف در جریان مبارزه بر ضد بقایای دوران استبداد، و در جهت تحکیم حاکمیت ملی و حفظ صلح و امنیت و جلوگیری از انتقال جنگ نیابتی به کشور و تمام آسیای میانه، برجسته و نمایان بود. شوکت میر ضیایف به صفت نخست وزیر مملکت درین موفقیتها نقش فعال داشت و غالباً تطبیق پروژه های مهم به وی محول میگردد. با انتخاب شوکت میر ضیایف به صفت رئیس جمهور اوزبیکستان مملکت شاهد دگرگونیهای عمیق گردید و در عرصه های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به مرحله نوین قدم گذاشت. طرح «اصول اساسی پنجگانه انکشاف جمهوری اوزبیکستان از سال ۲۰۱۷ تا سال ۲۰۲۱» توسط شوکت میر ضیایف و رهنمودهای عملی سازی اصول مذکور در ۵ فصل و ۲۸۴ ماده با تمام جزئیات تطبیق آن که حیثیت یک پلان انکشافی پنج ساله علماً تنظیم شده را دارد، زمینه را برای عبور از مرحله «احیای ملی» به مرحله «ارتقای ملی مساعد ساخته است. برطبق اصول متذکره در عرصه های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، اقدامات مهمی آغاز شده و موفقیت های چشمگیری بدست آمده است.

ارتقای دانشگاه اسلامی تاشکینت به سطح اکادمی بین المللی اسلامی اوزبیکستان، تأسیس مرکز تحقیقات علمی امام بخاری در سمرقند، اساسگذاری مرکز علمی امام ترمذی در ولایت سرخن دریا و بنیاد گذاری مرکز بزرگ علمی تمدن اسلامی در شهر تاشکینت، تشکیل دپارتمنت وسیع زبان اوزبیکی و کمیسیون اصطلاحات به اشتراک دانشمندان و متخصصان برجسته رشته های مختلف به مقصد انکشاف و تصفیة زبان رسمی دولت، از کارهای انجام یافته در عرصه علمی و فرهنگی میباشد.

دولت اوزبیکستان نخست از همه به احیای فرهنگ ملی اعم از مادی و معنوی آن توجه دارد که در زمان حاکمیت شوراهای محکوم به فراموشی و نابودی شده بود. دوم این که باید دین مقدس اسلام که در حجاز ریشه دوانده و در ماوراءالنهر به همت علمای آن به ثمر رسیده، با اتکا بر آثار دانشمندان این سرزمین درین زمینه، دور از هرگونه تحریف و تفسیرهای غرض آلود، با برجسته ساختن ماهیت صلحجویانه و انساندوستانه آن، یکجا با اهتمام بزرگی که به تحصیل انواع علم و دانش ابراز داشته به مردم کشور و جهانیان نشان داده شود و مخالفت آشتی ناپذیر آن با جنگ، حملات انتحاری تروریستی، قتل زنان و اطفال و مردمان بی گناه، تهدید و اختطاف انسانها با استفاده از نام مقدس اسلام، با اتکا بر نصوص قرآن و سنت به اثبات رسانده شود. در متن فرمان رئیس جمهور به مناسبت تأسیس مرکز تمدن اسلامی گفته میشود:

«میراث علمی بزرگی که توسط نیاکان بزرگ ما آفریده شده و تمام جهان معرفت پرور را به شگفت اندر ساخته، امروز گنجینه معنوی تمام بشریت به شمار میرود. بدون تردید این بی بها به

صفت منابع علم و دانش در خدمت نسلهای نو قرار خواهد داشت. وجود بیش از یک صد هزار نسخه خطی کتب که بخش اساسی آن در لیست میراث فرهنگی یونسکو ثبت گردیده، بیانگر این حقیقت است.

رهبر دولت اوزبیکستان یادآور میشود که با در نظر داشت نظریات و پیشنهادات وزارت فرهنگ، اکادمی علوم، اداره مسلمانان اوزبیکستان، یک عده مراکز علمی و فرهنگی و سازمانهای اجتماعی، به منظور راه اندازی ملاقات بین ادیان و تمدنها، برجسته ساختن ماهیت اصلی دین اسلام در شرایط مرکب کنونی که تلاشهای پر مخاطره در جهت استیلای قلب و روح انسانها روز تا روز افزایش می یابد، مبارزه بر ضد جهالت با سلاح معرفت و تربیه نسل جوان با اندیشه های بشردوستانه و روح غرور و افتخار ملی، تصمیم اتخاذ گردید تا مرکز تمدن اسلامی در چوکات شورای وزیران به صفت یک مؤسسه دولتی تشکیل گردد.

برخی از وظایف مهم مرکز تمدن اسلامی که با جزئیات آن در متن فرمان توضیح شده است :

- طرح و تطبیق نظریات علمی و تاریخی که بتواند این حقیقت را که کشور ما طی اعصار وقرون بخش جدایی ناپذیر تمدن جهانی و یکی از مراکز مدنیت اسلامی بوده به درستی انعکاس بدهد.
- شکل دهی نمایشگاه موزیم موجود در ترکیب مرکز بر اساس پلان علمی وتجهیز آن با استفاده از آخرین تکنالوژی کمونیکیشن روابط اطلاعاتی.
- توضیح عمق ماهیت میراث علمی دانشمندانی نظیر امام بخاری، ترمذی، نسفی، ماتریدی و مرغینانی که در ترویج علوم اسلامی سهم گرفته اند.
- برجسته سازی نقش پایداری که متفکران بزرگی چون ابونصر فارابی، احمد فرغانی، ابوریحان بیرونی، ابوعلی بن سینا، محمود زمخشری، میرزا اولوغ بیک در ساحه علوم و نقش شخصیت هایی چون علیشیر نوایی، ظهیرالدین محمد بابر و کمال الدین بهزاد در عرصه های ادبیات و هنر و اهمیت اثرهای شان.
- توضیح ماهیت انساندوستانه و صلحجویانه تعلیمات اسلام و اهمیت ارزشهای آن در مبارزه با معرفت بر ضد جهالت.

- توضیح تاریخ قدیم اوزبیکستان، اصول دولتمداری، طرز معیشت و جهان نگرى خلق کشور در پیوند عمیق با مدنیت اسلامی با نشر کتب علمی، قاموسها، کتلوگ ها، البوم ها و نشریه های عامه باب، برنامه های تلویزیونی و فلمهای سینمایی.
- راه اندازی پژوهشهای علمی با جلب متخصصان داخلی و خارجی و اعلام نتایج آن به مردم و جهانیان.
- تشکیل پاولیونهای معلومات وسیع به مقصد نشان دادن تاثیر نیرومند انواع علم و فن، معماری و فرهنگ دوره رنسانس اسلامی (قرنهای ۹ - ۱۰) بر شکل گیری رنسانس اروپایی و غنای ساختن این نمایشگاهها با منابع معلوماتی، مواد و متیرالهای مربوط.
- معرفی ابنیه و آثار فرهنگی دوره ای که در تاریخ جهان به نام « رنسانس تیمور و تیموریان » یاد میشود و پیوند آن با تمدن اسلامی.
- به منظور راه اندازی سودمند مفکوره «ملاقات میان ادیان و فرهنگها»، تأمین ارتباط و همکاری مرکز اسلامی با موسسات علمی و پرنفوذ بین المللی از جمله یونسکو و آی سیسکو (ICESCO)، به منظور راه اندازی سودمند مفکوره «ملاقات میان ادیان و فرهنگها».

در باره ساختمان مرکز:

- در ماده ۱۳ فرمان رئیس جمهور اوزبیکستان در مورد اعمار بنای مرکز گفته میشود: به مقصد تحکیم پایه های مادی ابنیه اداری امور و ساختمان اساسی مرکز، مبالغ خیریه هموطن مشهور ما تدبیر کار علیشیر عثمانوف که در روسیه بسر میبرد در نظر گرفته شود.

- بنای مرکز تمدن اسلامی در یک ساحة ۱۰ هکتار زمین به اسلوب معماری دوره تیموریان به طول ۱۴۵ متر، عرض ۱۱۵ متر در سه منزل ساخته میشود. در مرکز ساختمان، یک گنبد بزرگ کنگره دار به بلندی ۶۴ متر به شکوه بنا می افزاید.

منزل اول این بنا به مرکز تحقیقات علمی اختصاص داده شده که مجهز با وسایل و تجهیزات زمانوی ترمیم، لابراتوار نسخه برداری الکترونی، فوند نگهداری نسخه های خطی نفیس، کفه تیربای عصری به ظرفیت ۲۵۰ نفر بوده، راه بالا شدن به موزیم و غرفه های بلیت نیز در همینجا قرار دارد.

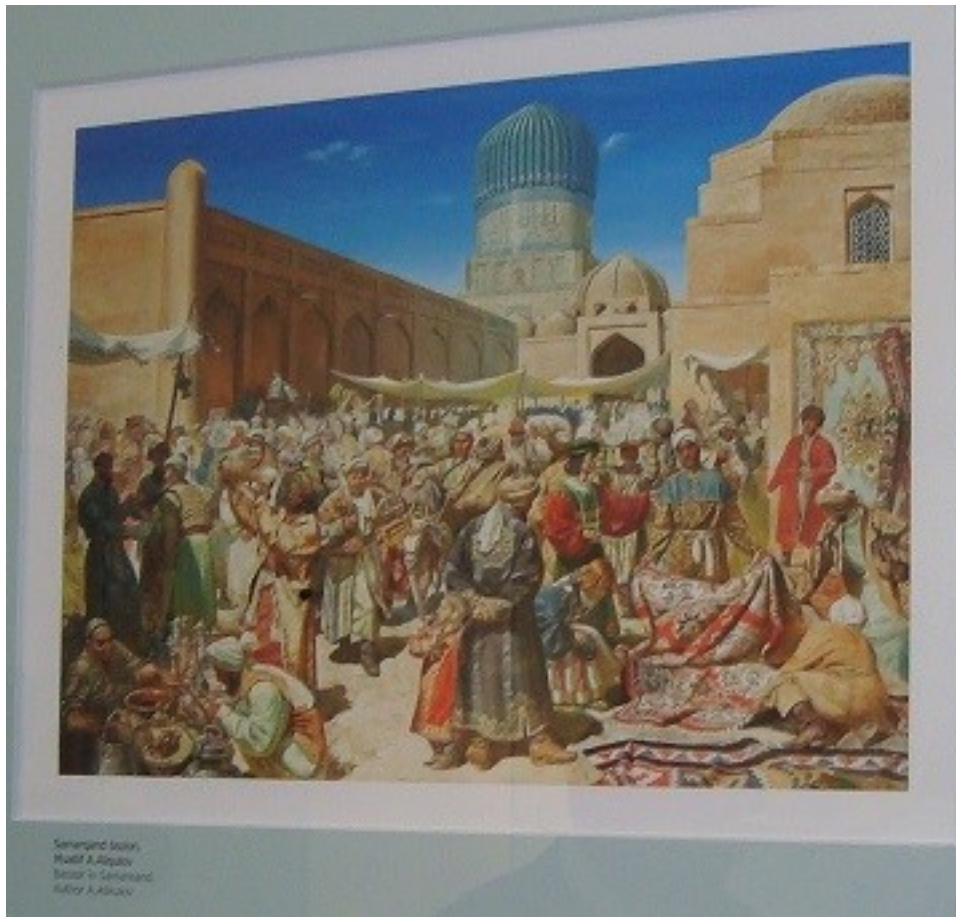
موزیم بزرگ مرکز که در منزل دوم جاداده شده با محتوای تاریخی و تنوع ایکسپنانهای خود کم نظیر بوده، نمونه های گرانبهای گوناگون میراث فرهنگی عالم اسلام را در خود جاداده، با

سالون نمایش بزرگی به وسعت ۱۵۰۰۰ متر مربع دقت هر بیننده را به خود جلب میکنند. در مرکز موزیم زیر گنبد بزرگ به ارتفاع داخلی ۵۰ متر، مصحف عثمان که گرانبهاترین یادگار عالم اسلامی به شمار میرود، گذاشته میشود.

در منزل سوم بنا کتابخانه ای با فوند بیش از ۱۰۰,۰۰۰ نسخه نادر خطی متعلق به مدنیت عالم اسلام با نمایش الکترونیک آنها و در عین حال مجلانت و گزیده ها جاداده میشود. همچنان در این پایگاه معلومات، نسخ خطی کهن و کتب چاپ سنگی، اسناد تاریخی موجود در کشور و کتب و نشریات معاصر مربوط به دانش و معرفت نگهداری میشود.

به طور خلاصه میتوان گفت، مرکز بزرگ تمدن اسلامی اوزبیکستان که به سلسله فعالیتهای دامنه دار دولت به منظور احیای فرهنگ ملی، برجسته سازی ماهیت انساندوستانه و صلح جویانه اسلام و زمینه سازی برای عملی ساختن ملاقات میان ادیان و فرهنگها به ابتکار و تشبث رئیس جمهور اوزبیکستان شوکت میر ضیایف تشکیل گردیده و مجهز با جدیدترین تکنالوژی عصر مییابد، به صفت یک وسیله مؤثر در جهت تسریع پروسه آشنایی بیشتر مردمان منطقه و جهان به دست آوردهای فرهنگی یکدیگر و زمینه سازی برای عملی سازی مفکوره «ملاقات ادیان و فرهنگها» و نیز در مبارزه بر ضد جهالت با سلاح معرفت، در خدمت دانشمندان و مبارزان صلح و سلام قرار خواهد داشت.

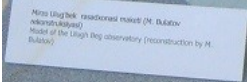
تصاویری از تمدن سرزمین اوزبیکستان
با استفاده از موزیم دولتی تیموریان و موزیم میرزا اولوغ بیک در جنب رصد خانه میرزا
اولوغ بیک

اوزبیکستان طی قرون طولانی در مرکز راه بزرگ ابریشم قرارداشت.
تصویری از یک بازار شهر سمرقند در قرن ۱۸ که توسط یک نقاش اروپایی رسم شده.

بقایای آق سرای (کاخ سفید) امیر تیمور در شهر سبز که به نوشته کلاویخو سفیر پادشاه کاستیل به حضور امیر تیمور بزرگترین و بلندترین ساختمان آن عصر بوده و به قول بابر در منزل بلند آن فواره ای با آب شفاف فعال بوده است. (تصویر از موزیم دولتی تیموریان در تاشکینت). به قول برخی از مورخان، قسمت بالایی پیشتاق شکوهمند و گلدسته های بلند آن بعد از اشغال سمرقند توسط عساکر روسیه تزاری، به دستور یک جنرال روسی به توپ بسته شده است.

Mirzo Ulug'bekning asosiy asari – "Zi'ji jadidi Ko'ragoniy". Asar o'z ichiga 1018 yulduzning katalogini olgan

۲۱۳

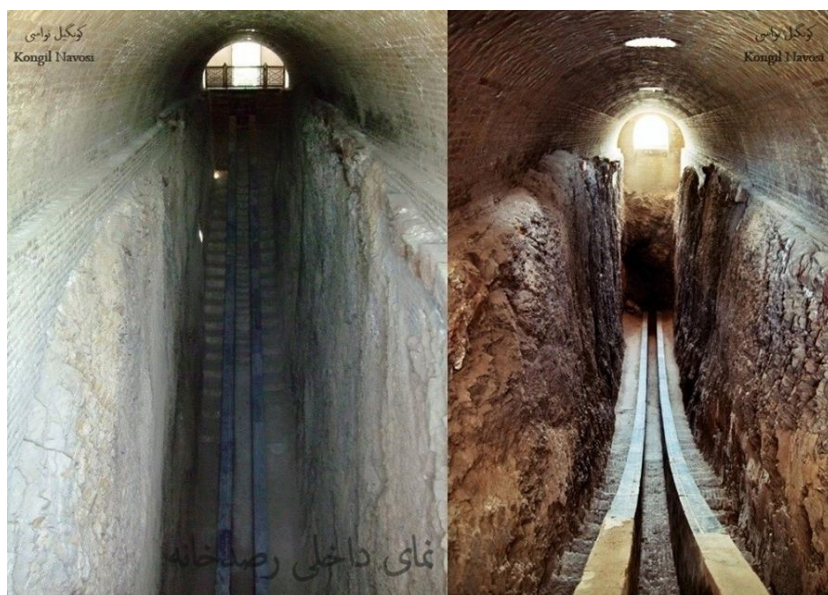
دانشمند باستانشناس روس ویستکین در سال ۱۹۰۸ به یافتن یک قسمت کوادرانت بزرگ رصدخانهٔ میرزا اولوغ بیک که از تخریب و حریق متعصبان قرن ۱۴ به ارتفاع ۱۱ متر در زیر زمین تپهٔ کوهک مدفون مانده بود، موفق شد. علایم آتش سوزی در تصویر مشاهده میشود (از موزیم میرزا اولوغ بیک در جنب رصد خانه در سمرقند).

تابلوی حکاکی شده در قرن ۱۷ که در کتاب «قاصد استرونومی» یثن گویلی داده شده است. در وسط تابلو اورنیه الالهه استرونومی، در سمت راست او میرزا اولوغ بیک، ویلهلم دانشمند جرمنی، یثن گویلی. در سمت چپ پتولومی (بطلیموس)، تیکسا بره گی، ستاره شناس دنمارک و ریچی اولی دانشمند ایتالیایی.

ماکیت نمای بیرونی بدنه اساسی رصدخانه میرزا اوغ بیک که در وسط آن، قسمت اساسی بیرونی کوادرات نشان داده شده است.

دستگاهی که به شکل دو کمان از کوادرانت بزرگ (سیکستانت) رصدخانه در زیر خاک محفوظ مانده و بر روی تخته سنگهای مرمری هر یک از کمانها به ارتفاع ۱۱ متر ارقام ریاضی به حساب ابجد نوشته شده. منابع تاریخی شعاع کوادرانت را ۴۰,۲ متر نوشته اند. اولوغ بیک به وسیله این دستگاه مدت حرکت زمین به دور خورشید را معلوم کرده است.

.....

مندرجه

- ایسلتمه:
- ابراهیم غفوروف: شرعی جوزجانی نینگ طرفه عالمی.
- عارف عثمانوف: شرعی جوزجانی انقلابی شاعر.
- رضوان اوزتورک: شرعی جوزجانی و ملی کیملیک کوره شی شعرلر کوزگوسیده.
- امین الله نایل خان کیلیدی: شرعی جوزجانی — سوزلریدن امو دریا قوزغلگن شاعر.
- سید عزیزالله الفتی: بیر ساوغه.
- محمد رفیق قادری: آق اولوش.
- محمد حلیم یارقین: پروفیسور شرعی جوزجانی نینگ تذکره و بیوگرافیک اثرلری.
- نایبه خان عزیز خواجه یوا- محمد علی یوا: علم گه بغیشلنگن عمر.
- هاشم همد: بیلیم و سیاست، ادب و عدالت بویچه تنیقلی انسان.
- نجیبه ضیایی: ایلیمینینگ علم و عرفان صاحبی اکادیمیک عبدالحکیم شرعی جوزجانی حقیده. عزیزالله ارال. شهرانی.
- سید عالم لیب: شرعی جوزجانی- یتوک عالم، ادیب و ایککی تیللی شاعر.
- غلام سخی و کیلزاده: ۷۰ ییل قلم تیبرتگن کورشچن شاعر و عالم.
- سید محمد عابدی: جوزجانی حقیده ایککی آغیز سوز.

فارسی تیلده:

- حسین و رسی: بمناست ۹۰ سالگی پروفیسور استاد شرعی جوزجانی.
- رحیم ابراهیم: ۹۰ سال قدم پیمایی، ۷۰ سال قلم فرسایی.
- بهرالدین نامق: رمزآشنای معنی اکادمیسین عبدالحکیم شرعی جوزجانی.
- محب مدثر: درباره پروفیسور شرعی جوزجانی.
- بسم الله (تور دیقل میمنگی): شرعی جوزجانی جستجو گر نستوه و شخصیت خرد ورز پرتلاش در کوره راه های دشوارزندگی.
- نعمت الله رحمانی: چند سخن کوتاه در باره یک شخصیت علمی.
- محمد ظاهر موفق: بنام خداوند دادگر و بی همتا.
- محمدالله وطن دوست: دوستی پنجاه ساله و همنشینی پنج روزه.

پشتو تیلیده:

- احمد جان مانو: عبدالحکیم شرعی جوزجانی څوک دی؟

آلقیش

اوشبو کتاب نینگ چاپ خر جتی سویدن نینگ استاکهولم شهريده فعالیت قلیب تورگن بابر
کلتوری انجمنی (انجمن فرهنگی بابر) تمانیدن تولندی.
کتاب مؤلفی و چاپگه تیار لاووچی اوشبو انجمن نینگ یاردم لریدن کمال منتدارلک
بیلدره دی لر.
الحاج عبدالغفور دستیار